

NEVELÉSI EMLÉKLAPOK.

KIADJA ÉS SZERKESZTI

Dr. TAVASSY LAJOS,

A PESTI PROT. EV. TANODÁK IGAZGATÓTANÁRA.

Harmadik és negyedik füzet.

(Ára ez ikerfüzetnek 1 ft. p. p.)

(Az *első* füzet megjelent 1846-ban Jan. 12-kén, *Pestalozzi Henrik* 100-dos születésnapjának emlékére s folyvást kapható 40 p. kron, részint a szerzőnél, részint Geibel Károly mint e füzet bizományosánál Pesten; a *második* füzet megjelent 1847-nek elején s ugyan e helyen kapható 30 p. kron. — Megjegyzendő mikint e füzetek önálló munkák gyanánt tekinthetők, a mellyek csak elvileg és nevilleg állanak összefüggésben s e szerint egyenként is megszerezhetők.)

PESTEN, 1847.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYI BETŪIVEL. URI UTCA 453.

Az olvasóhoz.

A nevelési emléklapok eddigé megjelent két (u. m. első és második) füzetének folytatásául, ezuttal im kettőt hozunk egyszerre, a harmadikat és negyediket, két ikervér gyanánt, de a melly öntárgyára nézve egészen külön is állhat a többiektől. Mint fogadtatának az előbbieket, lesz-e valami sikerjök, és megtérítendik-e a kiadónak tetemes költségét, hacsak is részben? még nem tudom. Kiadószerző megkezdé a dolgot s nem akará abba hagyni, mert meggyőződék annak elhalaszthatlan szükségéről és korszerűségéről, mint kell nekünk nevelőkül, nevelési gyakorlatunk és működésünk kisebb és keskenyebb, legyen hogy magányházi, legyen hogy nyilvános tanodai vagy neveldei tétkörünköl, ollyolykor ki- és felemelkednünk azon nézpontra is, a honnan tágasabb láthatár nyilván szemünknek, keblünk is inkább tágul és mi gondolkodni és eszméket váltani kénytelenítettünk arról, hogy mi legyen az, a mi a nagyobb nemzedéki kör, a felekezet, a haza és az emberiség nevelési érdekeiben áll? mint lehet tisztába hozni, az annyi meg annyiféle gyakorlatot, miszerint eddigé mindannyi tanoda másmás irányban működik? mikint fejthetők ki az elvek, és mellyek azok, a mellyeken gyakorlatunknak alapulnia kell? mint közelíthető meg a nevelésnek nemzeti, hazai, értelmi, erkölcsi és vallási, nem különben a testet néző szempontból felállítható igaz eszménye? mellyek az erők mikkel birunk? mellyek az eszközök miket felhasználhatunk? stb. Mind ezeknek megértése és a megértetésnek mindenkinek kebeléhez hozzájuthatása nem érhető el másképen, mint nyilvános szó általi derítő fejtegetés segítségével. Olly tért kellene nyitnunk, vagy olly közlönnyel kellene birnunk, a mellyen mindenki megjelenhetnék, nevelési nézeteit és elveit elmondandó, eljárásának gyakorlatát leírandó és a nevelést, nem csak mint magány — vagy épen csak mint maga ügyét, hanem mint az egész hazának és az egész emberiség közügyét tekintendő és eiőmozdítandó. Ebből és illy uton volna eszközölhető vagy legalább kisebbítő a tudalomnak azon foka, a mellyen korunk és különösen hazánk nevelői nevelési tekintetben állanak; a köztudalom közszellemnek lenné az alapja, és tudjuk, hogy csak nevelési közszellemből eredhet áldásos nevelési hatás; pedig mi — a neveléstől várunk a mai korban mindent, vagy várjuk legalább a legalaposb haladásnak kezdeményét.

Kiadószerző megnyitotta a nevelési emléklapokat magányvállalatu kezdeményként, azokat igénytelenül, olcsó áron és fenszerű hirdetgetés nélkül juttatván tanár- és nevelőtársai kezéhez, a kikhez t. i. eljuttathatá; kibocsátá őket, mint bärkájából Noé holláját, a ki „ide s tova jár vala, miglen megszáradnának a vizek a földön,“ azután galambját „de a melly, a mikor az ő lábainak nyugodalmat nem talált volna, megére ő hozá a bärkába; vara pedig azután hét napot és ismét kibocsátá azt a galambot, és megjöve ő hozá estvére és ime egy leszakasztott olajfalevél vala annak szájában“ sat. s így kiadószerző is mind ezt tevé, füzetei hollók és galambok a mellyeket kibocsát, nem hirviszketegből, vagy valamelly anyagi nyereseménynek reményéből, hanem egyedül a jótékony használás tekintetéből, azon célból, hogy erősebb társai felszerkenjenek és felbuzduljanak hatékonyabb munkálásra, a midőn körüknek a haza összes nevelőiségnek egyik legifjabbik s leggyengébbikét „olajfa levéllel“ látnak jöni és hirdetni, hogy „megszabadult a földnek színe a vizektől“ s hogy most immár mivelní kell a földet, hogy tenyészsen és gyümölcsre érleltessék rajta az isteni magvaknak adománya; hogy a nevelés által előbbre vitessék az emberi és hazai szellem.

Egyébiránt nem bánom, ragadjátok mind ezt ki kezemből, tegyétek, füzeteim nem az olajágas galamb, hanem csak a visszanevertő holló legyenek, csak munkáljatok ti jobban és hozzatok jobbat, de csak hozzatok és ne maradjatok el ti is. Bün volna nevelőknek a nevelésről most hallgatniok, most nem szólani, most nem írni, a nevelést a hazai teendőök előteréből kiszoríttatni engedni, a midőn az a haza és az emberiség jobbainak jelszava: azt csak magoknak a nevelőknek (értem itt az egész testet melly neveléstaniással foglalkozik) megbocsáthatlan hanyagsága volna. És mégis

épen nem mondhatjuk még, hogy nevelési irodalmunk vajmi nagyon miveltenék, nem még azt sem, hogy mi magunkra nézve teendőink körül vajmi hatalmasan igyekeznénk tisztába jönni, mind a mellett hogy a m. t. társaság legutolsó neveléspályázati kérdésére 14 felelet érkezék, ez még mind igen kevés, pedig ott arany is csalja az eszméket; én a magyar nevelési könyvet mind megszoktam szerezni és figyelemmel kísérni a hazai nevelésezsmélet fejleményét, de bizony csak meg kell vallanom, itt a munka még mindig, csak sporadikus tünemény, azt még korántsem lehet jellemzőszeres életnek nevezni a mely az egésznek egységét és egészséges beléletét engedné sejtetni. Tehát csak találkozást mentül gyakrabban, találkozását eszközöljük a nevelőknek személyileg, találkoztát eszméileg, találkozást tér, felekezeti, nyelv és elvirányi különbség nélkül.

E füzetek sem akarának és nem akarnak egyéb, mint illy találkozási tér lenni, s ugyanazért lön, különösen e jelen kettőbe többféle értekezésmény és nevelési közlemény felvéve, és ha ez, a milly jótékony és miért ne vallanám meg, áldozati indulattal nyújtatik, ha csak kis részben is örvendhetend részvetés fogadtatásnak: akkor tán szabad reményelve igérnem, mikint ez, időhöz szabatlan vagy időhatártól független füzetkéek még folytatásokat is érendik. Ez esetben tehát legyenek felkérve tanítótársaink a közremunkálásra. E jelen kettős füzet mintája szerint, helyt adandunk *eredeti nevelési* korszerű értekezésményeknek, vonatkozzanak azok vagy nevelési eszméltre, a hová a methodika is tartozik — általán véve, vagy pedig legyenek azok nevelőink és tanodáink gyakorlati eljárásából elvonva; helyt adandunk továbbá hazai nevelési munkák bírálmányinak, bel- és külföldiek ismeretetésének; helyt, honunk nevelési multját felderítő történeti közleményeknek, nem különben a jelen állapotot ismertetési hirléményeknek; helyt, ha szabad lesz, még rövidebb nevelési híreknek és tudósításoknak is, teszem azt, tan- és örömmünnepelekről, vagy személyi változtatásokról, újabb intézetek, tervezetek és általában nevelési javaslatésmék közlésének, sőt felkérjük iblettebb és költőibb keblü társainkat, hogy ollykor a nevelési eszméket költeménybe is foglalják, vagy általában az ifjuság számára különösen dalszerkezetű és így danolásra hangszerezhető költeményeket írának, azok is kedves és köszönettel veendő meglepetésünkül szolgálódnak, annyival inkább, mivel a nyilvános közlésen kívül, még ifjusági dallamozott dalok kiadásával foglalkozó néhány nevelőbarátunkat még különösen is megörvendeztetnők ezáltal. És mind ezzel forogjunk még egy ideig az összes nevelés mezején, közlönyt a pusztán néptanítók, közlönyt a pusztán gymnasialis és tudományosabb intézeteknél tanárok és különvéve, akár magány akár nyilvános nevelők számára létesíteni még nem lehet. Értjük be tehát illy előfutókkal, kik még minden adományt felnyalabolni és minden mozdulni kívánót utra indítani kénytelenek, nehogy egyoldalú futással elszigetelten és magánosan maradjanak. Idővel majd külön válandnak a mezők és mindegyik külön mező a maga külön művelőire találand, de ott nem vagyunk még; együtt is kevesen, külön meg semmik.

S im ezekről akarám a könyvecskének mindjárt elején értesíteni az olvasót, kit mindig nevelőnek képzelek, jól tudva mikint mások a kik nem azok, bármennyit beszéljenek is a nevelésről — a melyről egyébként ma mindenki szólni tud vagy legalább akar, bizony csak igen gyéren, de azért annyival dicséretesebb kivétellel veszik és olvassák a nevelési munkákat. Egy jövő füzetrel már tán csak ősz táján fogok ismét bekopogtatni és belépni azokhoz, kik „tessék!” vagy „szabad”-dal üdvözlendek, s ezt azért, mert be akarom várni a Sopronyban e nyár folytán összegyülekezendő prot. tanárok köztanácskozmányának vagy tanárkör gyűlésinek eredményét, a melyet ha sikerüled, ismét füzeteink számára igyekvendek kinyerni. Ez idő alatt, talán szabad lesz, az előbbi füzetek árának beküldésére is felszólítani azokat, kik néhányat eladni kegyeskedtek. Egyébiránt az előbbieik közül is szolgálhat még, a mint tulfelen a hirdetés mondja.

Pest, Május 12-kén 1847-ben.

Dr. Tavassy Lajos.

Ugyanazon
kiadó-szerzőnél
(a prot. tanodaépületben), részint pedig
Geibel Károly

könyvkereskedésében Pesten kaphatok e jelen művön kívül:

K É T

TANSZÉKI BESZÉD 1845-ből.

Egy német: a humanitás eszméjéről; és egy magyar, a tanoda igazgatásának eszméjéről. 20 pengő kron. Tanodai hírlmények kiadási javára.

TANODAI HIRLEMÉNY

184⁵/₆-ra.

6 p. kron.

Ujbol kiadandó hírlemény költségeinek fedezése javára.

NEVELÉSI

E M L É K L A P O K

első füzete.

Pestalozzi arcképével 1 pengő fton, a nélkül 40 p. kron.

NEVELÉSI

E M L É K L A P O K

második füzete.

A prot. tanárok 1846-ik évi gyűlésének jegyzőkönyve és naplója. — Ára 30 kr. pengő.

K É T

TANSZÉKI BESZÉD 184⁶/₇-ből.

A gyermekek tanodáztatásáról, és a köz- és nyilvános tanodai vizsgálatok tartatásáról. Ezeket megelőzi egy értekezeti

előszó az előszórol.

Ára 10 p. kr. Tanosztályi könyvtár javára.

PESTALOZZI ARCKÉPE

ramázás végett külön lenyomatban 10 p. kr.

Mind ezek, nagyobb mennyiségben véve, olcsóbban is kaphatók.

NEVELÉSI
EMLÉKLAPOK.

A PROT. TANÁROK ELSŐ KÖZTANÁCSKOZMÁNYÁNAK

AJÁNLATÁVAL

FOLYTATVA

SZERKESZTI ÉS KIADJA

Dr. TAVASSY LAJOS,

A PESTI PROT. EV. TANODÁK IGAZGATÓ TANÁRA.

HARMADIK és NEGYEDIK FÜZET.

PESTEN, 1847.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYI BETŪVEL. URI-UTCA 453.

Vezérige: „A prot. tanárok meglevén győződve a felől, hogy az ismeret-szerzés mezején, csak kölcsönös eszmecsere és vitatkozás útján jöhet napfényre mind az a mi szép, jó, hasznos és igaz, és hogy csak ez által emelkedhetni tanintézeteink bel- és küléletének s különböző viszonyainak teljes tudására: mellőzhetlenül hiszik, olly organumról gondoskodni, melly által ez legsikeresebben eszközöltessék, s mint ilyennek, a már megindított *nevelési emléklapoknak folytatását szükségesnek tartják s minden ügybarátnak munkás részvételébe ajánlják.*“

A prot. tanári első köztanácskozmány XV-dik jegyzőkönyvi pontja.

Uj ajánlás

h a z á n k t a n á r a i h o z.

Nem másnak, mint ismét csak Néktek ajánlhatom *Társaim!* a „*nevelési emléklapoknak*“ ez uj és pedig kettes füzetjét; Néktek volt ajánlva ennek legközelebbik testvérje a 2-dik, és ugyan abban megengedétek, mikint a *Ti* becses és nyomatékos ajánlástukkal élhessek viszont én is a t. közönség irányában e füzetek szerkesztője és részben vállalkozó kiadója. Ezzel tehát csak azt téritem vissza, a mit Ti az ügy előmozdítására egyéni erőm érvényesítésére már előbb adtatok; ajánlást ajánlással térítetek vissza. Ez Töletek szabad adomány volt, de részemről már kötelesség. És a midőn ezt teszem, szeretném ha elhinnétek, mikint nékem kötelességim hosszú sorában, alig van egy szentebb és engemet inkább lekötelező, mint épen az irányutokban teljesítendő. Ha igaz, hogy a testvér a testvérnek mindig legközelebbikje: úgy a nevelő kötelessége is testvéries nevelőtársa irányában, a tanítóé tanítótársa érdekében. És ugy is van, mi mindenünket legislegelőször egymásnak nyújtjuk, egymásnak tudományunkat, egymásnak tapasztalásinkat, egymás kebelében sirjuk ki fájdalmunkat és egymás karjaiban találunk vigasztalást, mert csakis mi érthetjük meg egymást legjobban. Testvért testvér érthet meg legtisztábban, a tanítót tanítótársa. Értsenek azért félre mások a kiknek e füzetke egyenesen

nincs nyujtva — ámbátor kívánnám hogy a nevelésért buzgó minden honfi olvasná vagy legalább hogy vállalatunkat gyámolítva megvenné — de értsen félre, kicsinyelje hozományunkat, az nem fog fájni, de ha Ti fognátok félre érteni, ha Ti nem akarnátok e körüli erőködését az egyesnek méltányolni és saját hozzájárulástokkal gyarapítani, — ez már csüggesztene, sőt az már fajna is, mert megvallom őszintén, mikint Ti akkor, a jó akaratot, a tisztán használási és nevelési közügyünket előmozdítási szándékot fognátok sérteni. Én nem magam, én saját ügyeteket — mivel ezt hazánk irányában részemről is a legsürgösben és a leglelkisméretesben és különösen magok által a nevelőtanárok által előmozdítandónak hiszem — akarom terjeszteni, akarom erőmhöz képest előbbre vinni. Egy lépést már tevénk, e lépésül tekintem az első tanári köztanácskozmányt a mellynek eredményéről előbbi füzetünk szól, az idén egy másik fog tartatni a természetviszsgálók gyűlését — mint hallom — megelőzőleg Sopronyban; ott leszünk-e a kik együtt lenni kívánunk? Alig hiszem, és mivel nem is lehetünk, ime érdekünkben állónak tekintsük azt, hogy időről időre kijövendő nevelési füzetek által maradjunk egymással összekapcsolva, e kisszerű eszköz, költséges gyűléseket pótol; és ha igaz, hogy az irodalom egészben a szellemek összehatásának örökös és legnagyobb gyűlése, akkor a nevelési irodalom, a nevelők folytonos tanácskozmányja és egy csekélyke, már akár időhöz szabott, akár csak olylyokor megjelenő nevelési vegyestárgyu füzetke, mindig egy kis eszmecseregyűlés mind azok részéről, a kik azt olvassák. Pedig nekünk vajmi nagy szükségünk van az eszmecserére is, bisz ez mindennapi munkálkodásunknak örök új forrása.

Egyébiránt e füzetben is, azt hozom a mit kaptam, a mit társaink néhány hozott. Itt találандjátok az első között Dr. *Schedius Lajos* tanár és kir. tanácsos urnak egy értekezmenyét, ő soraink legöregebike és elhozá és használatomra engedé adományát; a többi kimutatást a tartalomlap adja; kérdem, szabad-e még illy példa mellett a többieknek munkátlanul maradniok? nem kell-e nyo-

mát nyilvánosan is adnunk annak hogy élünk, gondolkozunk és hogy gondolkozásunk nevelésirányu eredményét, önnönmagunk között vérforgalommá tenni igyekszünk?

De bocsássatok meg, a vezérszó nem illik ajkaimra, a vezérszó a Tietek és én e füzetre vonatkozólag csak élni mertem vele. Vezér pedig, legyen a *nevelési tudományos közszellem*, a mint azt eszményileg az emberiség már kifejté és még folyvást tovább fejti; vezér legyen a *hazai nevelés geniusa* a kinek fuvallatát, ugy hiszem hogy mindnyájan már érezzük, kik e haza gyermekei körül fejlesztőleg munkásak vagyunk. Ezek vezérek, *Tietek* a vezérszó, az én teendőm csak annyi hogy ezek nyomán induló egyik legcsekélyebb munkás legyek, a ki, adott ajánlástukat csak azzal viszonzhatja ismét, hogy munkáját — a legjobbat miye most van — *Néktek* ajánlja

Pest. Május 1-jén 1847-ben.

a kiadó-szerző.

B e v e z e t ő   s z ó .

Eszmetöredék a népnymor- és népnevelésről.

A midőn a „*nevelési emléklapoknak*“ ismét egy — ezuttal kettős füzetjét bocsátanám közre és pedig azon füzetet, a mely a tavaly megjelent e nevű elsővel, mellynek homlokán „*Pestalozzi*“ neve diszlett, sokkal nagyobb rokonságban áll, mint netalán a közbejött második füzet; nem lehet elmellőznöm, hogy a Pestalozzirol imez ikerfüzetben vagy pedig — mások szóhasznása szerint — füzetpárban (?) közlendők eleibe ne bocsátanám néhány eszmetöredékben, hazánk jelenlegi viszonyaira vonatkozólag azt, a mit leginkább Pestalozzitol tanultam, az ő élte eszmejéről levontam, értem a *népnymornak enyhítése körüli nézeteket a nevelés szempontjából felfogva*. Ez volt Pestalozzi életének is vezér-, vagy ha úgy akarjuk inkább kitenni, veres fonala. És e fonalat, a mellyet ő kezdte első előfutóként felkapni és egészzé gombolyítani, — a mint azt különösen *Zellweger* egy sveici írónak itten méltán ajánlható munkája érdemlegesen fejtegeti*),

---

*) Az idézett munka teljes címe imez: „*Zellweger K. D. (Die schweizerischen Armenschulen nach sellenbergischen Grundsätzen. Von der appenzellischen gemeinnützigen Gesellschaft herausgegeben 1845. Trogen.)*“

folytatva tovább fonta és nemcsak eszme-, de tényszö-
vetté alkotta a dicső népbarát *Fellenberg* és az ő szelle-
mében még munkásabb munkatársa *Wehrli*, a kitől az ügye-
fogyottak hasonnemű intézetei szinte „*wehrli intézeteknek*“
is neveztetnek már. Nékünk is fel kell kapnunk e fonal szál-
lait, és hahogy nem is bírnök még gombolyogként a kö-
zönségnek bemutatni, vagy nem bíránk még belőle terv-
szövetet nyújtani — a mi későbbben mindenesetre tisztünk
leend, — tegyük azt a mit mostan is birünk már, figyel-
meztessük közönségünket erre, ejtsünk el ittott egy esz-
mét, hiszen eszmék magvából kél a szellemnek élete. De
hogyha mind ezt, egyedül a külföldön történt nevelési
mozgatók és emberbaráti intézkedések által figyeltetve
még nem tennők, megvallom őszintén, mikint azt ön-
nönmagunk sátorjaira, a népnymor által folyvást pusztu-
ló családokra és e pusztulás következtében család- és
laktalanul maradott gyermekeinkre tekintve, önnönma-
gunknak meg kellene már tennünk; látva *gondolkoznunk*,
és gondolkozásunk nyomán, célszerű intézkedésekről ha-
bár csak kezdeményileg is *gondoskodnunk*. Pestalozzi éle-
te eszméjét módszeres nevelés mellett, célszerűen veze-
tett munkára tanítás és szoktatás által segíteni, — ha nem
is ismernők még, reá vezethetne minket annak megta-
láltára és megértésére hazánk népének és e nép gyer-
mekeinek jelenlegi, mult — és isten óvjon meg tőle — ne-
talán még jövőendő nyomora és insége. Így volt a Sveic
a franciák forradalma következtében szenvedett pusztu-
lások után, a midőn P. kebelében, a szegény gyermekek
és árvákrol gondoskodási eszme, a gyökeres orvoslás
szándéka és meggyőződése megfogamzott; és általa, de
még inkább hű követői és nyomán indulói által vidám
életre derült; így vagyunk most mi is, a midőn az éh-
ség pusztításai és sok szüle elhalta után, az árvákra te-
kintünk és ha arra rettegve gondolunk, mikint illy évek
reánk még máskor is következhetnek. Csak a *Pestalozziak*,
a *Fellenberg*ek és *Wehrli* keblek és kezek hiányzanak ne-
künk. Ha hol ilyenek találkoznának, azokat új Pestaloz-
ziakul kellene üdvözlenünk. De minek nagy szókat az
egyszerű gondolatoknak, a csekélyszerű elmélkedésnek.

Engemet, hogy erről most szerény említést tegyek, nem indított és nem birt más ok, mint egyfelől a már bevallott, másfelől pedig egy egyszerű beszélgetés, a melyet minapában folytaték honunk egyik leglelkesebb és sok áldozattal e hon javának előmozdítására járult magasrangu, magyar anyai hölgygel *). S itt ezuttal nem is akarok mást, mint csupán e beszélgetés nyomán és fonalán a bennem keltett eszméket, töredékalakban nyújtani a t. olvasónak, különösen pedig falusi néptanítóinknak. Sokszor egyszerű beszélgetés, jobban világosít föl eszméket és keleszt ujjakat, mint netán tudományos könyvek. Indítványokkal és tervekkel lépjenek majd elő a hivatásosbak, vagy a mi még üdvösebb nyeresemény leend, legyenek ők magok indítók, tervezők és testesítők. Most csak alkalmilag beszéljessünk töredékekben.

Belépvén a tiszteltem asszonysághoz s átnyujtván néki könyvemet, a nevelési emléklapok 2-dik füzetének két példányát, a minthogy ő a már az előtt is megrendelteken és szétküldötteken kívül, még többet ohajta birni, nevelők és tanítók kezéhez a *maga* költségén ingyen juttatni, — isten áldja meg őt! — ő szivesen fogadott, leültetett, és nem tudom már, mikint esett közbe mikint nem, szólánk a bemutatott nevelési füze-tről és ezen kívül és e mellett természetesen a nevelésről különösen a népnevelésről, és, minthogy népünk nagyobb része a drágaságnak és élelmi mostohaságnak ez idején nyomorog és sok tekintetben és sok helyütt éhinséggel küzd, szólánk erről is, a rémek e legremületesbikéről. — Én részemről szívem érzetét és vérzetét kitarva, így nyilatkozám: Nagysád! nem tudom mint érzi azt más ember a mit én részemről az inség e napjaiban szivemtől visszatartóztatni nem tudok, hogy mi a boldogságnak ez országában, az europai Kánaánnak

*) A szerénység tiltja a név megemlítését, de e magyar hölgynek, e korneliaszivü anyának két jeles, gondolkozásban és munkában páratlan fia, a kiknek egyike országos érdemekkel működék már többizben népünk szegényei között, — elfeledhetlenné teendik nevét, a melyet nekem hódoló tiszteletből és szerénységet sértő indulattól tartózkodás miatt megemlitenem nem szabad.

földjén — éhezünk. Lézengve mint a fagytol levert legyek, úgy vánszorognak a felföldi tótok pesti utcáinkon, tántorognak házról házra, és még sem találnak támaszt, megszólitanak minden elmenőt és azok filléreket és garasokat hánynak kiasszott markukba és még is éheznek; és tántorognak munka nélkül mint emberárnyékok, míg végre ittott leroskadozva, betegen vagy félholtan talpigán vagy nem cipeltetnek, vagy egyik a másikat nem vezeti a kórházba, a mellyet nekik utolsó ménhelyül mutat a rajtok könyörülő emberbarát; és itt, újra fölmelegszik testök, csak hogy még egyszer doboghasson szívök azokért, a kiket bérci falvaikban a fenyves hegyek kopár oldalán hátra hagytanak, légyen hogy azok gyermekei, vagy szülői, vagy testvérei, de mindenesetre rokonai — és az utolsó földobogás után, elhálnak, elhálnak azok, kik *munka által* megmentve, a hazáért élhettek, a hazáért hasznosan dolgozhattak volna. És ezt látva egyfelől, és tapasztalva csak a multkor is, véletlen ünnepi kirándulásom alkalmakor falura, mint jönnek folyvást fél- és egész családosan és csoportosan a felföldből kiéhezettek Pestre a termékeny Dunához és mint kénytelen őket Pest városa a saját szegényeiről és szükölködőiről gondoskodó, és már is az egész télen át számtalan ide sereglett vidéki ügyefogyottat ellátott Pest városa immár visszautasítani és határától távol tartani, hogy saját kebelében nagyobb vésznek magvát ne fogadja be, és ne csiráztassa az egész áldott hazának veszélyére; *másfelől* pedig látva — a mit minden ember, ki hüs tiszta levegő végett szük lakfalai közül a felső Dunasorra mén sétálni — mint özönlenek folyvást a Duna hajóin hozzánk és hazánkon keresztül Erdélybe, a hasonlóképen kiéhezett vonásu, de boldog kielégítésnek reményétől sugárzó képü württembergi svábok. Ezek mint idegenek kielégítettöket ide jönnek keresni, itt ohajtának jólakni és ruházkodni, szóval itt kíváncznak a régi sovárnak e két hónapban élni, míg hazánk saját gyermekei, fiai és leányai, a felföldi tótok, kik több mint ezer év óta e földre hullaták könnyüiket és e földet áztaták munkájuk veritékével, e hazában vándorolnak hazátlanul és ide jönnek, szenvedésöket nagyobbítani, inségök kinjait sanya-

rubban érezni, ide jönni betegülni és meghalni. Nagysád az illy látvány, az illy tapasztalás, megrepsztheti a magyar ember szívét. Ollykor egyetlenegy embernek és talán jelentékenytelennek miatta is — hahogy t. i. embernek élete csak valaha is jelentékenytelen lehet — egész község fölzudul, egész nép felsájog, és felöle egész ország tanácskozik, és mi ezt természetesnek és emberien jogosnak és méltónak találjuk és máskor ismét, a hidegtől csapott tavaszi, vagy a tikkasztó nyári hőségétől kiégett virágkehely gyanánt lankad és elfonyad számos ember és egész család, hogy ne mondjam község, és nekünk ezt is természetesnek és emberinek, és a gondviseléssel megegyezőnek kell találnunk? Nagysád, az illy tapasztalás aggasztó kételyt ébreszt még a férfi szívében is.

„E tapasztalását Kegyednek, szóla közbe az eddigé hallgató hölgy, az illy tapasztalást, a melly ha Kegyed előtt uj volna is, nem uj az előttem és más korombeliek előtt, még aggasztóbbá tudnám tenni, a mit Kegyeddal bihetőleg el is fog hitetni haladottabb korom. Ennek ugy kell, ugy kellett bekövetkeznie, hogy átlássuk hová irányozzuk az illy bajok nyomán figyelmünket, hová munkáságunk áldozatait. És gondolkozott-e Kegyed ezeknek forrásáról, mert hiszem, csak ugy lehetend az orvoslásról is gondolkozni?“

Felelnem erre rögtönözve nehezebb volt, de még is elmondám a mit egyremásra hivatkozva mondhaték. Nehányan — így nyilatkozám, a kik hazánk szellemműszeresen fejledező egészébe mélyebben behatoltanak, mint én csekélységem, azt állitják, mikint ez ismételt és a történet kimutatása szerint népünket már gyakrabban ért inségnek oka; *a megyei hiányos szerkezetben* rejlenék; a megye — többek között egyszersmind administrationalis hatósága is a haza egyegy részletének, de e hatóság, három évről három évre egészben változható és változtatni szokott tiszti személyzete mellett, sohasem gondoskodhatott állandó rendszerről, a mellyet a népnek a nyomortoli megmentésére alkalmazhatott, használhatott volna, — mert ugyanis, minő már csak az összeírás is megyéinkben? tudják-e mindig mennyi gabona vettetett el egyegy évben,

mennyi takartatott a csürbe, mennyi kívántalik okvetlenül a megyét lakó népességnek fentartására, mennyi bocsátható kereskedési vonalra, mennyi által és mikint fedezhető a véletlenül, isten — vagy emberek gondatlansági csapásaként reánk bármikor bekövetkezhető drágaság? mennyi van, mennyi lehet, és különösen miből a népnek keresménye? nem dugulhatnak-e be ezen források, és ha — akkor honnan bocsássuk ismét a vizet és életet az éhezők gyomrának fogalmára? tesszük-e azt az állattenyésztés tekintetében is, takarmány és ennek hiánya esetében, dögvészt elhárítás végett? gondoskodunk-e illynemű kiszámítással az erdőkről, de bármelly nyers termékről is stb., vannak-e megyeszerte és járás- és kerület- és községszerte magtáraink, takarékpénztáraink, közdolgozó- és árvaházaink? ha mind ez nincs, és mind ezt nem tesszük, úgy meg kell vallanom, hogy csak amollyan rögtönözött életet élünk még folyvást, mátol holnapra és csak is olyat él egész hazánk stb. — Ezt mondják néhányan, de én ezt érdemlegesen nem kutatom, mivel körömön kívülre vág. — Megmondom Nagysádnak, mit állitanak mások. Ezek ugyanis azt vitatják, mikint hazánk nagyobb részében a drágaságot okozák és okozandják — ha nekik tetszend még máskor is, *a zsidók*. Az mondatik, mikint ők falvainkon szerteszt korcsmárosok és jószágbérlőkként szaporítják a köznép költekezését, és ezt leginkább pálinkaital által — ennek fedezésére és netalán a nagy kamatra adott kölcsön megtérítésére, felszedik aratás és szüret táján a néptől a terméket és bármelly nyers anyagot, mjt aztán részént elszállítanak a nagyobb kupecek vásárjaira, a kik a hol és a mikor kell, külföldre vitetik, részént pedig, feltartják és megtakarítják drágaságra, csak hogy ujból nyerhessenek. Ezen felül az élelem tetemes részéből tengerpálinkát égetnek és ezzel is fogyasztják az ételmet, ide nem számítva az erkölcsi és testi erőnek aláástát és a nép erejének sülyesztését. A nép iszik már csak bujában is, elissza reményét, elissza nyereményét, itatja feleségét és csecsemő gyermekét, s aztán dolgozik ha dolgozik — hiába és pusztán adóságfizetésre. — Ez baj, és pedig már mély gyökeret vert baj, hogy népünk kénytelen a mezei természetményre pénzt fölvenni,

még mielőtt a természetményt csürjébe takarta volna; kénytelen borát eladni, még mielőtt azt szürte volna; kénytelen marháját vagy hizott jószágát a zsidó mézárósnak — vagy a széket bérlőnek eladni, a nélkül hogy maga belőle csak egy harapást is enne; kénytelen napját a napon-tai élélhetés kedvéért eladni, a nélkül hogy a holnapról gondoskodhatnék, és kénytelen még többet tenni, a miben enyhet, a miben irt jövődjére nézve nem talál; kénytelen urát nélkülözni, ki néki atyja volna és idegen, német vagy zsidó vagy rác bérlőnek engedelmeskedni, és erőfogytig szolgálni olyannak, a ki csak három, hat, s kevésse több évrei haszonbérben birván a jószágot, természetesen nem fog arról gondoskodni, hogy az ideiglenességben, állandó intézkedések jöjjenek létre, a nép anyagi és szellemi javának emelésére. A haszonbérelő előttem nem egyéb, mint ideiglenes pénzszedő, kinek főfeladata mentül több anyagi gyarapulást önnönmagára nézve szivni vagy kifacsarni a birtokból és az eddigé vele járó jobbágytól. És e viszony uralkodik kiváltképen a felföld éhező megyéiben.— Erre ő Nagysága: „Kegyed messze keresi a nyomor okait, közelebb, de azért nem kevésbé mélyen fekszenek azok, habár nem tagadhatom is, mikint az említettetekben van sok igazság.“ — Én részemről vizonzám: engedje meg Nagysád, hogy még egynehányat megemlítek, lehet hogy el fogom találni azt, a mire Nagyságod céloz.

„Igenis elfogja találni és ha megtalálta, megtalálta az óv- megtalálta egyuttal a mentő és biztosító szert is.“ Azt mondják tehát mások, hogy a *tulnépesség*ből származik a nép insége. Ezt én magam sem ismerhetem el, mert hiszem Europa bármelly országa, még ha nem is olly termékeny mint a miénk, aránylag népesebb, mint országunk legnépesebb vidéke. Azt mondják továbbá mások, hogy az okok *a forgalom és kereskedés hiányában* keresendők, a gazdag alföldnek gabnája csak kétszeres ár mellett és még drágábban szállítható a kopár és sovány felföldre; hogy nincsenek utaink, hogy kevés a közmunka, a hol a pusztá földbirtokból el nem élhetőket foglalkoztatni lehetne és nékik keresményforrásokat nyitni. És újra azt mond-

ják mások, és ezt állítják a leghivőbb jószivűek, mikint ezen ok nem keresendő egyébben, mint a *gondviseléstől* sajátságosan *reánk kimért csapásban*. Isten óvja meg a csapástól azokat kik ezt állítják, én istentől jött csapást nem, hanem csak áldást ismerek. És ismét — — — „nos, még mindig találgat Kegyed? Miért nem mondja ki egyszerre, mikint minden népmymornak oka, és különösen népünk folytonos sulytásának forrása annak *tétlenségében és munkára nem tanított, rendszeres és hasznos munkára nem szokottságában fekszik*. Nem értem itt csak a mostani bajt és vészt, de értem a folytonost, mert biz hazánk köznépe állandóan nyomorog erkölcsi és testi vészben. Nem tanulja tavaszában mivelni azt, mire élte telében szüksége lehetne, mi őt menthetné; nem takarít nyárban zordon télre, és ha is, hát legalább nem gyűjt és nem tesz félre egy évről másokra is; ő szakadatlan jelenvalóságban él, mintha a boldogság napjait élné, pedig a boldogság sem lehet az, ha állandólag nem boldogság, ha biztosítva nincs. Itt tehát ideiglenes javítások nem segítenek, itt az orvosság sem lehet mátol holnapra, nem lehet pusztán pillanatnyi, mivel az csak halasztója a bajnak de nem valódi orvoslója. Itt *minden*, és ez volt legfontosabb szava a tisztelt hölgynek — *Kegyeteiktől függ. Kenyeret kíván a nép, tanítsák és szoktassák őt rendszeresen munkálni, tanítsák munkáját megérteni, tanítsák a megértésben érezni is az élet nemesebb erkölcsi vagy erényi feladatát*. Egyenesen mondom, hogy Kegyetek *nevelők, tanítók, menthetik népünket, biztosíthatják jövőnket*. A *tétlenség*, a célszerű, hasznos és *rendezett munka hiánya*, és másfelől a *piazar fény és élvezetdüh*, és *mértékletességet nem ismerő elfajulás*, még nagyobb nemzeteket is sirba döntött már mint a miénk, míg több néperőt felőrle már mint népünkben van. Itt nem használ még *gyarmatosítás* sem, vagy netalán a többektől említett belföldi lakváltoztatása a népesebb vidékbelieknek, a kiknek a hegyek öléből az alföld népetlen rónáira kellene átültetettniök, ez magában nem használ, mert a sulyedező az erkölcsileg senyvedő és a testi erőből talán már is kimerített nép, nem fog a pusztá lakvál-

toztatás által, nem a kövérebb földön sem vidámabban tenyészni, ha a benső gyökereken rágódó baj nem irtatik ki. Megkísértetett már az illy belgyarmatosítás többiben egyesek által újabb és régibb időben, de nem sok üdvet eredményeze, vagy tán igen is drága áron és soknak a vesztén vásároltatott meg, a kiknek nem lett volna szabad veszniök.“ Én ennek ellenébe felemlitém a békésme-
gyei és nyiregyházai tót gyarmatokat, mint mentő üdv-
példákat, de ezeknél, magamnak is meg kell vallanom,
hogy az volt az eset, mikint igen nagy tömegben és a
legépebb emberek érdekében történt; már pedig, a mos-
tani gyarmatosításra váró nép, nem a multszázadi többé!
De ő Nagysága folytató beszédét, és én abból egy gondo-
latot sem akarván elveszíteni, igen örömet hallgaték. —
„Lássá Kegyed, folytatá ő, emlékeztetni fogom arra, a
mit Pestalozzi e nevelői népatya akart és kezdett, a mit
Fellenberg sikeresben folytatott és Wehrli cáfolhatlanul
eszközölt és bebizonyított, és a minek csakugyan üdves-
ségi sikere van folyvást a népre, ez kellene nekünk, *ne-
künk Wehrlikre volna szükségünk. Szabó János* ur irt
még 1817-ben egy munkát az „*industrialis falusi isko-
lákrol*“ *) de ki értette, ki méltatta e munkát akkor, és
pedig az akkori cselekvés mostani áldásunk lehetne már.“

És e tárgy körül forgánk még sokáig, és én a töb-
bek között egy *falusi tanítónak a képét, az eszményét*
igyekeztem a Nagyságos asszonyságnak festeni, hogy tő-
le hallanám mint elégednék meg vele mondott eszméi
nyomán. Képem keskeny rámába foglalva következő volt.
Először is a pap és tanító között különbség ne legyen,
ők mindketten csak tanítók a szó legszorosabb értelmé-
ben, néptanítók és népnevelők, társak egy célra, hogy
legyenek a reájok erkölcsileg, értelmileg és vallásilag bi-
zott népnek atyjai és vezérei, tanácsadói és vigasztalói,
munkát irányzói és munkát áldói. A ki közülök mind a ket-
tő nem tudna lenni, nem méltó hogy egy résznyiben is
hivataloskodjék a nép körül; pap a tanító, és tanító a

*) Ugyanebből van kivonva alább füzetünkben a cikk „*a falusi tanítókról*.“

pap, ők ne legyenek ketten, két irány felé, hanem csak azon egy testnek két keze. Ha tehát egyről szólok, a másiktól is szólok. Nevezzük őket — rövidség kedvéért mindkettőjüket *tanítóknak*, mert csakugyan nem is akart vallásunk alapítója mást tanítványaitól, mint azt, hogy az legyenek ők is a mi ő maga volt, t. i. *tanítók*. Azért adá nekik ez utasítást: „*menjetelek széles e világra, tanítván minden népeket*“ stb. Ez lényeges, tehát ezt bocsátám előre; de ha e kettő között a különbséget nem tudnók megszüntetni, akkor tehát azt mondom, legyen a pap a különzött, a mi ő valóságilag is, ha állását felekezeti szempontból fogjuk föl, és legyen a tanító az általános, ő, az egészért az emberiség és a hazáért még valláskülönbség nélkül is működő hivatalnok a egésznek. Csak a nagyobbkoru embernek van és lehet különféle vallása, a gyermeknek még vallása is csak egy, a szeretetből eredő kegyelet, és erkölce is csak egy, az e kegyeleten alapuló ártatlan emberi és csak későbbben családi, egyházi és hazai érzet. Ilyen az én tanítóm. És mit teend ő a nép gyermekeivel? A tényszerűen nyilatkozó szeretetnek karjaira füzendi őket és velök építendi isten templomát az emberségben és a hazában. Ő tanítani fogja istent szeretni s hozzája imádkozni, a szülét tisztelni, a felsőbbségnek hódolni, önmagáért pedig szakadatlanul munkálni. Velek töltendi az időnek egy részét tanteremben tábla és könyv mellett, velek az időnek többi részét, kertben a méhes körül, kertben a vetemény és zöldség körül, kertben a szedercesmete ültetés és selyembogár táplálása körül, velek oltandja gyümölcs fáit nemcsak saját kertjének és udvarának, hanem egyuttal az egész falu utcájának és a falu határa végéig terjedő közutaknak, a hol lassanként mindenütt fákat fogna ültetgetni, azt még a templom körül és még a temetőre is; és e fák mind az oskoláéi volnának őrizet tekintetéből, de a gyümölcs tekintetéből csak részben, a többi a falu szegényei számára gyűjtetnék, legyen, hogy abból pénz vásároltatnék, gabona cseréltetnék, vagy hogy a gyümölcs még nyersben a szegények között kiosztatnék. A gyümölcsfát a földnek e legártatlanabb és leghasznosabb növényét, többnyire csak pajkos

gyerkőc és kóborló szegény nem szokta kimélni, csak az, de még ez is csak romladozó vagy már romlott lélekkel meri ékétől és gyümölcsétől megfosztani; én tehát épen azokat tenném fáim ápolói, őrei és birtokosaiul, a kiktől azokat féltethetném. Bérc között, a hová a marha aligjárhat, de a hol a termő föld még is meggyülhet, még ott is termő bokrot tenyésztetnék és ének között járnék csapatommal annak gyümölcsét szedni. — Énekre tanitanám a gyermeket legkülönösben és legszorgalmasban, úgy hogy ő minden munkáját énekelve kezdené és danolva végezné. A munka között ollykor mesélnék nékie. Elbeszélném fáim, kertem, házam, el még állataim történetét is; elbeszélném aztán apja házának, az oskolának, a templomnak és tornyának, el a falu történetét és mutogatnám határait udvarom és kertemnek, határait apja földének és a legelőnek, határait a falu birtokának, és sorra megmutogatnám a határ dombokat, és itt földleírásrol beszélnek velök, miután forrásokat, patakot, tavat, hegyet, völgyet stb. is meglátogatték. És estve elvezetném a temetőre hogy a halottaktól ne féljenek, és a halottak kertjéről felpillantatnám a csillagos égre az élő világok kertébe. Gyermekeim a főbb csillagokat is ismernék és a napnak erejét és a holdnak utját stb. És a faluban nem volna szerszám és nem munka eszköz, a mellyet velök meg nem ismertetnék, a malmakban, kovács, kerekes stb. műhelyben ők nem volnának idegenek, ha az ekeszarvat ugyan nem is tarthatnák még, mindazáltal kapát és ásót tudnának használni és azokkal szeretni főgnának dolgozni; a kertnek egy része közöttök saját maguk általi mivélésre volna kiosztva. Az erdőben nem volna élőfa, a mellyet nem ismernének és a marha nem szagolhatna és nem szakithatna olly növényt, a mellyet ők nem ismernének és a határban nem teremne olly ipar- vagy akár gyógyplánta, a mellyet nem ők szakitanának le, azt pénzért adva el annak a ki szükségeli. És tanitanám őket számolni és saját keresményt szerezni, és keresményökből kis takarékpénztáruk volna a mellynek öregebbjeik volnának ellenörködői. Még a vásárra is elvinném őket magammal, hacsak egyszer is egy esztendőben. A népünnepekben mindannyiszor részesiteném és

ha olyanok szülőik között és a falu népénél nem volnának vagy nem divatoznának, népünneppé tenném előttök és reájuk nézve, a falu, a megye, az ország, vagy a király legjelentékenyebb napját; népünneppé a népre vonatkozó legüdvösebb törvény kihirdetésének napját, a templom vagy a tanoda alapításának vagy vész általi elpusztulása és újra áldozat általi felépültének emlékezetes napját. Sajat történetök és a nemzet történeteinek szállait fűzném illy ünnepi csomókra. Vagy ha mind az említett téren ünnepelni valót nem találnék, és ha nem találnék ünnepelni méltót saját multjok és jelenökben, a természethez fordulnék, és üdvnaprá varázsolnám és avatnám a tavasz jöttének napját, a nyár aratási napját, vagy az ősz gyümölcszedéseinek legáldásosabb szakaszát; mert a hol az ember a történetben szegény, forduljon ott a gazdag természethez és egygyé legyen vele és a legnagyobb, a legmagasztosabb életet élhetendi; a természet az isten történetének könyve. És a midőn gyermekeim illy emléknapokat ülnének, el nem mulasztanám mindannyiszor ezekben a születedet is részeltetni és e napokon a falu minden szegényeit megvigasztalni. Egyegy gyermekre nézve, a saját születési vagy tanodába lépési nap is ünnep, ezt sem mellőzném el, a nélkül hogy gondolatgyümölcsét nem szedném. Tanodámba nem lépne be gyermek — a midőn t. i. először jönne — a nélkül hogy gyümölcsfacsemetét ne hozna; a szüledet ujszületettét nem fognám vigasztalva áldhatni, míg a szüledet nem ültetett volna háza eleibe vagy udvarába fát, a gyermek nevére nevezendőt, és a kimulhatnak örökösei kénytelenek volnának azt tenni a sirkertben. — Gyermekeim nemcsak télen járdogálnának fel a tanodába, hanem az egész nyáron is, ha lehetne, az egész éven át szakadatlanul, legyen hogy estve, legyen hogy korán reggel; és a mint imádkozás végett fel szokott járni apja vagy anyja, még mielőtt a mezei munkára indulna, naponként a templomba: úgy jönne egy órával előbb fel gyermekem a tanodába és csak azután menne apjával vagy anyjával a mezei, erdei vagy szőlőmunkára, a liba- vagy bármelly jószág őrzésére. És ha lehetne, tehát estve jönnének gyermekeim ismét hozzám és egyenként elbeszélle-

nék, mit miveltek az egész napon át; és szombaton estve, fáink csendes nyugalmában elbeszéllenek, mit miveltenek az egész héten át. Vasárnap reggel, mindannyian vagy szülőjökkel, vagy mindnyájan velem, eljárának isten hajlékába, és az éneket ők vezetnék a templom karzatáról, nem bőgve és orditva vagy cifrázva, de egyszerű és szent iblet hangokban, magától értetődően mikint ők az énekre mindannyian már a tanodában tanittatandattak meg. Ének és ismét csak ének volna kebelök örömének nyelve és szívök szólása. Pázsiton és mezőn csendülne ajkuk hangjától a levegő, és erdőben rengnének a fák. Az ének varázstitka az erkölcsnek és a vallásnak, a melly ember énekelni nem tud és éneket nem szeret, annak beteg a lelke, gyermekeimnek mind vidámoknak, mind épek és egészségeseknek kellene lenniök. — Minden tanulástárgyat munka váltana fel, először is a szövés és fonás a leányoknál, mert pazar az a parasztasszony, a ki csak egy szál fonalat is vesz házához és a ki ezeret nem ad el keze készítményéből. A fiuk faragnának, mind megtanulnák a paraszt embernek szükséges apróbb eszközöket magok készíteni, esztergályozni és ácsolni, kosarat és kast fenni a fűz vesszőkből, a saját kezök által plántált vagy csak beszurkált fűzgallyakból; készítenének madárkalitkákat a városban eladandás végett, kötnének szakajtókat és mindent a mi szalmából csak köthető és általuk fonható volna. Megtanítanám őket a mészégetésre, téglacsínálásra, megtanítanám közönséges dolgok festésére, a határunkon gyűjtött vagy természetett anyagból készült festék által. Vegytani célokra eladás végett összegyűjtenék a faluban gyűjthető csontokat; téli estvéken ha egyebet nem tétethetnék velek, tollat fosztatnék, kukoricát morzsaltatnék — a tanulmányokkal foglalkozást felváltva. S ugyan csak télen ismerkednének meg a magnemüekkel és a kiszemelendő és gaztol megtisztítandó magvakat ilyenkor tisztogatnák, azt tennék a fákkal is épületeink körül, és ezekhez ők magok kövérités végett másnemü trágyát nem vinnének, mint a mit az utcán egy magokkal mindannyiszor hordandó kosárba felszedetnének. Illy uton egész kerteket lehet termékenyíteni és sok város legközelebbik

környezete termékenyült már illymódon, hogy az utcákon elszórt szemét, nem szokott a Dunába dobálni — mint Pesten, de talyigán és kocsikon kiviszik a szegény emberek kertjükbe, és e fáradság százszerosan fizet; de Pestnek illy trágyította kertjei és virányai még nincsenek stb. — És midőn ezeket így folytatnám — ha tán nem is illy bőven a mint itt rögtönözve elmesélém, — közbeszóla nsgos asszonyom mondván: „de Kegyed illy embereinek *a föld* a melyet illyképen mivelnének — *sajátja, elidegenithetlen örök tulajdona volna*, nem de e?“ — Tudom hova kívánt vezetni ő Nagysága, a szabad birtok eszméjére, az örök váltságra; de én ez eszmét ezuttal nem követém, tudva hogy tengertérre mennék át, a hová a nevelőnek csak sovárgása van és a mellyen Kolumbusként fölkiált: „*föld! földet látunk, földet bírunk!* csak munkáljunk, oda irányozzuk szemeinket, hogy az a mienk legyen!“ Én tehát csak gyermekeimnél maradtam, és az utcán, a melly az egész falu szabad tere és így a gyermekek által beültethető, és a falu-utakon és a temetőn, és a tanoda udvarán és kertében, a melly nélkül falusi tanodát nem is képzelhetek, és a templom kerítésénél és a határdomboknál és a hegyhasadéki senki által nem használt földfalatkáknál; ezek volnának gyermekeim országa, gyermekeim földbirtoka, ezeknek volnának ők ősei és öröklő utódai, miglen a tanodának is telek vagy legalább fél telek nem adatnék, a mellyen aztán kénye és miveltsége és tudománya szerint egy kis minta gazdaságot állitana és vezetgetne Wehrli-tanitó. Harámolnék-e és mennyi üdvös eredmény mind ezekből a falu népére és általa az országra? azt kiszámolni már másnak hagynám fel, miután részemről szivesen beérvém jutalomként azzal, hogy az ifju nemzedéket valamire tanítottam, és hogy e, még eddigé legalább illy értelemben parlag mezőre néhány magvat elhintheték, a melly mint *Pestalozsi* mondá: „*keljen-e ki siromon innen vagy tul az mindegy, de hogy kelni fog, és használni, azt istenem hinni engedé és e hitben elhalok!*“ — Illyen volna néptanitó, közelebből őt festeni nem akarom. Ez képenek rendszerezetlen és véletlenül nyujtott rámája. „Teremtsen most embereket e rámába illesztendőket,“

szóla a nemes hölgy „én tudom és meg vagyok rola győződve, mikint népünk állandó igaz üdve és erkölcsi ugy mint testálapoti megmentése egyedül *Őnöktől* várható, a mi kenyérünk a mellyet a szegényeknek adunk, és a mi filléreink csak palliativ ideiglenes kielégítést magok után vonható adományok, a mellyek, a milly nemességet tanusítók az adakozók részéről, épen olly mértékben gyengitik a nép saját erkölcsi és testi erejének az elélhetés végetti használtára szükséges hitet; nem igen szeret az többé dolgozni, kit ingyen kenyérre szoktatunk, bármi nemes tett legyen is a szegényt ingyen kitartani. Kegyetek örök javakat adhatnak a népnek, Kegyetek hatalmában van olly kenyeret nyujthatni, a minőt Jézus osztogata tanítványainak, az élet kenyerét, a mellyből a ki eszik, meg nem éhezik ismét. Erő van, hála az égnek, csak munkáltatni kell az erőt, földbe nem szükölködünk, igyekezetünk nagyszerű, de hiába nálunk és mindenütt a világon mindig több a szó, mint a cselekmény. *Teremtsenek jó néptanítókat*, minden tanító egyegy magtára leend a népnek.“ — Elértettem a mit e nemes szív mondott, és baza sieték és im e sorokat számotokra társaim és különösen ti falusi barátaim és kollegáim, mintha csak valami baráti levelet írnék hozzátok, leírom; a ti tisztetek lesz most: „*szót tetté varázsolni*.“ És így ezuttal nem is szólva többet, nem fejtegetve még azt sem, a miből kiindultam, hogy a népneveléssel és tanítással összekötendő munkára-edzést, tanítást és szoktatgatást netalán tervileg és az említett hősök nyomán adjam elő; nem szólva az industrialis oskolákról, és még kevésbé — a mi ugy sem tartozik ide, mint enyhithető a jelenleg dúló népínség, vagy mellyek volnának az állandó intézetek a felserdültekre nézve, az egész nép között, a mik az én tanítóm vezette gyermekeit befogadnák? nem szólva mondom ezekről, és a *néptanítókat képezdét* a nép kedveért állítandó intézeteknek e legsürgetősbikét és legáldásosbikat meg sem említve, — beérve tehát ezuttal pusztán e töredékkel, a mellyet egy véletlen de szerencsés beszélgetésnek köszönhetek, ime bucsut is vehetnénk már egymástól, és ti mig viszont találkozandunk átforgatandjátok ezalatt e könyvecskét, a melly nem akar más lenni,

mint nyílt mező, a mellyen a hazai tanító-nevelő, gyermekei üdvére virágot szedhessen vagy legalább magot szemelhessen, hogy belőle később maga termesse a virágot. A legtermőbb mag, a mellyet tanítónevelőnek akár diszül, akár tenyésztés végett e füzetből ajánlhatnék, mindenesetre „*Pestalozzi*“ a ki különben e füzet több cikkének tárgya.

Pest. Május 10-kén 1847-ben.

Dr. Tavassy Lajos.

B a l l a d a *).

Dul a harcok lángviharja;
Müve: inség, pusztulás.
A halálnak szörnyü karja
Százezer sirgödröt ás,
Europa életében
Nem virul szent éldelet;
Forr a népek zord keblében
Óriási gyűlölet.

Üszkölő romok tövében
Sorsaüzte férfi áll;
Láng lobog fel nagy szívében,
S oszlopul fel égbe száll,
De e lángnak célja: élet,
Táraya: nyugot és kelet,
Müve: ápolás, kimélet,
Tiszta emberszeretet.

Távol erdőnek feléje
Tántorog szegény család,
Balszerencse átkos éje
Vérrel festi nyomdokát;
Nincs hazája, nincs tanyája
Hol lehajtaná fejét,
Nincs falatja, nincs morzsája
Csillapítani éhségét.

---

*) Előadatott a szerző által, a volt „pesti körben“ tartott Pestalozzi emlékünnepegy alkalmakor, Jan. 11-kén 1846. K.

Uj csapat jó s fegyverével
Ujlag a családra üt:
És a hajnal szent tüzével,
Két siró árvára süt.
Ah de őket nem vidítja
A jótékony napsugár;
Kebloket nyögés szakítja,
Bánatuk nagy tengerár.

„Ki segitend? hol találunk
Ápoló védő atyát?!“
„Isten oltalmában állunk;
„Hallja ő a szüz imát;
„Ott egekben ő atyátok,
„Itt a földön *én* leszek!
„Megszünend a harci átok,
„Szentül ónak e kezek.“

Ime szó zeng a cserjében
Tisztos férfi ajakán;
Részvevő gyöngy rezg szemében,
Szendé tüz ül homlokán;
És atyáskodón szoritja,
Szívhez a két kisdedet;
Kebliben magasbra szítja
Lángjait a szeretet.

A nyomor sápadt fiának
Tápfalatkát nyújtani;
A sötétség magzatának
Szent erényfényt gyújtani;
Koldust *emberré* nevelni:
Nagyszerű néphaladás!
Nem szün ez lelkét tüzelni:
És erője óriás.

Elviharzott a csatáknak
Romboló vészlángzata;

Diszlik a szent békeágnak
Áldásos virulata.

De ama hős nagy szívében
Ujra lángolóbb a láng,
És tüzet gyújt környékében,
Még minőt nem láthatánk.

„Élet és halál kezünkben,
„A szegények élete;
„Min magasztosb érzetünkben
„Rejlik a nép végzete.
„Nincs erényen kívül élet:
„S a szegénynek élni *kell!*
„Korcsulása végítélet,
„Melly a földre vészt lehel.

„És mit ér, ha meztelenre
„Egy pár rongyot aggatunk?
„Ha az élni képtelenre
„Szánó záport hullatunk?
„Sziverővel gyámolítsuk:
„Irtja majd sors sárkányit!
„Lelki fényvel gazdagítsuk;
„S meglelendi bányáit!“

Igy kiált ő. Meglepetve,
Hallja ezt ellen s barát,
És ezer száj lelkesedve
Vissza zengi szózatát:
S férfias karral kitüzi
Ő a *tett* szövétnekét,
Melly a tájrol messze üzi
A lidércek éjjelét.

S rajta nyolevva lelki árva
Fényes istencsillagul —
Mert az életpálya tárva —
Csügg, mondhatlan boldogul.

S bár az ősz velök szegény lőn,
De ő el nem zordonul;
Mert hiszen mint *ember* ugy tőn,
S boldog mondhatatlanul!

Jőnek évek év nyomába;
Szép napokra szebb derül.
Egy csinos ház udvarába
Tér az ősz enyhületül.
Ott szerény árnyék fogadja
A jártában lankadót,
Egyszerü dalhang ringatja
A szeliden szunyadót.

S mint föleszmél, ő körötte
Dall vidám gyermeksereg,
S mesterök mosolyg előtte,
És szemében köny rezeg.
Mert hisz ő az első árva,
A ki egykor porha hullt,
És ez őstől üdvet várva,
Tőle *életet* tanult.

„Nyomdokid hiven követtem,
„Igy kiált, — nagy férfiu,
„A magot már elvettem!
„És reményem nem hiu.“
S ifju lobbanás heviti
A dicső aggnak szivét;
Mert az *élet* szentesíti
Ajakán e jósigét:

„És az eszme nincsen veszve,
„És az eszme el nem hal;
„Évrül évre terjedezve,
„Minden perce diadal!

„Mig nemes szivek dobognak:
„Szeretet szent gyöngyvirág.
„A szegények élni *fognak*,
„S megdicsőül a világ!“

Folytonos lángáradat tüzelte
Életében a nemes kebelt,
Szellemét az éghez *láng* emelte;
Láng mit érzett, szólt, tett és lehelt.
S végre is sükert látván virulni
Szive *lángörömben* elhala,
De nevét vihar nem fogja dulni:
Mert e férfi *Pestalutz* vala!!

Ney F.

Pestalozzi Henriknek

nevelés- és tanítás elvei.

Irta Schedius Lajos*).

Nagytiszteletü gyermek- és iskolabarátok!

Helybeli ág. evang. hitv. oskolánk, mely a csak 1787-ben törvényes állapotra emelt evang. gyülekezet keletkeztével, azonnal elemi oskolául alapítva, aztán lassankint minduntalan növekedett, a gyülekezet tagjainak általános kinyilatkoztatott kívánatához képest, 1816-ban, a nevelést igénylő és oskolaképes gyermekeknek akkor már tetemesen emelkedett számához alkalmazva, átalakítandó és rendezendő vala. A gyülekezet valódi vallásos és értelmi képeztetéseért mindenkor lelkesült előjárók, kötelességöknek tarták, hitsorsosaik és különösen a lélekismeretes és művelt szülők nemes szándékának olly módon megfelelni, hogy ennél, a jobb belátásra, bebizonyult tapasztalásokra és helyesebb elvekre, mellyek az oktatás és nevelés legjobb módja felől a külföldön már akkor is föllállítottak, — figyelmeztetést fordítsák; megemlékezve Némethon legérdemesebb iskolaigazgatóinak egyike, Büsching János György figyelmeztetéséről Berlinben: *„hogy iskolaintézetek soha sem érik el a tökély fokát, de természetöknél, az emberi ösmeretek növekedésénél, a személy és körülményeknél fogva, időről időre változtatásokat és javításokat követelnek, ha nem akarnak mint elavult és haszonvehetlen valami gyaláztatni.“*

*) Ezen értekezés fölolvastatott, maga a szerző által, a pesti prot. ev. tanodánál tartott Pestalozzi emlékünnepélyen.

Azon hiányok közül, mellyek azon korban, még több elemi iskolában uralkodtak, a mi helybeli iskolánkban sok soha nem létezett. Azonban maga a jobb, s legtöbb akkori jól rendezett újabb nevelő és tanítóintézetekben követett módszer nyomán is, több olly hiányok mutatkoztak, mellyek rossz következményeik által kortársaink legnagyobb részének általános irányában észrevehetőleg nyilatkoztak. Az akkori iskolai felügyelőség erről, egy külön röpiratban, melly: „Die Schule der evangelischen Gemeinde Aug. Conf. in Pest. 1816. Sr.“ cím alatt jelent meg, következőleg nyilatkozott:

„1. Igen sokat *játszottak* és *enyelegtek*, midőn a gyermeknek a tanulást s minden munkát minél inkább könnyíteni, s érzéki kellemes benyomások által vonzóvá tenni ügyekeztek. De ebből azon baj eredett, hogy a gyermekek ereje és tehetségei, annál kevésbé ébresztettek, fejtek, s erősítették, semml erőtető foglalatossághoz nem szoktatva, kerültek minden *komoly* foglalkozást, minden tartós munkát; csupán *kellemes* módóni dolgozás iránti hajlam, mulatságvágy, szórakozás, érzékiségeni és buja vigéleteni tulnyomó függés lett tehát kor jellemévé.

2. Minden eddigi módszerek által, csak *egyenként*, egymástól *elkülönözve*, ébresztettek, gyakoroltattak, sőt gyakran hámulatos ügyességre emeltettek a gyermekek s azok ereje és képessége. De az emberi erők természetes özsze-függése, az aránylagos fejlesztés, azoknak *öszhangzása*, nem vétetett figyelembe. Ez által egyik vagy másik erő nagy képessége, egyik vagy másik szakban vagy egyes művészetben, nagy ügyesség eszközöltetett ugyan: de a többi tehetségek fejletlenül maradtak, az emberi természet minden képességei aránylagos mivélése, mellyből egyedül következik az ember valódi miveltsége, elhanyagoltatott.

3. Leginkább foglalkozva, gyakoroltatva és gazdagítva lön az *emlékezet*, mivel ez által, a tanító munkáját leginkább könnyítette; tanítványai annak tömege által, mit emlékezetbe fölfognak, magokat leginkább kitüntethették, szülőik, rokonaik és iskolai felügyelők előtt, fényes vizgálatokat adhattak, s neki dicsőséget és jutalmat szerezhettek. Minél távolabbra haladtak azonban a tanítványok ez emléke-

zeti ügyességben: annál miveletlenebbek maradtak a többi szellemi erők; az emlékezet túlterhelése által gyakran eltompitattak; a tanult tárgyak használhatása s való életbeni alkalmazása, s ezzel azon haszon is, mellyet az iskolákból meritniök kellett volna — többnyire elveszett.

4. Habár némelly oskolákban, az ugy nevezett értelemgyakorlások által e baj megszüntetni szándékolatott: ezek mégis, csak arra valának használhatók, hogy az értelmet és ítélő tehetséget egészen parlagon heverni ne hagyják. De e szellemi tehetség tulajdonképeni, fokozatos, alapos kifejtése és mívelése, a lélek többi tehetségeinek öszhangzó megegyezésével, ez által nem eszközöltethett.

E hiányok elhárítása által, helybeli iskolánknak is, a növendékeknek benső tökéletes valódi életrei mívelése kedveért, magasb használhatóságot szerezni volt e gyülekezet előljáróinak szándéka. Ezt az újabb korban *Pestalozzi* által ajánlott, s gyakorlatilag jónak tapasztalt módszer behozatala, s körülményeinkhez mért célszerű alkalmazása által vélték elérhetni.

E módszer sajátos előnyei abban állanak, hogy az:

1. Midőn minden helyes oktatási mód gyanánt, szinte az *érzékességből* és *szemléletből* indul ugyan ki, *könnyűről nehezebbre* meván át; e szemléletet nem engedi csupán *bámésszkodóvá*, az esetleges benyomások csupán szenvedő fölfogásává fajulni; hanem *szabad szellemi munkásságra* emel; a természetnek rendnélküli benyomásait *fokozatos, hézagtalan, öszszefüggő* oktatássá rendezi; a *hasonlót hasonlóhoz* helyezi; a *természet szerint öszszefüggőt* egyesíti; a *lényegest* a *mellékestől* elkülönzi. E mellett legpontosabb fokozat tartatik meg; minden *következő*, az *előzőtön* nyugszik; minden *korábbi*, előkészítette az *utóbbi*. A' későbbi mindig csak egyik adalék a tanulthoz. Hézagoknak nem szabad maradni; mert a tanított tárgyak legszigorubb folytonossága, a módszer lényegéhez tartozik. E szerint miveltetik és gyakoroltatik a gyermekben *minden erő*, első fejetétől kezdve lehető tökélyéig, mindig szilárd és szigoruan követendő törvények szerint.

2. E szerint gyakorolja és képezi az emberi természetnek, nemcsak egyes erejét elkülönözve, de öszszekötésben egymással, mi által miveltetésök *aránylagossá*, egybevágóvá lesz, egyik erő a másikat viszonyosan gyámolítja, s ugy valamennyinek nyilatkozatát és alkalmazását könnyíti és sikeressé teszi. A gyermek képzelő tehetségét egész terjedelmében foglalatoskodtatja, Mi ekkép a szemlélet által adatik, azt a képzeletnek egészben és részenként mélyen és szilárdul kell felfognia; mit a képzelet mélyen és szilárdul felfog, annak minden fokozaton és gyakorlásán keresztül, az emlékezet legtisztább, leggyakorlottabb öntudatába kell jutna; mi az emlékezet legtisztább, leggyakorlottabb öntudatába jutott, azt az értelemnek meghatározott jegyek szerint taglalnia, s szinte ugy meghatározott hason szabályok (Analogia) szerint ismét öszszekötnie kell, hogy az eredmények egész láncolatának birtozába juthasson.

„De a léleknek e működései, a *szellem* és *szív* minden erejét érintvén, azokat természetök és törvényeik szerint kifejtik. Azért mutatkozik e módszernél, minden hályukkal szem előtt fekvő tényekben, hogy a szemlélettan, mellyet a romlatlan gyermek erőteljes ártatlansága hámulást gerjesztő könnyüséggel fog fel, romlott és erkölcsi leg gyengült gyermek által nehezen fogatik föl; s épen olly különös módon, az erkölcsi lankadás növekedéséhez képest, szellemében végképen is elaltatik.“ L. Pestalozzi előbeszédét a számviszonyok szemlélettanához. 2-dik füzet. Előbeszéd VII. 1.

3. Leginkább három elemből indul ki, *alak*, *szám* és *szó*-ból, mivel ezek, mint az emberi ösméreték alappontjai, olly módszerüleg rendezett fejlesztésre legképesebbek, melly által minden erők egymásba vágó gyakorlására egyszerre hatni, és a szándéklott képezést elő állítani lehet. Ezért taníthatni az emberi életben olly szükséges ismertetét az olvasásnak, helyes szólásnak, írásnak, számolásnak és éneklésnek ez elvek szerint *legalaposabban*, s egyszerűs mind a gyermek *minden oldalú képzsésére nézve leg-sikeresebben*.

4. Hatásköre nem szorítkozik különféle képességek és ügyességek megismertetésére: hanem a gyermekben az egész embert képezi, romlatlan, tiszta, vidor kedélye erejét föntartja, és emeli minden *komoly* munkára, minden rendes kivitelre képessé, s a polgári társaságban minden tekintetben hasznossá és tiszteletre méltóvá teszi.

Igaz, hogy e módszer nyomán a növendékek első lépései lassubbak, észrevétlenebbek, mivel behatóbbak (belképzésre irányozvák); s egyszersmind annyiban kihatóbbak, mivel a gyermek minden erejére kell hatniok. Miért eleinte kevés eredmény látható, melly azt, ki az iskolák hasznát csak az emlézés tömegéhez méri, kielégíthetné. De annál gyorsabb a növendékek előmenetele, ha egyszer az első alapot megnyerték*).

Illyen, egészen Pestalozzi szellemében felfogott nézetek szerint, igyekeztünk a helybeli iskolában, csöndesen és nesztelenül haladva, a legáldásosabb sikerrel működni, mellyet épen azért csak a szorgalmas, elfogulatlan, minden viszonyainkra figyelmező képes, helyesen méltányolni.

De a mai, gyülekezetünk részéről olly sok részvétellel kiűntetett ünnepélyen, *Pestalozzi*, a halhatatlan gyermekbarát száz év előtt történt születésének minden józan gondolkozásu iskola- és emberbarátra nézve nevezetes emléknapja előestéjén, legyen szabad, nagyra tisztelt gyülekezet, azon elveket nyíltan előadnom, mellyeket Pestalozzi rendszerének méltánylása és behozatala alkalmával követtünk.

Az embernek mindjárt e földi életre első belépténél, a gyermek születésénél, kettős természetének, a testinek és szelleminek, vagy a láthatónak és láthatatlannak, nevezetes különbsége nyilatkozik, mellynek lehetőleg teljes kiegyenlítése teszi a földi életben az embernek valódi, magasb hatalomtól felállított, de még kevésbé ösmert feladatát. Valamint az embriónak fölötte csodálatos műszeres testalkata, léte első pillanatától, a növekedésnek több változhatlan törvények szerint bekövetkező fokozatai és erőnyilat-

*) L. az idézett könyvecske 10-dik s köv. lapjain a 6. és 7. §§.

kozatai által fejlődve, képezi a *látható külelet* alakulását: úgy jelölik ellenben a *szellemi belélet* ösvényét az emberben, a hasonlókép már a csecsemőnél kezdődő munkálkodásai bennlakó öntevékeny lényének, mellyben az *öntudat* képessége, a leghomályosabb érzelmektől kezdve, a fejlődés sok fokán keresztül, egészen az ész legmagasb eszméig emelkedhetik.

Mindkét életiránynak saját, egymástól végképen elkülönbözött örök törvénye van, melly azonban ismét, egymás közti viszonyban, és viszonyos segítsége által, a romlatlan emberi természetben mélyen gyökerezett törekvésénél fogva, mindkettőnek tökéletes kiegyenlítését, a legmagasb bölcsességről felállított rendeltetését — tanusítja és eszközli. Ez örök törvényeket, mellyek egy részről az ember anyagi, más részről szellemi természetének tulajdonai, vizsgálni, de aztán egymáshozí viszonyukat, valamint kiegyenlítésöknek ebből következő módját is, tisztán megismerni, szakadatlan törekvése a *tudomány*nak; mellynek azonban, még koránsem sikerült azon kívánatos belátást és bizonyosságot elérhetni, mellyre az ember egész földi élete kiterjedésében magaviseletét bizonyossággal alapithatná. Az ebben uralkodó homály, s a képzeteknek és fogalmaknak összezavarása, az életre nézve boldogtalan következményeket szültek mindenkor, mellyek a gondolkozó emberbarát keblét a jelenben is fájdalommal és gyásszal töltik meg. Könnyü volna e nézet bizonyításául, ezerféle tanuságokat felhozni az emberi történet egész folyamából; de más rokon tárgyra ohajtom önök figyelmét fordítani, melly a mai nappal közelebb viszonyban áll s célunkra nézve nagy jelentőségü.

Épen az emberi természetröli fogalmak most említett homályából és zavarából ered: a vélemények özszeütközése is arról, miként kell magunkat viselnünk azon befolyásnál, melly a születésétől fogva segítséget igénylő gyermek képzésére, nagykorúsága és önállása idejéig gyakoroltatik. Egyik, a növekedő ember anyagi természetét akarja *főleg* tekintetbe venni, a nélkül, hogy ennek valódi törvényeit ösmerné; más, a növendék szellemi életére fordítja *különösen* törekvését, a nélkül, hogy ez élet örök törvényeit föl

fogta volna; harmadik — s ezek mintegy ösztönszerűleg legtöbbben vannak — ügyekeznek ugyan e két irányt egyesíteni, azonban a kölcsönös viszony és szükség itt uralkodó törvényérőli határozott nézetek nélkülözésével. Mi szörnyű eltérések származtak ebből, egyes emberek, egész nemzetek képzésében, tanúsítja a neveléstannak, s általában minden népek mivelődésének története, valamint saját mindennapi tapasztalásunk.

Hogy azonban a nevelés mesterségének, minden foglalkozások az egyénekre és álladalmakra nézve e legeredménydusabbikának, s azért legfontosabbikának, szilárd alapja megnyerettessék, még, valamint a természet és szellemvilág tudományában általában, ugy az emberről ösmerekben, tetemes előmenetelt kell tenni. Szellemdus és éleseszü vizsgálók és figyelmezők nagyra becsülendő törekvése, az emberiséget e célhoz már is közelebb vezette. Hálás emlékezetben állnak, kivált az újabb korban kitűnt nevelők érdemei, millyenek: *Amos Comenius*, magyarországban, már a XVII. század elején; *John Locke*, angolországban, ugyanazon század végén; *Franke Ágost. Hermann*, németthonban, a XVIII. század elején; *Roussau János Jakab*, franciaországban, ugyanannak közepén, s később, az ünnepeelt német nevelők, *Basedow*, *Campe*, *Rochow*, *Niemeyer* s többen.

De tovább hatott az emberi természet mélyébe, genialis pillantása az őszinte kedélyes schweicinak, *Pestalozzi Henriknek*, ki ezáltal szinte öntudatlanul — mintegy magasb szellemtől lelkesítve — ezerféle külső akadályok, viszontagságok, megtámadások, elnyomatások ellen főtartatott, s a távol ragyogó cél felé küzdésbeni kitűrésben erősített. Igaz, hogy ezt hosszu, 81 éves élet végén sem érheté még el; de nagyon közeledett feléje a dicső bajnok, közelebb valamennyi bármi jeles elődénél. Eljutott azon tiszta, meghatározott belátáshoz, mikép kell a nevelésnél kettős természete teljében, *az ember egész organismusát* fölfogni és szüntelenül szem előtt tartani; millyennek kell továbbá, mind a tanító, mind a nevelő működésének lenni, hogy a növendék lassanként és fo-

konként magasb öntudatra emeltessék, *önmagából*, belső életéből fejlődve, külső életével mindig szoros egybekötetésben maradjon. Ezt fölötte célszerűleg, a helyes szemléleten alapuló *elemi képzés* (Elementarbildung) által, mint maga nevezé — akarta elérni, mellyett ő bámulandó szabad lélekkel fogott föl s a *beszéd, szám és alak* példás, de csak kevés követője által helyesen megértett oktatásban alkalmazott. Ő maga erről művei VIII. kötetében, a 176. s köv. l. ugy nyilatkozik: „valamint a szám, alak és beszéd, az érzéki tárgyaktól, mellyeknél a gyermek érzéki öntudata legelőször fölbred, elválasztva, magokban és önállóság előterjesztendő, szemlélendők, fölfogandók s *magokból* kifejtendő, hogy a szellemi fejlődés elemi eszközeivé emeltethessenek: szinte ugy van ez a gyermek természetével vagy *én*-jével, mint a fejlődés tárgyával. Hogy egyrésről a külvilággali viszonyában, önállásához jusson, másrésről ismét önmagát élő műszer gyanánt mivelje, melly az életet egyszerűen s erőteljesen magába foglalja, — föltétlenül szükséges önmagát, magában, a kültárgyaktól elválasztva, szembe vennie, és a *mi* ő, mint ilyen, mi je van, mit akar, tehet, mit tennie kell, — mind azt meg kell tanulnia elemileg hézag nélkül áttekinteni, azaz: önmagának tárgyilagossá kell lennie, hogy a létnek viszonyai, ereje és érintkezése végig ment szemléletétől, mindenre fogékony és ügyes, mi neki föladatik, magasb lépcsőn léphessen vissza a természetbe, s vele teljes öszhangzásban örökre egyesülhessen. — Illy központ szükségének igen helyes érzetéből kiindulva, sőt azt elv gyanánt élénken érezve, kivitelbeni egység, összefüggés, philosophia, a gyermek műszeres beléletének szemlélete nélkül, *Comenius* a dolgok tömegére jutott; — mégis okosabban, mint azok, kiknél (öszszezavarván a tárgyilagosat az alanyival) minden egyes érzéki tárgy, a beszéd és szemlélet gyakorlásául egyiránt szolgált, a gyermeknek a lét *minden* tárgyait tapasztalatilag akarta elébe vezetni. De a tárgyak köre az ember körül, igen korlátozott, és mivel *Comenius* csak érzéki szemlélet elvében helyezte eszméjét, melly egyedüli központ (millyennél csakugyan kellett birnia) gyanánt tünt föl, képmá-

solatokra jutott, s így teremté festett világát, az orbis pictus-t. *Basedow* elemi művében, minthogy száz réztáblája mellé, szintolly jól száz kötetet is előállíthatott, csak kiterjeszté azt, mit *Comenius* kezdett. Törekvéseiben nagy és merész, de *az emberi természet szellemi önállását félreösmerve*, csupán anyagban és érzéki fogalmakban élve, a nevelést tökéletesen anyagivá tette, s a gyermeket föltétlenül, a tárgyilagoss érzéki világnak vetette alá. Nem csak, mit a gyermek körületében, természetben nem láthatott, hanem az is, mit a természetben naponként valóban és tökéletesen láthatott, álitatott képmásokban elébe. *Az inger es könnyűség, a gyermek érzéki gyöngeségének szórakodása, vétetett a nevelési célszerűség próbaköveül*, s míg a természetet keresték, a legnagyobb természetlenségbe estek, épen azért, mivel ott keresték, hol nincs, csupán külső érzéki lételben. — A *Revisorok*: (*Campe, Trapp, Stuve, Ehlers* stb.) érdeme volt, hogy a basedowi materialismust legalább psychologisálták; de fájdalom, csak ezt, nem magát a nevelést. Legalább visszaadták ismét az oktatásnak a természeti tárgyak érzéki szemléletét, valódi benyomását. Már *Baredow* előtt tünt ugyan föl, *Rousseau*, magasb lény gyanánt, mint forduló pontja a nevelés ő és új világának. A mindenható természettől hatalmasan megragadotva, kortársainak az érzéki erőteljtől szintugy, mint a szellemi élettől távolságát érezvén, óriási erővel törte szét a szellem bilincseit, s visszaadta a gyermeket önmagának, visszaadta a gyermeknek és az emberi természetnek a nevelést. Azonban ellenmondásban önmagával, ellenmondásban a társasággal s változhatlan szükségeivel, sőt ellenmondásban magával az emberi szellemmel s a létbeni fejlődése szabályaival, mivel nem ismerte *a természet és műveltség egységének magasb pontját*, mellyből csak utóbb ered különbözőzése: azért nem volt képes, sem a gyermek önállását, szellemi önmunkáságának műszeres élesztése és fejlesztése által kivívni, sem pedig *az ember beléletét a külsővel összhangzásba hozni*. Ha tehát őt a kor föl nem érte, s csak ellenmondásban önmagával fogta fel, leginkább a nevelőktől értetett félre. Vagy bálványozó tisztelőket, vagy tompa

eszü magyarázókat, vagy elkeseredett elleneket találva, csak Emilje magasztos, a miveltség ténye gyanánt világtörténeti jelentőségében (szinte úgy mint *Comenius* nagy eszméje) lepecsételt könyv maradt, s egy tüneményt sem idézett elő, melly szellemét világosságba helyezte volna.“

Ez tehát az alpnézet, mellyet Pestalozzi szelleme fölfogott, *hogy az embernek egész kettős természete, melly már a csecsemőben is megvan, szüntetenül szem előtt tartassék, önmagából, a gyermek beléletéből fokontként, hézagtalan összefüggésben a külvilággal, az elemi képzés által kijelelt uton fejlesztessék s önállólag emeltessek.* Ez alpnézeten nyugszik Pestalozzi nagy érdeme, melly már eddig is, a legáldásosabb eredményeket tanusította, nemcsak számos tanító és nevelőintézetek javításában, de — habár gyakran észrevétlenül — a társas élet legkülönneműbb viszonyaiban is, mellyek a napi történet szorgalmas vizsgálójának figyelmét el nem kerülhetik, de mellyeknek előszámlálása, vagy csak érintése is távolra fogna vezetni.

Azonban, e valóban világtörténeti haladás helyes fölfogása által, mellyet korunk azon férfi genialis ügyekeztének köszönhet, kinek százéves születése napját ma épen azért mélyen érzett elismeréssel és tisztelettel ünnepeljük, két körülményre utaltatunk, mellyet legyen szabad e helyen, a rokon szelleműek kedvéért, köztünk kevés szóval megemlitenem.

Pestalozzi nemes, tiszta, genialis szelleme, az emberéletröli magasb nézethez emelkedése, s föláldozások által, mellyeket a tömeg mindennapi eszével nem birt megérteni, új pályát nyitott magas cél felé, nemcsak népnevelők, de minden magasb életre képes tanítók és nevelők, minden szülők és különösen a tiszteletre méltó anyák számára; sőt a nemzetek és államok igazgatói és vezérei számára is, szebb cél felé nyitott pályát, s kijelelte annak irányát. De mi távol állunk még tőle! A nemes szerény férfi maga is mondá*): „E tekintetben is

*) Pestalozzi's sämtliche Schriften, VIII. B. 125. s köv. 1.

szem előtt kell tartani, hogy tudományunk és tehetségünk még csak darabos, s az ismeret és igazság felé vezető ut — mindkettő, tudományunkban és tehetségünkben — e darabosságból indul ki, s természete szerint, e darabosság által szétszaggatott ut. De nekünk meg kell azt változtatnunk! Az elemi képzés eszméjének vizsgálatában és kidolgozásában is meg kell változtatnunk. Előmozdításának valódi eszközei, mint nemünk általános miveltiségei, végetlen változatosságában, magában az emberi nem s minden e nem miveltését előmozdítani képes ismeretei, ereje és erénye, — kezében fekszenek. Minden csekélység, mellyel előmozdításához egyes emberek hozzájárulnak — habár apró csepként hull a mérhetlen tengerbe — minden esetre olly mértékben áldást hozó, mint azt az ember nagyravágyás nélkül adja, s álmodozva adománya becséről s befolyásáról, önzőleg nem téved el. Minden emberbarátnak illik ugyan örülni a legkisebb adományon is, mellyel ez eszme előmozdításához hozzájárulhat; de senki, senki ne vesse föl magát a nagy gondolat hőseül és teremőjeül, senki ne vesse föl magát azon adományok bírójául, igazgatójául és becsülőjeül, mellyeket mások e célra nyújtottak. Mindenki, mindenki járjon ártatlanul és tisztán azon korlátok közt, mellyek közt saját világossága képes vezetni. Barátai az emberiségnek és nevelésnek! ne engedjétek soha szemünk elől elveszteni, e cél felé irányozott fáradozásaink közben, — szilárd ragaszkodással a valláshoz, az emberi természet minden ereje és tehetsége tisztulására és szentesítésére kiható áldásdus befolyásának meggyőződése mellett, ne engedjétek nemünk emberi képzés eszközei megítélésében és használatában, elveszteni e rőnk öszhangjának, s az ezáltal eszközlendő egyensulynak lényeges szükségét; *ovakodjunk gondosan attól*, nehogy nevelési módjaink, sőt nevelési eszközeinknek is valamellyike tulnyomólag, akár a szivtelen észmunkásságra, akár szellem- és gondolatüres szivélesztésre vezessen.“

Van azonban még egy más körülmény is, mellynek ez ünnepélyes alkalommal csupán megemlítésére ösztönöztetve érzem magam, mert további boncolgatását e pillanat nem engedi. Bármilyen méltányoljuk és tiszteljük a

nemes Pestalozzinak imént tisztán és nyíltan kimondott érdemeit, mégis ovakodnunk kell egy tévedéstől, melly az emberi társaságra nézve sok roszt következményeknek talán eléggé el nem ismert, de gazdag forrása. Értem, a nagy szelleme miatt fölötte tiszteleltre méltó férfi személyességén és küléleténi tulnyomólag erős függést. Magas szellemek működésének eredményei, az *egész* emberiségbe mennek át, mellynek fejlesztését, nemesítését és boldogítását előmozdítani hivatvák. Szellemök hatása ezek, mellyek az emberiségben mint egészben, annál tovább és jótekonnyabban terjednek, minél tisztább és erélyesebb volt a szellem, mellyből eredtek, ugymint az emberi organismusban, a valódi tápláló és orvosi szereknél. Az ember által véghez vitt valamelly jó dolog ereje és nagysága, nem az egyes emberben, de magában a dologban fekszik. Bármí áldásdusan munkálkodott is a férfi, személyessége az örök törvények szerint, maga idejében az enyészetnek esik áldozatul. Csak a közönséges ember ragad e külső tüneményhez, ennek érzékekre ható alkatához; elfogulva az egyén gyakran jelentéstelen külsőségeitől s azokra tulzólag figyelve, épen ezért többnyire nem veszi észre a lényegest, a bensőt, a magasbat, sőt gyakran el is fordul tőle, vagy levonja az anyagiság iszapjába, s átjásza a képzelet torzalakjai sorába. Ki a művelődés és a vallások történetének egész folyamát élesebb pillanattal átvisgálja, borzalommal kell észrevennie, hogy személyességek helytelen kiemelése, kitüntetése és istenítése az, mi az emberiség legfontosabb, szerencsésen kezdett előmenetelét, ismét megakasztá, megzavará és gyakran visszataszítá.

Ünnepeljük tehát ma tiszta, valóban evangelikus keresztvény értelemben, Pestalozzi szellemére és halhatlan érdemeire tekintve, *magát az emberiség haladásának jó ügyét*, s befejezésül, még csak a nemes férfinak minden oskola és emberbarátokhoz intézett szózatát ismétlem *) „Cselekvésemrőli ítéletemnek magam nem hivén, részére sem tetszésteket, sem magasztalástokat nem keresem; csak e

*) L. Pestalozzi's sämmtliche Schriften. VIII. k. 743. l.

tekintetbeni figyelmeztetéseket megújítását kérem, s annak elfogulatlan komoly vizsgálatát, hogy — ha mit találtak benne, minek további mivelése az emberiségre és hazára nézve fontos lehetne — azon helyzetben legyetek, miszerint annak érleléséhez közeledését, siromon túl is szívetek és erőitek szerint előmozdithatnátok.“ *Schedius Lajos.*

*Szózat Pestalozzi százados születési
emlékünnepegyén *)).*

Tisztelt Gyülekezet!

Holnap, télhó 12-kére viradunk. — Magában véve, bármely nap hideg, és jelentéktelen: csak a hozzácsatlakozó esemény, beléje szótt emlék, teheti jelentékenynyé. Illyenül üdvözölendjük mi a holnapi hajnalt.

Mielőtt tárgyamra térnék, nem mellőzhetek egy észrevételt, melly ünnepélyünk jelen órájának választására vonatkozik. — Különösnek tetszhetik: hogy a holnapot, *ma* ünnepeljük. Ez csupán körülményeink, hivatalviszonyaink, s valljuk meg, városi életünk szokásainak eredménye, hogy a vasárnapot alkalmasnak tartjuk e célra, egyéb hétközi napnál. Az emlékezet ünnepies pillanatát megelőzni, vagy azt eleve földidézve, mintegy meglopni annak leghatályosb dicsőségét, épen nem szándokunk; sőt lelkünket, szellemünket röpitjük egy fölhajnalandó nap jövőjébe; hogy a *ma*-nak képzelt *holnapja*, összeolvadván a holnap *ma*-jával; annál hosszabbra nyulják az egygyé forradt kettős napság idejének élvezete. A férfiu, kit ünnepelünk, jövőnek élt, jövőnek munkált; az ügy, mellyet képvisel, jövőre aratásra hinti el vetéseit; miért ne lehessen ez ügyet, e férfiu, az emlékévezet jövőjében ünnepelni?

*) Előadta maga a szerző, a „pesti körben“ tartott Pestalozzi közemlékünnepegyén. K.

Kimondám imént a szót, hogy ünnepélyt tartunk, s hogy arra jelentékeny nap hí fel bennünket. Igen, mi a holnap *jövőjét*, ma ünnepeljük; a *holnapban* pedig a multnak emlékét élvezzük. Nem országromboló világtörténeti esemény az, melly olly igen igényli figyelmünket: hanem szívépítő, *emberiség* történeti tünemény. Nem gyászrovatal köré sereglésre szólítunk fel titeket, tisztelt hallgatók; hanem arra kérünk, hogy osztakozzatok ha úgy tetszik örömnünkben, mert mi örömnünnepet élünk. Mi nem bánkódunk azon, hogy a férfitu kinek emlékét tiszteljük, nincs többé, hanem azon örvendezünk, hogy volt, hogy világra lőn. Szóval, mi *Pestalozzsi Henrik* születésének *századik* évnapját ünnepeljük.

Száz év! milly tiszteletes korszak, a világtörténet ezredeiből, s milly parány, az örökkévalóság millió meg millió éveinek végtelenségéhez mérve! — Tehát egy század előtt, 1746. télhó 12-kén született a világra ama porhüvely, mellyet lakhelyül választá magának a lángszellem, kit földi nevén *Pestalozzinak* nevezünk. Igen, egy évszázad előtt. De minthogy a szellem, az öröklét gyermeke; s az ő végtelensége az öröklét végtelenségével rokon: a szellem hatásának életéből e 36,525 nap, melly az ő föltünése óta lehanyatlott, úgy tetszik mintha csak egy tündéralom pillanata volna, mintha a tegnap, a legközelebbi perc volna, s mi, lerázva idő és tér szorongató bilincseit, barátságos kézszorításra nyujtjuk feléje jobbunkat.

Születni véletlenség; meghalni kénytelenség; élni érdem, — úgy élni t. i. hogy műveink nyomdokin a szellem áldása lebegjen. Csak illy élet jogositja fel a halált gyász szoborra, csak illyen sugározhatja vissza a születésre, az öröm diadalának fényszikráit. Ama nap melyen *Pestalozzsi* született, kivéve családja, rokonsága érdekeltségét, egészen érdektelen, közönbös volt, valamint millió egyéb ember születésének napja. Csak miután élt, szólt, cselekedett e férfitu, csak akkor lőn emlékezetes az ő születése, csak akkor lehete, de már szükségkép *kelle* is nevezetességgé emelkednie. Mert születésében rejlett lehetőségi föltétele leendő szellemnagyságának. Ki tevésre, hatásra, működésre rendeltetik az örökvégzettől,

mindenekelőtt születnie kell. A legnagyobb szellemnek is meg keli testesülnie; magának az istenszellem igéjének testté kell válnia, ha ezen világ testbe zárt, csak testi érzékek útján megközelíthető szellemeire, sikerrel hatni kíván. Ha *Pestalozzi* nem születik, meglehet az ő szelleme más egyéni testben találandott hajlékot, s a minék jőni kelle, jött volna bizonyval, csak más alakban, más név alatt. S jóllehet a név mitsem változtat a lényegen: de miután már a lényeg a névvel összeforrt, örömezzetel nevezük e szellemet, *Pestalozzi* szellemének. S ime tisztelt gyülekezet! ezen szempontból emlékezetes, nevezetes és tiszteletes nekünk e férfiu születésének napja; mert ő vele, ő benne született meg azon lény, mellynek bár kivel, bár kiben, akár mikor, akár hol, de elébb-utóbb mindenesetre, s mulhatlanul meg kelle születnie: a lebilincselte *nevelési szellem* fölszabadítójának. Igen! ez okbul ünnepeljük mi, az ő születésének emlékezetét. S ki vehetné ezt rossz néven? Midőn gyakran, némelly embercse születése, országszerte előleg ünnepélyesen kürtöltetik, csak azért, mert a véletlenség feltünőbb szüléktől engedé őt származni, holott nem is tudni, nem fog-e valaha az emberi méltósággal ellenkezőleg működni. Mi hátra pillantva, az élet által szentesítette születést, a véletlenség alapjain magasra emelkedett érdemet s épen ez érdem által dicsőítette véletlenséget, utólag tartjuk tisztelő megemlékezésre méltónak.

Azonban midőn Pestalozzi születéséről emlékezünk, meg nem állapodhatunk e perc mellett, sőt ezt csak ama végső horognak tekintjük, mellyhez élete szálait füzögetjük, épen ezen életét, melly által születése emlékeztessé tétetik.

Rövid foglalatlanban ezt lehetne rola mondani: ő született, mint minden ember; élt, mint minden embernek élni kellene, azaz valódian emberileg; s meghalt, mikép csak igen kevés ember hal meg, azaz, megkezdett műve valahai terjedelmesb sikerülendésének boldog, s csalhatatlan előérzetében. S valóban, ki életét olly magas eszmének, nem ábrándosan, de cselekvőleg szentelte mint ő, az biztos meggyőződésben hajthatja-le fejét, hogy

a mi jobb, nemesebb és üdvösebb, az győzni fog, annak győznie kell. Igen! e meggyőződésben, ezen benső öntudat bizonyosságával hunyt-el a nemeskeblű, a hőszivű férfiú, télutó 17-kén 1827-ben. Még nincs husz éve hogy az élők sorában tisztelte őt a világ. Ő elhunyt, de hatása után rezg. . . . De nem, — ki úgy élt — mint ő, az nem hunyt el, az él, s közöttünk van az ő szelleme!

Feledjük tehát elhunytát, tekintsük őt olyanul, kit a kegyelet hő szavával körünkbe idéztünk; tekintsük őt mint élő társunkat, s épüljünk életének nagy munkásságu szellemiségén.

A föld, melly Pestalozzit adá a világnak, nem a mi hazánk; de még csak nem is szomszédunk, ő a messze Svajcnak volt fia, a hol is *Pestalutznak* hivatik. S így nem csudálhatni, ha némelyek azt kérdezik: „mit érdekel minket a külföld embere, kinek dicsősége, — ha még is bir illyennel — egy morsányit sem vet nemzeti dicsőségünk mérlegébe?“ Első tekintetre alaposnak látszik ez észrevétel, s egy tényezővel csökkenni az érdek mellyel hozzája vonzatunk? De bármint tiszteljük, s kell is tisztelnünk nemzeti érdekünk szentebb fénysugarait: de még is van egy érdek, mellyet bizonyos tekintetben hasonló erejűnek, szintolly magas fényűnek kell vallanunk; s ez, az *emberiség* érdeke, az emberi nemzet általános javulása, emelkedése erényesbülésének érdeke; Pestalozzi, az emberiség hőse volt, s világokra szólt az ő elveinek működése: született legyen bár hol, ő a világnak született; lett legyen hazája, bármelly tartomány: az ő hazája az összes földgolyó. S így ha csak azon érdekből is, hogy ő is fia ugyan azon agyagnak, mellyből mindnyájan egyenlőkép gyurattunk, nem mellőzhetjük nemes küzdéseinek méltánylását. De még külön okunk is van e férfiut, nem olly igen idegennek tekinteni. Valamint egyesek és családok; úgy nemzetek közt is fenáll a vérségi láncokon kívül, egy más, magasabb rokonság: a szellemi. Mi magyarok szeretjük a szabadságot, s másod

istenül imádjuk a szabad hazát. Ki nem ismeri Svajcnak szabad lelkét? Ki tagadna némi rokonságot a két nép szellemi irányzatában? Nem, a szabad Svajcnak szabad fia, *szellemi érdeken*, ne tekintessék idegenül e szabad hazá határain!

A család, mellyből Pestalozzi származott, nemes patriciusi eredetű vala. Kétségtelen, hogy vannak még mai nap is olly elfogultak, kik minden nagyot és nemest, csak nemes vérből származhatni vélnek. Ime, ők Henriünkben emberükre találtak, mert a nemes, az emberileg véve legnemesb törekvést, a nemes vér hullámlásának róhatják föl érdemül. De másrésről tagadhatlan az is, mikép vannak olly tulságoskodók, kik mindenre, eleve kárhozatot mondanak, mi nem a demokratai elem kisérgázása. Ime, ezek ohajival szépen összehangzik e férfit munkássága, mellynek minden célzata népjellemi, népboldogító vala. Ám milly csudásan tudá ő összeolvasztani a nemesi vér sasröptü tüzét, a népszellem világölelő igényeivel, ugy hogy kizárolag, sem egyik sem másik elem nem vallhatná őt övének, s mind kettőnek összege, a nemes szivben, a nemes lélekben pontosulna össze. Mert nagyra, nemesre, magasztosra szállongtak vágyai, reményei, törekvései, s ezeknek végcélja mindig a nép, a szegény népnek, s ezzel a világnak boldogulása vala. De e célra nem üres hitegetések, nem hiu ámitások, nem aranyhegyi ígéretek, nem fellegvárak ostromára lázító agyrémes szónoklatok szolgáltak neki eszközökül; hanem ő mindenkivel saját szive, s lelke tündéerkertjének titkait akará fölmutatni, hogy ott kiki, saját fáradsága után lelje meg az arany almákkal kínálkozó életfát. Ő boldognak akará tudni, és látni a szegény népet, de nem kiemelni helyzetéből, s olly ismeretlen tájakra vetni azt, hol saját ügyetlenségében, s felfuvalkodásában kell elvesznie. Ő akará, hogy a nép tisztultabb ismereteiben, s jószándéku s jókedvü munkájában, boldognak *érezze* önmagát, a nélkül, hogy boldogságát külső csillogványtól áhitozza.

Ő demagog, népvezető volt, a szó legősibb, legtisztább, legszebb, legnemesb s legszentebb értelmében; s ki fogja kárhoztatni a férfit, ki a szegény népet saját ereje, bel-

becse, emberi méltóságának érzete által, *jóra, erényre* vezetni akarja? ki a népet *elégülésre, munkára*, önsegítési *erélyre* ohajtja vezetetni, hogy másoknak koldulással terhére nem esvén, önmagát birja táplálni s fentartani isten szép ege alatt? Oh! valóban nagy, és magasztos volt e törekvés, szép és szent a cél; s erre eszközül ismeré a *nevelést*. Nevelni a szegény nép gyermekét, hogy felserdülve önmagát tudja illőleg nevelni, ez vala életének minden vésszes célzásoktól ment egyedüli feladata.

S e tekintetben rokonszenvre, viszhangra számolhatott pártszin nélkül a legnagyobb tömegnél. Ebben a nevelés barátjai, bár nemesvérűek, bár népszelleműek legyenek, habozás nélkül foghatnak vele kezét. Igen, ezen alapra kell nekünk, kik a nevelés ügyét tüztük ki munkálkodásink céljául, minden törekvésünket építenünk. *Nevelésnek* — nem tanításról szólok — de *nevelésnek* célja, *erény*. Akarnók-e ezen isteni adományt a földlakóinak egy részétől irigyleni? s épen talán a szegénytől, kinek szintolly nagy szüksége van reá, mint bármi dusnak, bármi fejdelemnek? Van-e pártja, rangja, cimje az erénynek? van-e színe a gyémántnak, melly magába szíjja az égi nap sugárait? van-e színe az éltető légnak, melly az ég magasságából ujtja meg hullámaait szünetlenül az emberi nem táplálására? van-e színe a részvéttől megindult szembe csillogó gyöngynek, mellyben gyakran életmentés üdve tükröződik?

Nem, a nevelés nem ismer szinkülöniséget, s ha magasztos feladatát nem akarja szem elől elveszíteni, ismernie nem is szabad. Emberek vagyunk mindnyájan, s mindnyájunknak van jogunk erényt követelni azoktól, kik azt belénk csepegtethetik. Közkinccs a nevelés, mellynek bányája az összes föld, kagylója a világtenger összes medre. Az ekevas, s a legrozzantabb halászsajka, egyiránt turhatja fel ékköveit, s merithet gyöngyhalmaiból. — Tekintsük testvérünkül a szegényt, ki nevelésre szorul, tekintsük saját gyermekünkül magzatját! Igy tön Pestalozzi!

A tér mellyen ünnepeltünk működött, szerény, és sokáig ismeretlen vala. Szegény, elhagyott gyermekeket,

utonutfélen, vértől gőzölgő csatamezőken felszedegelve; ezekkel kertben, mezőn dolgozva, dolgoztatva, ezen emberszerető vállalatára saját kis vagyonát feláldozva, — másod, s harmadzben is intézetet vezetve, s mindannyiszor hajótörést szenvedve fáradozásiban, majd háboru, majd szegénység, majd kajánság, rossz akarat, értetlenség, s egyetnemértés által kerékvágásából kivettelve, örökleg küzdve, s mégis örökleg lángolva a népért, a szegény gyermekekért lángolva, türve és szenvedve a szegény népért mellyet olly hőn szeretett, mellyet kunyhójában, nyomorában fölkeresett, mellynek jövőjeért harcolt, izzadott, vérezett szivben s lélekben, — így élve és soha nem csüggedve találjuk őt napjai fogytaig. S mit tőn e téren, s mikép tette azt? Tudomány fényével árasztotta-e el kedveltjeit? Nem; hisz ezt, már maga e tér is kizárja; de mégis tanított tehát? Tanításában a buzgalom, a láng tulcsapott az ismereten, felémészté gyakran a türelmet, modorát pedig mindig a pillanattól kölcsönzé. — S így ebben maradandó, vagy másokra ruházható becsüt nem igen mivelt. — Ugy hát bizonyosan, nevelői tökélye volt azon lángoszlop, melly a sötétség sivatagában csudás hatással világított, mellynek sugárvarázsa szinte napjainkba át özönlik? Erre sem felelhetek határozott igennel. A nevelés lelkében élt, de ő nem bírta azt ügyességgé külsőitni; a rendszert érezte, de nem bírta összefüggő egészzé önteni; az elveket szelleme alkotta, de gyakorlati fokozatosságban nem bírta volna azokat alkalmazni egy felnevelendő egyén irányában. Mit köszönünk tehát neki olly nagyot, hogy elete emlékét ünnepeyre is méltónak tartjuk? mit tanultunk tőle, mi volt ő tulajdonkép?

A tudományosság *közvetlenül* nem nyert tőle semmit, ez tagadhatlan; mert nem a tudományok magas égőveibe emelkedett az ő munkássága; de közvetve bizonyára, nyereségnek mondható a tudományokra nézve is; ha azok küszöbei az őket szomjazók előtt, az egyszerűített s józabb alapok és elemek nyomán gyorsabban s könnyebben feltárulnak. S ki lesz ama háladatlan, ki, miután az égi csillagzatok pályáinak pontos rajzolására képessé lőn

állítaná, hogy mitsem tanult első mesterétől, ki őt az első vonal, s az egyes számok egymáshoz viszonyának megismerésére vezette? Tanító sem volt a mi ünnepeltünk, a szó legszorosb értelmében, sőt nevelő sem olyképen, mint azt szokás szerint érteni szoktuk. De lángszellem volt, ki nem mérte ugyan tetteit előleg hajszálnyira, ki nem töprenkedett valamelly nagyszerű test egyes vonalainak szorgos létesítésén; hanem a pillanat ajánkozását megragadva, csudás tapintattal mindig a legüdvösebbet tudá mivelni. Szív és tetterő vezérelte őt minden léptein, kedély, mély, benső, lángoló kedély vala alapja minden működéseinek; s míg alkotó változatos erejével, teremtő hatalmával tulszárnyalá a szellem, a jelent, addig a kedély bensősége a jelen sükerét imádandó hévvel ölelte. Szóval, ő atya volt a szó legmagasztosb értelme szerint. Ő elveket, atyailag szerető elveket állita fel, és szellemet, emberileg nemes szellemet hagyott ránk örökségül.

Itt vagyunk e pontnál, melly mindnyájunk figyelmére legméltóbb tisztelt gyülekezet! — Pestalozzi atya, *népatya* volt. Képzeljük őt, mikép ruhátlan, koldus gyermekeit, elégséges segédkezek hiányában, önmaga mossa, fésüli, tisztogatja, s egyáltalán olly szolgálatokat tesz köörtök, minőket csak dajkáló személyekre szoktunk bizni, — valljon nem dobogand-e fel szívünk magosabb tisztelettel azon szív iránt, melly ennyire tisztelte az emberi alakban az emberi méltóságot? Fogja-e valaki tagadhatni; hogy ő a legatyaibb, a legszeretetteljesebb szívvel birt? s ha már gyönyörű családi erénynek tartjuk, jó atyának lenni, saját gyermeke iránt; mennyivel tisztább, önzetlenebb s dicsőbb erény, mindenki iránt szerető, ápoló atyának lenni! Az emberiségi erények legszebb virága épen ez. Kell-e ennél nagyobb érdek, hogy mindnyájan vonzalommal, rokonszenvvel viseltessünk iránta. Hiszen mindnyájan szülőink gyermekei vagyunk, már ez elég ok arra, hogy az apanév egyáltalán tiszteletes, és szent legyen előttünk. De azonkívül mindnyájan, kik férfi korunkat elértük, apai érzelmektől vezetteltünk, bármi pályán munkálkodjunk is. A törvényhozó, népatyailag törekszik törvények által segéltni,

gukban azzal ámitgatják magukat; hogy lehetséges nemzeti nagyság és dicsőség, erő és boldogság, fény és hatalom, nemzeti nevelés nélkül! Mikor szállasz alá s dörgöd füleikbe a hitetleneknek: hogy e nemzeti nevelés alapja, nem lehet más, mint tiszta, mint önzetlen s rendithetlen honzeretet?! Mikor gyujtod fáklýadat az ő agyaikban, hogy nem szereti honát az, ki hazája népét zsarolja, üldözi, lelki s szellemi, értelmi s erkölcsi nyomorban szenvedni, veszni engedi! Nem, ez így nem lehet. Az ember legyen legszentebb tárgya, javítani, nemesíteni törekvő emberi célzatainknak; az ember, bármi öltönyben, bármi viskóban. S várhatunk-e erre alkalmasb időszakot, a mostaninál; midőn maga a fejedelem felséges karja kinyujtva az üdvszövétnek után, hogy vele lángra lobbantassa a nemes kedélyek munkásságát. Óh Pestalozzi szelleme dusan működik, az idő hulláma el nem sodrandja a fénytorony világát. De akarnunk kell, szilárdul s megtörhetlenül; munkálkodnunk kell, kajánság s visszavonás nélkül, tennünk kell, szeretettel, ember- s honszeretettel. — Csak így érethetik el az emberi diosőség fénypolca. — A tapasztalás s világtörténet, azon szomorú igazságot tanítja ugyan, hogy midőn valamely nép, nemzet, ország, a lehető legnagyobb dicsőségi fokot elérte, ismét visszahanyatlik, visszászülyed azon semmiségbe, melyből kiindult vala, úgy hogy a világnépeinek öszszes élete, nem egyéb, mint roppant mérleg libegése: az egyik serpenyő felszállása, a másiknak lebukását eredményezi. Hogy ez ekkorig így volt és van, tagadhatlan; de azon hitben, hogy *csak* így lehet, szükségkép s örökleg így *kell* lennie, roppant csalódás rejlik. Ellensúlyongás tartja öszszhangzatos mozgásban a világalkotmány töménytelen kerekeit, ellensúlyongás intézi a csillagzatok futását: miért nem terjedhetne e nagyszerű törvény hatalma, a szellemi életre is? Miért emelkedhetnék magosra valamely nemzet, csupán egy másiknak romjain? Soha ne érhesse-e el az ember e földön azon boldogságát: hogy nem géphez, de szellemhez, nem baromhoz, de emberhez illő munkásság áldása ölelje a földnek minden lakóját? Nem, ez nem lehet. A világtörténet eseményei csak azt tanítják, hogy az

emberi szellem még nem találta fel ama kulcsot, melylyel földileg emberi boldogság csarnokába benyithatni. A felszált és ismét lebukott nemzetek legnagyobb dicsősége foka, nem volt az emberileg lehető legmagasabb fok; a dicsőség csak egyik részét sugározá körül a nemzetnek, a másik, s hasonlítlanul nagyobb részt, lelki nyomor, erkölcsi inség tövisszorosítja vérezte. Nem vala egyensúly a nemzet részei közt. A miveltség mellett, durva nevelétlenség, s maga a miveltség is, erkölcstelen, métellyel mérgezve. Így bukni kell mulhatlanul. Ama kulcs, a fenntartásnak egyedüli varázsszere: *nevelés*: Nevelni nemzetileg, nevelni emberileg, ez a feladat. Ha egykor a nemzet minden tagja, hozzá méltó nevelésben részt vevend, akkor nem lesz bontó elem, melly aláássa a nemzet épületét; ha egykor nem lesz zug a földön, hová a nevelés malasztja el nem hatott volna: akkor nem is lesz viharzó ádázat, melly megzavarja a nemzetek közti békés egyensúlyt. Ez tán csak millionyi évek messze háttérében szendereg még: de kezdenünk kell, kijelelnünk az irányt; mert kezdet nélkül nem juthatni célra; irány nélkül nincs indulás. Ki kell jelelnünk irányát a nemzetileg-világpolgári, az *emberiségi* nevelésnek:

És ezen irány vala Pestalozzi irányja. Ő szerette az embert, de a hazát is szerette; s épen azért szerette kiválólággal a népet, a szegény népet, mert épen a szegény népnek nincs hol élnie, hazáján kívül. A dus, idegen határokon is vadászhat élveket, de a szegénynek hazájában kell fellelnie boldogságát. A nép, ha megismerkedik nevelés által az erény belső becsével, nem fogja áhitozni a jobb módunak külső csillogványát; a nemzetek, ha a nevelésadta erényekben boldogoknak érzendik magukat, nem lesz miért tiporjanak el más nemzeteket. Itt rejlik a nemzetileg-világpolgári nevelés titka. De hogy az sikerüljön, soha sem szabad felednünk: hogy a szegények is emberek, s mi is *csak* emberek vagyunk. Ebből foly önkényt a nép szeretete. Ne képzeljük magunkat gögösen istenekül a szegény tömeg fölött; s azért ne is akarjuk magunkat a nép fölött tulságos csillogvánnyal kitüntetni. Ebből foly az összeolvasztó egyszerűség, a megosztozás,

a könyör és segélyezés. Ne képzeljük magunkat eleve jobbaknak, tehetségesebbeknek a népnél, s azért ne is nézzük pusztá gépnek a szegényt, de árasztjuk ki reá is a szellem áldásait. Ebben áll a méltánylat, az igazság embertársaink iránt. S mind ezek hevíték Pestalozzi szívét, mind ezek tölték el kebelét. Azon igazság, hogy a gyermek nem gép, fejté ki az ő okszerű módját, a hézagtalan egymásután, az érzékités, az egyszerűség elvét nevelés és tanításban. Csak illyképen nevelhetni boldog érzetben a gyermeket, csak így nevelhetni boldog népet. S mind ezt tetteg s irással, könyvben és életben, egyiránt s lankadatlanul bizonyította a mi ünnepeltünk.

S kérdem most tisztelt gyülekezet! illy férfiú, ki ennyit nemcsak akart, de tett is; nemcsak fáradozott, de cselekedett is: nem méltó-e a tiszteletteljes megemlékezésre? Azon tant akarnók-e felállítani: hogy a zajtalanul működők, a szentakaratuak, nem érdemelnek semmi figyelmet? Csak országrombolók nevét akarjuk-e örökíteni a bámulat nyelvével? Többet ér-e a dühöngő vulkán, melyet bámész tömeg ácsorog körül, a szerény szőlődombnál, mellyen munkás kezek csendes elvonultságban készítik elő a lelkesítő bátorító nedvet? Hagyjuk e tant azoknak, kik a pöffeszkedő hiúságnak, sőt kártékony csillogványnak is aranyoszlopokat szeretnek emelni; mi, kik nemesebb munkát tüztünk életcélul, nem hallgathatunk károgásaikra. Vagy tán csak a valóban országfoglaló, hazaalkotó, nemzetalapító hősöket illeti a tisztelet és dicsőítés babéra? Ha így van, tuzás nélkül mondhatjuk, hogy ő is országot foglalt, a szelidebb, okszerűbb nevelés országát; ő is hazát alapított, a gyermeki boldogság, a nevelés által boldogított, s e nélkül hontalan szegény gyermekek hazáját, s csak az ő követőinek lelkességétől függ, hogy az így vezéreltetendő nemzedék, az emberszeretet nemzetévé izmosuljon, szilárduljon. A nevelés országa végtelen, az ő körében, mint hajdan Károly birodalmában, soha nem nyugszik le a nap. Ha egy gyermek illően *emberre* neveltetik, nyereség lesz az az egész emberiségre nézve.

A nevelés ügye a világe. S habár nem mutathatnánk is eredményt fáradozásai után, habár nem akarnók is neki tulajdonítani vagy tulajdonítani a sikert, mellyet a nevelés itt vagy amott később aratott, csökkenti-e ez az ő érdemét, az ő *akaratának* érdemét? Ki nem tiszteli hazai történetünkben Zrinyi Miklós honfiui önáldozását, s hősien szent akaratát? Hol van pedig a siker, az eredmény, mellyre ujjal mutathatnánk, mondván: ez az!? S ha szinte gyümölcsöket szeretünk is szedegetni, valljon csak az ágat mellyen csüggnek, fogjuk-e említésre érdemesnek itélni? S a gyököt mellyből a dus fa sarjadott, férgeknek hagyjuk martalékul? Sőt, ha szinte egyetlen édes, s inynek hizelgő gyümölcsöt nem találnánk is a *Pestalozzifán*, valljon semminek sem fogjuk-e tekinteni az agg tölgyet, melly, ha más hasznót nem hajt is, legalább vihar dühe ellen megvédi az árnyában tenyésző gyöngéd virágokat? és semmibe sem veendjük-e a nagyszerű fenyüt, melly délcegen nyújtja fejét fel az egekhez s *télen* is virul, a lelki élet kopár telében? Illy fenyü, *Pestalozzi* szelleme; illy tölgy, az ő hő keble! S e férfiú, ismételve kérdem, nem volna méltó ünnepélyes megemlékezésre? De igen; s ime mi megemlékeztünk rola.

Igaz ugyan, hogy illy ünneplés a szivben történik legzajtalanabbul, s épen ezért legcélrányosabban. A nagyférfiu tisztelőinek mindegyike, saját keble rejtekében, saját lelke szentek szentjében, leghatályosabban ünnepelheti az ő emlékezetét. De valljuk meg őszintén tiszta célzatainkat. Mi nem csupán Pestalozzi személyéről, de egyszerismind az ügyről, mellyet képvisel akartunk megemlékezni. Mi nem csupán tekintélyre támaszkodva, de bizva egyuttal, a közérdekü hazai ügy szentségében, bátorkodunk előttetek felszólalni, igen tisztelt gyülekezet! Mi utat szeretnénk találni sziveitekhez, lelkeitekhez, s e célból használjuk ez ünnepi alkalmat, hogy a haza, az emberiség szent nevében kérjünk, esdekelve kérjünk titeket: öleljétek kebletekre a nép, a szegény elhagyott népnevelésének ügyét, szinkülönbség nélkül; s olly szellemben, melly az emberi méltósággal legegyezőbb!

Mi pedig, kik nevelés mezején hintünk magvakat; s néha tán virágokat is szedünk, ne állapodjunk meg, ez emlékűnnepély szük korlatinál; tegyünk, munkáljunk, hassunk a mennyit lehet, a nép s az emberiség felnevelésére, mindenek előtt pedig *vszkarjunk*.

A szó elhangzik, az ünnepély bármi hódoló lelkesedése ellebben a léghullámain, mint hab gyűrüzete a tavak rónáin: de a tett nyoma, örökleg megmarad. Ne feledjük, hogy az erő a népben van, s hogy ezen erő nélkül, nem lehet erős és hatalmas az ország; de azt se feledjük, hogy ezen *nyers* erőt *erkölcsivé* kell magasítani, mert a nép *erénye* nélkül, nem lehet boldog a nemzet.

S most hozzád egy szót dicsőült szellem! ki ez órában velünk vagy, közöttünk mulatsz, ne távozzál a fiatal nemzedék köréből; s valamint képed virágok fölött dicszelg: úgy állj a gyermekek, megannyi embervirágok fölött, tiszteletes tölgyül, védő árnyaddal! Száz év múlva, ismét megfognak emlékezni az ember-, nép- s gyermek-szerető férfiurok; adja isten, hogy akkor azok magok tegyék, kik atyai szellemed vezérletének megannyi gyümölcsei leendnek. Ennek előérzetében élvezzük mi ez óra jelenében, egy egész évszázad jövőjének reményét, s felkiáltunk: éljen Pestalozzi szelleme, századokon meg századokon át!

Ney Ferenc.

*Pestalozzi születésének ünnepélyére *)*

Jelszó: Il ne faut pas flatter aux rois, ni aux peuples, — et aux moins, à soi même!

„Ὅδεν θαυμάζειν“ semmin sem csudálkozni; állítólag így felele hajdan Pythagoras, a midőn megkérdeztetnék: valljon mi légyen mindennapi okoskodásának, eszmélkedésének eredménye, vagy is inkább nyeresége. S ugyanezen athaumasziában, Democritos a legfőbb jót kere-

*) Ezen értekezés a prot. ev. tanodák körében tartott emlékűnnepélyen volt előadatandó, de nagyon is elfoglalván az ünnepélyi időt egyéb beszéd és énekelőadások, az a szerző szerény kívánatából akkoron elmaradt, és későbben egy hasonlóan tudományos és nevelési társalgás végett egybegyült körben lón előadva.

sé: s a venusini költő, levelei első könyvének hatodik levelét ezen szavakkal kezdi: „Nil admirari“! S mégis, akármi mély kutatás mellett is, valóban csudáldi kell, hogy a jónak, a jobb és a napfénynél világosabb, emberboldogító eszmének, annyi és oly hatalmas ellenei támadhatnak, hogy a jó eddig csak küzdve haladhatott, sőt néha ellenei által elnyomva, rövidebb hosszabb időre az emberiség köréből el is tűnt. Ebbéli csudálgozásunkat növeszti azon észrevétel, hogy az emberiség főjavát célzó eszme, oly régi mint az emberi nemzet! Mert mihelyest az ember *önmagát* észreveszi s eszmélkedése tárgyául teszi: azonnal önként ötlük benső szemébe, hogy ezen föld nem tulajdonképeni hazája, s hogy célja a *tökéletesség*; rendeltetése a *tökélesbülés*. Ezen legbensőbb érzetben gyökereznek a vallásos szertartások is, mellyek az embert istenéhez közelebb vezetik: s ezen vágy, ama főlényvel egyesülhetni, vezérli az emberek lépteit, mikor a vallásban valamely vezért buzgón követnek. S még sem hatott az emberiség tagjaira ezen eszme úgy, hogy a jót előmozdítani, főrendeltetésöknek ismernék el; sőt a történet példákat mutat elő, mikép a jobb eszméknek terjesztői, üldöztettek azoktól, a kiknek valódi javát előmozdítani törekedtek. A szellemdus atheniabelieknél Sokrates, a ki hontársaiban azon homály sejtelmet öntudatra emelni törekvék, hogy az ember magasztos célját, csak jámborság s erény által érheti el; — mint istentagadó, mint erkölcsrontó, halálra ítéltetett. Méltán kezdi tehát Xenophon Sokrates emlékeit ezen szavakkal: „Πολλάκις ἐθαύμασα, τίς ποτὲ λόγοις Ἀθηναίσις ἔπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην, ὡς ἄξιος εἴη θανάτου τῆ πόλει.“ Gyakran csudálgoztam, milly okoktól vezéreltettek az athenebéliek, hogy Sokratest halálra ítélték! Sokratest, kit a delfi jósda, a görögök legbölcsebbikének nyilvánított! — Jézus pedig, üdvözítőnk, mint népcsábító, keresztre feszítettett azoktól, a kiknek valódi javát, szóval tettel keresé; s neve és a világboldogító, embereket porból mennybe emelő eszméje, csak akkor nyerte meg az emberek méltánylatát: mikor hierarchiát tápláló álokoskodásokkal megfertőzött, s különbféle zálogházakból összeszedett piperével

eltorzítva, eredeti tisztaságát s mennyei jellemét elvesztette! — Melanthon, kit Németország a maga mesterének nevezett, mennyit szenvedett szelid keresztény humanus törekvésért, azon felsohajtása is bizonyítja: „Deus nos liberet ab odio . . . . . orum!“ Comenius, egykori sáros-pataki tanító, a ki festett világával (orbis pictus), s janua lingvarum reserata című munkájával, mintegy varázsvesszővel az egész civilisált Európára, s főkép a középkori scholastikusok zsarnoksága által lebilincselte nevelésoktatásra hatott, szemléleti tanmódot megpendített s a nevelésoktatásnak ezáltal új irányt adni törekedett, bármily szent szándéka volt is, a jó ügyet előmozdítani: mégis a harminc éves háboru következtében, kénytelen vala édes szülőföldétől messze számkivetésben tölteni jámbor életének utolsó napjait; s alig fejthette gyakorlatilag eszméjét, miszerint a növendék „szemléletesen vezettség az *eszméletre* s *öntudatra*.“ S ime, ezen olly egyszerű s szembeötlő eszme, háttérbe szorított a századoktól szentesített ó *slendrián*, a középkor hamvadékolt s minden élőt meresztő réme által, mellynek természetelleni berzentes vonaglásai, olly hatalmasan hatottak a tizenhetedik századra, hogy hihetőleg, csak a protestantismus és jesuitismus közti viszálykodásokból eredett féltékeny vetélkedésnek köszönhetni, hogy az emberiség, a középkor szellemet ölő formái alatt, egészen meg nem meverült; s az európaiak, a szegény koptok sorsára nem jutának. Miután az angol Locke, a francia-svajci Rousseau, s más bölcsek a múlt század elején s közepétáján, Aristoteles s Platón nyomain indulva, s józan oktatásneveléstől az emberi nem boldogságát s jólétét felfüggesztették, miután később: Basedow, Campe, Salzmann, Rochow s mások a külföldön; nálunk Benczur, Szeverinyi, b. Prónay Gábor és Sándor, Balogh Péter, Klaniczay, Carlovsky, Podkoniczky, Kralowanszky, Tessedik, Szábel, Schedius, Fábri, Liedemann, Tsisch, Fuchs, Berzevicy Gergely, — az annyira félreértett Fejes János, s mások, a nevelés- s oktatástani jobb eszméket, nemcsak irataik által, hanem gyakorlatilag is terjesztették: fennen hangzék a svajc kopárjai s havasai közt ama férfinak szava, kinek százados születésnapjának előestvéjét megülni szerencsénk van; s im az

alpesek sziklás ormain megtörve, e hatalmas hang sugárai, nemcsak a szomszéd országokban, az egész Európában és az amerikai szabad statusokban, s a merre az angol név tekintélyes: hanem Afrika sivatagjain túl, a déli tengerben fekvő, nekünk magyaroknak kétszeresen érdekes Madagaskar szigetén tornyosuló hófedte Wigagora szirtjai közt is viszhangra talált, a hol Radama Ovák királya, azon igazságtól áthatva, hogy az állodalom boldogságának alapja, a nép józan nevelésoktatása, önmagától kezdve, népét a humanitásnak nagyobb fokára emelni szándékozván, elemi s főiskolákat alapított, távol Angol- s Franchonból hozatott férfiakat, kiknek főtisztje volt, a civilisatio s humanitas malasztjait a Madagasszok közt terjeszteni. S mármár közeledni látszék az emberiség aranykora, az istennek oly régóta várva várt országa, s ifjuságunk röptében azt vélők, hogy a jövő boldogulva boldogító nemzedék, azon jónak birtokában, mellyért apáink oly soká küzdének, mellyért mi ifjuságunk legszebb idejét az emberiség oltárán hitben, reményben, szeretetben áldozók, a mennyei ország áldásait, minden akadály nélkül terjesztendi. S ime, még a mai időben is, csak Ikariának fellengős torzképével szédítheti Cabet nyers tömegeit, s a Svajczban, Pestalozzi hazájában, a háboruknak legrettenesbike készül, s mármár lucerni mezők, hegyek, fertőztetve embervérrel, jajt kiáltanak az árván elhagyatott emberiségre. Hát már ennyire sem hatott ama világboldogító eszme, mellyért Pestalozzi küzdött, hogy bölcsője közelében ilyen szivetmegrázó jeletetek lehetetlenek legyenek? S ő maga is élete vége felé, illy keserves panaszokra fakadott: „Tausende gehen als Werk der Natur im Verderben des Sinnengenusses dahin, und wollen nichts mehr. Zehntausende erliegen unter der Last der Gesellschaft, ihres Hammers, ihrer Nadel, ihrer Elle und ihrer Krone: sie wollen nichts mehr. Ich kenne einen Menschen, der wollte mehr! In ihm lag die Sonne der Unschuld und ein Glaube an die Menschen, die wenige Sterbliche kennen. Sein Herz war zur Freundschaft geschaffen, Liebe war seine Natur, Treue, seine innigste Neigung. Aber es war kein Werk der Welt: er paßte in keine Ecke derselben. Und die Welt, die ihn also fand, die nicht fragte: ob durch

seine Schuld, oder die Schuld eines Andern, zerschlug ihn mit einem eisernen Hammer, wie die Maurer einen unbrauchbaren Stein zum Lückenfüllen. Noch zerschlagen, glaubte er an das Menschengeschlecht mehr als an sich selber, setzte sich seinen Zweck vor, und lernte unter blutigen Leiden für diesen Zweck, was wenige Sterbliche können. Er erwartete jetzt Gerechtigkeit von dem Geschlecht, das er noch immer harmlos liebte, — und erhielt sie nicht. Das war das Sandkorn auf der stehenden Wage seines Glücks. Er ist nicht mehr — du kennst ihn nicht mehr, was von ihm übrig ist, sind zerrüttete Spuren seines zertretenen Daseins!“

Mennél tisztább, s mennél egyszerűbb a természetszerinti nevelésoktatási eszme, annál nagyobb csudálkozásunk, hogy olly akadályokra talált, mellyek annak jótékony hatását gátolják. Méltán kérdezzük tehát: hol keresendők azon akadályok, mellyek félszázados küzdelem után, még mai időben is, melly a *haladás* zászlóját kitűzte, az eszmének hatását, ha nem is semmisítik, de nagyon csökkentik? Nem céliránytalannak tartom ezen alkalommal, azon akadályokról szólani, mellyek a nevelésoktatási eszmének gördítenek elébe, hogy velők megismerkedvén, annál könnyebben háríthassuk el azokat, s így az eszme testülését s terjesztését sikeresebben mozdíthassuk elő. De, minthogy azoknak száma legio, az idő és az alkalom int, hogy csak némelleyekre szoritkozzam. S itten Pestalozzi atyánk „*Vater Pestalozzi*“ módját követni akarom, a ki növendékeit közelebbről távolabbra vivé. Mi áll pedig közelebb hozzánk, mint mi magunk tanítók és nevelők? S minek szóljak azon akadályokról, mellyeket elhárítani hatalmunkban nem áll? Én ugyan részemről, azon iskolához tartozom, a melly azt hiszi, hogy ha a javító maga javul meg előbb, olly sok rossz elmozdítandó nem leend. Javulj te magad, majd megjavuland a világ. Szoritkozom tehát csak azon akadályoknak elsorolására, mellyeket mi oktatók magok, a jó ügynek — hinni akarom tudunkon kívül, elébe gördítünk.

De mea culpát, mea culpát, mea maxima culpát kiáltván, érdemes oktatónevelő társaimat megsérteni nem szán-

dékom. De tudván azt, hogy a régi klasszicitásnak baráti, Quinctius beszédére megemlékeznek, hol ezen arany szavak állanak: „His ego gratiora dictu alia esse scio: sed me *vera pro gratis* loqui, etsi meum ingenium non moneret, necessitas cogit. Vellem equidem vobis placere, sed multo malo vos salvos esse, qualicunque erga me animo futuri estis“ — bátor vagyok ezen akadályokról felszólalni. Alkinek tehát szavaim netalán visszatetszeni fognak, s azokban, a laudatort temporis acti látandja, ismételje s bírálja meg azokat hideg vérrel, nem pedig elragadtatásában: ha pedig ezen vádak reája nem illenek, annak örülök: sőt, ha engem valaki meggyőzend, megcáfoland s megmutatja, hogy ezen akadályok nem léteznek, és csak beteges fantasiának rémképei, én első leszek, ki azok ellen nyilatkozandom.

A nevelésoktatástani eszmének első ellenét, azon *egyoldalúságban látom*, miszerint sok nevelőoktató, lelkesedésében *mindent az iskolától s az oktatástól* vár, s ezen álbit által elfogulva, nem látja át, hogy az embermívelődésnek tényezői s őszhatói azon körülmények is, mellyek részint a természetben, részint a polgári társaságban növendékeinkre hatnak. Igaz ugyan, hogy az iskola, ha t. i. organismusa eleven s nem merevült, az egész növendéket elfogja, annak minden idejét elrendezi, és ha az iskola ápolói s tényezőitől akadályok nem görditetnek elő, irányt is ad növendékének: főkép, ha a Pestalozzi által megpendített eszme szivárgott át, mind a tanítókba, mind a tanulókbá; s ha ezen utóbbi, már születése óta szorgosan neveltetett, s vak *véletlenre* nem bizatott vezetése iskolázás előtti korában, életének azon szakában, mellyben a *gyermek lelki tehetségei* leginkább fejlődnek, mellyben kívülről legnagyobb benyomások hatnak reája, mellyben anyanyelvében óriási lépteket tesz. Ezt érzette Pestalozzi, mikor az anyák *könyvét*, és Lienhard és Gertrud című könyvét írta: ezt érzették azon férfiak, a kik a *kisdedovó* intézetek eszméjét megpendítették s *életbe* hozták. Hála legyen ezeknek az emberiség nevében: mert, ha a kisdedovóintézetben *célszerűen* neveltetett növendéket, egy olly iskola veszi át, melly az egyoldalúságot a tanításból kiküszöbölvén, annál

inkább a létesülő ember minden lelki s testi tehetségeit *öszhangzólag* kiképezni törekszik, akkor az életműves iskola is, életre hat. Hanem ilyen intézetben, nem szabad a nevendéknek akármelly tehetségeit másnak rovására mivelni, s azzal a világot ámitani, hogy növendékeink egyik vagy másik tárgyban bámulatos ügyességet szereztek magoknak, ha bár némelyekben igenis hátra maradtak! — „*Rennen und Können*“ ismerni s tehetni, — a nevendékben lelki s testi *épséget*, mely a benső harmonia nélkül el nem érhető, fentartani s gyarapítani; a szemlélet által a mennyei szikrát a kisedben ébresztteni, ápolni, fejteni s erősbitni; az élet érzéki s szellemi tiszta lángját gerjesztteni; a *szám, tér* és *szó* által a kisedet öntudathoz, önállóságához, önmunkássághoz s jellemi határozottsághoz vezetni, vajmi könnyü: ha az iskolázást megelőzi a célszerű anyai ápolás, vagy a jól elrendelt kisedovóintézetbeni szoktatás; *kiséri* szerencsés helyzet s figyelem, s *követi* célszerű oktatás, életnemre elkészülés s a társas és a polgári életnek hatalmas példája. De hol hatnak illy kedvező körülmények növendékeinkre? Avagy, kinek hatalmában van azokat előállítani? Nem zavarják-e fel a követelt harmoniát, a kik kedvenc tanulmányaikat növendékeikre tukmálják? Nem emlitem azokat, a kik Horatius Pisokhoz intézett levelének bölcs szavai szerint, a külsőségek s különcködésekben minden érdemöket helyezik.

Mi csuda tehát, hogy a józan nevelésnek eszméje, mely csak a növendéknek öszhangzó fejlődése által életbe hozható, annyira nem hatott az emberiségre, mint azt minden emberbarát kívánja; ha még azok is, a kik az ifjúságot tanítják, *egyoldalúság* hibájától nem mentek: s az elvekben ingadozóknál azon hiedelmet gerjesztik, hogy jobb a gyermeket magára hagyni, mintsem illy egyoldalú tanítókra bizoni.

Második oka azon különös tüneménynek, miszerint a nevelésoktatási főeszme, még eddig át nem szivárgott az emberiség minden tagjaiba: a *nevelőoktatók közt létező céhbeli kizáró szellem*.

Nem vagyok én azon tannak hirdetője, hogy az emberek közt a rang különbség s a privilegium, az emberi-

ségen elkövetett méltatlanság! Nem állítom, hogy az emberek közt nincs különbség, mert imigy azt is kellene minden ellenkező észrevétel dacára állítanom, hogy a magas fenyő, egyenlő a dudvával; a viharokkal dacoló tölgyfa, a rajta futó röpkénnyel; a terebélyes bükfa, az alacson gombával. Hiszen látjuk hogy minden egyének vannak saját tulajdonságai s tehetségei, mellyeknek egymással összeköttetése, *egyéniségét* eszközli, mellyet általános formulák által eltiporni vétek s önállólag mivelní a nevelőoktatónak fő s szent kötelessége: de valamint a közéletben, a *véletlentől* felfüggeszteni az ember becsét s arra büszkélkedve másokat megvetni, a társaság felbontó tényezőinek egyike: szinte ugy azon céhbéli, másokat köréből kizáró szellem vagy is inkább gőg, melly a különböző osztályu tanítók közt létezhetik, vagy létezni látszik, miszerint az egyetemi tanár, megveti a lyceumit, ez a gymnasiumit, gymnasiumi a polgártanodait s ez az elemi, a városi a falusit, nyilvános a magánost: magában olly neveltséges s szellemi árvaságra mutató, mint a jó ügyre nézve ártalmas. Pestalozzi s minden józan s mivelt ember azt elismeri, hogy az *elemi* oktatás, ha nem *nagyobb*, valóban olly készütséget követel, mint az elvont tudományok cégevezett előadása: s azokat megvetni, a kik a miveltségnek első csiráit ápolják, *humanus* miveltségre nem mutat, melly nélkül a borzasztó terjedelmü tudományosság is, csak pengő cimbalom s fénymázzal külsőkép szinezett sirhalom! De ezen akadály napról napra csökkeni kezd, mióta a nemzetekben azon sejtelem feléled, hogy a tanítónevelők általjában, a közboldogság eszközlésének tényezői s öszhatói, s a valódilag mivelt tanítóknak, azon meggyőződéssé vált hiedelem él, hogy a ki tanítónevelő társát megveti, maga magát alázza meg.

Harmadik akadály, melly a nevelésoktatási eszme tesetülését gátolja: *ugynevezett, egyház és iskola közötti félreértésekből eredett villongások.*

Hogy az egyház és iskola közt valamelly villongás keletkezhessék, első tekintetre ellenmondásnak látszik: s csakugyan az összezavart fogalmakból származható. Mert

ha a dolgot tisztán vesszük: mi az egyház? az egyház nem egyéb, mint az *isten országa terjesztésére szolgáló intézet*. Az iskolát tehát, mellynek célja az emberiségnek elkészítése az isten országának elfogadására, ellentétbe hozni az egyházzal, csak annak juthat eszébe, a ki mindketlőnek célját félreérti: s az iskolát a tanító, s az egyházat az áldozó *pap* által képviseltetve, s amazt a *pap*, emezt a *tanító* ápoló intézeteinek gondolja. Hanem minekünk protestansoknak áldozó papjaink, az emberek és az isten közt közbenjáróink — nincsenek, mert mindnyájan ugyanazon egy atyának fiai vagyunk, s ha fiai, tehát örökösei is. A mi ugynevezett papjaink, szinte tanítók. S midőn tehát, a *tanítónevelő* az ifjúságot; a *pap* a felserdült kereszténységet nemesíti, valljon nem kiegészítő részei-e az egésznek? Hanem az ifjúság némelly tulbuzgó tanítói, fenséges hivatásuk érzetében, visszaélések ellen kikelvén, az előkortól szentesített formákat, minden kimélet nélkül megtámadták, s ezáltal a *papságot* magok ellen, de, akarom hinni, nem az iskola ellen felingerelték, mert *Luther* mondása szerint, csak az ördög lehet ellensége az iskolának —! — s ezáltal hatásukat csökkentették. Ha tehát a jónak valódi s nem színlett baráti vagyunk, nem folytattandjuk e testvéri háborút; mert a hol ez foly, onnan távozik a szeretet, melly békét s egyetértést, s a nevelő-oktatói eszmének valóságát keresi. A ki pedig az elsőséget követeli, azt utasítjuk *Jezus* szavaira, mellyeket hasonló vita alkalmával tanítványihoz intézett. — „Az is boldog, ki küzdve lerogyott — ha teste másoknak lépcsőül szolgált“ — mond egy koszoruzott költő.

Van még egy akadály, melly a jónak terjesztését gátolja, mellyet e mai napon említeni fájdalminnak legnagyobbika, kötelességeimnek legszentebbike. A hamis profétáknak *nyegleségeit* értem, kik *Dulcamara* módjára, a legszentebb dolog zászlója alatt s jelszava mellett, a tudatlanokat ámitják s a legszentebb ügyet önzésüknek eszközeül használják. A közönséges kuruzsolókat, a kik a szegény nép tudatlanságából biznak, ocsmány embereknek mondjuk, s az álladalom kemény büntetéseket szabott rájuk. De valóban, nem találunk szavakat ezen ocsmány-

ság bélyegzésére, miszerint némelly oktatásnevelési *nyeglék* (Charlatanok), nyelvökön a magasztos világboldogító eszmét peregtetve, utonutfélen nagy zajjal a világ szeméit magokra fordítván, ott a hol mások vetettek, aratnak, s szineskedésök, képmutatásuk által a legjobb embereket elámitják, s a jó ügyet ocsmány nyereségek eszközévé teszik, pietásokat minduntalan emlegetnek s legnagyobb impietást könnyelműleg minden órában követnek el, a régi, de igaz mondásról elfelejtkeznek: magna debetur puero reverentia, mihelyest hasznót remélhetnek bármi szemtelenségből. Lehetlennek gondolnók ezen cselekvésmódot, ha annyi szomorú példa nem busitaná keblünket: ha Pestalozzi atyánk körében, egy illyennemű példányt nem látnánk. Pestalozzi barátai közé, **Judás** csuszott be, a ki annak keblén megmelegedvén, s mint vampyr szive tiszta vérén felnevekedvén, a szemléleti tanmódot a számra alkalmazván, lármát ütött s kuruzsulók s nyeglék módjára, azt kürtölte, hogy ime „Yverdunben“ és nem másutt találtatott fel a bölcsesség köve, s „Komm und siehe“ varázsszózata által, bámulókat csődite Pestalozzi házába, édesgete; s az ugynevezett paedagogiai mesterkélts ugrásai s berzentes görcsvonaglásai által, nemcsak a tömeget, hanem magát Pestalozzit is kiszámított képmutatása által elámitá s barátai közé tolakodván, a nagy ügyet veszélyeztette. Pestalozzi hü barátja a híres Fellenberg, a ki hofwili intézeteiben, mellyek holta után is virágoznak, gyakorlatilag meg is mutatta, mit tehet az egyes ember, ha értelme s szive tiszta s előítéletektől ment, ezen viszonyról ekép nyilatkozik: „Ein laugsamer Mord ward an dem Ehrwürdigen vollbracht, — und trotz des Behrufs, den sein Freund erhob, trotz der Hülfe, die Europas noch zu allerleht erregtes Mitleid dem Patriarchen gewährte, trotz dem Eifer Einzelner, auszutreiben den Verderber aus der Burg der Unschuld, aus dem Tempel der Menschheit, auf daß die Glorie des Unvergleichlichen unbesleckt bliebe: es blieb dennoch die verlassene Taube in den scharfen Klauen des Habichts, Pestalozzi die Beute des Ubelthäters, Europa durch Lüge verwirrt, überdrüssig und der Freunde Kummer darüber ein ewiger!“

Ki volt ezen rossz lélek ember alakjában, a ki mint kígyó, becsusztván az ártatlanság paradicsomába, nyeglegés s képmutatás által a jó ügyet vesélyezteté? A finom érzésű görögök, azon alávalót, a ki Thermopylaenél Leonidas hőseit elárulta „*Ephialtest*“ undorodás s átok nélkül nem nevezhették, hanem nagy méltatlanságot követnének el Eurydemus fián, ha azt *Schmidt Jóseffel* ugyanazon fokra soroztatnók. Mert amaz honföldét nyilván s egyszerűleg árulta el, s nem szineskedék mint eme kígyó, ki Pestalozzi keblén ápoltatva, a képmutatás minden fortélyával, s a legiszonyubb galádság sophismáival, a tiszteletre s örök hála méltó fő, nemcsak valódi barátaival, hanem önmagával is ellenzésbe hozta, s így azon mennyei békét, melly az emberiség barátainak legfőbb disze, megsemmisíté! S a jó ügyet illy módon gyanuba hozta. S nem is lehet az másképp nálunk is, ha azok, a kik népnevelőknek neveztetni szeretnek, tiszta kebellet fel nem fogják az eszmét s azt szerényen életbe nem hozzák. Tettben van a jutalom.

Ezen akadályokon kívül vannak még mások is, mellyeket itt elősorolni az idő nem engedi. Ilyenek a szerénytelenséggel párosult tolakodás; a nevelőoktatók ferde állása a társaságban; azoknak inséggeli küzdése; más emberektől félreértése stb. De ezek, részint olyanok levén, mellyek megszünendnek, mihelyest mi oktatónevelők, azon akadályokat, mellyek bennünk létezhetnek elmellőzendünk, részint olyanok, mellyek megszüntetését a korszellem s a törvényhozás sürgeti: mindenekelőtte, e mai ünnepélyen, fogadjunk őszinte hűséget azon eszméknek, mellyek az emberiség őrangyalait lelkesítik, s a nagy Pestalozzi inté-sére, az egyoldalúságot elkerülve, a reánk bizott ifjuság minden tehetségeit öszhangzólag ébresszük, erősítsük, miveljük: minden nevelőtanítóban, tisztársunkat szeres-sük: a papsággal békességben élni törekedjünk, s főképen a galád nyeglegéstől ovakodjunk: hanem inkább szóval tettel mutassuk meg, hogy *mivelt* emberek vagyunk s méltók, hogy a hon, az egyház és a most élő emberiség, jövőendőjüket reánk bizzák!

Kanya Pál.

Ünnepi beszéd Pestalozzi emlékünnepején *).*Tisztelt Gyülekezet!*

Öszvegyülekezénk ezuttal, hogy az emlékezet hálás adóját fizessük le egy olly férfiu szellemének, kinek éltműködése mig tartott: császárt és királyt, nagyot és kis rangut, hatalmast és szegényt, bölcsét és együgyüt, egyiránt bámulásra vont körébe; kinek intézete, mig virágzott, csaknem europai népzarándokoló hely volt; kinek szive, mig dobogott, az egész emberiségért dobogott; s e férfi, kinek végetlen szellemforrásából, nincs tanító, nincs gyermeknevelő, nincs szülő, és emberbarát, ki még folyvást éltető nedvet és szellemi gazdagulást nem merithetne; e férfiu, a kis Svajcnak nagy fia, a kisdéd termet, de nagyobb ember, s legnagyobb embernevelő: *Pestalozzi*. Mint bércegazdag hazájának fellegetek verdeső havasai, ki nyulnak világrészünk minden egyéb földemelkedései fölött: ugy tűnik ki ő, a nevelés — és bizony merném állítani, az emberi történet terén, világrészünk egyéb nevelői s emberei közül. És valamint ugyan azon Svajchonnak hegyei és völgyei, világrészünk csaknem minden tartományába szivároztatják a végtelen források nedvét, folyamokká dagadván, s különbféle tengerekbe ömledezvén: épen ugy sugárzik szét P. szelleme, világrészünk minden országaiba, szál tengerre, és át megyen az oceanon, és hat emberitőleg, a hol csak ember él, és embert nevelni indul. Honnan e hatás? honnan e szét-sugározás? egyes ember szelleme, miként lehet olly dicső, olly annyira szét-, hogy ne mondjam, mindenüvé és mindenható, hogy annak utat nyissanak a távol országok is, és a távol országok embereinek keblei megnyilatkozzanak ezen egy kebel istenének? Megmondom: P. szelleme, a humanitas szelleme; P. keblének titka, az emberszeretet

*) Mondatott Pest Jan. 11-kén 1846. A prot. gymnasium nagy terejében.

titka; és a hol ember lakik, ott elébutób, hazája le-
end az emberi érzésnek, hazája az emberi erényeknek,
hazája az emberi nevelés általi emberboldogításnak. Ez
terjeszti P. szellemét, és az ő szelleme a hová el hat,
ott emléket igényel; emléket, nem ércből és márvány-
ból, de emberi élő emléket, növendékeket, és tanítvá-
nyokat, kiket nevelni s képezni ohajt; szegényeket, kiket
vigasztalni és munkára tanítani kíván, mert ő a *munkás-
ságban* találta fel az emberi boldogság forrását. Hozzánk
is elhata szelleme, és mi nem tehetünk mást, nekünk P.
szellemét, mint a humanitás szellemével rokont, ünne-
pelnünk, nekünk P...nak emléket állítanunk kell, mert ha
azt nem tesszük, lemondunk önkényt, az embernek fej-
lesztő és természetszerű neveléséről, az embernek embe-
ritéséről.

De ne bálványozzátok az embert! — így szólnak né-
mellyek, kik szük keblök korlátai közé békóznák ka lehet-
ne, az emberi nem tökélyesbülése vágyait. — A tisztelet,
még nem bálványozás; az érdemek elismerése, még nem
istenítés. Embernek embert tisztelni kell, és pedig, men-
nél inkább képes valaki az emberi érdemeket méltánylani:
annál fogékonyabb az emberlét ideáljának befogadására;
annál inkább tökélyesbülend szellemében, tökélyesbülése
eszméjének végpontjául, csak isteni létet ismerhetvén el. —
Az emberiségnek ép az a baja, hogy nem emeli, nem
helyzi az embert eléggé eredeti emberi méltóságába, és
hogy másrésről, legméltóbb egyéneit és szelleme kép-
viselőit, nem tiszteli eléggé. A humanitas pedig ott kezdődik,
a hol az ember, szellemiebb, és magasb miveltségü em-
bertársát becsülni kezdi. Gyermekben ezzel kezdődik a ne-
velés. Ne tagadjuk meg tehát P...tol a tiszteletet;
mert különben önmagunktól tagadjuk meg a humanitas
szellemiebb typusát.

*De kérdés: valljon mikép tarthatjuk mi P...nak,
a páratlan embernevelőnek emléket, legméltóbb tiszteletben?*
Arra legyen szabad csak röviden felelnem. Ha kérdem:
mi volt ő, és mit akart? önként ki fog világlani: mit kell-
jen érette és az ő szellemében tennünk. Ha P. emberne-

velő volt, és az a mit akart, nem volt egyéb, a nevelés isteni eszméjének az emberek közti valósításánál, meg van fejtve, mit kelljen, és mit lehet az ő emlékére tenni. Embert nevelni, és embernevelés által a humanitas eszméjét valósággá érlelni. Ki azt teszi, az emléket emel P...nak, emléket épít magának, és dolgozik egyszersmind az egész emberiség nagyszerű emlékművén.

Igen, de P. nevelés szelleme, nem lehet a mi nevelésünk szelleme, ő más hazának volt gyermeke, más kornak fia, nekünk mar tul kell lennünk és tul tennünk rajta, ő reánk nézve elavult. — Óh rövidlátók, kik azt hiszitek, hogy az ember lényegileg más volt ezelőtt egy tizeddel, egy századdal, vagy egy ezreddel; vagy hogy az ember más, már csak azért, mivel más hazában született és lakik, és másutt tapossa isten földét, és másunnan nézi isten egét; kiknél az ember elavulhat. Hitetek nem ismeri az embert, nem ismeri a gyermeket. Apróság az, mi ezeken változik, kor és vidékre nézve, apróság annak irányában, mi nem változik; mi az emberi természethez ugy tartozik, mint mi a rózsához, hogy rózsza, a tengeren innen ugy mint tul, az éden kertjében ugymint a mi kertjeinkben. És az igaz embernevelés, azt fogja a gyermekből kifejleszteni, mi örök emberi természetéhez tartozik; azt fogja neki magasb értelemben megadni és magasb emberi tökéletesség fokra emelni, mit már a teremői kéz ada néki, midőn e föld polgárává, és emberi atyának emberi fiává tevő; mialatt azt, mit idő, mit nép, és hely vagy földrész kívánnak, legfeljebb is nemesíteni, legfeljebb is képezni és irányozni tudandja. És P...nál nem ez utóbbi, de az előbbi volt a lényeges. P. szellemü embernevelés tárgya, nem avul el soha, mig ember el nem embertelenül.

A rózsának az éden kertjében, épen ugy volt földre, mellybe gyökereit verheté; levegőre, mellynek hullámain leveleit usztatá; napfényre, mellynek tüzéből szint ölte; eső és égi harmatra, mellybe élte szálacskaínak szomját olthatá — szüksége: mint mind ezekre szüksége van most is, ezen eszközök nélkül hol láttál még rózsát virulni?

Már pedig ez az, a mit a P. féle szellemü embernevelés eszméje kíván, és a melly kívánadékok nélkül, emberélet nem virul. Vagy talán mást akart-e ő, az embercseméték kertésze? — Lehet, hogy mások az ő szándékát és törekvését másképen magyarázandják, de azok bizonyosan másképen értelmezik az embernevelést is. Én részemről annak, ha igazán emberinek képzelnem akarom, más értelmet adni nem tudok, s P....tol mást nem is tanultam. Embernek, mint e föld szellemnövényének, önmagából, a nevelés segítsége által kifejtendő tenyésztére és virultára: épen úgy szellemi földet, épen úgy szabad levegőt, épen úgy melegítő és világító napfényt, épen úgy áldást-hozó esőt és mennyei harmatot igénylek, mint szegény rózsámnak, a mellynek, ha azt nékie meg nem adom, asznak gyökérszáalai, lankadnak szárai, sárgulnak levelei, s lekonyulnak virágai. De valamint millio meg millio rózsaaág van, mellyből bimbó nem fakad, azért, mert valamellyik tényezője a fakadhatásnak meg akadt: épen úgy van ezernyi ezer ember, kinél hasonlóképen tényezői hiányzanak a szellem kifejthetésének; és ezek az emberiség szegényei, és elhagyott árvái, kiknek, a midőn másokat a harmat gyöngyöze, és az eső füreszte: nem juttat csak egy csep is, hogy e nedvből lelkök fonalai megnyultak volna; kiknek, a midőn a föld elosztaték, nem juttat csak egy rög is, mellybe éltök gyökerének szálait leereszthették volna; kiknek, a midőn a nap arany sugárában testvéreik lángoltak, nem juttat még csak a világos árnyék sem, a mellyben egymásra ismerhettek volna. És ezeket meglátta, P. és lelke megindult rajtok, megszánta mostoha létöket, és leszállta hozzájuk, nevelte őket, hogy viszont ők vele s általa emelkedjenek. Ezt mivelé P. midőn a szegények nevelését tűzte ki hosszú életének feladatául és óriási cselekvőségének óriási tárgyául. És azolta virágzóbb az ember kert, mert megsaporodtak a kertészek, a nagy mester nyomdokin.

Kérdem most ismét e tekintetből, mikint lehet P. a szegények nevelőjének emlékét leginkább tiszteletben tartani? „Ha el mégy, és hasonlót tész“ — szóla üdvözítőnk. Hány gyermek van még hazánkban, kik a P. által

megszánt árváknak szakasztott képmásai! Oh fűzd karodra, csak egyikét is azoknak, és ez, Pestalozzinak méltó emléke leend, és ez emléken tiszteljed őt, a szegények nevelőjét, tiszteljed az ezen egy lélek által gazdagulandó emberiséget. Saját gyermeked kebleden melegül s karocskáit nyakad köré fűzve, ajkidat csókolgatva rebesgeti: „édes anyám!” és elmégysz az utcán, és egy árvába botlanak lábaid, a melly a fagyban didereg, és senkit nem nevezhet anyának, és senkibe nem kulcsolhatja karocskáit, és senkinek sem vallhatja szive szerelmét, és ezen árvát megmentheted, és saját magzatod testvérévé teheted, istennek egy lelkét éltetheted, az emberiségnek egy megszakasztott láncszemét kapcsolhatod vissza: és mind ezen érdemeid mellett sem teszed azt, mit P. százakkal és ezekkel tön! — De mit érne az árvának a testvérülés? ő a jószágban, a szerencsés földben tenyésző rózságnak áldásaiban nem részesülhet; mert ember a jószágot és jogot, törvényt, nem szeretet szerint adja; — az árva szerencsétlenné lesz, holott, a szellemi tényezőket nem ismerve, sorsával megelégtelendett, hahogy az utcán hagyta volna őt heverni és az irgalom morzsáiból élődni! Pestalozzi nem így gondolkozott, s nem így tön. Ő, az emberkertész, telket vásárolt, és e telkekre az árva csemetéket magával vivé; és a mint tanítgató, olly mértékben munkáltatá is őket; és mit szívők kivánt, azért fáradozott kezök; és mint elméjük nyiladozék, olly mértékben tanultak nélkülözni; és önerejük munkássága által, magok s övéik életét biztosítani. És a *munka* vala nékik földjük, és a munka áldása esőjük, és jöltévőjük tanítása, vala világító napfényük, és szeretete vala éltető napmelegök, és a szabad telken, vidám szímben tenyésztek az árva csemeték és virultak, és áldott gyümölcsöiket szakasztá és folyvást szakasztja az emberiség. Így tön P. s általa virulóbbá lön és leend az emberkert! Ez volt szelleme, a szegények és árvák nevelésében; és ki nem tartaná méltónak, e szellemnek emléket emelni? Mig a tett bekövetkezhetend, legyen emléke köztünk és bennünk, szellemével rokonuló szellemünk!

Dr. Tavassy Lajos.

Pestalozzira vonatkozó közlemények *)

Öröm, boldogító öröm rezgi át keblemet, valahányszor azon férfinak, kit mai ünnepélyünk hőseül bemutatni, és kinek szellemét hirdetni szerencsénk van — akár arcképét látom, akár pusztá nevét hallom; de nem titkolhatom el, miként másrésről, és pedig ugyanannyiszor, bu és fájdalom fogja el szívemet, a midőn földi hüvelyének ez árnyék vonásira tekintek, és a nézés közben: *házánk népére gondolok!*

Örülök azon, hogy Pestalozzit az emberiség birja; busulok, hogy az ő szelleme hazánkban eddigelé még csak olly kevéssé ismertetik. De ha szét tekintek, bum és örömmöm összeölekeznek s egy érzeménybe olvadnak, a midőn látom, hogy Pestalozzi első évszázados emlékünnepepélyét, hazánkban is olly diszes és számos közönség előtt ünnepelhetni. Ez örömmre mutat, és az örömmre az emberiség ügyében, a mellynek egyik legszemlembb képviselője volt Pestalozzi — az én keblem is hajlandóbb.

Dicsőült férfiu! hahogy még élnél testben, a mint közöttünk is élsz jelenleg szellemben, nem fognál-e örülni magad is, tapasztalhatandván, miként azon távol hazában, a mellyről te, egykori saját vallomásod szerint, csak *álmodozál*, és azon nemzetnél, a mellyet te egykoron, a „*hűség és az erő*“ nagylelkü nemzetének vallottál, hogy ott is, immár tanítványokat és tisztelőket számithatsz, kik nem késendenek szellemednek szellemi emlékeket emelni, emberi szereteted elvei szerint neveltetendő gyermekekben. Te az emberiségnek éltél, s e szerint az emberiség maga, a te legméltóbb s legnagyobb emléked! s mi is, emlékeddé akarjuk nevelni népünk gyermekeit, mert ők is az emberiség gyermekei, s e szerint, embernevelő nagy szellemednek növendékei. — Te légy e munkánkual példányunk, te légy kalauzunk, mint már ezereknek az voltál, és az vagy. Te e tekintetben, nemesak a kis Svajznak, hanem az emberiség-

*) E közlemények nagyobb része, felolvastaték a volt „pesti kör“ szállásán tartott ünnepélyen. Vétetvék azok: Pestalozzi összes munk. X. kötetéből.

nek vagy fia, és ha az, ugy a mi hazánkfia is, és nekünk nevelőatyánk!

Ennyit előleges bevezetésül és üdvözetül. Nem lévén ezuttal szándékom, saját véleményemet és nézetimet Pestalozzinak nevelési érdemei és elvei fölött bővebben kifejteni, célszerűbbnek tartom, az itt előttünk fekvő „*Pestalozzi emléklapok*“ bemutatása mellett *) munkáiból valamit közleni, s ekképen, mintegy őt magát megszólaltatni. Szellemének, melly köztünk mint a feltámadott szelleme leng — csak ajkimat kölcsönzendvén. E célra választék összes munkáinak X-dik kötetében foglalt népszerű mesék és párábólak közül néhányat, megkisértendvén, mint veszik ki magukat a Pestalozzi eszmék magyar köntösben:

1. *A beteg fácska.*

Édes apja ültette — a fa vele együtt serdült, ugy szerette ő azt, mintha huga volt volna, és ápolgatta, mikint házi nyulacskáit és báránykáit.

De a fácska sinylődött, napról napra fonyadozának levelei. A jó fiu sopánkodott; minden nap letépte ágacskáiról a fonyadt leveleket és naponként jó tápláló vízzel öntözé gyökereit. De egyszer, a szenvedő fácska lehajtá terepélyét a szerető fiuhoz, s így szól hozzá: vesztem oka, gyökereimben rejlik; ha ezeken segélendesz, ugy leveleim önkényt ki fognak zöldülni. Ekkor a fiu lyukat ásott a fa tövében, és egy egérfészket talált gyökerei alatt.

Hol a nép sinylődik és sanyarog, ott csak bódult fog ugy segélni akarni, hogy a népnymor külső jeleit takargatja el, felszines szemléelő szemei elöl. A ki nem bolond, az minden olly esetben, hol a népet szenvedni látja, kiásandja az egereket, mellyek fészkeiket szeretik sötétben a föld alatt kivájni és látatlanul örölni és rágódní a népáldás kényes gyökerein.

2. *A fázó gyerekek.*

Derült nap volt, a gyermekek könnyedén valának öltözve, de a levegő hideg volt, és a gouvernante-ja mellett ülő Ersike ahog így szól: takarj már be s végy öledbe. A gouvernante válaszol: hová gondolsz, a templomban téged ölbe venni, hiszen pirulnom kellene bele. Tűrj, lam más embernek is fáznia kell.

Emma, épen anyja és ángyja közt ült. Ezek, még mielőtt panaszkodott, észrehevék hogy lázik: azért mind a két oldalról öltönybe takarák, s jobbról balról ködmönyükbe bujtaták karocskáit.

*) Nevelési emléklapok, Pestalozzi születésének évszázados ünnepélyére; vagyis, ugyanezen lapoknak első füzete, melly Pestalozzi arcképével együtt, folyvást kapható 1 p. fon, kép nélkül 40 p. kron; részint a kiadó-szerzőnél (a prot. ev. tanoda épületében), részint Geibel Károly könyvkereskedésében.

Angyali kéjpillanattal tekintgetett a kisdéd egész templom alatt, a melegítő anyára és ágyra fel, és kezeiken csüngve, rózsapiros arcokkal siette apjához: míg a másik, mihelyt haza ért, kénytelen vala ágyba fekünni. Mikor meghalt, Nilson, a rideg, negédes gouvernante-ot szemre lobbanásokkal illeté; de ez a bánatos apának így felelt: az embernek mindenben szilárdságot és erélyt kell mutatnia, és ha mindjárt egyes bajok támadnak is abból, azért az mindig legjobb marad.

Nilson válaszol: te szilárdságoddal gyermekemet meggyilkolád.

Erre a gouvernante mitsem válaszolt, de hátat fordítván, így szóla magában: mit tesz az, mikor olyan elvek fentartása forog kérdésben, mellyek az emberi nemre nézve egyedül üdvezítők.

3. A tűz és a vas.

Én vagyok a te törvényes urad, szólt a tűz a vasnak irányában.

És a vas: elismerem felettemi hatalmat, de az legkevésbé jogszerű akkor, a midőn engemet olvasztásra kényszerítesz.

A fenhéjázó lángnak nem volt inyére e válasz, s azért recsegett s füstölögve így szólott: teremtőm adá nekem e hatalmat fölötted.

Erre a vas: az érdem nem a tied, mert emberi kezek tesznek engemet olvasztóserpenyőbe és kemercébe.

E beszélgetést hallván egy közelében álló dísz vas-karrács s közbe így szólt: én részemről becsülöm a tüzet, melly engemet olvaszt, becsülöm a harapófogót, melly kemencébe tesz, és az emberkezet, melly kovácsol, mert ha ezek nem volnának, úgy még most is nyomorult ércanyag volnék, mellyel tömvék a hegyek, de a mellyet senki sem becsül.

4. A gomba és a fűszál.

A fűszálhoz így szólott a gomba: im én egy pillanat alatt, milly nagyjá leszek, míg néked egész nyáron át nőöd kell, hogy azzá lehess, mivé engemet a pillanat tesz.

Igaz, válaszola a fűszál, míg én valamire váló lehetek, az alatt a te semmiséged, százszor támadva, százszor enyészik el ismét.

Időnk elmesterkélte tüneményei, mellyek csak hirtelen támadó s hirtelen enyésző ezerféle változó alaku melegházi eredményekhez hasonlók, állanak szintolly arányban, az emberi természet igazi kifejlesztési eszközök változatlan s örökké maradandó lényegével: mint minőben van a nyomorult gomba, melly a ganéjdombon egy éj alatt támad s el is enyészik, a földnek minden növényeivel, mellyeknek tökéletes felnövésére esztendők szükségesek.

5. Vélemények a legjobb világról.

János gazda úgy vélekedett: miszerint e világ nem mondható a lehető legjobbnak, valameddig a juhnak a legelőn, a tehénnek a jászolnál, és a kotlóstyuknak a házküszöbén rettegnie kell, a farkas, róka és medve jogától és szabadságtól.

Szintugy Jakab is azt állítja, miszerint nem hiheti a világot a lehető legjobbnak, valameddig Miklós urfi amott bizonyos várban, azt állíthatja: hogy a parasztok testében, még a belek is az ő birtokához tartoznak.

Sőt Rudi, már csak azért sem vélte a világot lehető legjobbnak, mivel az ő hazájában, sok ember sovány.

És mindannyian, a legjobb világrol balhitőkben, azt vélték, hogy a jó isten csak eszközölhetné azt is, hogy mindenütt jobb dolga legyen az embernek, mint van.

Egy öreg ember, ki e badar fecsegést hallotta, így szóla hozzájuk: ezt magunknak kell eszközölnünk.

A három balgatag, nem értette őt s így válaszolt: hiszen te káromlást szólasz.

Nem, nem, ti vagytok a káromlók.

Ők azt nem hívék, de azért mégis kérdék: hát hogy érted ezt?

Ő viszonzá: azt vélem, ha akarjuk hogy a legkisebb szalmagunyhó, szintugy mint az egész világ, jobb karban legyen, mint tényleg van, akkor annyit, mennyivel járulhatunk hozzá, magunknak kell megtennünk. S azt hiszem, miszerint ti vagytok a káromlók, mivel akkép nyilatkoztok, hogy a jó istennek magának kellene azt megtennie, a mi számunkra, s a mi hozzájárultunk nélkül, *mi helyettünk*.

És ezen embernek igaza volt Azon vélemény, mintha ideigleni jólétünk érdekében, az istennek kellene azt megtennie, mit nem magunknak tennünk bűn volna, kísértetbe veszi az istent, és az istent kísértetni, valóban annyi, mint istent káromlani. Azon közmondás: a mint az ember magának ágyaz, úgy nyugszik, különösen földi és időszerinti ügyeire nézve is áll, ha így fejezzük ki: a mint a világ magának ágyaz, akképen nyugszik; a mint a helység magának ágyaz, akképen nyugszik; a mint minden egyes család magának ágyaz, akképen nyugszik; és a mint magának ágyaz a *haza*, akképen nyugszik.

Azon ember, ki bármelley viszonyban, mellyben él, *jobban* szeretné magát érezni, mint érzi, mindenekelőtt kezdje el menyire tőle telik, erejét oda fordítani, hogy abban jobban álljon, és fogadja el feltétlen igazságul, miszerint az isteni rendhez tartozik, hogy a világban, azaz, az élet minden nyilvános és magános viszonyaiban, ne legyen semmi jobb karban, mint a millyenbe az isteni ajándékok jó használata által, az ember maga helyzi önmagát.

6. A bűdöske virág és az ibolya.

Jancsi kérdezte: miért hányja az ibolyát a szemétdombra és miért ültet a helyett bűdöskét kertébe? így felelt: hiszen azt a nyomorult ibolyát senki sem látja meg, de teljes sárga virágaim minden utcára ellátszanak.

Mikor az egyszeri falusi mestert kérdeztem: miért teszi első helyre épen azon gyermeket, mely nekem első pillanatra buta libának tünt fel; ő nekem így válaszolt: hiddje el, ezen gyermek mindent tud, mit én tudok. S azon kérdésemre: miért tesz utolsóvá egy másik gyermeket, kinek szemében köny csillogott s ki nekem igen ébernek és elevennek látszott, azt nyerém válaszul: ezer baj, van ezen gyermekkel, én nem értem a mit ő beszél, s ő nem fogja fel, a mit én magyarázok neki.

7. A magas ló és a törpe.

Egy törpe, magasnak akarván látszani, a legmagasb lóra ült, mely az országban vala. Egy vele találkozó paraszt, azon hiszemben volt, hogy valami gyerkőce ülne a lovon, s így szóla hozzája: te neked bizonyosan nincsen édes apád, hogy a legmagasbik lóra ültetnek fel. Jer, lesegitlek, különben szörnyetesve agyon ütnéd magad.

Elgondolható hogyan nézett erre a törpe, s hogyan kacagott a paraszt, látván s megismervén, kivel van dolga.

Ehez — mond Pestalozzi — részemről nem kell toldalék.

8. A befagyott tó.

Ilyen jó ut nincs az egész földkereken, mondá egy fuvaros, ki befagyott tavon hajtott keresztül. De a tó azt válaszolá: hiszem, ha megint föl leszek engedve, akkor még végetlenül többet érek. A fuvaros dicsérete, halálomon alapszik, de én örömeoseb vagyok élő és fuvarosoknak hasznavehetlen.

Óh mennyire igaza van ezen tónak. Milly végetlenül többet ér, nyilt életének állapotában, melyben őt minden szellő mozgatja, mint eme fagyos merevültség állapotában, melyben durva fuvarosok és marhaterelők szolgálatában levő szekérut gyanánt kénytelen eltűnni, hogy felette nyargalódzanak és marhát tipródtassanak.

9. A tölgyfa és a fű.

Kora reggel ekként szólt a tölgyfa az alatta zöldellő fűhöz: háládatlan vagy, hogy el nem akarod ismerni, milly nagy áldás

reád nézve őszi lombom, melyet évenként téli öltöny gyanánt reád adok. De a fű felett: te derekaddal és terepélyeddel, megfosztasz engem a naphoz, harmathoz és esőhöz való jogomtól; és gyökereiddel, kijátszod igényemet azon hantok tápnedvéhez, melyekben állok; érd be azzal s ne nyelveskedjél még s ne hányd még azon téli öltönyödnek alamisnáját is fel, melyet gyökereid kedvéért az én nyomorúságomra letenni kénytelen vagy.

Ugy ám, a tölgy még háládatosságot is követelt a fütől, melly az ő árnyéka alatt és miatt ugyis sáppadozott. Ezen követelékeny-ség majdnem akkora, mekkora azon algieri Dei-é, a ki rabszolgáitól nem átalja azt is követelni, hogy ezek a tőle szenvedendő jogtalanság mellett, még köszönjék a védelmet, mellynek egész jótéteménye abban áll, hogy az ő országának levegőjét szivhatják, és az ő országának napfényén melegülhetnek.

10. *A megszakadt szív.*

Midőn a kakas egy csibét vériglen csipdesett és a csibének anyja, tétlenül nézte a kakas tettét: akkor az összesebzett csibe, farakás alá menekült, és nem jöve többé elő; bár mennyit hívta is édesgetve a kottlóstyuk, mozdulatlanul maradt a csibe a farakás alatt, és elhalt, egyenlően el levén szörnyedve, mind atyjának csipkedése, mind anyjának elnézése által.

Mikor részvét és segedelem hiányzanak, hol természet és kötelesség segíteni parancsolnak, akkor iszonyat szálja meg a gyámtalan szívet. Ez áll egyes gyermekről, kinek a szülék igyennyire hiányzanak. De ez állhat egész embertömegekről is, megszakaszthatja egy népnek szívet, ha olyanoktól, kiknek tisztje és esküje tartja, róla gondot viselni, szivgázolólag elhanyagolják, csekélybe vésik és sanyargatják.

11. *Szélvész és hópehely.*

Dühödttében a szélvész, hol egy, hol másik ágát tördelé az élőfának, — de miután megszűnt, kezdé a legnagyobb szélcsendben hullani a hó: s apró s könnyü pelyhei, ezer ágát tördelék a fának, mialatt a szélvész dulása csak egyet.

Van egy régi példabeszéd: lassu víz, partot mos; azért ne vesd meg, a parányinak látszó erőt sem; a vizcsep, melly szakadatlanul esik az ereszről, átlukasztja a sziklát.

12. *Hol lesz annak vége?*

Szépatya vértében és kardjában bizakodott; nagyatya öklében; atya szájaskodásban; ő pedig libatollban.

Mondjátok meg, hol lesz ennek vége? ugyan miben fog le-
génykedni fia?

Nem marad egyéb hátra az ő számára, mint a hajótörök
szalmaszála. Ismerem ő kelmét, a szalmaszálat előre is jobbában
tartja, baljával pedig egy álarcot tart képe eleibe, melly öregap-
jának képéhez van szabva.

13. *A bérc és a rónaság.*

A bérc így szólott a rónasághoz: én náladnál magasb va-
gyok. Az meglehet, viszonya a rónaság, de én vagyok az egész,
te pedig csak a kivétel én rajtam.

14. *Az ismeretlen kijárás.*

Mi igazán meg vagyunk verve, hogy ebből a mi mély völ-
gyünkéből, nem nyílik kijárás; ekkép sopánkodtak a juhok és tehe-
nek, meredek hegyektől körülvelt legelőn. Egy őz, meghalván pa-
naszukat, így szóla hozzájuk: természet szerint vannak utak, mely-
lyek legelőtökből kivezetnek, de az őr és a mészáros, nem fogják
nektek azokat megmutatni, ahhoz pedig, hogy az ember magától
is megtalálja az utakat, megkivántatnék, hogy ne legyen az em-
ber, se tehén, se birka.

A hegység birtokosa, tudomást vevén az őznek ezen nyilatko-
zatirol, mellyek tehenihez és juhaihoz intéztettek, így szólt a do-
loghoz: ezen őznek bizonyos hajlama látszik lenni arra, hogy bar-
maim közt némi gonosz felvilágosultságot terjesszen el: az én te-
heneimnek és juhaimnak semmi joguk sincs más kijárást keresni-
ök, mint azt, a mellyen őket szolgálaim aklomba vagy vágószékem-
be szokták és tartoznak vezetni.

15. *Oroszlán és őz.*

Az oroszlán úgy gondolta: hogy az őznek mindannyiszor meg
kellene állnia, valahányszor ő utána kiált.

De az őz azzal válaszolt neki: hogy Jupiter a megállapodást
az ő szívének szintugy megtiltá, mint az oroszlánnak a legelézést.

És valóban, ha megtiltotta, jól tevő Jupiter, különben bizo-
nyosan oda jutna a világ, hogy még az egérnek is meg kellene
állni, mihelyt a macska mákog.

16. *A láng és a gyertya.*

Mindannyiszor szégyenkezem, valahányszor közeledben va-
gyok, így szólt a láng a gyertyához. Mire ez: eddigelé azt hívém,

hogy te elfogytomon szégyenkezel, mivel mindannyiszor magad is elalszol.

Otromba piszok te, így szólalt fel a láng, igaz ugyan, fényleni csak addig szoktam, míg faldoslak, de csak azt szégyenlem, hogy mások is látják.

17. *Kutyaszerénység.*

Az egyszeri kutyának az oroszán fényes és egyszersmind hiteles bizonyítványt adott arról, hogy őt mindenkor elég szerénynek tapasztalá. E bizonyítványhoz azonban a számár imígy szólt: elhiszem, hogy a te irányodban nagyon is szerény, de ha egy szegény számmárral van dolga, bezzeg akkor nem olyan.

Én is így jártam Mixli borbélyal, mert mikor azt mondtam néki: hogy Pislai uram jó ur, erre ő nekem így felelt: jó egy ur ám, de bezzeg nem jó, ha szegény borbélynak van vele dolga.

18. *Néro.*

Egy római polgár az utcán végig kocsizó Néronak, vizet fecskendezett orrára az ablakból; erre a felbőszült szörnyeteg, Rómának minden fecskendőit tönkre téteté, s egy pár utcáit felgyújtá, akarván látni, ha a tüzvész alkalmával, mutatkozandik-e fecskendő, melly parancsának dacára el nem pusztítottatott volna.

A polgár az orrfecskendezést abban hagyhatta volna, és ha paraszt volt volna, nem pedig polgár vagy épen országnagy, akkor tudandotta volna eme közmondást: nem jó nagy urakkal egy tálból cseresznyézni, ők hamar szeme közé dobálják az embernek a kocsányokat. Azonban hála az istennek, csakugyan kevés Néro van a világon, vannak mindazonáltal szenvedélyek, mellyek az ő erőszakosságát megközelitik.

19. *Bolondnak való tapasztalás.*

Midőn egyszer a szélvész egy telken sok fát széltördelt, oda jött egy bolond, s látván azokat ide s tova heverni, így okoskodott magában: világért sem kellene nekem olyan telek, mellyen fák állanak.

Az egyszeri házbirtokos, egyik lakójától megbántatott, s azóta ő, házát többé nem adá bérbe, s mindenkinek azt mondogatá: hadd álljon inkább a ház pusztán, mintsem megint olly embert fogadjak abba, ki engem megbánthatna vagy károsíthatna. Van sok olyan ember, ki annyira figyelmetlen és gondatlan, hogy a

dolgok lényeges és maradandó oldalait szem elől tévesztvén, a véletlen és pillanatnyi tüneményeknek tulajdonít fontosságot és becsét, melly náluk szintén rögabránddá fajul; nagyobb részint azt bizonyítja a tapasztalás, hogy az emberek legnagyobb része, bizonyos egyes dolgok körül, eszének és meggondolásának nem gyakorolja szokott fokát, hanem ilyenek körül, igazi bolondok módjára elfogultan cselekszik.

20. *Még egy bolond tapasztalás.*

Egy patak körül diszlettek a jegenyék, ellenben a tölgyek satnyadoztak; innen a part lakói azt következtették, miszerint a jegenyékből, különös jóságú, a tölgyekből különösen rosznemű tüzelőfa válik.

Ismerek én tanítókat, kik tanítványaik körül; lelkészeket, kik hiveik körül; és tiszteteket, kik alsóbaik körül, a belértéknek, hivatásoknak és hasznavehetőségnek megítéltében szintugy hibítanak, mint eme falusi parasztok, a jegenyének és tölgynek hasonlító megbecsülésében.

21. *A napsugár és a levélféreg.*

Mi oka, hogy az emberek ellenem annyit panaszkoznak, holott csak nyomorult levélkéken rágcsálok, ellenben te, házakat és falvakat borítasz hamuba. Így szóla a levélféreg, az iszonyuan égető napsugárhoz.

Te pici képmutató, dörge le hozzája a sugár, te csendes levélrágcsálásod által, sokkal több pusztításokat viszel végbe, mint én hatalmas gyujtóerőmmel

Országos bajok, mellyek a nép alsó osztályainak házi boldogsága alapján észrevétlenül rágódnak, olyképen, hogy gyakran évekig sem hallani rólok nyilvános panaszt, rendszerint sokkal kártékonyabban hatnak, mint azon egyes hires pusztítások, a mellyekkel telvék az országok évlapjai.

22. *A kifejtett márvány.*

Egykor, a mtdön az emberek egy kifejtett márványdarab szépségének megtekintésére, messze vidékből sereglettek volt össze, — a szikla a mellyről az lefejtetett így szóla: nyomorult semmi, te méhembem csak úgy fekvél mint a hangya fészkeben, mit büszkélkedel tehát? s a márvány felelt: az ideig, mig benned fekvém, nem is büszkélkedtem én, büszke csak azóta vagyok, mióta engemet kifejtettek.

A föld gyomrában rejlő megmérhellen kincsek, hasonlók a véka alá borított gyertyához, becsök csak annyiban van, a mennyiben a mélységből mellyben eltemetve hevernek, napfényre hozatnak: így egy parányi erő, melly a népből kifejlődik, és napfényre hozva érleltetik, sokkal nagyobb becsü az országra nézve, mint egyéb nagy erők, mellyek a népben még kifejletlenül szunyadoznak.

23. Istók és órája.

Ha jársz, úgy eltalálsz kopni, ha felhuzlak, úgy eltalálsz pattanni, így szólott Istók a vak örököse az órának, s e felett elvégre a dolognak érett megfontolása után, a következő ítéletet hozta: állj vesztég, s nem bánom, egyen meg a rozsdá.

Az emberi természetnek sokkal több ereje vész el a használatlanság és lassú eltompulás által, mint akár a tulhajtott erőkődésbeni szétpattanás, akár pedig a hosszas és tartós használatbani felemésztés által.

Azonban Istók ezen szava: nem bánom, egyen meg a rozsdá, korszemlünk tehetlenségének egyik vallomása, ez t. i. minden, csak egy kissé is nehezen oldozható feladatnál, hajlandóbb ketté vágni a csomót, mint bontogatásával bibelődni, és setétben mindig készebb a füresztő vízzel együtt a gyermeket is kiönteni, mintsem előbb világot gyujtani és megtekinteni mi van a teknőben.

24. Az ég kékje és a felhők.

Egy pórfiu megvetéssel nézván a felhőket, imigy szóla atyjához: óh! bár csak ezen felhők ne volnának, mert elfödik a szép kék eget! s néki az atya azt adá válaszul: együgyü fiacskám, mi hasznod vagyon az égnek szép kékjéből? — nem tudod-e, mikint a mi áldást árasztó gyünket, a szürke fellegek teszik?

25. A vízben gazdag föld.

„Milly áldott völgy lehet ez“ így kiálta fel egy idegen, látván a közellevő hegyről több forrást a völgybe ömleni, de egy paraszt, ki épen a völgyből való volt, felelé nekie: épen az a baj, hogy igen is sok a forrás, mert ezer ingoványá teszik a földet.

26. A híd és az út.

Az uthoz ekként szóla a híd: a mi rajtad szép, az én vagyok.

Az meglehet, viszonzá az ut — azonban, a midőn elromolsz vagy a viz elszakaszt, akkor én fenmaradok, nyugton nézvé, mig te ismét felépülsz.

27. A szarvas bogzata.

Az egyszeri ember, a ki még kevés állatot szemlélt vala, egy vadas kertbe toppant, és nem győzte eléggé bámulni a szelid és vad teremtmények gyönyörüségét, de a szarvasnak ágasbogas szarva leginkább megtetszett néki, és az állatörhez így szólt: már ezen állatot a természet minden bizonnyal állatkirálya rendelé. Ugyan miről itéled azt? kérdé az állatör? Az állatországbani ujonc így felelt: hatalmas bogzata végetlen erőre mutat. Korántsem viszonzá az állatör, mert az, csupán közepszerű erejének duzzadozó kinövése.

Ujonc: lám, én azt tartottam, hogy az, egy természetadta korona, mellyben az állatoknak egy az ő feje felé feltörekvő és feltornyosuló jelét a belerőnek kellene szemlélniök és tisztelniök.

Allatör: a szarvasok ereje leginkább lábaikban vagyon, már pedig ezeket is, jószerével csak szökésre használják, ha még olly kiesiny kutyát hallanak is ugatni.

Egy agg vitéz, ki ezen szarvasbogzat és szarvaserőféle történetkét meghallá, azt mondta rája: ismerek egy testör csapatot, melly paradé alkalmakor öltözetével, csatában pedig futással tünteté ki magát, és pedig nem kevésbé, mint kitünteti magát a szarvas, bogzatával és futékony lábaival.

28. A király és a hárs.

A király egyszer hársfája alatt állván, ennek tetejére felbámszkodott s így szóla magához: hej! ha az én alattvalóim is ugy csüngenének rajtam, miként a levelek te rajtad.

A hárs válaszolt: én derekam nedvét, sokkal több erővel hajtóm ki leveleimbe, mint a mennyi erővel azt vissza szoktam szívni önmagamba.

A fejedelem megdöbbsent a válaszon, de egy kis váratra, így szólata őt a legnemesebb indulat: oh vajha én is azt tehetném, vajha magamrol én is azt mondhatnám el! Ujomat adnám kezemről annak, ki eléggé ember, ki eléggé hü, eléggé méltóságosan érző volna annak megsugaltára: mit kelljen eme célra nézve cselekednem?!

29. A jég és a vas.

Te engem épen ugy nyomsz, mint a melletted fekvő vasdarab, így szólt a föld egy jégdarabhoz, mellyet a csermely kivetelt rája.

Emez így válaszolt: az ám! de a legelső verőfényes napon, megint elolvadok. Erre a vas: hisz én is elolvadok, ha a hév elég nagy.

De a föld viszonzá: mentsen isten, hogy valaha a hév engemet olly mértékben érjen.

S a jégtömeg hozzá tevé: nem is igaz, hogy te valaha elolvadnál; ha a legfőbb foku hévben folyékonynak látszol is, lobogó tűz gyanánt, azért te mégis vas vagy, s ha elolvadtan megint kihűlsz, akkor csak más alakkal birsz.

A legkeményebb fém, bizonyos körülmények közt, természet szerint szinte ugy mutatkozik, mintha folyékony viz volna, de valódi természete a keménység. Bármilly tüzerő idézze is elő benne a gyengédség és lágyság látszatát, természete mindég azon egy marad, mihelyt meghül, legottan kemény, hajthatatlan vas megint.

30. *A gyulékony föld.*

Ez a föld felette kövér, szólott egy ember, a ki megtapogató.

De egy, a kinek felöle ismerete volt, arra akként válaszolt: ő annyira kövér, miszerint ha szikra belé esik, maga magát is felémszti.

31. *A korhadó fal és a polgárház.*

Egy megkorhadó fal, melyre polgárházat építettek volt, megvetéssel imigyen szólott ehez: én hajdan erős várnak az alapját tettem. A ház pedig akképen válaszolt neki: az igaz, de nem kevésbé igaz az is, hogy széthulladozott nagyságod maradványai engemet mostani állapotomban, kül és belről idomtalanitnak, s lakóimra nézve, mind abban akadályul szolgálnak, a miben ők mostan kényelmet s kellemetességet helyeznek.

A régi kor, sok lényeges tekintetben fenséges és magasztos is volt, de minden földi és emberi dolog, lett légyen az még olly fenséges és magasztos is, idővel széthull, és nekünk nem szabad többé azt, mi egyszer a hasznavehüllenségig összeroskadozott, rongált alakjában ismét visszakivánni, fentartani akarni, — hanem ha belső méltóságának mindörökké élő szellemét.

Jellemzetes, mikint Pestalozzi ezen népeszméket, alakoknak vagy idomoknak nevezi a b c-s könyvéhez vagy eszméletének alapkezdetéhez. S ezen első eszméletben, az emberiség a b c-je van letéve. Az iratnak homlok igéje:

„A természet elébb vagy utóbb, mindenesetre megboszulandja az emberen azt, mit ellene mivel.“

Könyvének keletkeztéről, e következő vallomást teszi Pestalozzi, s e vallomását hasonlóképen egy parábolában adja elő:

A világ — így szóla Erdős a paraszt, a ki mellett épen ülni találtam az asztalnál — örökké egyenlő önmagához, s az emberek mégis, mindenre nézve mi a világon van, olly igen eltérő véleményűek.

Felesége válaszol: igaz, mikint a világ mindig csak világ, de nem nézik-e ezt másképen szemeid éjjélkor és másképen fényes nappal; nem másképen-e, ha köd borítja, és másképen, ha verőnap deríti?

Ennek oka nem csak ez, így szólalt fel Pali a béres, ki hasonlóképen asztalunknál ült: a világot másképen nézi az ökor, másképen a ló, másképen a kutya, s másképen a szamár, másképen a hal, s másképen a madár; valamint a fűszál is másképen, és másképen a kő.

Pali fiam — szóla közbe a karszékben ülő nagypapa, el ne felejtsd ám, mikint az ember a világot helyesen csak akkor láthatja, a midőn azt úgy látja és nézi, mint fű, kő, és barom *soha* sem nézheti.

Mind ezt, eszembe vevém, és azóta mindannyiszor, valahányszor a világon észrevehetőbb benyomást tőn valami reám nézve, azonnal kérdezem magamat: éjjel nézek-e én, vagy nappal? ködben látok-e, vagy verőfényen, s macska-e vagy kutya, majom-e vagy elefánt, róka-e vagy szamár, a mellyek a tárgyat szemem térébe vonták? Főleg pedig, e kérdést intézem magamhoz: valljon úgy nézem-e én a világot, a mint azt e földön a barom nem nézheti soha?

Ez Pestalozzinak eredeti bevezetése eszmealakjainak csarnokába. Egyik alakban, önnönmagát festi, s ennek címe:

32. Az emberfestész.

Ott álla ő, kövülvétetve a hullámozó és tolongó sokaságtól, és a tömegeből egy ember, így szólalt fel:

Te, a mint látom, festészünkké levél, valóban jobb dolgot teendettél, ha cipőinket fódóztad volna.

S ő felele: kész voltam cipőiteket megfódózni, érettetek köveket hordogatni, értetek vizet meritgetni, értetek meghalni; de én nem kellettem néktek, s ez okból, legázolt létem kénytelen ürességében, reám nézve misem maradt hátra egyéb, mint festeni tanulni.

Ezen mesékhez végül hozzá kell tennem még azon észrevételet, mellyet Pestalozzi maga, meséi olvasói- és hallgatóinak irányában általában, s így a mi irányunkban is tesz:

„Mit mondjak ezen lapokrol? — így kérdezi önmagát. Olvasóm és hallgatóm! — hahogy tenmagad nem tudnál valamit hozzájuk gondolni, együgyűségöket kiállhatlannak találándod.

Azonban, hahogy saját tapasztalásod, hasonló érzeményeket költene fel benned, minők keblemet lelkesíték e meselapok keletkezténél, akkor ez egyszerűség néked tetszeni fog.

Másrésről meg ismét, gyűlölni fogod e lapokat, hahogy elv-nélküli észnek korlátoltsága és tapasztalási hiány, elvakítának feltenni, mikint azt, a mit részemről az egész emberi nemre nézve igaznak találtam, épen bátyádnak, vagy asszonyénédnak orráról olvastam s másolgattam volna le.“

Ennyit megjegyzésül részemről is, e mesék előadását illetőleg.

Dr. Tavassy Lajos.

Mi a tanoda célja.

Minden helyesen rendezett iskola, tanítójának hatása által elérendő cél kétféle, u. m.

1. az *anyagi*

2. az *alaki* cél.

Az anyagi cél, különféle ismeretek, tudományok és képességek közlésében áll, mellyek az álladalmi és társas életet föltételezik.

Az alaki cél föladata, az emberben rejlő minden erőket és tehetségeket felkölteni, kifejteni, azokat az önállóság illő fokával ellátni, hogy az ember minden előfordulható életviszonyokban, az illető benyomást befogadja, s úgy érezzen, gondolkozzék, okoskodjék, válasszon, mint *kell*, és mint ésszerűleg *kénytelen*. Általában, a szellemet fölszabadítani, az iskola fő célja. Ez alaki képzettség nélkül, minden ismereti és tudományi közlés, — ha még olly könnyű módon történik is — nem egyéb mesterkélten készült ételnél, mellyet kellemes illata, megcsiklándoztató ize miatt élvezünk, de a mellyet a gyomor megemészteni, az emberi organismus assimilálni, testté és vérré változtatni nem bir, s heterogen részek gyanánt magától emésztetlenül visszalök. A szellem önállóságrai emelése nélkül, az ember soha sem lesz nagykoruvá, soha öngondolkozóvá, öncselekvővé, hanem mindig tehetetlen gyermek, örökös rabszolga maradván, minden csalók és nyeglészek áldozatává válik.

De ha egyszer már a gyermek szelleme, a tanító működése által megerősödött, ha öngondolkozóvá, öncselekvővé érett: akkor a nevelő vezetésére nincs többé szüksége;

mert a vele közlött ismeretek, nem csupán emlékezete szekrényébe vannak rejtve, nincsenek holt szavakhoz ragadva, mellyeknek nevezésére, mintegy varázsintésre agyvelő- ideg- hus- és vértelen alak tűnik elő s ismét azonnal elenyészik. Életerős, lelkes, hus- és véralak az, melly örökké megifjodik, magától erősödik, nagyobbul és szaporodik. Azon tanítóintézet, melly célul tűzte ki, tanítványainak csak azon képességeket, ismereteket és tudományokat közölni, mellyek az anyagi életet föltételezik, a nélkül, hogy az alaki célt szem előtt tartaná, a Danaidák hordájába önt, s az oskolábolí kilépéssel kifoly minden tanulmány. Azonban, képes-e a megszökottság járt, széles utjáni oktatás, ez alaki képzettségig emelkedni? Nincs e naponkint tapasztalásunk az ellenkezőről, hogy oskoláztatott gyermekek, gyakran a legtehetetlenebbek a munkás életben, s rövid idő folytán az oskolában tanultat, mellyel gyakran tündöklöttek az oskolai fényvizsgálatokon, teljesen elfeledték? s nem látjuk-e, hogy néha egészen tanodázatlanok, ügyesebb s gondolkozóbb férfiak az élet kiviteli terén, mint a tanodázottak?

E tünemény magyarázatául szolgál, a tanítók természetellenes tanításmódja. Hogy a módszer képes legyen a fenebbi két célt egyesülten elérni, azon módnak, melly szerint az oktatás *egyes tárgyai*, s ugyanazon szak *egyes részei* egymásután következnek: az emberi szellem természeti fejlődési menetével kell megegyeznie. Előterjesztjük itt néhány vonásban; valamint általában az emberiség, ugy különösen minden egyén fejlődési lépcsőzetét, s azután ebből, a vele öszhangzó tanítási módszert fejtjük ki. — Az emberiségnek, valamint az egyéneknek fejlődési menetében, *egyetlen egy egyszerű törvényt* veszünk észre. Az emberi fejlődés története mutatja, miszerint ez, hogy a legmagasb, emberileg lehető fokozatig juthasson, három phasion ment keresztül. E lépcsők elseje, tisztán állati, csupán érzékiség, és egyedül csak érzékiség indoka és rugója minden cselekedeteknek, minden ereje által előidézett tüneményeknek és változásoknak. Minden szellemi ereje, melly érzéki álomban szendereg, minden tünemény, minden változás, reá nézve uj teremtés volt. Reá nézve min-

den léttel birt, mennyiben neki lételt adott, mi neki mit sem adott, tőle mit sem vett, reá nézve nem is létezett. Hiába vonultak el érzékei előtt a természet kincsei, hatalmukban és nagyságukban, nem ismert egyébire elleneinél. És vagy az ösztön fulánkjától üzetve, neki rohant a tárgyaknak, s állati vadságában magához akarta azokat rántani; vagy azok hatottak reá pusztítólag, s ő állati erejével meg akará semmiteni, meggyőzni, értelmetlenné tenni, erejének alárendelni vagy legalább magát mellőzhetlen veszélyök elől megóvni. — Az állatvilág e komor sötét éjéből, az ember, mechanikai művek és képességek, ügyelés és szemlélet által, az érzelmvilágba lépett. A felséges örök igazságok, reá nézve nem voltak észigazságok, nem tiszta fogalmi elvontságok; mert e magasztos fok, az érzéki világtól csaknem teljes elszakadást kíván: hanem életerős érelem- és képzeletszülöttek voltak, a magasb művészetben az örök igazságok, mintegy megtestesülvék valának. E vidor, ingerlő, életerős, megtestesült képzelemalakok, e látható égi lények, hathatósan szóltak az érzelmhez és képzelemhez, s istenhez hasonló embereket teremtettek. E hajnalpirból tört át az emberiség, akaratszabadsága világos tudatához, az elvontsághoz, a valódi istenismerethez.

Illy három fejlődési fokon, kell minden egyénnek is keresztül mennie. Első az állati, a csupán érzéki világé. E szűk körbe van az ember első életkora szorítva, mellynek sötét állati öntudatából (a lét és körülményeinek érzetéből), a tiszta öntudatba lép; a fogalomvilág kezd már derülni, de még a szellem nem érett, még a képzelet nem alakulhat fogalommá. Az érzelm időszak, előcsarnoka a fogalomvilágnak, mellynek hajnalából kél aztán a teljes öntudat napja, valamint a szellem legérettebb korában, ez *érezéki* életben utolsó lépcsője a tulvilágnak. Minden szellemi működésnél, magánál a szellemi mivelttség legmagasb fokán állónál is, előjő e három lépcsőzet, . ti. a *külső benyomás, képzelet és fogalom*.

Látjuk, hogy az érzékiség csak lépcső, az érzelm; s ez ismét, a fogalom világhoz. Szinte úgy már a fogalom-

világban állván, csak érzékvilágon keresztül juthatunk a fogalomhoz. Hogy a nevelés természetszerű legyen — melly nélkül a nevelés nevezetre nem méltó — e három fejlődési időszaknak kell megfelelnie. Természetelleni volna tehát ott, hol az ember még az első fokon áll, a nevelést fogalomképzéssel kezdeni. Az első oktatásnak, az érzéki világban kell kezdődnie, tehát tisztán érzékinek kell lennie; és mivel fogalmakhoz csak érzékvilágon keresztül juthatunk, a módszernek is — melly általában két részre, az előadásra, s egy ugyanazon tárgy részei egymásutáni következtetésére oszlik — e természeti lépcsőzettel egyezőnek kell lenni; s valamint ennek kezdete az érzékvilág, az oktatásnak is — legalább néposkolákban — ott kell gyökeréznie, azaz a tanítási szak concret oldala, előbb fordítatik a tanítvány felé, ez öntudatába vitetik, s végre fogalommá emeltetik. A nevelésnek és oktatásnak tehát, hogy természetszerűek legyenek, az érzékvilágból kell kiindulnia, s az érzékentulihoz az emberi öntudat hágsóján fölfelé emelkedni. De ha a gyermekkel már az első lépcsőn fogalmak közöltetnek, az természetelleni menet, természetszerű ellenben az, melly a concrettól megy át az elvonthoz, a tapasztalástól a törvényhez. És e menetet mutatta Pestalozzi is. Habozása, önmagávali meghasonlása nem elve bizonytalanságában és állhatatlanságában állott, mert az a természet örökké szilárd oszlopain alapul, de önmagávali elégtelensége azon belső ügyekezeten állott, hogy minden tanszakot ezen elvének alárendelhesse*).

Fischer József,

egy lányiskola tulajdonosa Pesten.

Nézetek a magán és nyilvános nevelés körül.

'Tis education forms the common mind [Pope.]

Nincs magasztosb és üdvösb tett, mint embert képezni, ki minden tekintetben megfelelően azon hivatásnak

*) E cikk, a millyen rövid, olly igaz benne az elv. S ez nem más, mint Pestalozzinak örökké vallott elve: „Minden tanításnál, az érzékiből kiindulni.“ Kivátnatnék itt, ez elvnek kimerítőbb kifejtése, kivátnatnék, egyes tantárgyakra való alkalmazása. De ezeket, sem szerző, sem kiadó, nem teljesithetik ezuttal, lesz még erre is idő. Pestalozzirol ugyis már nagyon sokat hoz e füzet, már félünk, hogy meg ne csömöröljenek tőle olvasóink.

mellyre rendeltetve van, s mellyet töle a haza és emberiség kíván. A feladat nagy ugyan, de épen ezen nagysága teszi azt széppé és dicsővé. A nemzet e tekintetben olly lépéseket nem tett, mint a minőket ezen nevelési eszme szentsége megkívánt. Ezer forrásból fakadt fel az eszmék majd üdvös, majd üdvtelen özöne, csak ez egyetlen volt hamvában eltemetve, ugy látszik azért, mert dus kamattal azonnal nem tölté be zsebeinket, ezt mintegy feledve, háttérbe szoritottuk, s áldozni e szent célra semmi kedvünk nem volt; azonban a kor álló vizkénti tespedése sem serkentett bennünket nevelni a nemzetet, mert ezernyi bajai és küzdelmeiben, nem volt képes fellelni az üdvöthozó irányt, mellyet adhasson nemzetének; hanem a jelenkor intő szelleme, a nemzet esdeklő jajszózatára, nevelést kér, még pedig olyat, melly egyszer már felrázza buta pangásából és tespedéséből e nemzetet. Sok a forrás, mellyből a szenvedő emberiség jólétére fakadhatna fel egyegy könnyörülő csep, de ugy látszik, e források be voltak dugva mindeddig, pedig csak egyedüli felfakadásuk okozhat jobb létet és haladást a nevelés mezején. Ismeretes előttünk, mikép minden tett és lételnek meg van fény és árnyoldala, minden tettnek van bizonyos forrása, s ezen forrásból kiömlő cseppek, néha egyes kisebb társulatokra, néha egész status jólétére vagy nem jólétére hatnak, és valameddig e hatások honnéti felfakadása ismeretlen előttünk: gyógyszerrel mindeddig nem járulhatunk annak orvoslásához, melly gyakran olly helyzetekben rejlik, mit paranyiságnak tetszése miatt kikerültünk, figyelembe sem vevénk. Egy illy forrását látom én, a magánnevelés nem legüdvösebb hatásának, ezen forrásból látok felfakadó cseppeket, mellyek a kor kívánatával meg nem egyezhetők, s nem fogja velünk elérteni azon célt, mellyet kitüzénk haladásunk zászlául; nem fogja elérteni azon rég ohajtott célt, melly a nemzetet barátságosabb és szeretőbb viszonyba helyeztetné egymással; melly valahára kiküszöbölné azon *én és te, ki, és mi* — vagy? kérdést; nem azt, hogy a magyar már egyszer észet is tanuljon becsülni, ne csak rangot, vagyont és fényüzést; mindezt elérni mindaddig nem lehet, mig a magánnevelés olly pedant ké-

pet ölt magára, mint eddig viselt. Mert pillantsunk be csak kissé a magánnevelés titkaiba, látni fogjuk, mikép itt szivet és lelketrázó titkok rejlenek, millyet sok szüle, alig-ha méltatott figyelemre; mit alkalmasint a fényes lakomák és milliónyi más élvezetek ellepleztek; minek később azon szomorú következménye lett, hogy minden anyai szeretet és ápolás mellett, korcs hazafit adtak a szülék a nemzetnek nagyreményü magzatokból, s mint történhetett ez, okait alantabb látni fogjuk.

A magánnevelés főkellékei legelsője, az értelmes és mivelt magyar nevelő, ki ismeri s tudja a kor kívánatát, s ennek szelleme szerint igyekszik ápolni a gyenge növényt, kiben majd egykoron a haza, boldogítóját és jóltevőjét fogja ölelhetni. Illy ügyes egyéneket fájdalom! hazánk nem sokat mutathat fel; minek oka ott rejlik, hogy nincs intézet honunkban, melly illy egyéneket adhatna a magasb ranguak gyermekei neveltetéséhez, mi kiigazíthatlan csorbát ejt nemzeti jólétünk előhaladtában. Mert fűsünk csak kissé át az előbbkelő házak nevelési rendszerén, és hasonlitsuk össze a nemzet és kor kívánatával: keseredés fogja el keblünket, látva a külföldi majmolásokat, és a nemzeti érzelmekből gyászos kivetkezést, mellyet több szép reményü ifjaink tesznek sajátjokká. Ennek pedig egy főbb oka ott rejlik, hogy nemzetünk nagyobbjainál, nem hazánkfiai képeznek honpolgárokat, hanem azok, kiket semmi érdek, semmi rokonszenv nem vonz e nemzethez, kiktől mételyként ragad a rossz szokás és honunk iránti hideg érzelem ifjainkra: ezek a külföld ifjai, kik minden más érzelmeket, csak a magyart nem csepegtetik ifjaink keblibe, mellyet aztán semmi vész és idő nem szakaszthat ki az ifju szívből. Továbbá, kik nem a szív kiképezését s az értelem kifejlését hozzák virágzásba; nem tanítják, de nem is tudják milly érzelem, s milly szent együtttartó akaratot kell azon ifjak kebleibe csepegtetni, kiktől majd egykoron a haza boldogítóját és támaszát várja: ezek helyett bizelgő bók, csalfa szív, s álhatlan szeretet vegyül az érzelmek közé, idegen szokás, idegen nyelv, ugyannyira, hogy tulajdon édes anyai nyelvöket a magyart, pirulva ejtik ki. Az illy keblekből, a nemzet iránti

tiszta érzelem számüzve van. Ekkor mégis azt merjük kívánni, hogy egység s baráti érzelem kapcsoljon össze bennünket, mint egy honnak gyermekeit; lobogjon fáklyaként a szeretet és szorosán együtttartás csillaga vezérül előttünk: illy körülmények közt, meg kell szakadnia azon láncnak melly bennünket egymáshoz csatol, s lelkünk, bármint igyekezzen is megtisztulni az egyenetlenségek salakjától, menhelyet és nyílt karokat, a magánnevelés e rendszere következtében aligha lel. Minek rendesen azon szüleménye van, hogy nem tudjuk a tett mezején merre forduljunk, gyakran erőfeszítve keressük az enyhétadó irt, míg végre ott állapodunk meg, hol talán nem is kellett volna; remegve nyul karunk a teendők után tartva attól, hogy a mit ma építünk, más nap, romjain könnyezzük meg fáradalmaink meddőségét. Továbbá, a nemzet főbbjeiben támadt egymásiránti ellenszenv, melly már csaknem az üldözésig fajult: valljon nem a céliránytalan nevelés forrásaiból eredt-e? Ezek példája után indul az alsó osztályu nép, s így rohan vakon boldogtalansága örvényébe; már pedig én azoktól várnék kegyes és szép példávali előljárást, kik képesek a nemzet sebeire irt s enyhét önteni. Ha előbbkelő családok gyermekeiben, nem ver gyökeret a nemzet és haza iránti forró érzelem az ifju korban; ha azok nevelése, csupán a bók, fényüzés és hiúság jegyeivel tündöklék elő; nem tanittatnak meg azon kötelességek tudására és teljesítésére, melly az emberiség egyik legfőbb és legszentebb feladata, — t. i. segélynyújtása a szegény és elhagyatott néposztálynak, hogy így könnyebbülne már egyszer a jármot régen hordó emberiség szenvedelme; valljon az illy nevelést nyert ifjak, fognak-e majd egykoron ha a cselekvés mezejére lépnek, segédkarokat nyújtani a szegény népnek; fogják-e szivökön hordani azon kötelességeket, mellyekkel mint ember s hazafi tartoznak. S azt kérdem, valljon hol már így bim-bajokban letöretnek a sziv és értelem virágai, lehet-e ott várnunk gyümölcsöket? lehet-e ott várnunk résztvevő honpolgárokat, hol idegen égalj kertészei működnek a nem ismert növény természete és tulajdona körül? hol szóval, kontárkebel képezi az ifju sziv és értelem kifejtését? In-

nét van, hogy, nagyobb része az illy magánnevelés által képezett ifjaknak, nem ismeri a népeletet, nem ismeri a nép bajait és szenvedelmeit; az illy magánnevelés által képezett ifjak, futják az alsób osztályu nép megismerését, mert a pór előttök csaknem az állatnál megvetettebb isteni teremtmény; szóval, finyas orrok, a pórszagot nem igen szenvedheti. Nem ismervén a nép bajait, a népeletet, miként fogják az igy nevelt ifjak orvosolhatni a nép sebeit? mikép nyújthatnak segédkarokat ott, hol az esdeklő és nyomorban szenvedő emberiség segélyért kiáltozik? Ezt látva a nép, nincs bizalma ahoz, kit ő: atyának, őrjének, s elhagyatásában segítőjének hisz és vall; innét van az, hogy a jobbágy megdöbbenve hallja a nevet, uraság, gróf stb. innét azon kölcsönös bizalmatlanság és gyűlölet, melly vésként dul több századokon át a nép lelkében. Csudálni azonban épen nem lehet sok nagyobbjainknál, a magánnevelés ezen hiányos rendszerét; nem azt, hogy talán a legjobb gyermek, a részvétlen szülék példáit követi, miután nincs különválasztva a gyermek a családi élettől. A családi életnek pedig, mint tudjuk, sok setét oldala van, mellyet az ifju sziv olly könnyen sajátjává tesz; illy körülmények közt, a nevelő nem lehet független, lelke legszentebb vágyait nem követhetvén, a nevelésnek önként ferde irányt kell magára öltenie, mit látva a gyermek, nem tudja kinek tanácsát kövesse, gyakran ellenszegül a nevelő legszentebb és legtisztább érzelmeinek, s igy öntudatlanul rohan boldogtalansága örvényébe. De vannak még a magánnevelés forrásaiból eredt következményeknek néhány keserü csepjei, még pedig a legkeserűbbek, mellyek előlik az ifju sziv legszentebb érzelmeit, s az erkölcsi-ség fejlődni kezdő csiráját kiszakasztják az ifju kebléből: ez, a rajló cselédek erkölestelen magaviselete, hol gyakran a gyermek, a legőcsmányabb és legborzasztóbb tetteket látja, s hallja az erkölcsöt előlő szavakat, mellyek kiszakaszthatlanul bemocskolják az ifju lelkét. Innét van az, hogy a gyermek a cselédséget elannyira szereti, hogy aligha szüleit, nevelőjét olly forrón. És miért? Mert tet-szenek a gyermeknek azon fajtalan tettek, mellyeket a cselédség gyakran a végromlásig üz; s azon milliónyi

tarka s illetlen szavak, melyet a gyermek mulattatására felboznak; ott tanulja meg a gyermek a vétkek azon szörnyét, mely sirját ássa meg lelke s teste kifejlődésének? Itt törpül el a lélek; semmi magasztosb s dicsőbb tettek után nem vágyik, de nem is vágyhat, mert elragadtatva a gonoszság ezen mételetől, dicsőbbet és magasztosbat nem tanulhatott. — Itt kap fel a gyermek néhány nyers viccet, melyet fityoktatásul elregél a szülőknek, mellynek hallására az atya határtalan örömet érez a serdülő gyermek iránt, nagy és szép reményeket teremt gyermeke számára, nem tudva a gyermek örvénybe rohanó titkos utait, mellynek sorvasztó hatása az ifju lelkében ülő féregként emészt. S valljon mi ez? az önfertőztetés! Nagy ég, tehát a fényes paloták gyermekeit is megszállhatja a rothadásnak csaknem ezen borzasztó neme, melly már a sir előtt teszi élőhalottá az ifjat, s a lélek dicsőbb fogalmait eltörpíti. Ez nincs máskép ott, hol a magánnevelés mankón biceg; hol a kedvenc urfi önkénye s kedve szerint tesz minden, legyen az üdvös vagy üdvtelen behatással a gyermekre nézve. S ez többnyire azon családok körében történik, hol kötve vannak karjai a nevelőnek, hol szóval, nem független a nevelő nevelési pályáján. Nem lehet tehát csudálkoznunk, hogy gyakran minden felvigyázat és nevelő mellett, ennyire elkorcsosulhat az ifju; nem lehet csudálnunk, ha az ifju nagyobb korában megvetőleg tekint a nálánál alacsonyabb ranguakra, s a pórnál többre becsüli agarászó ebét, mert hol a nevelő csaknem ugy tekintetik mint szolga, a háziak (mint fájdalom sokaknál divatozik) szégyenlik magokhoz felemelni, s vele társalkodni: illy bánásmódja a nevelőnek, a gyermekre nézve legveszedelmesebb benyomással van. A gyermek látja nevelője csaknem szolgakép tartását, azon gondolatra jő, hogy nevelőjét tisztelni, ennek utmutatásait követni, csak annyiban köteles, mint atya bármelly szolgálóját, mondom a gyermek illy érzelmekkel viseltetik nevelője iránt, ha látja s tapasztalja azt, hogy a nevelő nem nevelő, hanem a szó legteljesebb értelmében szolgál-gép. Innét van, hogy a nevelő gyakran kénytelen lealacsonyodni a házi cselédek társalgására, miután ki van

zárva a háziak köréből, mit látván a gyermek, azon gondolat villan fel agyában: ha a nevelőnek, miért nekem ne lehessen titkon társologni a cselédséggel. Im ez azután szüleménye, a nevelő nem nevelői, hanem szolgálai állásának.

Hol tehát a szülék nem ismerik a nevelés titkait, vagy nem akarják, vagy nincs idejük azzal foglalkozni: ha nevelőt vesznek gyermekeikhez, úgy tekintsek azt, mint boldogságuk legnagyobb eszközlőjét, ha ebben is vesztve van bizalmok, adják gyermekeiket át a nyilvános nevelésnek, mintsem hogy a gyermek a házi élet olly sok kellemetlen oldalait tanulja megismerni, a ferde nevelés által korcsosá fajuljon. A nyilvános nevelésnek, nincsenek olly rossz oldalai mint rémlik előttünk; nincsen azon elromlottság ott, mit olly rémkint bámultunk mendemondák után, s épen nem áll az, hogy a gyermek minden rosszat innét hoz a családi körbe, sőt Quintilianussal egyetértve, én is azt mondom, hogy a gyermek már a romlottóság magvát keblében hordozza, a családi körből hozza a nyilvános életbe. Mert ha minden család jó és mivelt gyermeket adna a nyilvános nevelésnek, úgy angyal jósaú ifjak kerülnének ki az iskolákból. Mert nem tagadhatja senki, hogy csak olly nemzet lehet boldog, és volt boldog, hol a népélet alaposan ismertetik a haza nagyjaitól, s hol örömeiben és fájdalmaiban osztozik a magasb rangú a szegény népnek, s elhagyatásában atyai érzelmeket tanusít. Ezt nevezem én valódi emberszeretetnek, egyedül csak illy tett lehet halhatatlan a nemzet előtt, csak illy tett dicsőíthet és magasztalhat egy népatyát. Illy bánásmód hatja meg a pór lelkét, illy tett ösztönözheti a miveltség azon fokára, mellyet egy mivelt nemzetnek kell elérnie. Ha gyermekeinket a haza és emberiségnek akarjuk nevelni, ne zárjuk el azokat a paloták csillámló falai közé, ne tartsuk férfikort értéig a szülei körben, mert lelke az ifjunak, örökké a fényűzés csillámain fog lebegni, mit ezernyi példa tanusít, midőn a gyermek elhagyá a szülei kört, a helyett, hogy a népéletet tanlná ismerni, és lelke szentebb vágyai közé, a haza és emberiség szeretete vegyülne: amazt futja, ennek számá-

ra nincs hely elkörcsösült keblében. Tagadhatlan továbbá az, hogy a status jólétére, csaknem a legnagyobb háttással van a magasb ranguak gyermekei nyilvános iskolákban neveltetése, mert valódi népéletet ismerő egyének, csak a nyilvános nevelés alól kerülhetnek ki, kik ifju koroktól fogva kezdék ismerni a népéletet, az iskolák lényeges mikéntiállását és szellemét, a nemzet miveltebb ifjainak kiképezését, és azon milliányi ismereteket, mellyek a magánnevelésnél eltemetve maradtak. A gyermek nyilvános nevelés által tanulja meg igazán a felebaráti szeretet azon szent feladatát, mellyel minden emberbarátnak szükség és kell viseltetnie, embertársa irányában; a gyenge szív, nem tanul itt ismerni egyedül rangot, nem vagyont vakon és fényüzést; lelke vágya a tanok gyönyörétől hevitve, egy magasztosb cél felé törekszik; itt tanulja megismerni a szegényebbek életmódját, itt képződik szive száanalomra; megtanul ismerni szegényt és gazdagot, távol van lelke a válogatás és megkülönböztetések azon veszedelmes mételyétől, melly annyira megragadja több előkelő házak gyermekei lelkületét. A magánnevelésnél mellőzni mind ezt igen bajos, s csaknem lehetetlen. Mert a gyermek lelkét, megszálja már ifju korában a fényüzés, gőg s nagyravágyás azon dämona, mellyet többé kiszakasztani nincs szülői, nincs nevelői kar. A nyilvános nevelés lehet egyedül eszközlője azon rég ohajtott kívánsatnak, melly barátságosabb és szorosabb viszonyba vonhatja e haza olly sok és különféle gondolkozásu polgárait; nyilvános nevelés az, melly által tanulja az ifju becsülni az erényt, nem pedig rangkülönbséget és fényüzést. Itt tanulja megismerni az ifju lelke, hogy vannak e honnak polgárai, kik mindmegannyi szent kötelességek teljesítésére hivatvák; itt tanulja megismerni és tisztelni az észerőt jelesb társaiban, ezt látva magasán dobogó keble törekvései ohajtatják vele elérni mind azt, mi dicsőt és jelest tapasztalt embertársaiban. Mind ezt, fellelni a magánnevelésnél nem lehet. Nem fejlődhetik ott ki a gyermek természetében lappangó lelki erő, ezt egyedül surlódás, és tudásvágy teremthetik elő, mit a gyermek csupán vágytársak és vetélkedés által érhet el.

A közintézetekben megtisztul az ifju lelke azon veszedelmes fényüzési ragálytól, melly elébbutóbb sirját ássa meg boldog jövőjének. Nem hallja továbbá a gyermek, az emberiség azon szent jogait tapodó szavakat, melyekkel sok szüle elhalmozza az ifju keblét; nem azt, hogy az urfinak szegényekkel vagy gazdagokkal kelljen-e társolognia, melly mindmegannyi veszedelmes hatással van az ifju lelkére. Továbbá nem azt, ki mellé ülhessen az urfi, miként azt egy bizonyos mamácska igen helytelenül jegyzé meg, a midőn e szavakkal pirongatá kedvenc gyermekét: „nem szégyenled te magad kis grófom, a kasznár gyermeke mellé ülni?“ mit sirva az urficska ekkép viszonzott: „bocsásson meg mamám, ezt többé tenni nem fogom.“ Hát X. Y. pályatársimat, hánykorholák a finom izlésü mamák, hogy nevendékeik a szegényebb sorsu gyermekekkel csak szót váltottak. Ez és több illy anyai példák szakasztják ki az ifju kebléből, a szeretetnek azon szent vonzalmát, mellyel az ifju kezd viseltetni gyermek korában embertársa iránt. Innét van, hogy romban látjuk sok ifju erő felvirulni kezét, innét azon milliónyi meghasonlás, melly bennünk — istenünk tudja, hány osztályra szakaszt. Tagadhatlan az, hogy a capite foetet piscis, mert ha nagyjainknál nem öszpontosul az egyetértés, és minden jelesb és dicsőbb munkálat utáni törekvés: akkor, turja bár orrával a földet az alsóbb osztályu nép, önmagának és hazájának biztos és boldog jövőt nem alapíthat. Ez volt fő oka nyilvános iskoláink fel nem virultának, miután iskoláinkban a szegényebb házak gyermekei tevék a többséget, kik nem áldoztak, de nem is áldozhattak az oskolák felvirágzására semmit, sőt nagyobb része, az oskola által részesült jótéteményben. Így nem lehet csudálnunk, hogy oskoláink meg nem felelhetének a kor és a magasb ranguak kívánatának a nevelés ügyében, s minden igyekezet dacára, fel nem virágozhatnak. Továbbá, hány egyes jeles ifju vesztegel a magánnevelés körül, ki jeles ismeretei s tapasztalásaival, ezeket boldogíthatna a nyilvános nevelés terén. S azt kérdem, illy körülmények, közt lehet-e magánnevelés a hazára nézve jó hatással? Lehet-e az-

tán nem szenvedni a nemzetnek hiányt és csonkulást előhaladtában, ha az erőket így szétszaggatva látjuk, ha nem sietünk orvosolni mindazt, mi által egy jobb létet alkothatunk e nemzetnek. Pedig a mint veszem észre, az illy zárda-féle nevelést ohajtó szülék száma, nem hogy kevesednék, sőt napról napra szaporodik; minek okát én a nemesség elszegényülésének tulajdonitom, kik gyermekeikhez 150—200 vftokért vesznek nevelőt, legyen az obsitos katona, vagy bármilly csavargó és erkölcstelen egyén, mert e csekély díj mellett 3—4 gyermek neveltik fel, hogy jól-e vagy rosszul, az más kérdés. Az efféle nevelők azután, becsületesen át usztatják nevendékeiket az ohajtott partra minden viz nélkül, s im kész a törvénytudó, a politikus és spectabilis, s benne a haza óriási szalmaoszlopa. Az illy nevelést nyert ifjak, azon szent kötelességek teljesítésére, mellyre hivatvák, vajmi idétlen szolgálatot tesznek, sőt nem hogy valami üdvöst tehetnének, hanem még káros behatással van hivatásviselésök a közügyekre nézve. Ha azt akarjuk tehát, hogy a nemzet szemlátomásti felvirultát lássuk, neveljük gyermekeinket a haza és emberiségnek, mert azokat a haza magáénak vallja, ne pedig elvonva az emberi társaságtól, a fényüzés, gög, és nagyravágyásnak: miután tudjuk azt, hogy a társas élet csak ugy lehet boldog és erős, ha abban megszaggatott erők nem rejlenek, ha abban egyetértés és közszeretet világlik elő; mert valameddig a célirányos nevelés ezen szent feladata nem hatja meg keblünket, e nemzet álló vizként fog tespenni, s nem teszünk eleget mind azon kötelességeknek, mellyeket tőlünk rendeltetésünk kíván, s nyugott lélekkel nem mondhatjuk azt: megtettük mind azt, mivel a haza és emberiségnek tartozánk.

.r..y János.

A köznép tanítóiról).*

Doctor Schupp, a maga idejében t. i. a XVII-dik században igen hires, és az oskolai dolgokban tapasztalt

*) E cikket, egy 1817-ben megjelent munkából közöljük. A munka címe: A hazabeli kisebb oskolák jobb lábbra-állításáról, nevezete-

tudós azt mondotta, és ezt a mai időben vele együtt, valamennyi értelmes oskolabarát vallja: „hogy az oskolák megjobbitását, a tanítók megjobbitásán kellessen kezdeni.“ Ez az igazság olly világos, hogy megerősítésére, még csak irói tekintély sem, hanem csak józan ész szükséges. Akár melly szép tervet dolgozzon is valaki az oskoláknak életműve egészéről, az utolsó kérdés mindenkor csak az lesz: hol vannak a tanítók a kik azt kivigyék? Mindazáltal tudni kell először, mit és mennyiben legyen szükség a tanodákon javítani, mielőtt az ember magáról a tanítóról gondolkoznék, mert a tanító tulajdonait az fogja meghatározni,

sen, hogy kellene azokat szorgalom (industrialis) oskolákkal egybekötni. Különös tekintettel a protestansok oskoláira, készítette Szabó János. Mltgos generalis b. Vay Miklós ur ő nga fiainak nevelője, a lencburgi tudós társaság tagja. Pesten. Trattner J. betüivel. 1817. — Az említett szerző, kitől a „nevelési emléklapok“ első füzetében is közlénk egy értekezést „Pestalozzi elemi tanításmódjának rövid vázlata“ — jelenleg Debrecenben működik, mint az ottani cs. k. saletrom administratio főfelügyelője. Az egész munkára, már a mult évben figyelmeztettük a nevelési közönséget (Nev. emlékl. XLVIII. *) alatt) s im ezt most ismételve tesszük, sőt utóbbi részét a munkának, a „köznép tanítóiról“ szóló szakaszt ujbol ki is adjuk. Ezen ujbol kiadatás által, mitsem kivánunk egyebet elérni, mint azon igazságokat ujbol elmondani, a mellyek 30 évvel ezelőtt elmondatva — ugy látszik hogy csak pusztán elhangzottak, de most, 30 évvel későbbben, tán lesz valami gyümölcsök. Mert bizony a jót is, hogy elismertelve elfogadtassék és gyökeret verhessen, többször kell hirdetni. — A dolgozat lényegében részünkről, mitsem változtattunk, kivévén, hogy a régiebb s avultabb kifejezéseket vagy szavakat, ittott felcserélők ujakkal, és hogy egy némelly közbeszurtmondattal világosabbá igyekvém tenni az értelmet, mit azonban csak igen gyér helyen volt szükség tennem. 1817-ben még igen nehézkes volt nyelvünk, ámbátor másrésztől, meg kell vallanunk, mikint ezen nehézségben némi tekintetben több hatály, több méltóság is feküdt, mint a mai könnyedebb irányban. Igy tehát, csak néhány szóban és kifejezésben van változás, az igazság még mindig ugyanaz maradt, melly volt 1817-ben. Már akkor átlátta a szerző, hogy mi tulajdonképen a mi prot. tanodáink baja, a falusiaknak, ugy mint a városi és főbb tanodáknak; de e bajon azóta még nem sokat javítottunk, s ugyan azért nem árt, még egyszer elpanaszolni azt, a mi akkoron elmondva, lehet hogy a kornak még nem elég ébredtsége, lehet hogy a régihez ragaszkodott zsbasztó megszokottság, lehet hogy szegénység, vagy épen nem-akarási szándék miatt — siker nélkül maradt, hogy az, 30 év eltölte után, egy uj nemzedék előtt ujra elsirva — épen 30 év szokván számítani egy nemzedékre — sikeresebben kísérhetendí meg kihallgattatási szerencsáját. — Egyébiránt Szabó J. ur cikkével, kapcsolatban állván az utána következő cikk is: „Szónyi P. praeparandiai terve felett“ figyelmeztetjük a t. olvasókat annak is megolvastára.

A fálusi vagy szorosb értelemben vett néptanodák, mostani környülállásuk és fennállásuk alapján tekintve, teljességgel nem állanak ellent, hogy rajtok azon szerencsés változások hajtassanak végre, a mellyeket a korszerűbb és szükség-sürgette neveléstanítás okvetlenül követel. Így p. o. egyházaink és tanodáink nagylelkűbb, hatalmas és bölcs védői s előjárói, könnyen véghezvithetik azt, sőt ennyinek véghezvitelét, a hatóságoknak és az országnak magának is elősegítenie kellene, hogy a fálusi tanodák előmenetelére és korszerűbb felvirágoztatására s ezzel együtt a nép jólétének előmozdítására; — mindenütt megadatnék a tanodai iparra szükséges kevés segedelem. Csak az elégséges készülettel biró tanítók hiánya, teszi itt as egész nehézséget. Ezen nehézséget mi is csak úgy fogjuk elháríthatni, a mint ezt más nemzetek elhárították, t. i. *oskolamesterek seminariumának, vagy népoktató képezdének felállítása által.*

A prot. anyaoskolákban, szépen lehetne egyesíteni a lelki oktatók vagy lelkészek képezését, az életre oktatók vagy oskolamesterek előkészítésével. A mi anya vagy főoskoláink elég szerencsétlenek ugyan már csak azon tekintetből is, hogy benne a tanodai köz vagy nyilvánosnevelésnek újabb és bölcsebb elvei ellen, a tanodának csaknem minden nemei egyesítve és egy testbe öntve tállatnak. De azoknak, a népoktatókat képezde sem lenne terhökre sem károkra. Más nemzeteknél a gymnasiumokhoz, realiskolákhoz, vagy felsőbb polg. tanodákhoz van az kötve. Ott a tanároknak különös fetvigyázása alatt, a szükséges tanulmányokra, a nevelésnek és a gyermekekkel való bánásnak közönséges elveire s törvényeire, valamint az oktatás módjára is megtanittatván, hivataljokra elkészülnek a nélkül, hogy drága idejüket a felsőbb tudományok imigyamugy való megtanulásával haszontalanul vesztenék. Az ilyen szegény ifjak, a kik kevesebb talentummal birnak, és szegényebbek, hogysem a költséges és sok ideig tanulandó felsőbb tudományokra adhatnák magokat, de a mellett szorgalomban, ügyességben és kiváltképen jó erkölcsben nem szükölködnek, az

illy képezdébe, ha kedvök van, a nép oktatói hivatalra készülés végett bevétetnek.

Ismét más nemzeteknél — és e gyakorlat most az általánosab, egészen különálló intézetek léteznek a nép-oktatói hivatalra készülés végett. Elváltan a főiskoláktól, csatolvák azok inkább csak városi vagy falusi elemi és néptanodákhoz, vagyis inkább ezek amához. A városiakkal kapcsolatban levők, képezik a városi alsóbb tanodák oktatóit; mialatt a falusiakkal kapcsolatban állók, inkább csak a falusi népoktatóinak képeztetési szükségéről gondoskodnak. S ez kétségkívül azon elv szerint történik, mivel a nép között élőknek, közvetlen a nép közül kell kiszemeltetniök, intézetileg itt neveltetniök és az ép és alapos neveltetés és képeztetés után, mint a nép legjobbjai s legértelmesbjeinek, a nép nemesítése és neveltetése kedveért, ismét közéje vegyülniök. A nagy városban képezett ifju, ritkán lesz jó falusi tanító. A magasabb és finyasabb igényekhez hozzászokott, ritkán tud simulni a köznép egyszerű életéhez, ritkán tud megelégnülni a köznép alantabb igényeivel, ezen oknál fogva, ferde állásban levén ő maga is, csak ferde irányban képezhetendi gyermekeit is.

Nálunk az anyaiskolák régen azért alapitattak, hogy azokban egyiránt, lelki- és tanodai-oktatók képeztessenek. A prot. egyház mindég e két nemü célt tartván szeme előtt. Hogy pedig a tanuló ifjak magukat egészen a köznek szenteljék, meghatározott és nagyobbára úgy is van, hogy az ő élelmökröl és tanittatásokról a közönség, legyen hogy gyülekezeti község, legyen hogy kerület, legyen hogy az egész prot. testület gondoskodjék. E végre adattak eleitől fogva az oskoláknak a kegyes alapitványok; e végre állanak fel még ma is a tanulók (deákok) felsegértetésének némelly csekély s alkalmatlan módjai; sőt nem hibázom, ha azt állitom, hogy anyaiskoláinkban a felsőbb tudományokat tanuló osztályai, egyért azért kötettek olly szorosán öszve az elemi tanodával és gymnasiummal, hogy az azokbani tanításból beveendő haszonból, a deákok felsegértetvén, a közönség (publicum) terhe könnyebedjék.

Még a reformatio után is sok ideig, az emberek akkori gondolkodásának módja szerint, a tanodák az egyházak leányinak tartatván, azokban közönségesen csak vallási tudományok tanítottak. Az ifjakkal úgy bántak, mint-ha mindnyájan papságra neveltetnének, és a nevelés egyedül a papok kezében volt; így volt az nálunk is. Nem csuda tehát, hogy eleinte a régi idők szelleme szerint, a lelki vagy egyházi oktatók, a tanoda oktatókkal együtt és egy irányban neveltettek, és hogy a falusi tanodákba menendők is, örömet papokkal, vagy a papságra menendőkkel akartak neveltetni, egy szóval, hogy a tanodákat az egyházakkal minden módon összekötve igyekeztek tartani. Azonban a dolognak sok rossz következését, érzették a józanabbak már a XVI. század vége felé is. De a XVII-ik században világosan kimondták azt magok a papok, azok között a feljebb említett tudós Schupp, a ki, noha a theológiának tudora, hamburgi első predikator volt legyen is: mégis bátorzkodott azt állítani, hogy míg a scholastikus status az eklesiastikus statussal teljességgel egybekötve marad, nem lehetnek jók a tanodák. Micsoda igazságok rejlenek ezen állításban, nem vizsgálom, csak azon egyet veszem ki belőle, a mit senki sem tagadhat, hogy míg nálunk is a tanodák jövendőbeli oktatói, a praedikatori vagy lelkészi hivatalra menendőktől, vagy elválasztatván, külön nem készítetnek s képeztetnek céljokra; vagy pedig azok, a kik akárminemű rendelésből, a tanodaoktatói hivatalt viselendők, a nevelés tudományára és az azzal együttjáró tanokra alaposan meg nem tanítanak: eddig jó, hűséges, értelmes és buzgó tanodaoktatóink nem lesznek, es a mivelődést a nemzetnél, egy jobb nevelés által előmozdítani nem lehet.

Lássuk nagyobb világosság okáért, kik azok, a kik most a nagyobb és kisebb városi és falusi tanodákban tanítanak? Azok, a gymnasiumokban egy két tanár kivételével, többnyire mind olyan egyének, a kiknek csak addig céljok a tanítói hivatal, míg módot szereznek magoknak arra, hogy más életnemhez foghassanak. Én a nagyobb rektorságokat viselt férfiak érdemeit a tanodák vezérletében megismerem; tisztelem azon szép intézke-

dést is, miszerint ők nagyobb tökélyesítésök végett, felsegéltetésök kutfejére vezetettvén, személyökben egyházainknak, anyaiskoláinknak és egész hazánknek, tudós, tapasztalt és hasznos oktatókat, tisztviselőket és polgárokat készítenek; de még ez sem állván ellent, ugy merek itélni s tudom hogy velem együtt ugy itélendnek más előítélet nélkül valók is, s megfognak abban egyezni, hogy a most tisztelt szent célra való tekintet mellett, szorosán megkellene vizgálni azt, sőt bizonyosnak kellene abban lenni, miszerint azon egyének, a kik a nagyobb rektor-ságokra bocsáttatnak, legelőször is a tanításra elegendő készüllettel és hajlammal birjanak, és hogy bennök és általok eléri a közönség azt a célt, a melly végett az intézetek (ugymint a mellyeken, az a kevés ideig tartó oktatói hivataljuk alapszik) buzgó kegyes és bölcs eleinktől rendeltettek s felállitattak. Különben egynek a javáért, sok száznak jó nevelés által meggyökereztetendő boldogsága kockáztatik, és napról napra könnyebbé tétetik az illy jótéteményekeli visszaélés. Az ugynevezett oskolai beneficiumok, nem az oskolákban töltött sok esztendőért, hanem az érdemért, kiváltképen pedig az álladalom szolgálatjára nemes készülletért adatnak. Mennél több időt töltött valaki az oskolában, annál többet tartozik annak, tartozik a hazának. A kinek sok adatik, attol sok követeltethetik. Az említett jótétemények illő tekintetbeni tartására, okvetlenül szükséges lenne azt meghatározni: valljon micsoda célra készüljenek és akarnak leginkább készülni azok, a kik e jótéteményeket élvezik; és még ez esetben is, felmarad azon fontos megjegyzés mindenkor, hogy az oskolai nagy jövedelemmel való rendelkezésben, semmire sem lehet és semmire sem kell olly nagy tekintettel lenni, mint arra, hogy legelőször is a hivatalok legfontosbikára, a tanodaoktatói hivatalra elkészült, hivataljoknak élő, hűséges tanítók legyenek.

A középszerű jövedelmű falusi tanodákban is, nagyobbára azok vállalják az oktatói hivatalt, a kik különben papi hivatalra szándékoznak, és egynehány évi szolgálat után, ezen céljokat el is érik. Ezek bizonyára méltók a fölsegéltetésre, valamint más fontos és hasznos hivatalra

menendők is. De ezekről is azt lehet megjegyezni, hogy gyakran nem kevesen vannak közöttök, kiknek a tanoda-oktatói vagy népmesteri hivatalra kedvök nincs, sőt a kik magokat erre csak kénytelenségből adják. Többnyire készületlenül fognak ahhoz, a mi reájok nézve nem élethivatás, hanem csak átmeneti eszköz. Nem is mindég jó tanodaoktató az, a ki papságra készült, ámbátor a papnak is az oktatáshoz értenie felette szükséges, mert bizony tágosabb értelemben véve, ő is népoktató. Vannak sokan, a kiknek ugyan semmihez kevesebb kedvök nincs, mint a belső vagy szellemi hivatalhoz, és a kiknek az oskolai pályán is semmire kevesebb gondjok nem volt, mint a földmivelő emberek nevelése módjának megtanulására: mindazáltal nem levén költség nélkül más kinézések az életre, ezt a hivatalt vállalják fel és folytatják, inkább kényszerülten és szükségből mindaddig, míg valami pénzt öszveszerezvén, ezzel vagy könnyebben, vagy inkább kedvök szerinti életpályára készüljenek. Ha figyelmezzünk arra, hogy micsoda életnemre adja magát némelly volt oktató: nem tudunk eléggé csudálkozni, mi módon választhat előbbi hivatalától annyira különböző életpályát! Ez végre csak azt bizonyítja, hogy az olyanok elszántan és kedvből, sem egy, sem más hivatalra nem készültek, és hogy idejüket az oskolákban minden cél nélkül tölték.

Mit mondjak még egy harmadik osztályu szegény oskolamesterekről? ezek nagyobb részének hivataljukrai hivatása (vocatioja), magukviselete, miveltsége, testi és lelki tehetségeiknek mivolta, sokkal ismeretesebb még a köznép előtt is, hogy sem arról még szólani kellene.

Ime látjuk, hogy részint a mi oskoláinkban levő rendszer, részint pedig az oktatók készületlen volta: szükségesképen úgy hozza magával, hogy a köznép nevelését, az oktatók nem teheték életök céljává, és így az, csak eszköz gyanánt szolgálván, cél nélkül folytattatik. Mintha a köznép neveltetése csekélység lenne a nemzetnél! Olly csekélység, hogy azt még egyes emberek is, más célnak elérésére eszköznek tekinthessék; és mintha a köznépet mindenki nevelhetné, a ki valamit tanult és a gyermeknél

többet tud. Most ha valaki a tanuló ifjak közül, értéknélkül szükölködik élete akármelly céljának elérésére, bár semmi hajlandósága s készüllete ne legyen is a gyermekekkel, még pedig a falusi szegény gyermekekkel való bánáshoz, a neveléshez és tanításhoz: az mégis a népoktatói hivatalhoz, mint eszközhöz, szabadon nyulhat. Lehet-e tehát azon csudálkozni, hogy a magasztos és fontosnak lennie kellő hivatal olly megvettetett, hogy csak a szegénységtől és szükségéstől kényszerített emberek vállalják, és hogy hazánkban a köznép nevelésének olly kevés, ugy szólván semmi sikere nincs.

Nosza! követvén a miveltségben haladottabb nemzetek példáját, mutassuk meg tanodáink elrendelésében és igazgatásában, hogy mi is a XIX-ik században élünk, a mellynek egyik főjelszava a népnevelés. Nem sürgetem, hogy mi protestansok az egyházat az oskolától, vagy ezt amatol elválasszuk. Teljességgel nem, mert nyomos okaink vannak arra, hogy e kettő folyvást egybefoglalva maradjon! sőt azt mondom, hogy kössük e kettőt még szorosabban öszve azáltal, hogy a nevelésnek alapos megtanultát, mind jövődöbeli egyházi, mind tanodaoktatóinknak elmulhatlan kötelességévé tegyük.

Nagy akadály a nálunk a tanodák és közönségesen a nevelés javításának az, hogy a neveléstannak tanittatása és tanulása, a főtanodákban mind eddigé elmulasztatott, és mintha ahoz minden ifju értene, mihelyt a szónok-költészi osztályt elvégezte, ő reá a kisebb tanuló gyermekek nevelése, tanittatása és emberré képzése, minden tartózkodás nélkül bizatik. Innen van, hogy szülék soha figyelmessé nem tétetvén a nevelés fontosságára, sem magzatjuk neveléséről, sem a nevelés végett fenálló intézeteokről, méltóképen gondoskodni nem tudnak s nem akarnak. Kevesen hiszik azt, hogy gyermekeik jobban neveltethetnének, mint p. o. ők magok neveltettek; annyival kevésbé jöhet az valaha eszökbe, hogy minden nemzedéknek (generatio) a mivelődés előmenetelével megegyezőleg, jobban lehetne, jobban kellene neveltetnie. Már pedig ha a szülék, kiknek gyermekei boldogságának előmozdítása

végezt sziveken kellene feküdni a tanodák virágzásának, olly hidegek a nevelés dolga iránt, kik fognak erről gondoskodni? Ha az emberi természet mélyebb ismeretéből vétetett tudománya a nevelésnek, a tanodában helyet nem találhat; ha az a tudósok és tanárok elmélkedésére méltónak nem tartatván, általok a nevelés a nemzet figyelmének tárgyává nem tétetik; hogy lehet nálunk jobb nevelést és haladóbb mivelődést reményleni?

Egészen másképen van a dolog az idegen nemzeteknél, azok között teszem már csak a németeknél is. A németek, a reformatiótól fogva, egyiránt fáradoznak, a nevelés tökélyesbitése, a tanodáknak jobb karba helyeztetése és az oktatók állapotának javítása által, az emberi nem mivelődésének előmozdításában. Kiváltképen pedig az elmúlt XVIII-ik században és azóta, a leghiresebb tudósok, közöttök főleg a bölcészek tették a neveléstant elmélkedésök nyomos tárgyává. Bámulatra méltó a sikeres munkásság, a mellyel ők, az eddig uralkodott nevelés- és oktatásbeli elvek, rendszerek és szabályok öszveszedésében, megrostálásában és világosításában fáradoznak. Szorgalmuk mindent kiragad a régiség homályából. Figyelmes kísérletek által való megvizsgálás előzi meg náluk a nevelésben is azt, a mit követnek és használnak. E végre tartatnak a főbb tanodáknál a neveléstanárok, kik részint oktatások, részint munkáik által, a szüléket és az igazgatókat meggyőzvének annak igazsága felől, miszerint a jó nevelés, a társadalom virágzásának egyedül biztos alapja, és hogy a nevelésügy előmozdítása, az álladalom leglényegesebb és legfontosabb dolgai és kötelességei közé tartozik; számos és előkelő rangu tanítványokkal dicsekesznek. Könnyü tehát megfogni, mint mehettek a németek a mivelődésben elő és mint teheté magát német-hon, a tudományok és szép művészetek egyik legvirágzóbb hazájává.

A mi anyaiskoláinkban, mellyekben gyermekeink és ifjaink neveltetnek és tanítatnak, és a mellyekben a többi tanodák oktatói képeztetnek: a nevelésről mint külön tudományról és külön pályának gyakorlatáról, vagy semmi,

vagy csak igen kevés fordul elő. Lehet-e tanodát avagy csak egy jó nevelőházat gondolni a nélkül, hogy abban nevelő és oktató, a nevelés és oktatástant tökélyesen értsen? Vagy talán a gyermekekkel okos bánásnak tudása, a nevelés-oktatásban olly csekélység, hogy az, a többi tudományok tanulása alkalmával magától jön; és hogy az ifjunak ez vagy amaz tudományban jártasságából következék az is, hogy ő a neveléshez tud és hogy arra alkalmas? Valóban ezáltal lön elszakítva s szakítottatik el ma is a nevelés az oktatástól, és a gyermekeknek nevelők helyett, csupán oktatók adatnak. Mintha a gyermeknek jó nevelése csak annyiból állana, hogy valamit tudjon! A szüle elégségesnek tartja, ha magzatjainak praecceptorai, némelly tudománybeli ismeretekkel birnak, a szoros értelemben vett nevelésnek tudását kérdésbe sem veszik. Nincsen olyan hivatal minálunk, a melly kevesebb gonddal folytattatnék, mint a nevelés. Ehez minden ember érteni akar, mialatt gyakran azok, a kiknek ahoz legtöbbet érteniök kell, abban épen a legjáratlanabbak. Minden egyéb fontos hivatalnál, megkívánják azt az emberek, mikint az, a ki a hivatalt viseli, elégséges készülettel birjon, hogy alkalmas, arra termelt ember legyen; ellenben a legfontosabb és minden emberhez legméltóbb hivatalnak viselésére, a nevelésre való képezésben, a magokat arra elszánt személyeknek választásában, vagy semmi, vagy igen kevés vigyázattal szoktak lenni a szülék és a tanodák igazgatói.

Ha azt akarjuk, hogy a tanodák és a nevelés közönségesen, virágzóbb állapotba helyheztesse nálunk is; s hogy a valódi mivelődés az egész nemzetnél előre haladjon: tanitassuk anyaiskoláinkban az embernevelésnek nemes munkáját, az emberképezésnek művészetét; tegyük már a tanodában figyelmessé a jövődöbéli atyát, tisztviselőt és igazgatót arra, hogy valamint az egyes ember boldogságának: ugy az egész társalom felvirultának is, legbiztosabb alapja a jó nevelés. Tegyük tökélyesbéké főtanodáinkat, olly tanszék felállítása által, a melyből egy, tudománnyal teljes és emberszeretettel gazdagszivü tudós, készítse elő a jövődöbéli egyházi és tanodai ne-

velőket szellemi nagy hivataljokra, az emberekkel bánás lélektanilag helyes módjára, és arra a minden művészetek felett való művészetre, mellynek nem a természeti dolgok, hanem önnönmagunk idomulása és tökélyesítése a célja. Egy ilyen tanár, egészen más lelket öntene a tanodába, más és jobb irányt szabna a tanodai nevelésnek, s véghezvinné azt; hogy a nevelésbeli javítások, nálunk is ismeretesekek lennének és tanintézeteink a miveltebb nemzetek tanodáival egyenlő léptekben tökélyesednének.

Sok hijával vagynak még anyaiskoláink, noha sokban előbb állanak azon időknél, a mellyekben csupán a papságra nevelést és idomulást tudták megadni a tanuló ifjuságnak. A tanodai rendtartás, még most is sok maradványát mutatja a régi időknél, és semmiben sem lehet világosabban látni, mennyire ellenkezik egyik idő lelke a másikkal: mint azon terhes küzködésben, a mellyel ma, anyatanodáink előjárói, azon tanodáknak régi rendszerben és alakban megtartásán igyekeznek. Ki fognak fáradni és kénytelenek lesznek engedni az idő geniusának. Megváltozván az emberek gondolkodás módja, meg kellett változni a tanodai nevelés alakjának is, és a mint a mivelődés haladott, a szerint szaporodtak a szélesebb miveltségre való nevelés szükségei; mihelyt a tanoda, nemcsak a belső hivatalra, hanem egyszersmind a külső világi életre is kikezdett terjeszkedni tanításában; azonnal mindjárt népesedett és nevedett a terhe, elannyira, hogy a melly mértékben gyönyörködteté az előjáró szívét a tanuló ifjuság nagy száma: épen azon mértékben nevelte az gondját is, hogy miképen lehessen a roppant testnek mindedig, ugy azután is physice és moraliter eleget tenni. A segedelem kuffejei, nem szaporodván a tanoda szükségei aránya szerint, megszállotta a tanodát a teher, melly alatt mai napig is nyög, és nem engedi, hogy az, a maga tökélyességében, az idővel elébb elébb mehessen. Ha nálunk is, mint más nemzeteknél, meg lenne határozva, mennyi egyházi és tanodai oktatóra van körülbelöl szüksége egyegy kerületnek, és azon számhoz képest választanák és képeztetnék az anyatanodákban a jó remény-

ségü ifjakat, kik magokat e hivatalra előre elszánták: ugy az anyatanoda, a maga eredeti alapításának céljához képest, most is gazdag lenne, és elégséges erővel birna, több olly jó igyekezetü, szegény sorsu ifjak felsegélytére is, kik a polgári élet más hivatalaira készülnek. Eképen a haza, készültebb lelkészekre és tanodai oktatókra tarthatna számot, és e két nagy hasznu hivatalnak, olly tekintetet lehetne szerezni, a millyen azoknak méltóságával megegyező. A millyen igaz az, hogy a hivatal méltósága az azt viselőnek tekintetet szerez: épen ollyan igaz az is, hogy a hivatalt viselő ember erényei és érdemei, emelik a hivatal méltóságát.

Nem azt akarom ezzel mondani, hogy anyatanodáinkban csupán lelki és tanodai oktatókat képezzünk, épen nem: hanem hogy tanodáink belső elrendelésének megváltoztatásához hátorkodnánk már egyszer belekezdeni, és a rendszert dolgoznók ki ugy, hogy az más külső tanodák elrendeltetésével, nevezetesen a mellyekben hazánk nagyreményü fiai magok tökélyesbitése végett, csakugyan ki szoktak költözni, inkább megegyezzék s egyszersmind a tanoda terhén könnyebbitsen. A felsőbb tudományokra menendő s egy tanköri (encyclopädicus) folyamatot elvégzett ifjuságnak, engedjünk a maga idomultában több szabadságot. Hagyjuk hogy kiki külső és belső tehetsége, kinézései és hajlandósága szerint, tanulhasson a maga céljára. Bizzunk többet az ifju önnön józan eszéhez és érzéséhez. Bizalom senkiben sem neveli annyira az erkölcsi erőt, mint az ifjuban. Ez a szabadság fogja lelkesíteni, valamint másutt, ugy nálunk is, mind az ifjakat, mind a tanárokat, a szorgalmas és versenyes igyekezetre. Igy bizonyára egyik ifju sem lesz a tanoda terhére.

Én ezen rendnek nem létében keresem tanodáink nyomorogtának egyik nagy okát, annak t. i. hogy azok tehetetlenek az időmiveltségi szellemében felemelkedni. Itt van az oka: hogy a köznép nevelése csak eszköznek tekintetvén az oktatók kezében; a népmivelés teljességgel elő nem mehet; hogy tanodáinkban az ifjuság cél nélkül tanul, ugy hogy, midőn fiatalságának szebb esztendeit a

tanodákban már eltöltötte, még akkor sem tudja mi legyen belőle. Nemde nem úgy nézhetik az ilyenek tanodáztatásuk idejét, mint elvesztett időt? Ritkán készülhet el a tanodai élet utolsó fejelettpontján magába tért ifju, az élet akármelly nemére úgy, hogy gondatlanul eltöltött idejének kárát elfelejttesse. Az ilyen aztán, igazán csak akkor kezd tanulni, midőn tanulási pályáját már elvégezte; és igazán nevelődni csak akkor, midőn a tanoda keze alól kikerül. Már pedig, a tanodai rendszernek és igazgatásnak olyannak kell lenni, hogy az az ifjunak az életre, mind kinézéseket adhasson, mind pedig hogy őket azokra készítse. Majd ha a tanoda e szerencsés változáson átaltesik, kifogyandnak bizonyára nálunk is a tanodai ifjak közül, a mindenre készülni kénytelenült, mindenből valamit, de ritkán eleget tudó, készületlen és a tanodáról csak hamar elfelejtkező ifjak, s azoknak helyét olyanok fogják betölteni, a kik érezvén magokban a társadalmi élet valamely céljának elérésére a tanodában tett szükséges és elégséges készületjüket, háladatossal indulattal fognak attól megválni; tanodai idejökre, tanáraikra s a tanintézet előjáróira visszaemlékezni; s szerencsésekknek fogják magokat tartani, ha valaha a tanoda javát tehetségök szerint előmozdíthatandják. Nem lehet az másképen, sok részben a tanodai nevelés hibája, oka a tanoda iránt mutatkozó bigedségnek, a mellyről már régtől fogva, annyira hallhatók az előjárók panaszai. Igaz nevelő, ritkán nevelhet háladatlant, ha csak az ő befolyását a gyermek képezésében, a körülmények nem akadályozzák.

A tanodának illy rendbehozatása után, nem lesz több helye azon kérdésnek: lehetne-e állandó oktatókat reményleni, és mi lenne jobb, állandó tanítókat tartani a tanodákban, vagy olyanokat, a kik két vagy három esztendő mulva változnak? Azok, a kik a tanítókat változtatni szeretik, azzal az erősséggel élnek, hogy száz ember közül is, alig válik egy, a ki két s három év mulva is, reá nem unna a gyermekekkel való bánásra, annyival is inkább, hogy ritka ember születik arra. Igaz az, hogy minden ember születik valamire, és ha arra alkalmaztatnék, a mire természeti tehetségei és hajlandósága viszik, akkor

lenne a maga helyén s azt tökéletesen betöltené. De valamint más hivatalra, úgy a neveléstanításra is, ne adja magát az, ki magában arra semmi kedvet nem érez és elegendő készülettel nem bír. Hogy ne unnának reá a gyermek képezésére a mostani tanítók, midőn arra különösen nem készültek és e hivatalt csak azon remény és feltétel alatt vállalták fel, hogy kevés év múlva, más hivatalra mozdittassanak elő. Nincs a világon olly hivatal, a mellynek terhe nem nyomná a készületlen embert; valamint ollyan sincsen, a mellybe az ember bele nem unna, ha hogy annak folytatását élete céljává nem tette. Az elegendő készülettel és a gyermekekhez vonzó hajlammal bíró nevelő, ép olly gyönyörűséggel és szorgalommal él és hal a maga hivatalának, mint más akárki, és áldozatnak tartja azt, ha gyermekek nélkül lenni kénytelenítettik. Valóban, hamarébb elhagyja az igaz nevelőt a tehetség, mint a kedv és buzgóság a gyermekneveléshez.

Hogy pedig az állandó tanítók nagyobb előmenetelt vinnének az oskolákba, abban kételkedni sem lehet. Hiszem a neveléssel is, egészen úgy van az ember mint más hivattal. Valamint más dologban, úgy ebben sem sokat ér az elmélet, gyakorlat nélkül. A jó theórián épült figyelmes vizsgálódás, gyakorlás és tapasztalás képezi a nevelőt és az oktatót. Két s három év alatt, még csak az igaz kezdetét is alig teheti meg az ember a hivatalnak. Ebben is, méltán nagyobb a tekintete a többévűnek (veteranus), mint a kezdőnek. Minden nevelő, azok között a nálunk kiváltképen ismeretes Niemeyer, ellenmondhatlanul hasznosabbnak tartja, kivált a falusi tanodákban, az állandó tanítókat, közönségesen pedig azt jegyzi meg, hogy a tanítónak gyakori változtatása, egyáltalában káros a tanodára nézve mindenütt. A hol az, ugymond, szokásban van, ott semmi állandó tervet és rendszert a tanításban kivinni nem lehet*).

Hogy nálunk olly kevesen találkoznak, a kik magokat egészen a tanoda-oktatói hivatalra szentelnék, még azok

---

*) Niemeyer's Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts. 6-te Auflage. 1810. 3-ter Theil. Seite 33. 34.

közül is, kik arra magokban különben hajlandóságot éreznek, nagy oka az egyrésztől, hogy fizetésök csekélység, nem elegendő testi szükségéik pótlására is; másrésztől, hogy az abban megöszült, betegség vagy vénség által erőtlenedett tanítókra, igen kevés tekintet van. Minekutánna kiszolgáltak, életök munkás éveit a közjónak föláldozták, minden segedelem nélkül szerencsétlen sorsukra hagyatnak, még csak testi szükségéiket sem pótolhatván, nyomorban kénytelenek hasznosan töltött életöknek hátra levő éveit tölteni. Ez a dolog valóban megérdemlené a tanodai előjárók s utánok a közönség és bizonyára az ország figyelmét is. Minden egyegy ilyen szerencsétlen magára hagyatott ember, eleven bizonyága a mivelődés előmozdítása iránt való hidegségnek a nemzetnél.

S ezekhez még hozzávetőleg, szólандok egy pár szóval: az iparnak a falusi tanodákba beviteléről, annyival inkább, a minthogy az, mind a tanítókon, mind a tanodákon, s ez által egyiránt a nép jólétén is segítő eszköz.

A feljebb feltett kérdés, hogy t. i. a mostani tanodaoktatók, alkalmasak-e a köznép célirányos nevelésére? magában foglalja azt is, ha valljon, belehetne-e a mostani tanítókkal vitetni a tanodákba az ipart? fájdalom! nem titkolhatom el azon ítéletemet, hogy az olyan tanítókkal, a kiknek valamely céljok elérése, csak eszköz a falusi gyermekek tanítása, teljességgel nem. Ezek tudni sem akarnak arról melly méltóságos hivatal legyen a tanítói hivatal általában, különösen pedig a köznépnek rendeltetése szerinti jó nevelése, melly fontos dolog legyen a társalomban. Szégyenlik hivataljokat, becstelennek tartják azt, minthogy ahoz nem értenek és kényszerből folytatott hivataljoknak semmi hasznos gyümölcseit nem láthatják. Utálják a szegény pörgyermekekkel való piszkolodást; a szeretet nélkül szükölködőszív, megutálja és megveti a szegényt és annak sorsát a szegénység szennyeiben. Mire megyen nemzetünknek nagyobb része, a köznép, az ilyen népoktatók általi képeztetés által? mutatja a nevelés e módjának századok ótai gyakorlása és annak gyümölcse. E rosznak nem lehet másképen elejét venni, hanem ha a neveléstan kö-

zönségesen taníttatandók a tanodákban, s ha más részről, a tanítói és nevelői hivatalra menendők, még egy külön intézetben is fognak hivataljokhoz képeztetni. Az egész nemzet, mindjárt több becsben fogja tartani a nevelőket, a legszegényebb tanodaoktatókat is; azoknak illendő tekintetben tartásán maga önkényt fog munkálódni, mihelyt a jó nevelés érdemei nála ismereresbek lesznek s a jobban képzett falusi tanítók fáradozásának közetkezéseit látni fogja. Honnan van az, hogy nálunk ma alábbvaló hivatal nincs, mint az iskola-mertereké; hogy kiváltképen a szegény falusi tanító, a megvetésnek és gyakran a kicsufolásnak is tárgya még a köznép előtt is? Ennek okát a tudatlanságban általában, de kivált a falusi tanítók pallérozatlanságában és hivataljukrai tehetetlenségében kell inkább keresni, mint a szegénységben. A köznép nem könnyen nevet ki valakit a szegénységért, mert ő maga sem igen messze van attól, hanem kicsufolja és megveti azt, a kinek nálánál többnek kellene lenni erkölcsben és tudományban, és sokban bizony vagy semmivel sem több, vagy éppen kevesebb.

Bármely megvettetett állapotban legyenek is a legszegényebb falusi tanítók, s bármely kevés készülettel bírjanak is hivataljuk viselésére: mégis közöttök keresem legjobb reménységgel azokat, a kik az előljárók rendelkezésére, készek fognak lenni a gyermekeket dolgoztatni, a dologra tanítani, sőt velek együtt dolgozni, hogy a népiparra, már fiatal korán szoktattassanak és illetőleg képeztessenek. A hol a falusi tanító szegény, ott a lakosok is kevesebb számmal vannak, s annyival kedvesebben fogják azt venni, hogy gyermekeik a kenyérkeresésnek több módjait megtanulják, sőt munkájok által keresnek is valamit, a tanodában szükségük pótlására. Oda kell legelőször is a segedelem, a hol a szükség legnagyobb; továbbá azon szegény falusi tanítók, a kik akárminemű okok által elhatározták magokban, hogy örökös tanítói maradjanak a falusi tanodának, életök célját egyedül ebben határozzák: magok is mezei életre adják magokat mint a nép, nem szégyenlik sorsukat, midőn azzal együtt dolgoznak, egészen visszatérnek a mezei élet együgyüségébe; tehát

a köznéppel s a köznép között lakván, annak foglalatosságában forogván, nem utálják meg a szegény gyermekeket s mindennapi életből, a tapasztalásból tudván, mire van a szegénynek szüksége, hajlandók lesznek a tanoda előmentéért mindent véghez vinni, mihelyt megértik egyszermind azt, hogy a tanodának ezen új rendivel, az ő önnön hasznuk is össze van kötve. Az a kevés segedelem, a melly az ipar kedvéért a tanodának és a tanítónak adatik, már magában is lekötelezi őket a szorgalomra és hűségre.

Semmiben sem hibázza el az álladalom a mága célját a köznép nevelésére nézve annyira, mint abban, ha falusi tanítóknak olyan emberek választatnak, a kik a könnyü élethez hozzá szoktak, a köznép élete módját, az ő foglalatosságait nem ismerik, ismerni nem is akarják, a néppel nem tartanak, úgy itélvén, hogy az az ő tekintélyökkel meg nem férne, hivataljok becsét kisebbitené stb. Az ilyenek nem nevelhetik a népet semmi jóra, mert ezek csak a könnyebb életre vágyásnak, a haszontalan kívánságok utáni kapkodásnak, a földmivelő sorsa megvetésének stb. példáját terjesztik eleibe. Hogy a tanítók a nép előtt illendő tekintetben tartassanak: azt nem annyira a külső életbeli különbség, jobb állapot, mint inkább hivataljuk hűséges folytatásával szerzett érdemeik által vihetik véghez. Ha látja a nép, hogy a tanító beszédjében, cselekedetében, magaviseletében és egész élete elrendelésében, annyi okosságot és erkölcsi tökélyességet mutat, hogy az neki mindenben követésre méltó például szolgálhat: akkor azt kész tisztelni, becsülni, követni. A köznép az érdemet is, a mellynek megismerésére ő t. i. elégséges, jobban becsüli a maga együgyü szegény öltözetében, mint bármilly uri alakbau.

Több okokra nézve meghatároztuk tehát azt, hogy a köznép ipari nevelését, a szegényebb sorsu, magokat egészen a falusi tanítói hivatalra szánt tanítókkal kezdésük el. Minekelötte ez tudokra adatnék, a mit általuk a tanodában kivetni ohajtunk, szükségesnek tartóm őket alkalmas helyen összegyűjteni. Különben is -- ha jól emlékezem -- évenkint egyszer, eddig is összehivattak és

examináltattak. Ezen vizgálat alkalmakor, beszéd által is kellene reájok hatni s elejökbe terjeszteni, milly fontos hivatal legyen az, a melyet ők viselnek. Hadd hallanák meg, mi a köznép a társaságban, s miben álljon annak helyes nevelése; hadd tanulják meg, hogy az ő hivataljok hűséges, serény vagy restes folytatásának, milly messze kiterjedő következései vannak. A tanító, a jó, hűséges és okos szüle képét viseli a gyermekeknél, és a haza reményét munkás tagjaira nézve, benne helyhezi. Jaj annak, a ki a haza reménységét megcsalja!

Ha van valami hatalmas eszköze az emberi szivnek az iránti meghatározására, hogy az az idegen gyermekek képezésében semmit el ne mulasszon, magát egészen azoknak szentelje: az nem más, hanem az erős meggyőződés arról, hogy azoknak az ártatlanoknak boldog vagy boldogtalan sorsa, a melyre menendők jövőben, az embernek kezében van, az ő gondos felvigyázásától, tanításától, s példaadásától függ. A melly tanító ezen meggyőződést érzi magában, annak minden boldogsága abban áll, hogy fáradságát szerencsés következmények korónázzák.

De évenként többbizben is összehivattathatnak a tanítók különböző időben s több helyeken, hogy az utazással sok időt ne veszítsenek. Minden alkalommal bővebben és szélesebben tanitathatnának 4—5 nap alatt, sőt ha szükség, egy hét alatt is, a gyermekekkel való bánásra, a tanítás tárgyaiban, a tanítás módjára, a munkának a tanítással való összeköttetésére stb. Ha találtatnának olyanok, kik e tekintetben haladni nem akarnának, azok fenyegetnének hivataljok elvesztésével; ellenben a szorgalmasok, minden módon buzdítatnának a előbbmenetelre. Sokja a tanítónak nem tudja azt, hogy a nép nevelésére elégtelen, de ha az ember eszökre adja, mennyire nem csekélység az, hogy arra mind tudomány, mind sziv és igyekezet kell: akkor azok, kiknek a tanítói hivatal igaz céljok, magokba fognak térni, és tehetségök szerint fognak igyekezni tanulni a tanoda boldogítása kedveért. Az összejevetelek alkalmával kellene egyuttal velek megismer-

tetni a jobb új nevelési könyveket, a mellyek az ő számukra, vagy a gyermekek számára készítettek, s hadd tanulnák meg mindjárt ott, miképen kelljen azokat használni.

A köznép oktatására, sok szép könyv iratott más nemzeteknél, mellyek közül némellyik már magyar nyelven is meg van. Illyen a többek között: *a szükségben segítő könyv*. Ezt s más ehhez hasonlót lefordítván, a tanodákban olvastatni kellene azalatt is, míg a gyermekek dolgoznának. Hasznos könyvecske az oktatókra és lelkészekre, mint a helybeli falusi oskolák felvigyázóira nézve ez is: *Geschichte des Dörfleins Traubenheim*. Még naptárt is mást kellene a nép számára készíteni, olyat t. i. a mellyben tanítások a babonaság ellen, némelly a gazdaságot illető feltalálások, az egészségre tartozó szabályok, némelly jó új könyvek jelentése, szép nemzeti énekek, elmés mondások és tudománnyal teljes példabeszédek stb. foglaltatnának. Szükséges lenne a népre nézve egy olyan *hazai krónikácska* is, a melly az elmúlt esztendőbeli időjárást, viszontagságokat, történeteket, azoknak okaival s következéseivel, anektodákat, némelly a népet illető rendelkezéseket, azoknak végrehajtását és akadályait, valamely balvélekedésnek következéseit, némelly hasznos hazafiak élete történetét, az élelemre és ruházatra tartozó dolgoknak árát, stb. foglalná magában.

A falusi tanodák visitatióját esztendőben többbizben vitetnék véghez, az oskolák organisatiójára kinevezett állandó választmánynak tagjai, a nélkül, hogy a tanítóknak az idő tudokra adatnék. Ezek szorosán vizsgálják meg a tanodák körülállásait, szoros számadásra vonnák a tanoda körül foglalkozókat, közöttök a restek és tehetetlenek tétetnének ki hivataljokból, mihelyt más jobb készületű egyének találatnak helyökbe. Nem lehet a tanítók azon igen megszokott kifogásának többé helye, hogy t. i. egy tanító nem tehet eleget a tanodának. Ez a vélekedés olly közönséges, hogy e miatt a tanodák jobbitását is lehetetlennek tartják az emberek és magok a tanítók, ezen vélekedésnek fedező palástja alatt, nem irtóznak kötelességöket csak imigyamugy vinni. Holott pedig abban a kifogás-

ban, több szin mint valóság van, mert 50—60 gyermeknek is eleget tehet egy tanító, ha minden gondját a tanodára fordítja; ha

1. A gyermekeket a szeretet által egészen magához édesgeti, s őket ugyan ezáltal egymásközt úgy összeköti, hogy azok mint testvérek, egymásnak készek segíteni. Csak hamar talál a tanító a jobb elmetehetségű és idős-bek közt olyanokat, a kikre a gyengébbeket sok esetben reá bízhatja az alatt, míg ő maga másban foglalatoskodik, és az ilyen segédek, több előmenetelt vihetnek a tanodába, mintha az, még egy tanítóval szaporíttatnék; mind azért, hogy az erősebbekben, a becsületérzése fölgerjedvén magok jobban igyekeznek tanulni és tanítványaikat nagyobb tüzzel igyekeznek elővinni; mind azért, hogy így az egész gyermekesereg, egyszerre munkába tételik, és

2. Ha a tanuláson kívül, kézi foglalatosságok adatnak a gyermekeknek, úgy hogy az egy része gyakran tanul, midőn a másik dolgozik a tanodában vagy a tanodán kívül.

A kézi munkákra taníttassanak meg a tanoda előljárói, ahoz értő ember által egy két tanodás gyermeket, ezek ismét tanítsák a többit, megtartván azt: hogy a tanító, ha maga nem nyulhat is minden munkához, legalább értsen hozzá annyiban, hogy annak jóságát vagy silányságát megtudja itélni.

Eképen lehetne a mostani falusi iskolamesterek jobbitása által, a tanodákat jobbakká tenni addig is, míg az anyaköztanoda, a néptanítók-képzőbe, alkalmas férfiakra szert tehetne.

A falusi leánygyermekek neveléséről, most itt különösen nem szólok; minthogy az ő taníttatásuk módja s tárgyai az ő foglalatosságok neme is, nagyrészt meg van a mondottakban. Csak azt az egyet említem, hogy ezek a fonásra és varrásra elmulhatlanul megtaníttassanak a tanodában. Azok között a falusi tanítók között, kikkel a népi-
ipari nevelés elkezdődhetik, igen kevés van, a kinek felesége ne volna. Az az asszony, ha arra elégséges, kö-

teles legyen a leányok varrására és fonására ügyelni; ha nem elégséges, valamint a fiuk, ugy a leányok között is tanitattassék meg egy pár először, s ezek tanítsák a többi-eket. Figyelmet érdemel az a kár, a mellyet némelly he-nye, tunya, fonni és varni nem tudó paraszt asszonyok tesznek a szegény férj erszényében és kamrájában az ál-tal, hogy a legkisebb varrásért és fonásért is fizetni kell a szegény férjnek. A szorgalmas és rendes édes anyák nevelik a kis gyermekeket a szorgalomra és házi rendre. Általában szólva, minden az édes anyáktól függ a neve-lés kezdetében. Mégis a leánygyermekek gondosabb ne-velésére, olly kevés intézettel birunk. Jó anya, jó feleség és jó házi gazdasszony, olly nagy jótéteményei az égnek, hogy azokat gondosabb nevelés által közönségessé tenni a társaságban, egyik több kötelessége mind azoknak, a kiktől a nevelés ügyének előmozdítása függ.

Váradí Szabó János.

Nevelési birálmányok.

1. A Pesten felállítandó prot. praeparandia terve. Készítette Szőnyi Pál, nevelő. 1846. 8-rét. Ára 50 kr. p. p. 10 ivnyi. *)

Hazánkban a nevelés terén, alig jelent még meg könyv, mely a gondolkozó nevelőnek és hazafinak figyelmét egyiránt, oly nagy mértékben magára vonhatta volna: mint épen az előttünk fekvő. De azért, ha netalán a szerzőt kérdenők, hogy valljon hány példányt adott már el e munkájából? ki fogna sülni, hogy biz azt még nem sokan vették s kérdés, ha valljon azok a kik vették, megolvasták-e, és gondolkoztak-e felette? oly annyira mostohán állunk még a nevelésnek tudományosabb irodalmát illetőleg. El szeretnők érni, hogy imez ismertető és bíráló sorok által is, bár többen buzdítatnának, a könyvnek nem csak megszerzésére, de egyszersmind mélyebb gondolkozás melletti megolvasására is. Legyen, hogy a munkában kifejtett elvekkel egyetértsenek, legyen hogy azokkal ellenkezzenek, az a dologhoz még most, valameddig az még csak az elméletvitatás terén forog: nem lehet más, mint üdvös hatása, s ez az üdv, egyelőre abban fekszik, hogy többen lesznek, a kik tudományilag és érdemileg gondolkozandának az egész hazai nevelésnek jobb lábra állításáról; a gondolkozást — a mely tisztább eszméket eredményezend, majd követendi a tett is, és minket magyarokul a tett, mihelyt az vagy az összes nemzet, vagy a nemzet jobbjai meggyőződésének következménye, mindenesetre csak boldogithatand. Ennyit előleges bevezetésül.

Ezen általános bevezetésen kívül, szabadjon még egy kis történeti kisérményről is vallomást tennem, a munka keletkeztét illetőleg; úgy vélem, hogy az olvasó közönségnek ezt is tudnia, nem lehet épen érdektelen dolog.

Tudva van, mikint a magyarországi protestansok, — azon hiánynak érzetében egyfelől, mivel nekik az országban sehol, sem az egyik, sem a másik felekezetnek, négy fakultási főiskolájuk vagy tudományegyetemök nincs, de még három fakultási sem (t. i. philosophiai, jogási és istenészi) olyan, a mely minden tekintet-

---

*) Meg kell jegyezmem, mikint az itt következő „őszinte nyilatkozat és bírálat Szőnyi ur munkája felett,“ jóval már az előtt volt megírva, mielőtt az ő cáfoló észrevételei két bírálója ellen, az egyházi lapban megjelentek volna. Megolvastam a szerző védekezését, de ennek irányában is meg kell vallanom, hogy az engemet más meggyőződésre téríteni nem bírt, sőt hogy még annyival inkább megerősített itteni nyilatkozatomban, a miket azonban, új meg új okokkal már nem akarom szaporítani.

ben, a kor tudományosabb, nem pedig pusztán kenyérpályára készülni cél és feladatnak megfelelne; másfelől pedig, azon hiánynak érzetéből is, hogy nékiek olynemű tudományos főintézetjük éppen Pesten, az országnak értelem-összpontosító fejében és a szellemi mozgást fentartó és lüktető szívében nincs: néhány évvel az előtt, azon nagyszerű vágyat és ohajtatot merték kimondani, eleintén csak egyes felekezeti felszólalás és felszólítás nyomán, de nem sokára egyértelmű kívánságban: hogy oda hatni és törekedni igyekezzenek, miszerint ők is, illynemű tudományos főintézetre, minők nagy számban Némethonban, azon hon szellemi virágzatának főgyöngyeit és térézőit teszik, szert tehessenek; — tudva van az is, hogy az e nemű cél megközelítése kedvéért, először is aláírási íveket bocsátának szét az egész országban; másodszer pedig, hogy pályakérdés kitűzése által, terveket is dolgoztatának, elfogadának és jutalmazának; hogy az aláírási ívek nagyobb részének beszédetése után, eddigé mintegy 70,000 p. ftnyi tókére nyertek már vagy még *csak* kilátást (az intézet felállításának megkezdetése 250,000-re rugó aláírt pénzüsszeggel mondatván megkezdendőnek); s hogy, a részint megjutalmazott, részint megdicsért pályaművek egy része (mert egy pár író munkáját még a kinyomattatás előtt vissza vette volt) két kötetben meg is jelent, t. Dobos J. ur összerkesztési fáradsága mellett s 2 pgó fion maig is kapható valamennyi könyvárusnál; tudva van — mondom, mind ez, s itt csak emlékeztetésképen hozom fel. De kevésbé tudatik netalán azon körülmény, jóllehet ez is — ha nem csalatkozom, közöltetett a nyilvános lapok utján, hogy a kinyomattott pályaművek közül, egy sem találtatott olyannak, a mellynek terve nyomán az intézet felállittatása szándékoltatott, s hogy tehát még egy új tervet kelle a főoskolai választmánynak magának vagy összeállítani a benyujtottakból, vagy újból kidolgoztatni és kellő megbiráltatás után, magaévá tenni. Ezt a választmány, ámbátor a meghatározott pénznek összeteremtéséhez kilátása és reménye e szük időben csökkent, annak tekintelbe vétele nélkül, hogy valljon mikor lesz meg a 250 ezer, mikor nem, ki is dolgoztatá; s eleintén t. Dobos János lelkész urat és Tavassy Lajost, — azon indítványra azonban, hogy több szakértők dolgoznának e fontos művön, azonnal t. Szőnyi Pál és Kiss Lajos nevelő urakat is, e kidolgozásra kinevezé s illetőleg azzal megbizá. A két elsőbbi egyén, már akkor is a főválasztmány tagja lévén, az utóbbiak, csak utóbb tétetvén azokká. Mikint egyezék meg immár e négy férfiu, a reábizott feladat megoldatásának eljárában? az, tulajdonképen hasonlóan nem tartozik ide, mert hiszem, akár mellyikök dolgozandott vala vagy dolgozott, a műnek mindnyája által kellendett és kellett meghányatnia és az egész négyszemélyi megbizott alválasztmány nevében, — nem pedig csak egynek neve alatt, benyujtatnia. De mivel az nem így történt vala, azért emlitem imitt e csekélyebb fontosságú körülményt is. Egy előleges tervfónálnak elkészittetését, mások azt akkoron idejöknek más iránybani felettébbi elfoglaltatása miatt

nem tehetvén, de meg különben is, a legnagyobb bizodalommal egyben és épen a felkerben nyugodván meg: Kis Lajos nevelő vállalá magára. E tervfonal, a fő választmány részéről nagy sürgetés mellett, elkészült 1844. őszén s azt Kis L. ur, ki akkoron növendékeivel együtt állandólag falun tartózkodék, a többi tagok általi meghányatás és közmegegyezés eszközlése végett, Pestre Szőnyi P. urhoz küldé. Szőnyi ur közléséből, megolvasgatá azt alulirt is, és ugyan ő, az akkoron távollevő Dobos urrali egyetértés végett, leiratá a tervfonalat másod példányban és megküldé a távollevő 4-dik megbizott tagnak. Dobos tervdolgozó tag, megküldé észrevételeit, megtevé a magáit alulirt is; Szőnyi urnak pedig, észrevételei akkor vagy nem levén, vagy pedig azokat tenni netalán nem szándékolván: ime beadatott a főválasztmány folytonos sürgetésére a Kis L. féle terv, és pedig, mint a megbizott alválasztmány munkálata, a minthogy csakugyan hárman valának az egyezettek és így a többség. A terjedelmes tervdolgozatnak bemutatása alkalmakor, a minthogy ezt a főválasztmány egész terjedelemben kihallgatni sokallotta, kivonat kívántatott, s e rövid — de a dolog lényegének szigoruan szemelött tartása melletti kivonatot, elkészíté alulirt, mint e végett felkért választm. tag. Más alkalommal, előfordulván a kivonat, és összehasonlítván a fődolgozatnak több részeivel, kevés változtatás mellett, el lön fogadva az egész. Ennyit ezen alválasztmányi tervmunkáról. Más választmányi gyűlés alkalmakor, a mellyben Szőnyi Pál ur is mármint választmányi tag jelen volt, ujbol fenforogván a tárgy: ime bejelenti Sz. ur, mikint nékie a tervre nézve tulajdonképen néhány lényeges észrevétele s illetőleg módosítása volna még; s erre, a már elfogadott mü, kiadaték nékie, hogy nehézségeit ez iránt adná elő. Ezek előkerültek, s ugy gondolom, el is fogadtatának (már valljon miért nem tétettek meg elébb, annak idejében és rendében?). —

Végre kiderülvén, mikint a már különben alapos tervből: hiányzék még, a praeparandiai vagy néptanítókat-képzőnek, mint az egész felállítandó főoskolával lényegesen összekapcsolandó intézetnek terve, mellyet tervdolgozó Kiss L. ur, csak az idő rövidsége miatt volt kénytelen, mint munkájának már kijelelt XI-dik fejezetét kihagyni, vagy pedig dolgozó társaira bizni; ime résznek kidolgoztatásáról gondoskodandó a főválasztmány, azt Szőnyi Pál urra egymagára bizá. S ez a dolog menete szerinti keletkezési története, az előttünk fekvő „praeparandia“ tervének, a mellyről, bizony kénytelen vagyok csekély belátásom szerint vallani, mikint az, sem a többi már előbb elfogadott Kiss-féle tervvel (nevezzük ugy, a mint különben választmányinak kellene nevezni) össze nem fér, mert a Szőnyi Pál ur által tervezett praeparandia: sem a Kiss L. tervei szerinti intézetek fölibe, sem pedig melléjük és közéjük, nem állítható; — de hogy az különben meg nem fér, a józanabb és korszerűebb neveléssel és annak századokon keresztül felderítette elveivel és bizonyító gyakorlatával sem. Erre nézvesti okaimat, mik a tervvel ellenkező győződés követésére bírnak, azonnal előadan-

dom, halogy előbb még egyetlen egy körülményről említést teendtem.

Elkészülvén a többször említett „praeparandia“ terve, az is, a maga rendjén, beadatott a főválasztmánynak. A főválasztmány — a mint a munka egy részének, és különösen titani elvének első bevallása alkalmakor tanusítá, nem érezheté magát hajlandónak arra, hogy illy művet nagyobb testületben számosabb tagu gyűlésben (az épen akkoron tartott ref. kerül gyűlés miatt, a szokottnál több tag levén jelen), vitathasson meg érdemlegesen, azért azt kisebb számu választmányra bizá s magával csak az eredményt kíváná tudatni. A kisebb választmány tagjai valának — ha nem csatlakozom, de annyit tudok, hogy csak ezek valának jelen: *Fáy András*, id. *Dr. Schedius Lajos*, *Dr. Székács József*, *Fábrí Pál*, *Szönyi Pál* és *alulirt* — kinevezetteknek hiszem még: *Török Pál*, *Kiss L.* és *Dobos J.* urakat, de jelenlétökre nem emlékezem. Itt pro et contra folyt a vita, miután a terv először köröztetett, utóbb még közösen is felolvastatott vala. A vitának fonalat és csomóit, itt előadni szükségtelen. Elég a hozzá, hogy a terv, e fiókválasztmány által, kisededovó-intézettel — a melyet különösen a derék *Fáy András* kívánt a főoskolával, részleg pedig annak tanítókat-képezdejével összekapcsoltatni, bővítve, s némelly parányibb változtatás mellett, mikben a szerző is megnyugodott — helyeselve, a többség által el is lön fogadva. Így e dolgozat, a főválasztmánynak bemutatva, valljon mit várhatott? elfogadtatást a tágasabb téren, elfogadtatást a nagyobb testület által, melly épen ezen elfogadtatás által hivatalossá és tekintélyesebbé is teszi a tervet, úgy hogy a bíráló és netalán ellenkező elvmeggyőződésen állónak munkája, kétségkívül nehezebbé vált. *Alulirt* — midőn a helyeslő elfogadtatás ki lön mondva, külön (separat) votumra kért magának szabadságot és erről jegyzőkönyvi megemlítésre engedelmet: de ennek nem akará helyét látni a főválasztmány többsége; tehát el is maradtott volt. A külön votumot, melyet akkor adantottam, most bátorkodom az egész közönség előtt bevallani. Mellékesnek nézvén e mellett azon körülményt, miszerint *Szönyi ur*, mint a kért külön votum által megtámadott, de azért a többi valamennyi választmányi tag által dicsérve koszoruzott munka szerzője, az említett gyűlésen történetből nem volt jelen. Azonban emlékszem — mikint ő munkájának más alkalomkori előfordultakor, különösen a nyomtatott tervnek beadatásakor, azt sokkal bővebbnek mutatá be, mint a millyen az eredetileg volt, egyébiránt e bővítés, csak a terjedelmes és megvallom nagy szorgalommal és vas nyomossággal összehordott statistikai adatokra nézve mondattott is, találtatott is bővítésnek. Ennyi a történet. A munka megjelent nyomtatásban és így felette és róla, már nemcsak annak szabad ítélnie vagy rajta meggyőződését edzenie a ki a prot. főosk. választmányi tagja, hanem az egész prot., az egész magyar kö-

zönségnek. Hogy ez történjék, épen azt mondtam felette kívánatosnak, kívánatosnak vallom most is és vallandom mindig.

De menjünk a dologhoz.

Szerző azt vallja, mikint ő következőt tüze ki magának:

„*Föltéve, hogy a célba vett intézet anyagi kellekei* nem hiányzanak; s tudva hogy a pesti prot. főiskola azon terve, mely az e végre koszoruzott pályamunkákból nevelő Kiss Lajos által összeillesztve elfogadtatott, mit, mennyit és mi renddel foglal magában: egy olly *praeparandiát* kelle terveznem, mely a nevezett főiskolával a *kor lelke s nemzetünk szüksége* sugalta, kapcsolatban álljon; jól képzett tanítókkal lássa el *alsóbb* oskoláinkat; haladást idézzen elő népnevelésünk *ügyében*; *de ideált léptetni életbe, hasztalanul ne erőködjék.*“

Ezt és ennyit tesz magának szerző feladatául, és én részemről, hasonlóképen kettőt teszek feladatombul: bebizonyítani *eggsfelől* azt, hogy a praeparandia terv, a Kiss L. féle többi intézeti tervezetekkel egész képező öszhangzásban nincs, hogy tehát a mit, mennyit és mi renddel — a mi a szerző részéről „tudva“ volt, nem vétetett elegendő figyelembe; *másfelől* pedig bebizonyítani, vagy legalább eziránt, nemcsak véleményemet kimondani, hanem egyszerűs mind meggyőződésemet bevallani, mikint a tervezett intézet: sem „a *korlelke*“ sem „a nemzet szüksége sugalta, kapcsolatban“ nem áll, — hogy „*jól képzett tanítókkal alsóbb oskoláinkat*“ el nem látandja, — hogy „népnevelésünk ügyében haladást előidézni“ nem fog, — hogy sokkal inkább „*ideál*“ mint egy azzal ellenkező elvű intézet, tehát erre, már netalán birtokban levő „*anyagi kelleket*“ fordítani kár volna.

Azt állítám tehát *először*, mikint a *Szőnyi féle praeparandiai terv, a Kiss L. féle egyéb intézeti tervezetekkel öszhangzó kapcsolatban nincs.*

Erre nézve tulajdonképen legjobb volna Kiss L. urat magát hallgatni, mint ki terveit legjobban ismervén, leginkább fogná kimutathatni, mennyiben áll kapcsolatban a Sz. féle praep. terv, az ő tervezeteivel alsóbb u. m. elemi, nép, polgári és gymnasialis, nem különben fő vagy egyes tudományos tanodákra nézve: azonban a Kissféle tervezetek a miket a főválasztmány elfogadott előttem némileg ismereteseke levén, magam is mint a kidolgozással megbízott egyik alválasztmányi tag a munkát megforgatván, benyújtása iránt Dobos tagtársammal megegyezvén s később belőle a főválasztmány számára még kivonatot is készítvén, mondhatom tehát, hogy az előttem nem ismeretlen s hogy ennél fogva az egybehasonlítást öszhangzásra vagy ellenkezésre nézve, magam is megtehetem. Egyébiránt kívánatos volna, hahogy ezt a t. közönség is tehetendné, kívánatos hogy a főválasztmány a Kissféle terveket is kiadná vagy kiadatná, a mint kiadá a megjutalmazott és ké-

söbben mégis csak félre tett 6 pályatervet, vagy ha a szerző maga vállalná fel és eszközlené műve kiadását, a mint azt Sz. ur is tevő. Az illy dolgokkal jó az egész közönség eleibe lépni, s ezt megvallom épen, a felállítandó főiskola érdekéből is kívánám.

De a dologra.

Kiss L. tervei szerint, nevelés és oktatásban tudományosan és alaposan képzett tanítók kívántatnak a négyemű alsóbb tanodák vezérletére és pedig olyanok, a minőket Szőnyi terve soha sem lehet képes előállítani. Kiss, egészen és egyedül hivataljuknak élő férfiakat kíván; Szőnyi ideiglenes és változó egyéneket. Ezek készülnének kenyérpályára és tanítóságra egy időben (36. §.); már minő készülés fogna az lenni, a melyre csak mellékesen készülend, az utóbb, mind össze is csak 3—4 évig tanítóskodandó tanuló? Szőnyi leendő tanítói a kenyérpályai tudományok mellett, naponta még 2, ha pedig orgonát játszani vagy testgyakorlatokat tanulandnak, naponta 3 órát töltsenek a képezdében vagy praeparandiában, (és mégis a 43. §. szerint, hetente öszvesen csak hét órát), és ezek volnának egyszersmind Kiss L. tanulói a felsőbb tudományszakokban, a kiknek ő, akármel mely tudománykör pályáján, annyi köteles és nem köteles tudományokat szab eleibe, hogy ők, bizony nem nyerhetnek naponta még csak egy órát sem, a melyet pályájukon kívüli tanokkal tölthetnének. Az ifjak illyeténképen, sem az egyik, sem a másik pályára alaposan készülhetni nem fognak, mert a „pluribus intentus“ egyben sem fog alapos lenni. A tanítói pályára készülés, egészen külön pálya, Kiss szerint, szerintem is, mintegy külön tudományszakot és tudományos kört vagy fakultást képviselhető, a mi előbbutóbb el is fog ismertetni a külhoni egyetemekenél is, — s ezen pályára kizárólag, vagy más pályák elmellőztével — a mint azt a falusi tanodákba tanítókul készülgetők teszik, vagy más pályák képezési folyamának jóformán már bevégezte után — a mint az a némethoni egyetemeken történik — kell készülnie az ifjunak. De Szőnyi nem akarván időt s éveket veszíteni a tanulóval, egyszerre hagyja őt végezni, mind az ugynevezet kenyérpályái folyamatot, mind pedig a tanítóságra illeténsféle készületet. Még egyszer kérdem, lesz-e az olyan ifju, ha csak az egyikre is alapon készült, azon hetenkénti (l. 43. §.) 18 az akadémiái tudományoknak — és 7 a praeparandiának szánt órában? (50. §. 10. a gymn praeparandusra nézve). — A praeparandok 4 tanárait bizza Szőnyi (54. §.) az alsóbb osztályok igazgatóságát is, olyképen, hogy az egyik képző tanár, ki az elemi és néptanodai tanítóságra képez, leane egyszersmind igazgatója az elemi és népiskolának; a többi három között pedig, rendre köröznék a polg. és gymn. tanodának igazgatósága. Itt is ellenkezés; mert ugyanis Kiss L. állandó tanárokat, de kiváltképen állandó igazgatókat kíván az alsóbb tanodákba, s ezen elvét magam is osztom, nem úgy Szőnyi. Ő szerinte, valamint a praeparandtanuló kétfelé leendő vonatva, ugy a praeparandtanár is, két intézet felé hajland s így egyikét sem te-

kinthetendi magaénak, egyiknek sem lehetend állandó fölvirágoztatása az ő célja. Ezt hát nem mondhatom öszhangzásnak a Kiss L. féle tervezetekkel. — De még továbbá, nem mondható öszhangzásnak az sem, hogy a Szőnyi praeparandusa, már első évi képezdei folyamaton hallgatandja s tanulandja az elméleti neveléstant (habár csak 4 vagy 5 ivnyit is, l. 42 §. ellenben a gymnasialis praeparandusnak, már 12—15 ivnyi munka van szánva), holott Kiss L. szerint, még csak akkor kezdi a bölcsészi pályának tudományait izlelni. A neveléstant, én legalább — s ugy hiszem hogy Kiss L. is, bölcsészeti gyakorlati tudománynak ismerem, és pedig olyannak, a mellyet a lélektan és eszmetan (logica) bevégezte előtt, csak sikeretlenül tanulna az ember. — Aztán nem is tudom, mikint egyeztessem Kiss L. terveivel azt, mit Szőnyi Pál ur tervez, hogy t. i. a képezde egész kursusa öt évet tesz, s ezen kursusból, az első év, (38. §.) az elemi, a második a nép, a 3-dik a polgári, a 4. és 5. év a gymnásiumi klassisok tanitóságára készülési év. No már ez mit jelentsen? mert vagy egész a kursus már az első évben, vagy nem; ha egész, mire való legyen az, hogy a többi tanodák oktatói hivatalára készülők, a tanodák fokozata szerint, 2, 3, 4 és 5 évben végezzék ugyanazt az egy kursust? vagy tán oly lényeges különbség van Szőnyi ur szerint az elemi és egyéb alsó és közép tanodák és az azokban előadani szokott tanulmányok és azok módszere között, hogy ezekre a készülési idő szinte 4, 3 és 2 évnyi különbséget tegyen? Aztán, *öt évig fog valaki készülni annak a kedveért, hogy három évig taníthasson!!* A methodika, egyenlő tárgyakra nézve, szerintem — csaknem mindennemű alsóbb tanodákban, nem lehet egymástól lényegben eltérő, — kivéven netalán a gymnásiumi osztályban, a régi nyelveknél az újak irányában, — és ha különböző, kétségkívül nem lehet az egymástól annyira eltérő, hogy szinte több évnyi időkülönbséget kívánjon az arra való készülés. A mennyiben pedig Szőnyi ur, ezen különbség alatt a tan tárgyak anyagát érti, s hogy ezek megtanultára kívánna több évnyi időkülönbséget a praeparandoknál; annyiben ismét azt kell vallanom, hogy biz azon ifjak egyébkinti készülés nélkül, a tudva levő alsóbb tanodák tárgyait, nem győzhetendik le a kiszabott időben.

Egyébiránt a mi még több eltérését az egyik tervnek a másiktól és szinte összeegyezhetlenségét illeti, abba részletesebben bebocsátkozni némileg praeokkupált munka volna, miután e tekintetben, a közönség maga, bíró még nem lehet, azon egyszerű okból, mivel a Kiss féle tervezetek még nem bocsátattak közre. Beérem tehát az említettekkel, fentartva magamnak, hogyha szükség leend, cáfolatom e részét a maga idejében még bővebben támogatni.

Átmegyek immár téteményem második részéhez, t. i. annak bebizonyítására, miszerint a praeparandia féle terv, önmagára nézve is, a hibás elveknél fogva a mellyekre az fektetve van, „*meg*

nem felel a korlelkének; nem a nemzet szükségének; — jól képzett tanítókat oskoláinknak nem adhatand; — népnevelésünkben haladást előidézni nem fog; hogy ideál; s hogy tehát ennek életbeléptetésére anyagi kellekeket fordítani kár volna.

A praeparandiának alapelvei (2. §): 1-ső „hogy ne legyen az a főoskolától elszigetelt, attól külön hatáskörben működő intézet. — 2-ik és 3-ik, ne legyen feladata, kizárólag falusi és elemi, hanem egyszersmind városi polgári és gymnasialis tanítókat képezni. — 4-ik, általánosan igyekezzék, nem holtig maradandó, hanem csak ideiglenes tanítókat képezni.“ —

Mi ezen alapelveket illeti, ezekben egyiránt megütközhetnek a kor lelkét és a nemzet szükségait ismerő és ezek kielégítéséről gondolkozó nevelők és hazafiak, ámbátor a szerző (4. §.) azt hiszi, hogy a „3 első alapelvbe, hosszas habozás nélkül bele egyezendnek az olvasók.“ De vajjon lehet-e például abba oly könnyen bele egyezni, kivált Pestre nézve — hogy a leendő falusi tanítók, a főoskolánál s illetőleg a főoskolában képeztessenek? más oskolábani tanítóságra nézve, talán még inkább megengedném, de meg kell vallanom, hogy én ezt Pestre nem alkalmazhatom. Pest egy, bűnben és fényben gazdag és a fiatal emberre nézve sikamlós térű főváros, hol legkevesbé sem lehet helyén a falusi megvonultságban és egyszerűségben egykoron meggyökereztetendő erények tanítóját képezni. A kinek annyi pénze lesz, hogy azzal Pesten tanulhatni fog, az olyan emberből nem igen fog válni falusi tanító, ha csak kétségbeesésből nem. Nagy város között és falu között, nagy a közbevetés és kiváltképen hazánkban, ne kívánjuk e közt oly hamar betölteni, a Pesten képezendő és utóbb szegény falvakra, bizony legkevesbé fényes és kényelmes helyzetekbe menendő tanítógyéneket által. Néptanítónak, a mint a népből kell kiszemelgetnie, úgy népies viszonyok között rendszeresen és alaposan képeztetve, ismét a nép közé kell visszamennie. A pesti akademiában csak mérget szívhat magába áldás helyett a leendő falusi tanító. A városi életet megszokott egyén, városba kívánczik vissza, a szerény falut pedig egyszerre várossá varázsolni nem lehetend. — Bizony inkább csak állítsunk a képezendő falusi tanítók számára — ha már állítani akarunk — külön képezdét mezővárosias falu helyen, a hol, a szántás-vetés, gyümölcs-, erdő-, selyem-, méh-, állat stb. tenyésztéssel az egyébkinti képezés mellett — gyakorlatilag is megismerkedhetendik a leendő falusi tanító, mert bizony csak oly körülmények között fog ő működni, nem pedig kávéházak és színházak között. De még aztán, képzelhetjük-e, hogy a főiskola mellett annyi-segélydíj is fogna lenni, a mellyből a tanítókul képezendő szegény ifjakat ki lehetne tartani? e tekintetben is inkább ajánlkozik a falusias hely. A nagyobb kényelmekhez könnyen hozzá szokik az ember, ha kell; de ezekről — ha megszoká, egészen lemondani, az már csak erősebb lélek győzelme. Nem vagyok az ellen, hogy a főiskola vagy prot. tudom. egyetem ne legyen Pesten,

ámbátor vitázni, bizony e tárgyról is lehetne, a minthogy emlékszünk is, mikint a néméthoniak a berlini tudom. egyetem felállításakor ugyan sokat vitatkoztak e thémáról is, — én csak az ellen nyilatkozom, hogy a falusi tanítóképezde ne állitassék fel Pesten s általában hogy ne kötéssék össze a főiskolával. Tartsuk mind a kettőt tisztán egymástól elkülönítve, a minthogy céljok is külön. A főiskolával igenis megférhet — sőt csak is itt van helye a gymnasiális és egyetemi tanárokat képezdájének, de a falusi tanítóképezdének ott helye nincs. Nem mondom, hogy a falusi tanítónak menendő, ne tehessen egyszermind főiskolai tanuló, ne végezessen bölcsészeti és netalán jogtani vagy istenészeti tudományokat is; hanem azt mondom, hogy miután ezeket végezte — ha végezni kívánja, még csak akkor menjen, ha t. i. falusi tanító lenni akar, a tulajdonképeni praeparandiába. Mindent a maga idejében és a maga helyén. Főiskolai tanuló és falusi tanodába menendő praeparandus egy személyben, megszokott összeillesztés ugyan hazánkban, mert eddigé fájdalommal úgy van, de bizony csak hybrid. A kor lelke nem kívánhat illyesmiket, nem kívánhatja azt Pesten, mert az olyan képöncnek igényeit nincs falusi tanoda melly kielégithetné, és ha kielégitheti, akkor, nem sok látatja lesz rajta a főiskolaiságnak, nem a pesti életnek. S ezen állítás mellett csakugyan fogna szóllani a tapasztalás is.

A második és harmadik alapelvet (2. §.) én ugyanazon egynek nézem, hogy t. i. a képezde oly szerkezetű legyen, miszerint abban az elemi-, nép-, polgári-, és gymn. tanítók egyiránt képez-tethessenek. Megvallom mikint én ebbe sem tudok „minden habozás nélkül“ bele egyezni, mert bizony külön körnek ismerem én azt, a mellyben képeztetik és képezthetik a jeles gymnasiális, és különnek azt, a mellyben készül a jó elemi tanító, a nélkül hogy tagadnám, mikint az egyik a másiknak tudományához ha jó tanító lenni kíván, csakugyan kell hogy értsen. Tanítót és tanítót én egyiránt szoktam becsülni, legyenek az ő növendékei lyánkák vagy fiuk, elemekben tanodáztatandó gyermekek vagy szakállas ifjak, kik csak tudományosabb kutatások eredményein szeretnek táplálkozni; egyiránt becsülöm én őket mindnyáját, akár a posonyi magas kathedrából akár pedig hogy csak a főtí vagy cinkotai falócárol tanitgassanak, mivel tisztjök csakugyan egy, az emberiség szellemi érdekébeni szolgálat és céljok is egy, a haza előbbvittele tudományban és erkölcsben, általában miveltségben; de mivel eszközeik és köreik mégis mások, kívánom hogy készületi tэрök is más legyen. Nem elégedhetik meg azzal a gymnasiumban vagy főiskolában tanítandó, a mivel netalán be fogja érhetni a falusi elemi tanító. Amannak hosszabb, ennek rövidebb a pályája. Aztán sok speciális tárgy van, a mellyre alkalmat kell adni a leendő falusi tanítónak, a nélkül hogy azt többi oskolák tanítója használni köteles volna. Illyen p. o. az éneklés, orgonálás, mint már feljebb mon-dám, gyümölcs és egyébnemü tenyésztés és a körüli bánásmódnak

ismerete; ellenben sok van ismét a gymnasialis tanító képezténél, a mire az elemi és falusi nem szorul. Teszem már csak a régi nyelveket s azok taníttatásának sajátos módszerét. — Egyébiránt ha Szőnyi urat jól értettem, tehát ő sem akarja tulajdonképen összezavarni a különféle tanodákba menendőknek képeztetését, mert bizony az ő terve szerint is, mintegy annyi különkülön kisebb intézeteket fognának tenni a különféle tanodákba készülendőknek kursusai. Az elsőt vagy elemi, mindenki fog keresztül menni egy év alatt, falusi tanítónak tehát egy év alatt fognak a főiskola pályafutás mellett készülni az ifjak! ezekből várhatjuk aztán a nép prophétáit, a *nemzeti haladást* eszközendő nevelőket! De, hogy miben fognak taníttatni, azt a tervben nem is olvashatjuk, már pedig tervhez szigoruan ez tartozik leginkább, sőt ide tartozik az egyes tanulmányoknak célszerű felosztása és elrendezése is. Szegény falusi tanító, neked nem sokat kell tudnod; no, de azért nem is kellend sokat felejtened, a midőn három év múlva ismét vissza jövendesz a falurol, hogy vagy főiskolai pályádat folytassad, vagy valami „*hasznosabb*“ pályára lépj. Ezzel egybevetőleg, szinte még inkább pártolhatnám ama porosz indítványt, mellyszerint a hadból vagy hadi szolgálatból hazavénuilt altiszt vagy ügyes közlegény volna alkalmazandó falusi tanítónak! Mit fog tudni egy a gymnasiumból kikerülte után, az akademiái pályán egy évet töltött s a tudomány tágasabb láthatárán még csak körül sem tekintgetett ifju? Elméje meg lesz ugyan töltve klasszicizmussal — ha t. i. gymnasiumaink ezentul humanistikusabb irányuak leendnek mint jelenleg, — a logikát és psychológiát megfogta izlelni, de izelő lelkén győzni fog az anyagi szükség, vagy restség, és ő alávetendi magát a hetente 7 órai kis készületnek és csak ugy válogatni fog aztán a falusi tanítóállomásokban, csak ugy gázolni népünk a jobb nevelés által jobbakká válándó gyermekei közt! És ez a korlelkének érdekében, és a nemzet szükségéinek kapcsolatában és a népnevelés haladásának előidézte érdekében fog történni! — Miért nem végezhetné a képönc már egészben a főiskolát? vagy miért nem mehetne mindjárt a gymnasium végezte után, egyenesen a falusi tanítókat képezdébe? hogy itt ha lehet még három, vagy legalább két évig készüljön kizárólagosan a tanítói hivatalra. De még, millyen fiatal is lesz még a Szőnyi féle képönc, a ki egy év letölte után tanítónak menend, még maga is éretlen s már learatva s leszakasztva, élte rendes képzésének fájátol, vetésül használtatandik.

Ugyanezeket vallhatjuk a másodéves praeparandusrol is (46 §.) a ki a néptanodábani működésre készülend. S ezen ellenvetések alol kivételt nem szenved, a harmadéves sem, a ki már a polgári, mi alatt a negyed és ötödéves csak a gymnasialis tanítóságra készülend, és mi több még ugy, hogy ő az alsóbb praeparandiái pályákat mind megfutotta légyen. Az ötödéves aztán universal tanító lesz már, és mégis tanító csak a végett, hogy 3—4 évig kontárkodjék a tanítói pályán és pénzecskét szerezzen más *hasz-*

nosabb kenyérpályának folytatására. Ez is haladás a nemzet miveltségében és a nevelésben!

De lássuk végül a 4-dik elvet, a melyről Szőnyi maga is azt állítja, hogy biz abba meg fog ütközni, a zsarnok *megszokás*, és megütközni a tanítói hivatal állandóságának védője. Ugyanazért könyvének felét, megtömé szerző olly adatokkal, melyek az ideiglenes tanítók mellett az életideiglenesek ellen, mindannyi ostrombástyácul szolgáljanak. Ostrom ellen, ellenostrom a harc rendje, vagy is, okok ellen, okok legyenek a védszerek

Im mondjuk ki még egyszer Szőnyi ur praeparandiai tervének negyedik *alapelvét* (2. §.): „ideiglenes és nem holtig maradandó tanítókat igyekezzék általánosan képezni praeparandiánk.“ Mit így kíván értetni: „szolgáltasson elég módot abban, hogy a belőle kikerülő ifjak, a nevezett négy fajta iskola közül (elemi-, nép-, polgári- s gymnas. tanoda), bármelyiknek tanítását vállalják is magokra, abban célszerű szakismerettel és gyakorlottsággal működ-hessenek. De számíton egyszersmind arra, hogy ezen ifjak a tanítói pályán *általánosan* (tehát elvileg?) véve, 3, 4 évnél tovább nem maradandnak: hanem annak végeztével, ott szerzett keresményökön (!) egy más holtig valónak választott, tehát igazán úgy nevezhető kenyérpályára lépendnek (és mégis a tanítói pályán keresendének pénzt a kenyérpályárai léphetésre); a szerint, a mint lelkes-, orvos-, ügyvéd-, mérnök-, gazdatiszt-, jegyző s a többivé lenni kívánnak. Annyiban legyen tehát praeparandiánk, többek közt, egybe olvasztva főiskolánkkal, a mennyiben szerkezete hozná magával, hogy a benne iskolai tanítóságra képzendő praeparandusok, a praeparandiai kursussal párhuzamosan, a főiskola akademiái osztályában egyszersmind kenyérpályájukra készülhessenek.“ Ennyi az elv, nézzünk ennek komolyan szemébe és válasszuk mi is azon jeligét melyet Szőnyi ur használ: „sapere aude, incipe.“ Szőnyi ur valóban, maga is igen jó és szép okokat hord fel az állandó tanítók mellett bizonyítókat, ámbátor csak azért, hogy elleneinek fegyverén jobban mérhesse a maga fegyverét; de azért, mivel épen mellettünk t. i. az állandó tanítóság mellett szólnak, ne szégyeljük ezeket is itt megemlíteni (5. §). Ő ugyan azt mondja: „ha egy ifju a tanítói pályát nem csak kenyérkeresés eszközeül tekinti, hanem élte végcéljául választja el, más pályák ingereitől azonnal nem csábitatva, higgadt fővel és kebellet, *szőlárdabb alapra építi tanítói pályáját* már magában a képzőintézetben is. Alkalmaztatva pedig egykoron, hivatalának minden megújult évében, *mélyebb jártasságot szerez* szép teendőiben s annál nagyobb sikerrel tölti be helyét, minél több évig futja pályáját. Mert hivatalát holtig terjedőnek tekintvén, azért is testel-lélekkal ez egynek feködvén, munkás figyelemmel kíséri haladásában a vele közre működő tudományos világot. Minél több izben tanítja végig ugyanazon tanulmányokat; annál több ügyességre teend szert azoknak átadásában. Minél több rendbeli gyermek kerül, évről évre formá-

ló kezei alá; annál tágasb mező nyílik lelke előtt, hol a gyermeki ész és szívet vizsgálja és ismergesse. S ha majd házasságra lép, minél több évet tölt el házasságban, minél több gyermekkel áldja meg házasságát az ég; annál sikeresbbé teszik a vérségnek e szent kötelei nemcsak saját gyermekeire, hanem tanítványira nézve is, *a kedélyképzés fontos munkáját*. Mert atyailag szeretve s azért gyermekileg szeretettel, naponta elkötelezőbb bánásmóddal forgolódik mindig üdvösebb hatáskörében! — Köszönöm ezeket is, de ha csak ezeket bírnók s csak ezekkel harcolhatnánk kegyed terve ellen, úgy lehet, hogy tán szót sem emelnénk. Meggyőződésünk az állandó tanítók melletti elv igazságáról s az ideiglenesek állapotának csak némelly esetben és itt is csak kivételesnek tekintéséről, nem pedig megfordítva, könnyen találtat velünk még több és nyomosabb okokat is.

Az állandó tanítói hivatal, mind *keresztényi*, mind *emberi*, mind pedig *országos* tekintetből elmellőzhetlenül szükségesnek találom, ha kereszténység által emberiség, és ez által a hazai, nemzeti és községi szellem nevelése szívünkön fekszik. Sokkal inkább lehet az országban bármely más hivatal változó, mint a néptanítói. Soha sem terjedt volna a keresztényvallás annyira, a mennyire elterjedtnek azt most tapasztaljuk, ha annak első gyökerezetői, a néptanítók holtiglan állandók nem lettek volna, állandók annyira, hogy ügyökért, a nép szellemi javaért, még csak éltöket sem kimélték: mert a ki a máglyát nem kerülte, az, egyedül a nép javaért s az igazság meggyőződéseért nem kerülte azt. A midőn a szellemnek e legdicsőbb hivatalát, a tanítást, ideiglenessé tesszük, ideiglenessé tesszük a szellemet magát, halandóvá a halhatatlant. Csak azért hat reánk a tanítás, mert a midőn tanítónk ajkáról vesszük, azon meggyőződéssel hodolunk annak, hogy ő ezért élni halmi kész, hogy ez, éltének lényeges és soha el nem hagyandó szerzeménye. A szellemi adománynak nem szabad ideiglenesnek, annak örökké valónak kell tekintetnie. Népoktató igenis, az fog a 3—4 évig működő ifju praeceptor lehetni, hanem népnevelő soha sem; de még az oktatásnak is, mi leend a hatása, a midőn ő nem *azért* fog fáradozni, hogy munkájának gyümölcseit egykoron, ha nem is szakithassa, de legalább láthassa, és hogy látni fogja, remélhesse; hanem csupán azért, hogy az egy pár évet mentül elébb bevégezhesse, s erszényét felpénzelve tovább álljon. Minden pályán és kiváltképen a szellemiebeknél, nemcsak a pályáni munkáért járó évbér kedvéért szeret az ember fáradozni és csüggedetlenül dolgozni; hanem a reménylendő örömért is, hogy egykoron boldog érzettel nézhesse tartós és fáradalmas munkájának eredményét és elégületen és büszke öntudattal vallhassa: nekem is van részem e müben, én is hordozgattam köveit, én is emelgettem oszlopaikat. S meg kell vallanom, mikint épen a tanítói fáradalmas hivatal türelmes és munkás elviselésében, az említett remény kecségetése, egyik legösztönzőbb

rugó. Ha a népnek állandó tanítóit elveszjük, megfosztjuk őt a szellem hódolatától, mert a helyett, hogy azon igazságot állítók eleibe, miszerint a tudomány és a nevelés olyan pálya, a melly egész emberéletet kíván; azt fogjuk megértetni vele, hogy bizony oly bérérti szolgálat a tanítás is, mint a szántásvetés, vagy a bármely anyagi munkák körüli bérszolgálat. Miért van becsülve a vallás, a mennyiben t. i. korunkban még becsültetik? egy részből azért, mert van ember, ki a vallás szolgálatában életével jár el. Tegyük csak ideiglenessé és muló haszonforrássá a vallás szolgálatot, és majd meglátjuk hová jutandunk a vallással. Tökéletesen így van ez a tudomány tiszteletével. Meg fog szünni becsülése, mert évbéri cikk lesz belőle. A néptanítónak a nép között kell élnie, a néppel együtt örülni és sirni tudnia, a nép értelmének lennie s a pappal együtt a nép tanácsadójának, vigasztalójának, példányának és hogy úgy szóljak, látnoki vezérének. Az emberiség, az ország és a kereszténység érdekében fekszik az egyiránt, hogy a nép között állandólag működjék a nép fészének, a népértelemnek hordozója és gyarapítója. A nép némi tekintetben mindig olyan marad mint a gyermek, már pedig a gyermeknek szülsére van szüksége; a nép állandó szellemszülői a néptanítók, a pap és az oktató. A melly sorsra jutni szokott az olyan gyerek, kinek szülői vagy gyámjai gyakran változnak, és mostohábbaknál mostohábbakká lesznek; olyan sorsra fog jutni a nép, ha szülőit, ha tanítóit gyakran változtatjuk. Legvirágzóbbnak találtam mindig azt a falut s legerkölesösbnek, a mellyben tapasztalám, hogy a pap és tanító már egy fél, vagy legalább egy negyedszázad óta működnek a faluban. A léleknek ugyanis és minden szellemi dolognak az a természete szokott lenni, hogy az, átidomítja az anyagit is. A nép jellemet kap, ha papjának vallásjellemé és tanítójának emberjellemé van és ha ezek csak is egy nemzedékig nála s közte s érlette s vele működnek, valamint hogy az ellenkező fog mutatkozni ott, a hol a nép e szellemi atyjái kis időről kis időre folytonosan változnak. Ne vessük tehát kockára, ne áldozzuk fel népünk jellemi képezését és nemesbitését az ideiglenes tanítók egyéni hasznának. Vagy tán ellenkezőt is taníthatna a pszichologia? Mind ezeknél igen természetes és mindig ide értendő, hogy én sem elégszem meg tanítóink jelenlegi képeztével, hanem hogy én is jól képzett és e hivatalra magokat meggyőződésből szánt férfiakat kívánok, valamint hogy Szőnyi ur is azt kívánja. De ha az egyének mind két részről ilyenek lesznek, akkor áll be a kérdés: mellyik fog áldásosabban hatni, az ideiglenes-e vagy az állandó? Továbbá nem tudom, meggondolta-e elég komolyan Szőnyi ur, mint fogna elvének szigorú következetessége, egy *egész szellemi területet lerontani* és a társadalomból mintegy kitörülni. Hát kik lesznek ezentul a tudománynak állandó harcosai, védői, gyarapítói, terjesztői, mivelői és hódítói, ha állandó tanítók nem lesznek? valljon azon egynehány tanár a tudomány egyetemen, a mellyet mi protestansok még nem

is birunk, vagy azon kevés férfiú-e, ki az egynehány elszórt és jobban fundált főiskoláknál működik? Vagy talán semmi gyarapultát nem várhatjuk-e a tudománynak az alsóbb tanodák (elemi-, nép-, polgári és gymnas.) ezentúl jól képzett, nevelt és tanított tanítói által? vagy tán az ideiglenesek is fogják népesíteni a szellem pantheonját, azok a kikre nézve csak gubóféle átbuvosdi pálya leendő a tanítói hivatal, olyan a mellynek tüzén megpróbálva és megedzve, „hasznosabb“ (kenyér) pályára léphetendek? A tudományt közvetíteni kell a néppel, legalább annak miveltebb osztályaival, különben a tudomány elszigeteltsége valamely országban, inkább káros mint üdvárasztó; már pedig e közvelítést kik tehetendik meg jobban, azok-e, a kik két három évre való tárggyal felszerelve, azt e kis idő alatt magokrol lerázandják és azon évi jövedelemért a mellynek huzása egyedüli céljok eladandják? vagy pedig azok, a kik egyedüli vagyonként, a tudományt és az erényes életet viendik a népnek, hogy oda mindent vive, önmagokat oda adva és áldozva, onnan mitse vigyenek el, sőt még szerzeményöket is, ismét csak a nép között, a nép javára költsék el? Elöttem csak az állandó tanító igazi tanító, mi alatt az ideiglenes csak bértiszt. Hiszi-e ezt Szőnyi ur? Én ezt a magyar tanítói testület becsületeért is szivesen elhiszem. Hiszem hogy a tudományt, mint a világon leghalhatatlanabb birtokot, örömmel műveli és gyarapítja; hogy ebbeli tisztét, ha csak egy kevésbé könnyithetnék rajta — olly tisztnek nézi, a mellyhez fogható nincs — mert mi nemesebb és dicsőségesebb, mi istenibb a tudománynál? és mi magasztosabb a tudománybani szolgáltnál? hiszem tehát, hogy a magyar tanítói testület jobb része, fel nem cserélné hivatalát semminemű más hivatalal és még legkevésbé cserélendi azt fel akkor, a midőn jövőben az e pályára menendők rendszeresebben és alaposabban fognak készülni, s egyszersmind, a mit a mai korban a nemzet geniusától reménylenünk szabad és hazánkrol feltennünk kell, jobb anyagi állapotba is helyheztetni. A tanító, a jó tanító, nem csak pénzért dolgozik, a mint netalán más hivatalbeliek, hanem egyszersmind a haza népe szellemültének és a tudomány előbbvitelének dicsőségeért; azért, hogy szelleme éljen tanítványaiban nemzedékröl nemzedékre, nem pedig csupán azért, hogy szegény nékie legyen kényelmes és tetsző anyagi és ez is csak ideiglenes jóléte. Jó tanítót ugyanis, ha csupán pénzzel kellene jutalmazni, nem lehetne eléggé jutalmazni; az ő terhes és szép hivatalát megkedvelteti és viselhetővé teszi, nem annyira az anyagi mint inkább az anyagin felüli jutalom, a szellemi eredmény és ezen eredmény reménye. De ezt az ideiglenes élvezhetni soha sem foghatja s ennél fogva soha sem is lehetend ő jó tanító; ilyen csak az állandó lehet. És pedig Szőnyi ur is, jó tanítókat kíván képeztetni és a nép javára kiküldeni; ha jókat, valljon miért nem hagyja meg a népnél azokat, a kiket jóknak tart? vagy jobbá akarja-e tenni őket, azért hogy változók-ká, hogy ideiglenesekké teszi? Mé g a cseléd sem jó, ha gyakran

változik, és az a leghanyagoltabb gyülekezet, a melly papját gyakran cseréli, és az a leghanyagoltabb és legrosszabb tanoda, a mellynek tanítója béres, valamint hogy Szőnyi ur is tudni fogja, mikint az a legneveltelenebb gyermek, a mellynek kis idő alatt igen sok nevelője volt.

No de Szőnyi ur a tanodai pályát hidul akarja tekinteni, más kenyérpályára és az állodalomnak, egyháznak és emberiségnek a volt tanítókból mivelte egyéneket akar juttatni, jó szüléket, nevelt honorationokat (11. §.), kik okosabban nevelendik magzatikat, kiknek családja mindannyi nevelőintézet leendő, a minthogy magok is egykoron tanítók voltak. Ez tévedés, ez csalódás, a melly csak abban áll, hogy az egynek, eszközévé tesszük a közt; egy embernek alá rendelünk egy egész közönséget; egy jobban nevelendő magzatért, mérlegbe tesszünk egy gyermekereget; egynehány családjért a nemzetet. Soha sem lesz az jó szüle, ki rossz tanító volt, valamint hogy jó tanító, nem lehet rossz szüle. Szőnyi urnak minden más pálya szentebb a néptanítóinál, minden egyéb pályára nézve, a mennyiben t. i. az kenyérpálya, állandóságot kíván, csak az egy tanítóit helyzi ideiglenesség alá, mintha a tanítói pályát netalán olly magasztosnak nézné, hogy az ne legyen kenyérpályává soha sem; pedig az istenért, épen ez által lesz ez a legislegkenyérierebb pályává, a mennyibeu pusztá eszközzé alacsonyítottandik más hivatás elnyerésére. Lehet, mikint az, ki mint tanító kedvetlenül és csak kenyérekénytelenségből és pénzszerzési vágyból működött, jó gazdatiszt, mérnök, lelkész, orvos, ügyvéd, bányász stb. lesz még, hanem hogy én azon esetben, annál inkább meg fogom ismerni rajta, mennyire rossz tanító volt legyen, azt sem szabad titkolnom. Eletpályaként tekintve, minden pálya szent és nem engedi az elsőbséget az egyik a másiknak, de ideiglenesen és csak átmeneti célként tekintve, minden pálya eszköz, fokozat és lépcsőzet magasbnak elérése végett; már pedig az ember olyan, hogy azt a mit csak lépcsőzeti eszköznek szokott venni, azért bizony nem szokott sokat áldozni, hanem feláldozza igenis, magát az eszközt, a mellynek árán jobbat és többet és hasznosabbat szerezhethet. De még nem is látom át, miként jöhet Szőnyi urnak eszébe, a tanítói pályát annyira lealacsonyítani, hogy ezt csak ideiglenes betöltésre méltatja? Hát van-e az álladalom egész szellemi életművében csak egy hivatás is, a melly magasztosabb, a melly tiszteletreméltóbb, a melly hasznosabb volna a néptanítói pályánál? Igaz ugyan, hogy mégsem igen hasznos és nem igen tiszteletre méltó az, arra nézve a ki viseli, mert bizony kevesebb és silányabb anyagi jótéteményekben aligha részesül ha csak egy tisztje is az álladalomnak, mint a tanító; kevesebb tisztelete aligha van egynek is, mint a tanítónak; hanem hasznos és magasztos e hivatal az egészre, az ország, egyház és emberiségre nézve! Ha pár évig szolgáló és nem is annyira hivataloskodó zsoldosok kezébe jutatjuk e hivatalt, akkor kérdem, ha valljon emel-

tetni fog-e az ezáltal, vagy tán még inkább lealacsonyíttatni? Most legalább az a büszkesége és az az öntudatos önbecsülése van a tanítónak, hogy az ő hivatala is szent, az egészre nézve hasznos, szükséges és üdvös hivatal; de az ideiglenességre leszál-
litva, oda lesz ezen emeltyü is, oda lesz a pathos, az életteljes lelkesedés, a mellyel hivatalt, kiváltképen szellemit s főleg pedig nevelésit karolni kell. Képzeljük magunknak az egész haza négyne-
mű alsóbb és közép tanodáinak tanítóit ideigleneseknek, és mi nyo-
morult képet nyerend a magyar tanodai ügy, milly ingataggá lesz a nevelés, milly parlaggá a tudomány, milly érdektelenné a különben legvonzóbb szellemi életpálya. De természetes, hogy azt nem ért-
heti s nem is érezheti más, hanem csak az, ki maga is állandó tanító. Igen de erre azt mondja Szőnyi ur, hogy ez hivatalába be-
le un, hogy megutálja magát atanítást is, ha örökké azon tanul-
mányt vagy ugyanazon tanulmányokat kell előadnia. Ezen ellenve-
tésnél csak az életre hivatkozunk, a melly azt nem igen szokta
bebizonyítani. Ha valamely hivatalba bele unhatni, ugy legkevés-
bé történhetik az tanítóinál, a melly örökké uj meg uj teremtőiségre
hivja fel az ész. A kereskedő üzletébe, az ügyvéd a pervitelbe,
a gazdász az örökké ujból ismételtető szántásvetés s aratásba,
stb. a mellyeknél pedig sokkal több egyformaság (egyidomuság)
van, nem szokott bele unni; miért unjon épen a tanító a tanítás-
ba. És ha van is a ki bele un, valljon hol nincs az, és mely-
lyik pálya biztosít egészen az unalom ellen? És ha valamelyiknél
biztosítás van, ugy biztosítás van a tanítóra nézve a tudomány
haladtában, mert csak fel kell tennünk, hogy a jó tanító, ki ál-
landóan e hivatalnak él, nem fog elhalni a tudományi haladásnak.
Unni a tanítást, csak az ideiglenes foghatja, mert ő reá nézve
igazán olyan munka lesz az, a mellyet mentülelebb le szeretne
nyakáról rázni. Ha unalmat akarunk teremteni, csak ideiglenessé
tegyük a munkát; legtöbb unalmat ismer az, kinek mást kell mi-
velni akkor, midőn mást ohajt, más után sovárogo, de midőn e
mást csak az ideiglenes dolognak bevégezte után érheti el. Leg-
szivesebben és legbiztosabban gyógyítja az orvos azon betegsé-
get, a mellyel legtöbbszor találkozott, de a mellynek lefolytára
azonban mégis uj meg uj figyelmet fordít, mert mindig más egyé-
nen fordul elő és így mindig ujonnan: így tanítja legtöbb kedvvel
és legbiztosabb sikerrel a jó tanító is azt, mit már számtalanszor
tanított, mert mindannyiszor uj meg uj egyéneknek adja azt elő; s im
ebben fekszik a tanítás újító és ujból vonzó ereje. Aztán csak igaz
marad az is, hogy az embernek mindent, mihez jártasság kívántatik,
többször kell tennie, a gyakorlás teremti a remeket; az első évben, kez-
dő csak nem minden tanító, bár mennyire képzett legyen is, ő sőt
még a 2-ik és 3-ik évben is, azontul pedig nemlesz többé tanító a
Szőnyi ur praeparandja. Szőnyi ur tehát mindig fiatal, mindig kezdő
tanítókat kíván tanodáinknak biztosítani. Milly nagy nyereség! Fiatal
és mindig uj orvos által gyógyíttatni is nyereség?! A Szőnyi tanítója nem

öreghetik, ő korra nézve is mindig közel álland a fiatalsághoz, a melly az ő vezérletére bizatandik. Igaz hogy a fiatal tanítónak tanodája is fiatal, öreg tanító alatt a tanoda is öregszik, már pedig tanodának vagy is a tanoda szellemének nem szabad öregednie. Ezt megendem. De valljon nem tudja-e Szőnyi ur, mint van szokásban mindenütt, a hol a tanodákra csak egy kis nyilvános figyelem és áldozat fordittatik, hogy az elaggott tanító mellé, valamint a pap mellé, fiatal szokott állittatni, legyen hogy segédnek, rendkívülinek vagy pedig váratos utódnak, a ki az állandó hivatalrai kilátás mellett, kevesebb anyagi javadalomért is kész működni, s minthogy fiatal és ép erejében találhat még módot rendkívüli és a nyilvános foglalkozáson kívüli uton magának kenyeret szerezni. A tanoda legyen szellemi életműves intézet, a mellynél az aggó erő, a fiatalit önkényt maga nyomába huzza, mert támogatásra szorul és ez amazt örökké emeli és pótolja, ha kell még az alvót is serkenti. De legkivált így van és lehet az ott, a hol több a tanító, mint például polgár tanodáknál és gymnasiumoknál. Igen ám, de mit tevék legyünk az igazán öregebbek és ennél fogva hasznavehetetlenekkel? kiutasítsuk-e hivataljukból? megfosszuk-e őket kenyerektől akkor a midőn arra, netalán népesebb család mellett, leginkább szorulnak? Itt vagyunk Szőnyi ur leggyőzőbb indokáinál, a mellyek miatt az ideglenességet leginkább ajánlja s ezek: nincs nyugdíj intézet, nincs özvegy és árvtár; tehát azért nem is lehet állandó, házasság és gyermekek tanító, mert ez csak a nyomor embereinek számát szaporítja. Tanítónak kegyelem kenyérre jutni, kínos és lealázó vigasztalás és szomorú kilátás. De kérdem ezen okoskodása mellett Sz. urat, hogy valljon hány és minemű hivatal van az emberi társaságban, a melly illy kínos jövő ellen tökéletesen biztosíthatja az embert? a gazdatiszt, a mérnök, a lelkész, orvos, bányász, ügyvéd stb. nem vénül-e? és ha vénül és családja és gyermekei vannak, és hivatalát folytatni már nem képes, mi vigasztalja őt? nemde nem fiatalkori és ép férfikori szerzeménye? hát illy szerzeményre, köréhez, módjai és viszonyaihoz képest, nem tehet-e szert a tanító is? ő mindent felemésszen-e a mit egy évben gyűjtött és a télre ne tegyen félre semmit? ki meri ezt a tanítórol feltenni, hogy ő, kinek másokot a takarékos gazdálkodásra oktattani kell, mitse takarítson? Vagy talán már olyan sok öreg állandó tanító halt meg éhen; vagy kénytelen volt koldusbot után nyulni? több-e mint ügyvéd, kivált korunkban, gazdatiszt stb.? hát azon gyűlekezet, a mellyet ő maga 20—30—40 évig nevelt, el fogja őt csapni, mint (10. §) „kifacsart citromhéjat“ ha megvénül s erőtlennül? Rosz és pazar tanító lehetet: az, ki bármelley csekély évdíjből, nem birt a mennyitannyit meggazdálkodni; vagy ha meg sem is gazdálkodott tetteleg, a ki a községet magát élő tőkejévé nem bírta nevelni, a melly őt gyámolítani fogja, midőn sanyaru napjai bekövetkezendnek. Én nem ismerem magyar, nem ismerem protest. községet, a melly jó tanító iránt háládatlan tudna lenni. Csak hogy

először a tanító munkás és szorgalmas legyen, neje is az, és ne kívánjanak körükön tulvalót; hanem legyenek falusiak, egyszerűek és szorgalmasak, a millyen szorgalmas a nép; kicsinyből gyűjtőgetők mint a méh, a mellynek parányi szájából paloták is épültek már; és nem fog üres lenni a télire eltett kas. Aztán nem emberiebb terv és kívánat volna e az is, hogy a tanítói testület maga, testületességén belől, köztanítói- nyug- özvegy- és árvaintézetet állitana, legalább a jövőkre; önmagok utódaira nézve gyümölcsözőndőt, mintsem az, hogy az állandó tanítókat töröljük el, mert nincs nyugintézet! Mi könnyebb és mi üdvösebb e kettő közül? Egyébkint nem tudja-e Szónyi ur, mikint az országgyűlés maga is, telket és kertet kíván a falusi tanítónak kihalatolni, a mellyet jól mivelve és miveltetve, — ha nem is egészen gond nélkül, de legalább biztosítva élhessen. De mikor adatandja ezt meg az országgyűlés? mikor jövend a sor a falusi tanítókra? im, a jó hazafi földesurak teszik és adják azt, már az országgyűlés nélkül is; adják a községek magok és adni fogják mind község, mind földesuraság még szivesebben, ha nékiek tanítóink is többet adandnak, azaz: ha jobban és több eredménnyel tanítandják és nevelendik a kezök-re bizott nemzedéket. Itt sem szabad ingyen kenyeret osztogatni. A nyugdíjintézet hiányán én ennél fogva fenakadni nem tudok, mert bizom az élő intézetben, bizom a hazában és nemzetben, az egyházban és az egyes lelkes szülékben és a tanoda nemesen adózó barátaiban is, ezek teszik a halhatatlan emberi tőkét. A protestans tanoda 300 év óta áll fen, mert voltak lelkes protestansok, vallásukat s a népet szerető hivek, kik tanodákat az országban szerkesztét alapítottak, és fentartottak; hiszem hogy ezentul is lesznek még mindég lelkesek, lesznek patronusaink, és ha ezek meg is szünnének azok lenni, anyánk lesz a haza, anyánk lesz a nemzet, patronusunk a szüle örökké örökké, mert gyermekek lesznek mindég mig ember lesz, és e gyermekeket nevelni kellend, mig ember kellend, és gyermekek nevelésére tanodák kellendenek, és tanodák számára tanítók, valameddig a világon még tudomány és tudományismeret után sovárgó lelkek lesznek, magzatjaik számára azok, tanítót hívni, tartani, és tanítót a nyomortól megmenteni nem foghatnak vonakodni. Ki nem tudja, hogy mennyit áldoznak jelenleg az egyes szülék egyes gyermekeik felnevelésére? gazdag évdíjjakat fizetnek, a házi nevelőt, a nevelés bevégezte után még más hivatalba is helyezik, vagy legalább elősegítik, gyakran tetemes nyugdíj jövedelemben részesítik, sőt még telket, házat, szőlőbirtokot stb. is adnak nekik jutalmul: ezt és annyit képesek tenni most, az ön- és osztályérdekek uralkodó korában az egyes szülék egyes magzatokért; a midőn mind ezek, azon magas nemzeti és emberi látpontra fognak emelkedni, hogy tulajdonképen a nemzet, a nép szülöttjei is az ő gyermekei s hogy saját gyermekök jobb nevelése, csak bolygó fény, az összes nemzet nevelése nélkül; a midőn mondom ezen közszellemi nézpontra fognak emelkedni az áldo-

zó egyesek, valljon mi foghat akkor bekövetkezni? nemde nem az, hogy a nép gyermekeinek nevelésére is valamit fordítsanak és áldozzanak; hogy magok vagy állítsák vagy segítsék felállítani a tanodát, vagy hogy saját magzatjaikat ne többé elkülönözten neveljék, hanem a miben én részemről legtöbb üdvöt, legtöbb áldást látok s a mitől legtöbb ébredendő közszellemet várok, a néppel együtt, nyilvánosan és közösen a köztanodákban. És ezen esetben nem kívánok egyebet, csak hogy annyit legyenek folytatva hajlandók áldozni, a mennyibe most kerül magzatjaik talán rosszabb és szerencsétlenebb neveltetése, és segítve lesz a tanodákon és biztosítva lesznek a tanítók. Aránylag, Európának talán egy országában sem fordítatik annyi pénz, annyi szellemi és anyagi tőke a nevelésre, de nem közszelleműen, hanem csak fajtaérdekből, vércélekből, nemzetségi, nemzeti de nem nemzeties közhazai érdekből mint nálunk. De ezt, csak közbevetőleg említém e helyen, a kiszámítást szívesen megengedem hogy más tegye magának feladatul. A köztanítóra vonatkozólag, e tekintetben csak annyit mondhatok, hogy bár lehetne minden hivatal az életben ennyi és illy érdekszálakra fűzni, a mennyi és a millyeneknél fogva függ a tanító az emberiségen, a hazán, a családokon, és mind azok lelkein, mindezeknek gyermekei által. A tanítók csekély jövedelme, minőre ők kiváltképen a falukon szorítvák, mitsem bizonyít a hivatal állandósága ellen, mit sem az ideiglenesség mellett, arra kár volt a töménytelen adatokat kiírni. Mert ugyanis a csekély jövedelmű tanítói állomáson — a pénzelés végett kiment rektor vagy praeparand tanító sem foghat sokat pénzelni, legyen hogy további promotio, legyen hogy a más pályárai szükséges eszközök gyűjtése céljából. Sőt a kis jövedelem mellett inkább élélhetni állandólag, mint csak ideiglenesen a 3—4 évig tartó hivatalnál; ezt pedig csak azért hiszem, mert az intézkedés mindjárt más, már csak a házkörüli felszerelésre nézve is, a melly egyszer történik mindenkorra, és az állandóság mellett több források is szoktak nyilni, mint az ideiglenes hivatalnál, már csak azért is, mert az állandó több gondot szokott fordítani arra, hogy jövedelme forrásait szaporítsa, mint a mennyit arra az ideiglenes fordíthatna. Az ideiglenest én ollyannak nézem, mint azon utazót, ki nagy szomjan neki esik a forrásnak és ki azonkül, hogy szomját oltja, még hosszú utjára szeretne e vízből meríteni: illy esetben vagy kimeríti a kutat, vagy ha ebből nem telik, képesnek hiszem én őt arra, hogy még az iszapost is felmerítse; míg ellenben az állandó munkás, rendes meritgetés mellett, minden esetre fog annyit találni, a mennyire szüksége van és meg is fog annyival elégülni. Vagy tán nem tapasztaljuk-e most is, mikint épen a legkisebb jövedelmű helyeken vannak állandó tanítók, ellenben az ideiglenes rektorok, többnyire csak jövedelmesebb állomásokra mennek ki? holott Szőnyi szerint, csak megfordítva volna a dolog a maga rendin. A jól kiképzett állandó tanító, a csekély jövedelmű állomást is jövedelmesebbé tehe-

tendi állandó működés által, mialatt ellenben a nagyobb jövedelmű hely is elsilányul az ideiglenes tanító keze alatt. Nem szeret és nem is szokott, sem szüle, sem község sokat fizetni, vagy legalább nem fizeti szívesen az olyannak, ki maga sem ad sokat; így van az a magánynevelésnél is, a hol a fizetés többnyire az évek száma szerint növekszik; ellenben később többet adni mindenki annak, kitől ő is, több idő alatt többet vár, többet remél. Ez igen természetes s minden ember úgy van vele. Egy évi szolgálatot, vagy kénytelenségnek, vagy szükségnek és legfeljebb jótéménynek nézünk, de tartós s kiváltképen életideiglenesen kötelezett munkásságot, kötelességnek nézünk mind két részről. Kötelesséért aztán kívánhat s követelhet is az ember jutalmat, de nem annyira ideiglenes munkáért, itt a díj többnyire csak szabad adomány, csak ajándok. Ha tehát azt akarjuk, hogy községeink s gyülekezeteink készek legyenek többet áldozni és adózni a tanítónak kitartására s általán tanodák állítására, adjunk nekik állandó tanítókat s adjunk olyanokat, a kik ez áldozatot és adományt méltán megérdemelhessék és kötelesség gyanánt követelhessék. Ennyit arról, hogy t. i. a csekély jövedelmű helyre inkább fog menni és vállalkozni a szerény, munkás és takarékos egyén, mint az ideiglenes, amannak maga a hivatalviselés is jutalom már, az emberiségnek és hazának használhatás; ennek pedig, jutalom csak a jutalmazó, zsiros hivatal. Vagy talán ellenkezőt tapasztalnánk-e azon tanító egyéneknél, kik inkább lesznek nyilvános s köztanítók, ha csekély jövedelemért is, sem hogy csak magán és háziak maradjanak, vagy más életpályát válasszanak valóságos nagy jutalomért és még nagyobb reményekért. Építsünk valamit a tanítók lelkesülésére is, és az emberiségérti nemes és buzgalmas munkásságra!

Továbbá Szőnyi ur sem hagyja érintetlenül még azt is, hogy az állandó tanító sokkal fiatalabb korban szokott e pályára lépni (7. §. 18—20 éves korában), a midőn életpályát választani tulajdonképpen még nem is tud, oly korban a mellyben keble meggyőződése még változni szokott, „nem marad rendithetlen“ „laudant diversa sequentes“ s felhossa a berlini Diesterwég vallomását is, ki azt állítja, hogy a praeparand tulajdonképpen minden egyéb pályára több kedvet mutat, mint a tanítóira; innen az elégtelenség és életuntóság. Mind igaz lehet, de hát szerzőnk képence milly koru lesz, mint első vagy másodéves bölcsész? a ki már e korban menend tanítónak, atyai szerepet játszani a nép számos gyermekeinél? hiszem az még fiatalabb lesz s így még több botlásoknak lesz kitéve a 3—4 évi hivatal viselés ideje alatt; s ez, valljon jótékonyan fog-e hatni növendékeire s jótékonyan saját szilárdul megalapítandó jövő életpályájára és hányan fognak még az életvalóságának megkedvelése mellett, más pályára, a melly még sok időt és munkát kívánand, ohajtkozni? nem fog-e ezek közül több életunt és pályátvesztett és életirányt tévesztett és téveszthető ember válhatni, a kik aztán semmire sem lesznek alkalmasok? Kérdezzük meg e

tekintetben ismét a tapasztalást. Hány fiatal ember, vagy is, hány koros és ősz férfi van hazánkban, ki éppen annak tulajdoniája élte tengerlyének, hivatása irányának tévesztését, hogy falusi praeceptornak, vagy ideiglenes rektornak ment ki, hogy a tudomány mivelésének ideal teréről lelépven, olly korán méne már az élet mindennapi adományát élvezni? Kérdem, nem lesz-e az illy céltévesztettnek száma nagyobb, mint azon hivatalukat unt állandó tanítóké? kik azonban minden állandóságuk mellett, ha hivatalukat megunták, azt bár mikor oda hagyhatják, mert ahoz láncolva nincsenek. Azonban visszatérve az életkor kérdéséhez, azt ajánlanám részemről: hogy állandó tanítóvá ne lehessen senki, valamint pappá sem, a ki még el nem érte a 24-dik évkort, s ha netalán hamarébb készül el, akkor működjék inkább csak mint segéd, csak mint rendkívüli, vagy mint helypótló s csak aztán állitassék állandó hivatalba. Mi pedig azt illeti, hogy más pályára kívánkozik s más kenyér után sovárog; erre nézve csak az tanítja a tapasztalás itt is, mit minden egyéb pályánál, hogy bizony nem szabad valakit olly annyira lekötni, a fiatal korban választott pályához, hogy azt semmi szín alatt oda ne hagyhassa, mert akkor minden pálya rabság. De az állandó tanító ennyire kötve nincsen, az ő láncai inkább csak szellemi és erkölcsi kapcsok, s ezeket a mint-hogy szabadság füzte, szabadság ujra fel is oldhatja. Hát hiszem hány tanító volt már, ki pályáját mással cserélte fel, önmagának és a munkáját igénybe vett gyülekezetnek javára. Mi pedig azt illeti, hogy sok tanító nem kedveli és nem is kedvelheti pályáját; arra nézve csak azt jegyzem meg, hogy biz ez megtörténik minden más hivatatlán is, de a mivelt férfinak illy esetben vagy kedvelni kell kötelessége teljesítését vagy pedig arrol lemondani. Vagy tán azt hiszi Szőnyi ur, hogy a 3-4 évig ideiglenkedő tanító jobban fogja e pályát szeretni? Már hogy szerethetendi a változékony ifju az ollyan pályát, a melly ő reá s jövődjére nézve csak gát valóságos élethivatásának eléréséhez? Ezt nem tudom átlátni. Sokkal nagyobb kinnak fogom látni a tanítónaklételt az ideiglenesnél 3-4 éven keresztül, mint az állandóan tanítónál az egész életen keresztül, feltéve, hogy a valódi tanítóvá képezés egyiknél sem hiányozand. Tehát ez sem lesz *haladás*.

Végül még egyet. Azt mondja Szőnyi (11. §.), miszerint ezen-tul a katonai ujoncok is csak egy évtizedre állitvatnak s reményli mikint ez is, majd 8, majd hatra fog leszállitvatni. Itt is egy nagy csalódását veszem észre Szőnyi urnak. Ő t. i. a testi szolgálatot a lelkiel vegyiti össze, s nem gondolja meg, hogy a hadujoncok tulajdonképen sokkal más okokból fognak ezentul csak 10, 8 vagy 6 évig szolgálni, mint a minő okoknál fogva a hosszú szolgálattal a tanítót feloldani szeretné s nem gondolja meg, hogy a harcfi-nak tulajdonkép mindig csak fiatal erejünek kell lennie, bátornak és lelkesen elszántnak, olly korunak, a melly korban a test ereje kitünő; de nem ugy a lélekben és szellemmel harcolónak. Kard-dal és karral csak fiatal védhet, észszel ellenben sokkal biztosab-

ban véd az öregebb és tapasztaltabb. Pestalozzi 50 éves korában lett tanítónak s a világ még ma is bámulja tanítósági eredményét. Nem egyenlő dolog az erős lélek és az erős test. Aztán meg azt is tudjuk, hogy a lélek sok tekintetben nem vénül soha, sőt hogy az öregebb lélek, ahogya kifejezés lélekre alkalmazható, éppen az erősebb lélek. Ismertem s ismerem én sok öreg tanítót, kire inkább biznám gyermekeimet, mint akármely fiatalra, ki nevelési tapasztalásait gyermekemen teendi, s tulajdonképen olyan lesz minden ideiglenes. Kérem ne hasonlítsuk össze a tanítói pályát s ne tartsuk rokonnak a katonai pályával, a melly annak legeslegellenkezőbbje. — Vagy tán, — a mire hogy Szőnyi reflectált volna, nem merem állítani — azért kívánná a tanítói pályát is változás és folytonos választás alá vettetettnek tekinteni, mivel alkotmányos hazában élünk, a hol csak nem minden hivatal változatnak és időről időre választásnak van alá vetve? hogy elkerültessék (11. §.) az, hogy az állandó tanítók egyiptomi papság rendszerré ne váljanak? gyönyörű okoskodás, emlékszem hogy a prot. főiskolai választmányban is így okoskodott egy választmányi tag, ki a tanítói hivatalt az esküdti és szolgabíróival akarta volna hasonlatba hozni, és a parasztbíróival és másokkal, az ő elvei szerint nem szabad alkotmányos szabad hazában, egyetlen egy hivatalnak sem állandónak lennie. — E szerint tehát az ész sem állandó, és a miveltség, és a tanítás is csak ideiglenes tisztség, és ilyen a vallásgyakorlat is, mert hisz az ész kérékeit meg lehet állítani akár mikor, és az embernek élte tengelyét minden percben megváltoztatnia! E szerint a szülőknek sem volna szabad állandónak lenni, annak is csak 2—3 évig kellene szegődni vagy választatnia saját gyermekeinek nevelésére! Vagy tán ne tekintse-e a tanító növendékeit mintegy lelki szülöttjeinek? Elég rossz az emberi életben, hogy a testi ápolásra nézve nem akarjuk és nem merjük változtatni a természet boszuállása nélkül a testi szüléket, ellenben a lelkieket változás alattiaknak állítjuk, mert hisz a lélek ugy is változó! Mintha bizony a jellemre és a lélekre kevesebb gondot kellene fordítani, mint a testre? Vagy talán jó volna az embernek időről időre még istenét is restaurálnia s ideiglenessé tennie? mire való az állandó hivatal még mennyországnak is! — Azon urak, kegyelet és igazság között nem tudnak különbséget tenni s meg nem tudják gondolni, hogy minden természeti és kegyeleti hivatás és hivatal már az emberi szellemségnél fogva állandó, és pedig mentül magasabb, annál állandóbb, míg végre örökkévaló lesz. Ilyen kegyelethivatás p. o. a szülői, a papi és tanítói; ellenben a politikailag adott és vett hivatal, változó, mert éppen e változatban fekszik nagy garantiája a szabadságnak és igazságszolgáltatásnak és jogegyenlőségnek stb; de nem ugy a kegyeleti viszonyokban, minő, mint mondám a tanítói is. — Az egyes növendék emancipálja magát, de a növendék mint olyan a maga korában mindig kegyelet szállakon függ a tanítótól, s így van kötve a tanító is a növendékhez. — Vagy tán azt akarnák az

olylan urak, hogy netalán a házasság is csak 3—4 évig tartó lenne, és a haza szolgálata, és szeretete is csak annyi időre való, mert hisz a tudomány művelését és tanítás útjani terjesztését is csak annyi ideig tartónak kívánják? A művész is talán csak 3—4 esztendeig legyen művész s aztán mondassunk le vele művészetéről s válasszunk mást helyébe, és a földművelő és birtokos helyébe, más földművelő birtokost; milly absurdumok származnak ebből.

De ne is menjünk tovább. Ugy hiszem hogy eléggé bebizonyítám, milly nagy ferdeség, következetlenség és üdvtelenség fekszik az ideiglenes tanítók beteg elvében; hogy ezen elv csak képzélet; hogy ennek életbeléptetését kor lelke és nemzet szüksége nem kívánhatja; hogy ettől népnevelésünk haladása épen nem, sőt inkább hanyatlása és a szellem- és jellem gyilkolása várható; hogy tehát ennek kivitelére anyagi áldozatot fordítani a legnagyobb anyagság volna. Többet nem akartam. De mind a mellett kimondom végül is, a mit bírálatom és ellenvéleményem kimutatásának bevezetésében mondtam, hogy Szőnyi ur munkája méltó, mikint azt minden gondolkozó hazafi és nevelő megolvassgassa, róla gondolkozzék, hogy maga is ítélhessen. Az illy munkák nevelési irodalmunkban minden esetre tünemények, valamint tünemény maga az illy elveknek vitatása; győzzön a mi jobb, legyen az reformatus vagy lutheranus rendszer (4. §.), csak legyen igaz és életre való, ígérjen és hozzon áldást hazánkra, a melly szellemi áldás nélkül ollyannyira szükölködik.

Ezeket bátorkodom figyelmébe ajánlani egyszersmind a prot. főiskolai választmánynak is, a mellyről a jövőendő kétségkivül úgy fog itélni, mint e korbéli nevelési közös prot. intelligentiáról. A főválasztmány magáénak vallotta, fogadta és mint magáét úgy terjeszti a praeparandiai tervet, félek hogy illy tervek életbe léptetésére nem fognak akadni a kik adakozni fognak. Egyébiránt győzzön a mi jobb. Az elveknek harcolniok kell, az elvek harcának eredménye mindenesetre nyeresemény leend, s e téren kétségkivül szellemi nyeresemény.

Dr. Tavassy Lajos.

2. Bírálat több ABC-és könyv felett.

A fiatal embernek rendes oktatása, a mint a tapasztalás mondja, többnyire az ABC-vel kezdődik, de majdnem ugyanannyiszor kevés, vagy semmi, vagy hibás figyelemmel, elméje eddigé is már szerzett szellemi tőkájére. Elrendeztetése eszközeül, bizonyos kézikönyvek, az ugynevezett *ABC-és könyvecskék* használatnak, mellyek által a cél elérése ugyszólván föltételeztetik. Nem is igen hibázhatnak. Nos, de mégis ha már egy van, minek kettő, minek nyolc s még annál is több?! — Bizonyosan lesz annak szinte a maga fontos oka, mellynek fölkeresésére ime utaltatunk, s azt

annál inkább, minél gyakrabban mutatkozik épen itt, egy eltagadhatlan hiánynak érzete a tevőleges nevelőnél.

A kézi ABC-és könyvek tehát csak *eszközök*; de valljon, mi azoknak a *célja*? mi kívántatik, ohajtatik akkor, mikor a gyermeknek először könyv adatik a kezébe? „Az olvasás, hisz az világos?” fogják itt sokan mondani.

De valljon, mi értetik tulajdonképen mégis ezen „*olvasás*“ alatt mikor mondatik, hogy az célja az első rendes gyermeki oktatásnak. Többnyire az: vezettessék oda minél előbb és minél könnyebben a kis tanuló, hogy minden írott és nyomtatott beszédet olvashasson. De kérдем, méltó-e ezen cél, hogy csak egy kis ideig is kizárólag az emberi foglalatosságnak, az elemi oktatásnak végpontjául tüzettsék ki? Nem igen; sokkal fontosb az életideje, sokkal kecsgetőbb a feladata az embernek, sem hogy valamikor elfeledhetné, sem hogy jó volna övele elfeledtetni azt. Meg azután, nevetjük, sajnáljuk azt az embert, ki azt, mit olvas, nem érti; mi arra mutat, hogy az olvashatás mellett, csakugyan egy másiknak, az *értelem felfoghatásnak* is állania kell, ha arról mint célról beszélünk. De még az sem elég. Felfogni, ismét csak eszköz egy célhoz, mely *az emberi szellem szép életével* kijelenthető. Tartozik pedig az emberi szellem szép életéhez, tulajdon elszántából eredt tetsző munkálatához: *képleteinek, képletösszegeinek, fogalmainak összeillesztgetése, elrendezése, boldogító egyensúlyba hozatala* — bizonyos örök törvények szerint. A szellemet állandóan érdeklőt, neki közvetlenül tetszőt, sehoggy sem irhatni, mondhatni, tanulhatni ezen törvények elmellőzésével.

S ime, körülbelül itt fekszik a legelső és legvégső rendes oktatásnak azon mi általunk és mások által elismert valódi célnak meghatározhatatása, megértethetése, mellyből e bírálatban kiindulunk s mellyhez mondatainkat visszavinni ohajtjuk. Azt gondolná egyébiránt az ember: tudva levő dolgok lesznek az emberek vagy legalább azoknak tanítói, vezetői előtt azon törvények és azon célnak minémüsége, mibenléte. De, fájdalom, az nincsen ugy. Diogenes lámpája is elégtelen az illy tudornak felkeresésére. És mégis, minduntalan szellemünk ezen törvényei szerint örülünk, ha valóban örülünk; vagy fájlalunk, ha igazán fájlalunk valamit; és mégis életünk fogytáig, annak főcélja fölkeresésére, elérésére belsőleg egy késztető szózat ösztönöz. Mind ennek és még többnek, emberi gyarlóság, leginkább pedig emberi bűn, emberi tunyaság és önzés az oka. Nem *képeztetik* az ember célirányosan, s innen van, hogy ritkán vezetetik egész hosszú élete által, teendőjének sejtésére. Sújtásos nehéz vád, elkomorító dolog, melly itt a nemzeteknek, a családnak, az egyesnek ápolóit, tanítóit terheli! Nos, de bűn-ért bocsánatot kérhetünk s a tunyaságot serénységgé változtathatjuk. Már is annak indultunk, nem csak másutt, minálunk is szegény hazánkban. Mutatja azt a bírálandó 8 ABC-és könyvecske is.

Van még érzékeny és okos anya, ki magzatjainak bölesen s erélyesen gondját viseli; van még buzgó, életét áldozatul hozó nevelő is, ki az ifjúságot az emberiség főcéljához biztos elvek s a legjobb módok szerint vezetgeti. És ha netalán még a mellett is, valami a sötétség korára emlékeztető találatnék, azt reméljük, tisztára segitendi majdan a kérlelhetlen gondos kritika, jóakaró tanácsával.

Mi is ezen szorgos kritikának alkalmazásához akaránk jelenleg fogni, s már is ugyanannak kivántára: az első józan oktatásnak főelvét, legmagasabb valódi célját, mint az irányadó, kiinduló és végpontot az ABC-és könyvekben is megpendítettük; annak világos levonása, tiszta tárgyilagositása, a hely rövidsége és az alkalom helytelensége miatt, nem engedtetvén meg. Reméljük azonban, hogy a nyájas olvasó netalán e bírálat folytában, ezen kérdéses célnak minőmisége megértéséhez vagy legalább sejtéséhez vezettetendik. Annyit azonban mégis mondhatunk róla, hogy eszmény, hogy az emberiség eszmevilágából való, s hogy az ember természete sajátosságán nyugvó, abból kifolyó és annak kifejllesztésére felhívó.

A bírálandó egyes könyvek, mellyekhez most immár visszatérünk, egyenként következők:

I. Flóri könyve, negyvenöt benyomott képpel. Irtá Bezerédy Amália, 3-ik olcsóbb kiadás. Pesten, kiadja Heckenast G. 1846.

A jó isten áldja meg azon nemes üdvözült irónót, mindannyiszor, valamennyiszor ezen munkájával nemzetünk kiseded tagjainál jót tesz és tenni fog. Nagyobb bért nem arathat, jobban meg nem köszönhetjük áldott törekvését: mint, ha ezen fohásunk beteljesültét ohajtva ohajtjuk. Hogy sokat használt s használand, mindenkelette szép énekeivel (86—96), ki kételkednék abba? — Kiemelendők továbbá, azon legelső olvasmányi darabok is, mellyek 3—12. l. vannak. Az apró mondások (12—33. l.) jók ugyan, s fel is használhatók ügyes tanító által; de ugy, a mint vannak a gyermeki szívnek nyujtvák, hatástalanok maradnak, elfelejtetnek s áldott befolyást az életre nem gyakorlandanak Játék (33—36) ha kettőnél több is találatnék, kivált itt a maga helyén volna. A két mesére nézve (36—40) azt mondhatni, mit egyébiránt is ilyenre mondani kell, ha ABC-és könyvben találatik. „Barkós vagy rigyós fák“ és „házi állatok, madarak, esztendő négy szakasza, földleirási töredékek“ (40—86) ez a leggyöngébb része e különben jó tapintatu s igazán nevelő könyvecskének. Illy dolgok sokkal jobban, részint mutattatnak, részint leiratnak, meg aztán nem is ide valók.

A képző szellem ezen könyvecskében, általában eltalált; a magyarsága jó, ha nem is tős; az előadás gyermekdies, mire nézve a magyar nevelő, aligha nem a legjobbra, épen e nemes

hölgnél találand. De a mi itt mégis fájdalmasan nélkülöztetik s nélkülöztetni fog, az léssen alkalmasint, az egyes betűket szellemet fejlesztve betanító olvasmány, mely ügyesen a lépcsőzeti törvényre ügyelve, folytonfolyton a növendék érdekét fentartaná s növesztené. Kár hogy a sok fekete mázolás az ugynevezett „negyvenöt benyomott kép“, találtatik benne; ezek jobban kihagyathattak volna, és ki is hagyattatandanak egy 4-dik még olcsóbb javított kiadásban — a mint azt a könyvecske megérdemli.

II. *Gyermekek könyve képekkel. Irta Ney Ferenc. Pest. 1846. Emich G. tulajdona. (1 fr. 30 kr p. p.)*

Ezen „gyermek“ vagyis inkább *serdültebbek* könyve, egy valóságos kompendiuma annak, mit egy 10—13 éves gyereknek tudnia kell. Előadása olly szép, olly csinos, olly velős, hogy a legnagyobb szorgalmat árulja el; a mondat pedig olly kerekded és olly szigorral van kidolgozva, hogy aligha elvétethetnék legkisebb szócska is belőle, az értelem csonkítása nélkül.

Megbecsülhetlen kár benne az, hogy szellemi légköre a gyermeki világra nézve, egészen — de egészen elhibáztatott. A mint mondám, *serdültebbnek* való, a ki már sokat tapasztalt és sokat tud, és a ki azt a mit tud, egybefoglalni kívánja: tehát nem olvasni tanuló gyermeknek, a kinek rendszerre még legkisebb szüksége sincs, hanem életvidor szép olvasmányra. És mégis, azoknak ajánlja a szerző. Azt vallja legalább az első lapokon, melyeken az ABC-é betanultatását, néhány alkalmazott mondatokkal együtt, dá, dé, di, dó, dú, dő, dű formára kíséri. Innen mindjárt egy huzamban végig, mind annak rövid, tartalomdus leírását adja (20 - 119), mit körülbelől tudnia kell, egy már *serdültebb* gyermeknek. Annak bizony, legalább józan nevelési elvekből javasoltatnia, csakugyan nem lehet. Meg azután a tudomány, a tudás, nem is főcélja az oktatásnak, mely illy gyöngé növendéknek kizárólag adatnék.

Elismerendő azonban — mert mély tiszteletre méltó, azon szép jellem, mely minden lépésnél visszatükröződik, azon kellemetes következetesség, mely okvetlenül minden felserdültebb emberrel, ezen tartalom- s szellemdus művet megkedveltetendi.

Külső kiállítása diszes, tündöklő, ragyogni kívánó, s vevőre már azért is akadni fog.

III. *Kézi ABC és elemi olvasó könyvecske nyelv- és gondolkodástani alapra építve. Irta Varga János, neveléstanár és m. nemzeti akadémiai tag. Egészen ujra dolgozott kiadás. Ára kötetlen 9 v. kr. Kecskeméten. 1846.*

Örvendeztető jelenet, midőn akadémiai tag is, ABC-és könyv célszerűbb összeírásához fog, azt bizonyító, hogy átlátják immár

minálunk is annak fontosságát, nehézségét. És csakugyan nem csekélység, egy jó ABCés könyvnek kidolgoztatása, mint netalán azt az ügyhez nem értő hinni akarná. Koros, megéledt embertől, minden más munkának megjelenése inkább várható, mint az ilyenek — és mégis csak attól várható, kitelhető.

A tiszt, neveléstanártól is ime, s pedig egy „egészen újra dolgozott kiadásban“ megjelent egy kézi ABCés könyvecske, mellynek foglalatja következő:

I. Elemi gyakorlatok az ügyesítő olvasásra. — II. Szemlélésnyelv- és gondolkodástaniak. — III. Emlékversek, erkölcsi, éptani és illedelmi szabályok. — IV. Kötött és kötetlen nagyobb olvasásdarabok az értelmes és szép olvasásra. — V. Bibliai mondatok és imák. — VI. Némelly számtani jegyzetek.

És ez mind 24 lapon. Az csakugyan sok! Alkalmasint főtekintete volt mellette a tanár urnak, azon szegény falusi gyermekekre, kik az ABCés könyvecskén kívül, mást nem igen kapnak kezökbe. Mi, ha valótlan, — akkor bizony kár, hogy sok ki nem hagyatott s más jobb, szükségesb föl nem vétetett. Így például az I-ső szám alatti *gyakorlatok* széptani és értelmi tekintetből, más-képen volnának elintézendők. Sok azok mellett a tekintetbe veendő, s a feladat ép e tekintetben nem csekély. Előkészítőnek kell lennie mindennek, előlőnek vagyis csak hátrálónak semminek. Minek azon értelmetlen *ja, je, jo, jö, jü* — kivált magyarban, hol annyi sok az egytagu szó, mi viszhangra találandna a gyermek elméjében, s dolgán tetemesen könnyitene.

A II. szám alatt levőkre, csak jót lehetne mondani, *feltéve* hogy ügyes tanítótól kezeltetnek; mert akkor fárasztók nem igen lesznek.

Az *emlékversek, erkölcsi, éptani és illedelmi szabályok* nyolc oldalon olvashatók.

Legjobbakk itten mindenkor, a legizléstelibbek, mert leghatóságabbak, és viszont.

Éptani s illedelmi szabály versben, nem a legszerencsésebb paedagogikai fogás, kivált illy pici könyvecskében s ott, hol az elemek e tekintetben is előadandók volnának.

A *hasonlatosságok, mesék, elbeszélések s némelly versek*, jól választvák s céljuknak megfelelőendek. Ellenben az V-ik szám alattiak, csakugyan arra emlékeztetnek, mintha a tisztelt szerző azt ilyeneknek írná, kik az ABCérei tanításon kívül, vallásoktatást kátéből vagy bibliából nem nyernek, s kiknek ezen 24 lappal kellene beérniök, életök minden viszályain keresztül. Van benne ima, „betegségben, meggyógyulásakor, templomban, a templomboli kimenéskor, a szent vacsora előtt“ stb. A *bibliai mondatok* ügyes választó kézre mutatnak; úgy nem különben, *némelly számtani jegyzetek*. Kevés de jó, a legszükségesebb, csak hogy elemként

nyújtandó. Az egész kézi ABCés könyv, egy valóságos tárcácska, melybe utraváló egy egész nyomorteli életre találtatik — ha tallátathatik. Úgyes tanító segítsége mellett fog taláztatni; miért is a tisztelt szerző, minden népnevelés barátjától csak forró hálaszót aratand. A jó isten áldja meg!

Mind ezen könyvecske, csak kizárólag magyar ajkunak van szánva: — következik most ilyen is, mely a magyar és a német nyelvet egyiránt s egyenlően tekintetbe veszi. Egyike azoknak

IV. *ABC, vagy első olvasókönyv magyar és német tanulók számára.* ABC, oder erstes Lesebuch für Ungarn und Deutsche. 2-te Auflage. Pest. 1842. Heckenast G. sajátja.

E könyvecske előbeszédében, *Trattner J.* ur vallja magát szerzőjének a hol a közönséges uttol eltérő elrendezéseit is igazolja. Azoknak írta azt, kik az ABCé tanulásával, két nyelvben oktatani fognak; de mégis főkép azoknak, kik német létükre, magyarban is jártasságot ohajtanak; miért is, mind a két nyelvet abban elemeire, szavaira és mondataira nézve, lehetőleg megfelelővé tenni iparkodott. Az egyik oldalon áll a magyar szöveg, a másikon szemközt a német, és így segítve lesz az egyik nyelvet nem értő tanítón s tán netalán a tanuló gyermekén is, t. i. akkor, hogy ha azt a nehezebb egybevetés meg nem zavarja vagy el nem fárasztja. De ez még legkisebb baja, több zavaró s elfárasztó taláztatik e 160 oldalú könyvben, névszerint az illy modoru első olvasmányokban, *ghi, ghy, ágh, égh, igh*, a német: *ghi, ghy, aagh, eegh*, ellenében, meg azután a tömérdek sok illy félében:

sors, moh, must, lesz, léssz, tesz.

Loos, Moos, Most, wird, wirft, thut.

stb. 13. oldalon és még 53. is? A szilárd megállapodott elme is bele fárad az illyfélébe, és megzavartatik első pillanatra: hát a gyöngye hajlékony lélek, mit csináljon, 91 oldalon keresztül hurcoltatva? Valljon miért bánjunk ekkép övele? Mert különös szélső könyvnek úgy tetszik?! Nos, de tegyük fel, hogy abba hagyja az illy zavaró, az értelmiség kifejtését gátló, mondanám azt hiusító gyakoroltatási helyeket az értelmes tanító, találandó-e alkalmasb olvasmányra e könyvecskében? Van ugyan benne elég (92—159 l.) mivel foglalatoskodtathatja a gyermeket, de reménylen, hosszabb időre nem teheti. Először is, mind azon történeteske száraz proza, és pedig a mint látszik, a végett arra, hogy taníttassék a gyermek és minduntalan csak hogy taníttassék, arra meg arra, és még arra is; meg azután a hangulat, a modor sem igen eltalált.

Hogy számos jó oldala is van e könyvnek — elnézve a gyermeki világtól — ki tagadhatná; de mivel ezek elősorolására nem köteleztetünk, hagyjuk tehát el s menjünk által egy hasoncélzatu másikhöz. Szerzője ennek *Balassovits Lajos* és címe:

V. Magyar-német olvasókönyv. Tanuló ifjuság számára. Első rész. Harmadik bővített kiadás. Pesten Kilián Gy. tulajdona. 1845.

Már ebben sokkal célszerűbb a betűknek előhozása, alkalmazása, betanultatási rendje. Általában mély paedagogiai tapintatra mutat, ámbar itt is még sok a javítandó. Kár hogy t. szerzője szinte azon elvet követi, melly az értelemfejlést, az olvashatásnak alárendeli. Itt is előfordulnak azon *án, én, ón, en, on, un, ün, in*-féle gyakorolmányok, pedig kivált magyarban, könnyen elmaradhatnának, sőt józan neveléstan parancsszavára el is kell maradniok. Az 5 meglehetősen *gyakorlás* közül, legjobb az első; vajha ilyen szellemű volna a könyvnek kezdete is egy kis szép és lélektani figyelemmel. A *zivatár*, das *Stothfchldchen*, *a vigyázatlan gyerekek*, der *Plug*, *a kocsi* s az illyneműek választása, bizony nem a legcélszerűbb. Hogy azonban mind a mellett, jobb iskolai ABC-és könyvre minálunk nem találtunk, az is igaz, miért is e könyvszerzőjének őszinte hálánkat nyilvánítunk kell.

A második része ezen munkának is előttünk fekszik, mellynek címe azonos az előbbivel, rovata pedig attól eltérő; miért is, csak említést teszünk róla itten, s az elsővel együtt mindennek ajánljuk, ki beszélni, írni s olvasni tanul s tanít, és azt a második kötetnek kivált azon része miatt, melly a grammatikára vonatkozó.

Átmegyünk ugyan e szerzőnek egy harmadik hasznos munkájára, olvasó tábláira. Teljes címe:

VI. Olvasó-táblák. Második megjobbitott s megbővített kiadás. Pesten ifjabb Kilián Gy. tulajdona, 1835. 14 tábla, nagy ívrétben.

Alkalmasint Schletznek mintájára s ABC-jében is alkalmazott formájára. Ezen táblák leginkább arra valók, hogy függesztesse nek fel a tanszoba falaira s taníttassék sokkal célszerűbben az egyes gyerek vagy az egész osztály. Vajmi sajnálandó, hogy itt is számosak azon értetlen szótagok, mellyek szükségtelenek, károsak az értelmes [olvasásra. Egyébiránt a célzata, igen jó s használatása oskoláinkban vajmi szükséges, főleg azon egy táblája, melly cimlapul is vétetett, és kis négyzetekben az egyes betűt legnagyobb előtünteti s melly egyenkint is megszerezhető. Az, illy alkalmaztatást enged, melly még legtöbb iskoláinkban ismeretlen, ámbar megérdemlené, hogy leghasználtabb legyen kivált falusi gyereknél. Csak hogy a kiadónak is arra jobban kellett volna céloznia t. i. az egyes betűkkel gyakoroltatásra, mellynek haszna leginkább a szótagok és szavak alkotásában mutatkozik.

De nézzünk egy más tüneményre is, melly immár szinte házánk nevelési egén ragyog. Legyetek szemesek, mond Krisztus és a bibliában áll: több a lélek. Megismertük azt e nevezet alatt:

VII. *Legujabb olvasó könyv, protestans iskolák számára. Képekkel Kőszegen. 1845.*

VIII. *Erstes Lehrbuch für evang. Schulen. Mit vielen Bildern. Güns. 1846. (Előbeszéde készült Felső-Lövön). Összehasonlítva e két magyart ama németországgal:*

Erstes Lesebuch für Schulen. Herausgegeben von dem Galwer Verlags-Berein. 3-te Auflage. Galw und Stuttgart. 1842.

E három könyvecske egy közös forrásra utal, mellynek vizétől napfényre hozaték. E forrás neve: *pietismus*, melly megvetendő voltát, legbiztosabban csak műveiben tükrözheti vissza. Nem mondhatni ugyan, hogy az itt azon otromba vak pietismus, melyet sokan rémként vázolni szoktak és a nap fénye irányában, éji szinekkel festeni, de mégis olyan, hogy az észnek, a valóságnak parancsszavát, álnokságnak, tébolyodottságnak, az isteni kegyeségtől elesésnek kikiáltaná, megvetné, elnyomná. Illyesmit, csakugyan a VIII-dik előszóbol is már sejthetni; mert fel nem tehető, hogy annak józan s böles tapintatu írója, azon könyvnek szerkesztésében részt vehetett volna akként, mint azt nem helyzete, de kötelessége sugá. Mind a három iratban általában, egy különös ellenségeskedés, összenemférhetés mutatkozik két egymástól eredetileg különböző elem közt, egy józanabb neveléstan elvei és a kegyeskedő, siró pietismus igényei közt. Igy, a magyarországban megjelent németben, két imádságos versecskén kívül, mindjárt az első olvasmányi darab következő: (felül áll egy gőzhajóalaku fekete mázolat, s alatta ezt olvashatni) „látod azon hajót? Ugyan hová evez az? Sok vagyont visz azon földre, hol théa és cukor terem. Ott lakik egy nép, melly — oh fájdalom! — istenről semmit nem tud. Bálvány előtt térdel. Egy ember van a hajón, ki azon néphez megy, melly istent nem ismer. Ó tanítja a népet és mond neki szót az istenről; ezen szó a vad embert szeliddé és a tudatlant bölescsé teszi. Az oroszán jámborrá és szeliddé és a medvéből bárány lesz. — Oh! védde isten a hajót a viharban. Háborog a tenger stb.“

Általa, talán a missionariusoknak gyermekek általi dicsértetése céloztatik? A magyar kiadásban, legelső olvasmányként épen az „első oktatás istenről“ hozatik fel, — mintha a gyermek akkoráig, semmit sem hallott volna teremtetőjéről, és az is, a mi felhozatik, olly izetlen és izléstelen, hogy valóban csudálnunk kell azon elvetemedettségen, melly célszerűtlenségét, mondanám kárát, minden esetre hasztalanságát át nem láthatja. Hát még az „olvasmányi darabok“! Van ott ám sok a Jézusrol, ámbár, véleményem szerint, épen az, épen ő hibázik benne. Nem hiszszük az előbeszéd tisztelt írójának, hogy saját nevelési belátása következtében szólt volna, midőn azokat egy mellékmondatban legjobbaknak nevezé. Azon darabok, többnyire a bibliából vétettek és

mások által kiegészítettek, mellyek azonban még ügyellenebbek. Legjobb rész e három könyvben az, melly tulajdonképen a tanító kezébe való, a „beszédgyakorlatok“ (33—44) és a „mondatkötés.“ Itt természetesen a magyarban magyar nyelvre alkalmaztatnak; különben pedig mind e három könyv csak egy munka, háromféle kiadásban, csekély átváltoztatással és toldalékkal, meg ezen egy érezhetőbb különbséggel, hogy a stuttgartiban mégis csak türethetőbb mázolat van, mint a kőszegiben. Egyébiránt valami jó is találtatik benne, melly csakugyan nem csekély, hanem dicsérendő, magasztalando mindenütt, a hol csak találtatik t. i. azon áldozni is tudó jobbérti buzgóság, hazánknak legnagyobbik szüksége, — csak észszel történnék!

És itt talán megállapodhatunk, ezen „több ABC-és könyv bírálatában.“ Hogy rövid, ki nem elégitő volt, azért ne kárhoztassa az olvasó ügyünkérti iparkodásinkat s jó akaratunkat kétségbe ne vonja. Minek ott a hosszú kritika, hol egy két mondatban annak eredményét és az érdekelteknek a könyv szelleme és használhatósága feletti eligazodást nyujthatunk. Kiinduló pontot, nevelési alapelvet, igaz ugyan, tisztán fel nem állithatánk, — s nem is akarók. Tulajdon helye annak a tudományos neveléstanban vagy még feljebb az erkölcsstanban és legfeljebb — a széptanban vagyon. Itt azt csak sejtetni hagytuk az olvasó által, támaszpontul hagyván néki a helyeselteteket és a rosztaltakat. Hogy az utóbbiból több volt — annak az oka abban fekszik, mivel még mindig több a rossz, mint a jó. Ugy van, valljuk meg — s ez első lépésünk lesz a jobbhoz. De valljon végeredményeül e bírálatnak, ennél életbevágóbbat, tevőlegesbet nem hozathatnánk-e ki? Dehogy nem! — Hát halljuk: józan lélektan és meggondolt igazi erkölcsstan segítségével, csüggedetlenül *a jobbhoz fogunk kell.* Az emberi lélek és az erkölcsi világ tiszta ismerete nélkül tapogatódzunk, mint általában a nevelésben, ugy különösen az első olvasókönyvek összeírásában. Hogy s mikép összekötendő az olvasás az írással s az értelem kifejlesztésével, de főkép a szépnek éreztetésével, az erkölcsiségnek házonbelöl s azonkívül felsegélésével, támasztásával, általában a *szép életnek* felneveltetésével — mind azt már az ABCé írójának s épen annak elfelejtenie nem szabad.

Elemi tanító ő, adja tehát zsenge növendékének a *szép emberiségnek* *elemeit*, és adja azokat *tisztán*, minden sötétségnek salakja nélkül, és adja *tökéletesen*, mind az olvasásnál, mind az értelemfejlésnél, mind általában az egész praktikai életre nézve.

Emeritzky Lajos.

3. Szavalmány könyvek:

a) *Költészeti kézikönyv*, vagy magyar költemények példagyűjteméye, a költészet fajai szerint elrendezve, költészet tanulók

számára. Szerkeszté: *Dr. Bloch Mór*c, nyilv. oktató. Pesten 1815. Kilián Gy. tulajdona, 8r. 13 ivnyi. Ára 40 kr. pp.

b) *Elemi fi- és leánytanulók szavaló s olvasó könyve*. Mindkét nemü elemi tanodák (k?), ugy szinte kisebb magányos növendékek (ek?) használatára és éledeletére, szorosan a gyermeki korhoz, felfogáshoz és érdekhez, szintugy mint a nevelési szempontokhoz alkalmazva, jobb írókból, több oktatóval egyetértésben szerkeszté: *Tatay István*, Pesten 1847. Kilián Gy. tulajdona. 8r. 11 ivnyi. Ára 30 kr. pp.

c) *Grammatikai és polgári tanulók szavalmányai* 10—15 éves fiu vagy lánytanulók (k?) akár nyilvános, akár magányos használatára, ugyan ezeknek korához, felfogásához és érdekéhez, szintugy mint a neveléstannak szempontjaihoz szabva, szerkeszté: *Tatay István*. Az előbbinek helyén és kiadójánál, 1847. 8r. 10 ivnyi. Ára 30 kr. pp.

Nem első e könyvek magyar irodalmunkban a kitüzött szavalmányi és költészet ismereti célra, de ugy hiszem, hogy nemis utolsó még. Sok jelent meg már Toldy (Dr. Schedel) Ferenc: „*Handbuch der ungarischen Poesie*“ két nagy kötetnyi könyvének ideje óta, de jobb ennél mindeddigé még nem. A „*Handbuch*“ ugyan egészen más célokból gyűjteté volt össze a jeles szerkesztő által, mint a melly célból összeiratának e szavalmányi és költészeti kisebb könyvek; amannak célja volt, összes költészeti irodalmunkat, történelvi-jleti fokok szerint s egyszersmind az íróknak rövid életleirási adataival, megismertetni a külföldi, főleg pedig a német, de nem különben magyar közönségünkkel is, már csak azon okból, mivel költészi irodalmunk egyes tüneményeit ismerék ugyan már az előtt is olvasó honfitársaink; de nem ismerék az irodalmi életfát, legjelesb összefüggő szemelvényes gyümölcsseiben; nem ismerék a költői irodalom különféle és mindenágu neme szerint: ezt tevé, és mindeddigé e téren csak önnönmaga által, legujabb munkájában éreték utol és mulaté felül az érdemes szerző; emezeknek azonban célja, a magyar költői irodalomnak, nem annyira közvetítését és ismertetését eszközteni, a magyar, vagy külföldi közönség irányában; hanem sokkal inkább, ez irodalomnak bizonyos elv szerinti szemelvényes darabokbani kitálalása által, új mivelődési célokra eszközkénti felhasználtatását elérni, a nevelés-oktatás alatt levő magyar ifjuság irányában. És ha ama céi nagyobb-szerű és általánosabb, ugy imez ismét összevontabb körü és határozottabb, hasznos és szükséges, kétségkívül mind kettő; amaz tudományosabb jártasságot és több irodalmi felavatottságot igénylő; emez pedig, lelkismeretesebb eljárást és kényesebb tapintatot követelő. Az illy munka tehát, bármennyire egyenlőnek látszhas-sék is, egyenlő téren, egyenlő tárgy feldolgozása körül forogva; mégis vajmi nagyon különböz. Mert bizony, egészen másképen és más irányzatok szerint kell kiszemelni és összefüzni azt, a mit a nevelendő ifjuságnak nevelési és tiszta nyelremekekkel ismerési

célból nyújtunk; és ismét más elvek szerint azt, a mit az irodalomba bevezetésképen, nyelvet és irodalmat megkedveltetési és egyszersmind történeties fejletti szellemét fölfoghatási célból, időszakok szerint egymásután sorozva nyújtunk a felserdült nagy, és némileg idegen közönségnek. E két célt tehát összezavarni nem lehet es nem is kell, hahogy a tárgyakra nézve, netalán érintkeznének is. Nem szólok tehát többet erről, hanem átmegek csak annak bírálati szempontbéli megismertetésére, a mit a cimen kitűzött szerző urak az ifjuságnak nyújtanak. Előre meg mondom, hogy ezt „sine ira, sed cum veritatis studio“ igyekvendem teljesíteni. Mindkét író nekem őszinte barátom, tanártársam és férfias szeretetem és tiszteletem tárgya: de a mennyiben ép olly nagy és talán még nagyobb mértékben tárgya szeretetemnek és kiméletemnek az ifjuság, nem lesz szabad, amazok kedveért, erről megfelledekezni, és ennek kedveért, amazok érdemeit félreismernem. — Örülnünk kell, hogy találkoznak férfiak, kik idejük szent perceit és törekvésök drága munkáját, habár csak közvetítőkként is, ifju nemzedékünknek, különösen e téren is szánják. Írók sokan kívánkoznak lenni, de egyenesen az ifjuság számára, az ifjuság nevelési céljából hogy írának, akarnának és talán tudnának is, vajmi kevesen találkoznak még. Már pedig az ifjuságnak csak kell olvasni, az irodalomba őt a tanulót — bevezetni, ugy hiszem, csakugyan kell. De az ifjuságnak ezt is, ugy mint mindent, vezérkézen kell tennie, és pedig nevelési vezérkézen, mert mindennek a mi körülötte történik, nevelési célból kell történnie. Az irodalom nagy erdejébe őt vezérfonal nélkül bocsátani nem szabad, sem nem szabad őt előzőlneni az irodalom tengerével; hanem őt eleintén az erdőség kiállóbb csucsáival kell megismertetnünk, ligetekben vele az erdőt képzelgetnünk; forrásoktól eredve, tisztán csergedező patakok folyásán kell őt vezetnünk a nagy tengerhez. Ezt kötelessége teljesíteni az irodalmi olvasó könyveknek, kötelessége a szavalmányi füzéreknek, kötelessége a költészi példánygyűjteményeknek. Nézzük immár, teljesítik-e e kötelességöket a fentidézett gyűjteményi könyvek?

Az első, *Dr. Bloché*; ez, költészeti példagyűjtemény akar lenni, melynek feladata: mindennemű költészi alakra, vagy költeménynemre, vagy akár költelmi idomra és fajra, egyegy és több példát is nyújtani; tekintet nélkül az irodalmi korra, tekintet nélkül bizonyos szerzőre: de mindenesetre, és pedig fő tekintettel, a nyelv és az irány tisztaságára, nem különben a példának a költélyi fajjal mentül tökélyesebb megfelelésére. És a mennyiben, a költészet nemeivel a mi tanodáink szerkezete szerint, leginkább az e tanulmánytárgytól elnevezett költészi tanulók foglalkoznak: annyiban mondja a szerző is „költészet tanulók számára,“ tehát a gymnasiumnak akár V-ik, akár pedig VI-ik osztályu tanulói számára, a kik, habár idősbeknek és érettebbeknek kellene is már e tárgy tanulására nézve lenniök, — nálunk többnyire még csak

13-tol mintegy 16 évesek. A szerző felosztja a költészi nemeket, — a mit egyébiránt semmi előbeszédben nem vall be, hogy mi okból és mi bölcsészi vagy műséptani elvnek nyomán választja éppen illy felosztást — mert a könyv eleibe, még csak egy vezérszócska sincs adva és a könyv egész folytán, még csak csillagoeska sem árultatja el a szerző munkálata körüli eljárásnak elméletét, én is csak a tartalom kimutatást veszem bírálatom alá; — így csinálunk könyvet könyvekből (he, that merely makes a book from books, may be useful, but can scarcely be great), a szerző mondja, felosztja a költeménynemeket: I-szor *lantos* költészetre, II-szor *epikai* költészetre, és ehez III-szor *toldalékot* ad. Az elsőhöz számítja: 1. *az éneket*, a mely a) *szent ének* (erre van 4 példa), b) *világi*, és ez ismét: α. szerelmi (12 példa), β. társasági (4 pl.), γ. nemzeti (6 pl.), δ. természeti (6 pl.) és ε. alakilag különböző dal, minő: a sonett (4 pl.), triolet (2 pl.), ritornell (4 pl.), rondau (1 pl.), madrigal (3 pl.), ghazel (1 pl.), cantate (1 pl.); — 2. *az óda* (6 példa); ennek külön fajaként állítja fel a pindarusi ódát (1 pl.). — 3. *a hymnus* (7 pl.), 4. *rhapsodia* (1 pl.). * 5. *dithyrambus* (1). 6. *alagya* (4). 7. *heroida* (2). 8. *gnoma* (4). 9. *epigramm* (13). 10. *szatyra* (3). 11. *költészeti* (költői) *levél* (3). — Az epikaihoz számítja: 1. a *mesét* (8). 2. *allegoria*, *parabola* és *paramythia* (2). 3. *költői beszély* (3). 4. *legenda* (3). 5. *rege* (3). 6. *idylla* (2). 7. *ballada* (3). 8. *romanc* (4). 9. *epos* (2). — A III-dik, vagy „toldalék“ szakasz alatt áll: 1. *tanköltemény* (2). 2. *parodia* (1). 3. *talány* (2). — Hát e fajokkal már ki volna merítve a költészettan? kíváncsi volnék tudni, hogy valljon már valami meglevő költészettan szabályaihoz gyakorlatul adja-e a szerző e példagyűjteményt; vagy csupán és pusztán oda állítja azt úgy, hogy ezen gyakorlatokhoz a tanulmányi szabályokat csak későbbben adandja nekünk? Jó lett volna e két célt, az elméletit, habár milly röviden is, összekötni az iminti gyakorlatival, így a szerző többeknek és célszerűbben használandótt volna könyvével. Most éppen nem látjuk át okát annak, valljon miért osztja a szerző így, és éppen így fel a költélyi fajokat? mi oka? hogy a tankölteményt a „toldalékba,“ mint általában tan- és kézkönyvi saruglyába dobja, a minő saruglyának tudományos elven alapszó munkánál lennie nem szabad, — hogy mondja, ide dobja; ellenben a szatyrat és költői levelet, és epigrammot, és gnomát stb. a lantos költészethez számítja? és ide, az „alakilag különböző dalokat“ is, a mik ugyanis ide tartoznak, de nem külön fajakként, mivel azok csak lantias rimjátékok? és miért nem veti az allegoriát, parabolát és paramythiát is, (a mely három nemre csak két példát ad, már melyik példa szolgáljon a harmadikra?), vagy a todalékba, vagy a szatyra, gnoma és levél sorába? miért lantos a természeti dal, és epikai az idylla? mind ezt, és mind ennek okát, az elmélet nélküli könyvből ki nem sejthetjük. És az alap nélküli gyakorlat, vajmi könnyen tévutra

vezeti a tanuló ifjut. Könyvet ritkán, de legkevésbé szokás' ollynemű könyvet egy kis vezérszó nélkül szárnyra bocsátani. Mondandja a szerző: mikint a tanuló vezére, a tanító. Igenis. De ha e tanító igen helytelenek, költészettaniatlannak, hogy ne mondjam, elvtelenek találandja a nemek illynemű felosztását, mint igazítsa el a tanulót? gyakorlati könyvnek, mentül szorosabb kapcsolatban kell állnia elvies elmélettel, mellyre az támaszkodik, mellyet betölteni kíván, vagy a mellyet magából fejtenni ohajt. De itt, hiányos gyakorlati füzér adatik kezünkbe, hiányos azon okból is, mert a költészetnek egyik fő és lényeges faja és része, a színi (drámai) vagy cselekményi költészet, meg sincs érintve, erről egy szó, egy monolog, egy párbeszéd, egy jelenet sincs a könyvben. Vagy arra nem kell-e a költészi tanulónak példát adni? arról a költészettanban szólni nem kell? És ha, tehát példázni is kell. Hát az epikai költelemből, mikint maradt ki a *néprege, monda, tündérrege* vagy *mese?* a *regényről* és *novelláról*, ugy látszik, mintha csak azért nem tenne a szerző említést, mert folyóbeszédü epikai költemények, és minthogy ezekre példát adni, ugyis, nem lehet kézikönyvnek feladata; drámai jelenetekre példát adni, bátran lehetett, sőt kellett volna, a mennyiben épen a drámának, mint költői műnek olvastában, legtöbb gyönyörűséget lel, a maga is cselekmény után vágyakodó ifju lelke, ki szeret törni, habár csak eszményileg is, olly ideal cselekményekre, minők a dráma feladatát teszik, de az illyenek nevelhetik is az ifjut, azonkül hogy az illynemű művekben tanulhatja meg leinkább bámulni a nyelv remekességét és a költészet magasztosságát, a melly tetőpontját a drámában éri el. S im, ezeket tartám megemlítendőeknek, a mi a könyv tartalmának elrendeztét és tartalmi hiányát illeti*).

Második bírálati megjegyzésem ez első könyvre nézve illetendi a *darabok megválasztását*, vagy a válogatásból sejthető elvet. Erre nézve, csak az ebbeli panaszt hallom a könyv ellen intézteni, miszerint a szerelmi dalokat (12 darab) minők az „alakilag különböző dalok“ is (16 költélyke), jobb lett volna, kisebb számra szállítani, vagy a könyvből, egészen el is hagyni, miután az ifju szívet, a szerelemre ébredő korában erre tanítani, de még figyelmeztetni sem kell; és ezt már előre betölteni az ez utáni vággyal, tán nem is tanácsos. Mit keres a „kis leány baja“ tanuló ifjak ol-

*) E bírálatnak már a sajtó alatti kiszedetése után, értésemre adá maga a gyűjtemény szerzője, miként könyvét eredetileg megb. Vajda P. tanártársa költészettanához írta. Ez napvilágot eddigé legalább még nem látott. Azonban a gyűjtemény e nélkül is, olly időben megjelenve a mikor még nélkülözők az illynemű példákat, megtevé a maga hatását, használtatott és használtatik. A jég törve van, az első hézag betöltve — mit tenni a szerzőnek egyben is szokása és érdeme — most már könnyebb lesz jobbat hozni.

vasó könyvében? mit az „első“ „kesergő“ és „boldog szerelem“? mit „Vica lelkem kérője“? stb. A szerelmi indulat ébresztésére, nem kell, csak egy szikra, és emésztő lángba van a kebel; e lángot, nem szabad idő előtt felszítani az ifju keblében, esziünkben tartva Petőfi versét:

— — — oh szerelem!
 Egy harmatcseppnyi belőled édesebb,
 Mint egy mézzé vált tenger;
 De egy harmatcseppnyi belőled gyilkosabb,
 Mint egy méreggé vált tenger.

Már pedig sem méz, sem méregtengerré nem szabad még az ifju keblét tenni. Egyébre nézve, mig t. i. az igen munkás szerző jobbat és netalán költészeti elmélet kíséretében hozand, ajánljuk és használjuk ezt, a miről igen idején gondoskodott. Mert bizony eddigé, a szegényebb költészosztaályi tanár, kénytelen volt a magyar költészet elméletét, csak pusztán tanítani, azon esetben t. i. hahogy maga nem bírta a magyar költészi irodalom jelesb műveit és nem szánt, vagy nem szánhatott az azokbol kiszemelendő alkalmas példákra időt; vagy pedig, nem is hivatkozék magyar példákra, hanem örökké csak azon ószerü slendrián után indult a költészetten cime alatt — mint a mi tanittatásunkkor történt, hogy egyedül csak a latin költészetet tanítá, egyedül csak kopott latin példákra hivatkozván. Innen történt, hogy költésztanulóink, vajmi jó vagy legalább türhető deák verseket tudtak összeenyvezni, de az élő nyelvek és legkülönösben hazai nyelvünk költészetébe be nem avatátának. Köszönetet tehát a szerzőnek az a téreni munkásságaért is. Hazai, szellemiebb és tudományosabb mivelődésünkhöz kétségkivül tartozik az is, a mit a szerző nyujt. Az idő majd jobbra is vezetendi iróinkat. A németek között, csaknem naponta jelenik meg illynemü célokra könyv és a kritika nem győzi őket éles szemével kísérni; nálunk még mind ez csak fejr holló. De ezt is, nem volt szabad a kritikának meg nem látnia. Hozzá kellend szoknunk ahoz, hogy az ifjuság kezébe ne engedjünk könyvet jutni, a mellyről előbb kritikailag nem nyilatkoztak a tanítók, a nevelők, mint az ifjuság felelős vezérei. Nyílt a tér, a nevelési emléklapokat, a mennyiben módunkban lenne azokat jövőben is folytatni, szivesen feltárjuk nevelésoktatási könyvekröli ószinte tudományos és férfias nyilatkozatoknak, sőt kérjük azokat, hogy nevelési könyvek ne csak irassanak, de bíráltassanak is. Az illy eljárás, ha kevesebb is, de mindenestre jobb könyveket idézhetend elő!

Különben még, Bloch ur könyvének nyomtatása és kiállítása csinos. Nyomtatási hiba kevesebb van benne, mint a szerző egyéb munkáiban.

Átmenve a második két szavalmányi s olvasókönyvhez, meg kell elsőbb emlitenem, az előbbilől különböző célját. A szerző nem akar egyenesen példagyűjteményt adni, mint az előbbi, sem nem

irá könyvét különösen egy bizonyos gymnasiumi osztály számára; hanem nyújtja azt több osztálynak, és meghatározza használhatóságát életkor szerint; a másodikat adván 10—15 éves fiuk és leányoknak, tehát az első, mely mindkét elemi tanoda növendékeinek nyújtatik, kétségkívül a 10 éven aluliaknak. Az elsőt „több oktatóval egyetértésben“, a másodikat u. m. a grammatikai és polgári tanulók szavalmányait, márcsak a szerzőtől, saját maga neve alatt kapjuk. Ez a dolgon nem változtat, de még csak ajánlatosbá sem teszi a könyvet, a mely maga magát legjobban ajánlja, mert csakugyan, ugyanazon egy elvet találjuk a két könyvecskén keresztül vive, s ez egy szerkesztői kézre és egy értelemre mutat, hahogy többen segítették volna is elő a gyűjtögetést. A másodiknak rövid előszavában, azt vallja a szerző, mikint „egész irodalmunk nem való az ifjuságnak; de hát azért ez, hijával legyen-e a magyar szellem azon szép műveinek, mellyeknek nem csak éldelet céljuk, hanem az is, hogy magyar életet és ihletet ömlesszenek a különben ridegen maradó keblekbe —?!“ És ez igaz és erre vonatkozólag állítám feljebb, mikint a növendéket ha nem is vezethetjük még a nagy rengeteg erdőbe, vezessük a ligetbe, vezessük a kertbe, és sejtessük itt vele a természet bájait stb. — A nyelvben fekszik a mivelődésnek legfőbb eszköze, az irodalomban a mivelődés maga, ehez utul szolgál a nyelv, s a szép nyelv ismerete, s a költői nyelvvel barátkozás és ismerkedés, a *költői szép mivelődés* eszköze. A kik tehát az utat itt egyengetik az ifjuságnak, azok nyelvünk szép szellemének, azok hazánk mivelődésének egyengetik az utját. Szerzőnknek — és nem különben a feljebbi szerzőnek is, az vala célja és pedig, következő elv szerint (I. I előbeszéd IV l.) „összeilleszteni egy olly szavaló és olvasó könyvecskét, mellyben elemi tanulók korához, értelmi és érzelmi felfoghatásához nem különben a jó izlés, tiszta nyelv és neveléstan igényeihez mért szavalmánykákat találjon a tanító, szintugy mint a növendék.“ S ugyan azért igyekvék „távol tartani mindent, mi vagy a kimondott céllal ellentétben állna, vagy érdektelen, hideg és csak kötetvastagító szalmául volna. Ennek elérése végett, kizsákmányolá a kevés kincstárt, melly elemi tanulóknak való kincseket rejtett.“ S ezt, ugyancsak lelkismeretesen és fáradságot nem kimélve tevé a szerző. Innen van, hogy alig van magyar költő, ki elkerülte volna figyelmét s a kitől, ha műveiben fiatalságnak valót talált, valamit át nem vett volna. Ez mindenesetre, igen dicséretes munka, sőt még „németből fordított darabocskákat is vón fel, e gyűjtemény becsesbítése végett.“ És épen innen van, az igenis nagy változatosság, a bőség melly azonban népes tanodákra és osztályokra nézve, még nem elégséges; a 150 darabját az egyik és a 169-ét a másik kötetkének, egy év alatt szavalhatja le két nyilvános vizsgálatra készülgetve egy népes tanosztály. Azután ismét ujból kezdjen-e a tanító? Még gazdagabbnak kívánnók, és még bőségesebbnek az ilyen gyűjteményt; kivált ha egyszersmind olvasókönyvi célra akar-

juk használtatni. A gyermek, visszaszokott ugyan riadni a vastag könyvektől, azt hiva, hogy neki mindent megkellend tanulni; de mióta a szavalás gyakorolgatása, rendes tanodai tanulmányá lón, és az olvasás által, *nemcsak ismeretgazdagítást*, hanem egyuttal izlést, nyelvszellemet és általában kedvet akarunk ébreszteni önsz-tönözte olvasáshoz: kívánatos hogy a gyermek kezében is legyen könyv, a mellyhez ő mindig új élvezet végett fordulhasson. No de, szerző munkálkodása e téren, még e tekintetben is kielégítést vá-rat velünk, kivált, ha e keletős könyvecskék első kiadása elfogyand, mit mentül előbb chajtunk. Teljes tapintatnak találom azt is, mi-szerint a szerző, nem szoritkozik egyedül költői alaku szavalmány és olvasó darabokra; hanem nyujt egyuttal folyóbeszédü szép és válogatott darabokat, minők a mesék, elbeszélések stb. sőt még az alkalmi köszöntéseket és imákat is, köszönettel veendi minden elemi tanító. De azért a könyv nélkül mondott, vagy könyvből ol-vasott imáktól, mentse isten tanodáinkat mind örökké. Imát min-dig rögtönözni kell, rögtönözni a pillanat és egyébkinti tanításhoz vagy esetekhez alkalmazottan, másmásképen minden tanóra elején és végével. Ezt találom és tudom, én legalább leghatékonyabb-nak. De erről máshelyütt kellend tán inkább szólani, mint itt. Az itteni megemlítésére az eszmének, csak a tanodai *ima* szó serken-tett. Mindannyiszor szivből fakadt, rögtönzött legyen minden imád-ság, ha csak szófecsegéssé vagy üres szósallanggá nem akar válni, minők rendesen, a kopott könyvekből kiolvasott templomi imáink *). A szép- és remek nyelv kedvéért, tanuljon a gyermek imát is; de imádkozni, azonnal öntudatra ébredése korában, ta-nítottassék, vagyis oktattassék, vagy tán csak ébresztessék és pél-da által buzdítottassék rögtönözve, az imát egyedül — a soha nem avulható könyvből, szivéből kiolvasva.

Többet a könyv ajánlatosságára fölemlíteni szükségtelen, mert annyit tudok, hogy a ki megveendi, megbánni soha sem fogja, kívánom, hogy azt hazánk minden elemi tanítója, minden szüle, kinek gyermeke van. és minden gyermek, ki a magyar nyelvet szereti, izlés és nevelődés felé és ezáltal valódi hazai miveltség felé hajol — tegye. Örömmel várjuk még a szerző illynemű harmadik mun-káját, a mellyről azt mondja, mikint az „az elsőbknél hasonlit-hatlanul terjedelmesebb tartalmu lesz, s hogy elmélet kíséretében adand, nagyszámu és választékos, magyar költészi és szónoklati remekeket, a szónokköltészi és bölcsészti osztálynak, de szintugy egyéb mindkétnemű serdültebb olvasók (k?) kezébe, szellemi él-delet és csinosbulat eszközeül **).“ De már mit mondandnak mind

*) Ugyanezen eszmét pendité meg már, az egyhazi és iskolai lap 1846-dik folyamában, az egyhazi ének és orgonákrol irt cikkében.

**) Bíráló is készül már régóta olly munkát kiadni, saját tanosztálya számára; az adatokat legalább folyvást gyűjtögeti.

erre, t. i. az illynemű gyűjteményekre írónk, a kiknek műveiből a gyűjtés történik? Magánylag hallám már e panaszt, miszerint a gyűjteményeket kiadó és összeszerkesztő urak, vajmi sokat szednek és aknáznak remek írónk műveiből, a nélkül, hogy az író t. i. munkája kizsákmányolása iránt csak megis kérdeznék! Ez méltó panasz, és helyén találok, hogy az írók eziránt kérdeztessenek meg, akarnak-e, és mit átengedni, valamely összeillesztendő új könyvbe? Mert az írói tulajdont, csakugyan meg kell becsülni. De másrészről ismét azt vallom, mikint jobb írónknak illy gyűjtemények általi megismertetése, még inkább terjeszti nevöket, és szaporítja vevő közönségüket. A ki valamely író egy két jó művével ismerkedik, abban bizonyosan ébredni fog a vágy, azon író egyéb műveit is birni, a mikről, a kiszemelt jó szerint ítélve, hasonlóképen csak jót és többet várhatand. Olvasó és vevő közönségünk ez utoni szaporítása és megnyerése, érdem inkább a gyűjtemények kiadói részéről, mint azok irányábani vád. És pedig, tanuló ifjainkból, a kiknek az illy gyűjtemények szánvák, mindannyi vevője nő és serdül fel a magyar könyveknek. Ki ellenkezőt hisz, győzzön meg; feltéve, hogy a gyűjtemény igazán csak szemelvényes és főképen nevelési célból készült gyűjtemény, nem pedig, egész iveket és köteteket kiirrogató irodalmi orzás.

Dr. Tavassy Lajos.

*A gymnasium feladata *)*

„Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.“

Horatius.

Θύε τὰς χάριων.

Plato.

Annyira divat emberei vagyunk, hogy neveléstől árva hazánkban, nevelési irodalomtól mégis körülárasztva, szinte divatba jött az olly értekezéseket mint e jelen, azon kezdeni, miszerint már sok iratott és mondatott a nevelésről. Ne csudáljuk tehát, ha bizonyos emberek, kik azt hiszik, hogy csak Pesten tudnak csizmát és kaputot varrni, kik azt hiszik, hogy vidéken csak abból áll az igazi haladás, ha nyomban mindent majmolnak, mit Pesten tartanak szükségesnek, ne csudáljuk, mondom, ha ezen emberek a tudományok mezején is a divatot, és a mit országhirű emberek sürgetnek, akarják sinórmértékül te-

*) E cikket későbbben vettük, mint ígérve volt, s innen van, hogy azt már nem vehetők fel e füzet első részében foglalt értekezmények közé, hanem csak ide a biralmányok után. A t. szerző és hivataltársainak megjelentét e téren, máskor is szívesen elvárjuk. Megjegyzéseinkkel, mik részünkről volnának, ezuttal felhagyunk.

kintetni. Kaptát dobának az ország valamennyi iskoláiba, mellyhez minden tanító szolgálilag tartván magát, azért minthogy Franciák és Angolok, Szászok vagy Poroszok és a XIX-ik század, mellyben mi „nagy s honboldogító“ emberek élünk, ugy hozzák magokkal, hogy az ifjuságot is ne neveljük, hanem idomítsuk.

Valamint a föld népei külön államakra oszlanak, ugy minden egyes állam is elágazik anyagi és szellemi létre, vagy máskép, minden államban vannak földmivelők és mesteremberek, kik az állam anyagi szükségeinek megfelelnek; vannak ugynevezett egyházi és világi emberek, kik az állam szellemi igényeit elégítik ki. Statust és egyházt volt divatban azon főtengeyelyek gyanánt tekinteni, melyek körül mindennek meg kell fordulnia, mi egy nemzet életét illeti. Tagadhatlan, hogy nagy praktikus hiba volt, ezek mellett az iskolát számba sem venni, melly nem hasonrendü fogalom ugyan status és egyházzal, mégis legalább azon csira gyanánt tekinthető, mellyből az állam fejlődik. Azon kertész, qui miscuit utile dulci, legtöbb gondot fordít a legifjabb növényekre, hasonlóképen csak azon állam fog virágzásnak indulni, hol az ifjuság angyalokká vagy ördögökké képeztetésétől várják egy ország jólétét vagy nyavalyáját, üdvét vagy átkát.

Non scholae sed vitae discimus. Ezen szép és öröké igaz elvet, fájdalom! igen kevés ember fogja fel való értelmében. Országbirü embereink, kik a nevelésről igen is sokat beszéltek, olvastak, tán irtak is — *csak nem neveltek*, majdnem valamennyien azon mindennapi állitgatással cserélik fel, hogy a mai világ igen sokat kíván a fiatal embertől. Pedig ha az állam önállólag fejlődött, jözanul a világ nem kívánhat többet, mint a mennyi a természetadta előzményeknél fogva elérhető. Fő uraink nem csak a magok gyermekeit tanittatják rend és öszhangzat nélkül mindenféle haszontalanságra, hanem a „XIX. század igényeihez“ képest mindenfélét szeretnének iskolai rendszerünkbe is beletömni. Hasonlitnak azon szakácsokhoz, kik az étkek hiányát tulságos sok fűszerrel pótolják, azon szüzekhez, kik a természetet arcban és fogban kifés-

téssel vélik javíthatni. Ugy járunk mindennel, a mit természetéből és természetes egyszerűségéből, s egyszerű szépségéből kivetkeztetünk.

Miután többé nem vad állapotban, hanem polgári társaságban élünk, s tudjuk azt is, hogy nem mindnyájan tudhatunk és tehetünk mindent: a mai kornak feladata többé nem állhat abban, hogy az iskolai rendszerbe mindent, miről tudunk s hallunk, minden tudományt és mesterséget, p. o. humanitási osztályba geológiát és vegytant vegyítsünk és tömjünk, hanem hogy mindennek józanul kiszabjuk a maga korlátait, ne hogy a csizmadiát asztalos műhelybe, szabót pedig konyhába küldjünk mesterségének megtanulására.

Igaz ugyan, hogy az újonnan született gyermeknél, kivévén a királyok, hercegek, s tán a magyar nemes ember fiait, még nem tudni, ha valljon azok mint politikusok vagy boltos inasok, mint kalaposok vagy papok fognak-e valaha hazájoknak szolgálni. Itt nem kormányozhatjuk a természetet, s Rousseauval, ki azt állítja, hogy minden jó a mint a teremtő kezéből kerül s minden elfajul az ember kezében, mink, bár legyen urfi is a csecsemő, kivételt még sem tehetünk; hanem látván, mikép szüksége van arra, hogy tagjait kinyujtsa, mozgassa s szabaddítsa ki azon megdermedésből, mellyben az anyai méhben olly sokáig öszve valának gugorodva, csak azon leszünk, hogy embert képezzünk az emberből; mert az emberek társaságában is, mikor még hon és polgár ismeretlen eszmék valának, előbb embereknek s emberekké kell vala lenniök, hogy annyival jobb polgárokká váljanak. *A legelső nevelésnek tehát emberinek kell lennie*, azaz: gyermeket első évében sem keresztyénné, sem zsidóvá, sem szabaddá, sem szolgává, sem magyarrá, sem franciává, sem pappá, sem főispánná, sem polgármesterré, sem gőzgépgyártóvá nevelni nem lehet, ha csak az isten és a természet örökké szent törvényeit lábbal tapodni nem akarjuk. De valamint az élet első éveiben főkélléknek tekintem emberré nevelni az embert, ugy más részről, miután civilisált világban élünk, egy közös hazát ismerünk,

mellyen „szóval s tettel segíteni“ legszentebb kötelességünk, sürgetős szükségnek tartom, hogy a gyermek, mihelyt járni s beszélni tanult — nem azt, mint főuraink tartják, hogy francia gouvernante-tól francia, német szobaleánytól vagy a házba fogadott koldus gyerektől német, egy a lánchidnál dolgozó angol családja körébe küldetve angol, a mint szokás mondani „játszva“ nyelveket tanuljon, hanem hogy valahol csak nyilvános tanítás létezik, a családi körben és az iskolában e két szóval ismerkedjék meg, „*mi a haza és a polgár?*!“

Ha ezen eszmékre nézve tisztában lesz magával a tanító vagy nevelő, s tisztába hozta növendékét, minden percet elveszetnek tekintend életéből, hol nem a reábi-zott növendéknek hasznos polgárrá kiképeztetését, és a haza általa leendő boldogítását tartotta szeme előtt. Eleinte még, minden ember minden — reményben t. i. Nevelés és tanítás még legszélesebb értelemben alkalmaztatnak. De ha a polgári társaság haszonvehető tagjává akar válni, a minő arányban lelke s teste növekedik, éveiben előre halad; ugyanazon arányban öszve kell vonnia szárnyait, nehogy hiába töltötte légyen idejét és erejét olly dolgokra, mellyeknek hasznát épen nem veendi, és a mellyek helyett, ha egyszerübben fogja fel pályájának célját, temérdek idő, erő s pénzbeli költséget megkimélve, előbb van ott, mint azon szabó, a ki egy egész éven keresztül fizette francia nyelvtan tanítóját, és csak akkor tudja meg, hogy tótul tanult. Mihelyt az ember az általános emberi nevelésen túl van, mihelyt olvasni, írni, számolni és imádkozni tanult, jó ha tudja, ha valljon professor akar-e lenni, vagy gépész, cukorgyáros-e vagy szivarkereskedő. S véleményem szerint ez az a pont, hol iskoláink elhibázták, hol azok, kik a XIX-dik század igényeihez mérve non scholae sed vitae akarják nevelni az ifjúságot, nem gondolva a tanítók képességével vagy nem-képességével, tekintetbe nem vevén tanítóink szerfelett csekély számát és előadandó tanokkali tulterheltségét, mindenféle tudományt, a miről csak hallották, hogy tán Lipcsében vagy Berlinben tanítják, s melly egy ifju tudományos kiképeztetésére legalább nem káros befolyásu, jónak tartották a ma-

gyarhoni ágostai hitvallásu evangélikusok oskolai rendszerébe fogadni, — tekintetbe nem vevén, a mint már mondám, azt, hogy míg a külföldön *egy* gymnasiumban **15—20** tanító is működik, arra hazánkban *hárommal* kell beérnünk! — No de hiszen ezt lutheránus szegénységünk hozza magával: s ezért ez ellen kifogásom nem lehet, mert azon segíteni, a nevelés ügyét felkarolni, a tudományt hazánkban is előmozdítani, nemcsak egy szerény, szegény s mégis serény oktatói tanácskozmány dolga, hanem ha a haza céljait jól felfogta, s kitüzte magának, *az országgyűlés dolga, és legsürgetősb teendője!!!* Nekem, ki itt a gymnasium feladatáról akarok értekezni, csak az ellen van egy szerény észrevételem, hogy azon férfiak, kik iskolai ügyünk rendezésével foglalkoztak, szegénységünkkel, tanítóink csekély számával nem gondolván, sem a lépcsőnkinti haladást, mint rendszerünk bírálatánál kimutatandom, sem az időarányt, mellyben bizonyos tantárgyak előadassanak, tekintetbe nem vették. Rendszerünk legújabb kiadása szerint épen nem panaszkodhatunk, hogy a latin nyelvre elegendő idő ne engedtetnék, hanem hogy a görögre szánt idő azzal semmi arányban nem áll, az csakugyan tagadhatatlan. Pedig a *görögöktől*, — ebben minden való tudósok megegyeznek, *többet tanulhatunk mint a rómaiaktól*. Tudomány és művészet inkább az Olympuson, mint a gögös Kapitoliumon ütötték fel lakhelyeiket. De hát ha még a szempontot nézzük, mellyből a görög nyelv a szónoklattani osztályban kibagyatni inditványoztatott, tartanunk kell, nehogy érzvén real tanodák szükségességét, azonképen véltek a dolgon segíteni, hogy egy hézagot a másikkal pótoljanak, hogy ott a görög nyelv helyébe, geológiát és vegytant fogadjannk be.

Nézzük először, *mit* nevezünk *Gymnasiumnak* és mit kellene a szó értelme szerint annak neveznünk, *szabjuk ki* annak *határidejét* és *hatáskörét*, hogy lássuk abból, *mit ér az el* — mostani alakjában, s *mit kellene s lehetne* annak elérnie, s tisztán álland előttünk annak *mind fogalma, mind feladata*.

Gymnasiumnak nevezik a nyilvános tanintézetek azon osztályait, mellyek a nemzeti vagy polgári iskolák és az egyetemi pálya avagy a kollegium vagy lyceum között közép helyet foglalnak el: — külföldön vannak *reál*gymnasiumok is, és ha az ilyenekre hazánkban is tehetnénk szert, az ezeknek megfelelő felsőbb fok, valamint a *tudományos gymnasiumoknál az egyetem*, ugy *ezeknél* a pesti Ludoviceumban felállithatandó *Polytechnikum* lehetne. Tudományos gymnasiumainkat szokás felosztani, grammatikai és humanitási oskolákra, a grammatikaiakat ismét négy, a humanitásiakat két évi folyamatra, vagy, ha akarjuk, grammatikára, syntaxisra és rhetorikára, mellyekből mindegyikben kétkét évig szokott maradni az ifju. S ha kérdjük, mit tanul ezekben? felelet: vallástant, latin, magyar, német nyelvet és stylt, számvetést, matematikai, physikai és polgári földleirást, magyarhoni történeteket, természetrajzt, szép és helyesírást, görög nyelvet, tértant, közönséges történeteket, népszerű természettant; a humanitási oskolákban: keresztyén hit és erkölcsant, szónoklat és költészettant, latin remekírókat, görög nyelvet, (a kik ettől megcsömörlenek, geológiát és vegytant), magyar és német nyelvet, stylt, magyar jeles írók ismeretét, görög s római történeteket, régiségeket, régi földleirást és történeteket, mythológiát, mathesist és geometriát; — ha a sors és a körülmények kedvezők, talán testi gyakorlatok, ének- és rajzban is vehet részt a tanuló ifju. — E szerint azt kellene gondolni, hogy minden megtörtént, mi csak szabad ember kiképeztetésére megkivántatik: bévezettetik a történet templomába, megizleli a görög és római életet, belép a Tempe kies völgyébe, felhág az Olympusra és Parnasszusra, iszik a Hippokréné forrásából, a római törvény és jog mellett el nem mulasztja a jelenkor haladásos tüneményeit megismerni; hogy hazájában idegen ne legyen, megismerkedik hona földjével, lakosaival, vallásaival, alkotmányával, kiképeztetik jó keresztyénné, tanul nyelveket, számvetést, tértant, talán még néhány szép mesterségeket is; — az eképen minden oldalrol kiképeztett ifjut lehetlen bé nem vezetni a természet titkaiba, gép és vegytanba, nehogy ezt

elhanyagolván, az iskolai rendszer egyoldalúsággal vádoltathassék. Honnan van mégis, hogy felső intézeteink tanárai szünet nélkül panaszolkodnak, miszerint alsóbb osztályokból hozzájuk került tanítványaik éretlenek, készületlenek, — honnan, hogy olly sokan, s pedig hazánknak épen nem utolsó férfiai, panaszolkodnak, miszerint olly sokat feledés végett (in futuram oblivionem) kellett tanulniok? — honnan van az, hogy honunk legkitünőbb férfiai megegyeznek abban, miszerint tudományosságok alapját épen nem a gymnasiumba vetették, sőt hogy még a legelső ingert a tanulásra sem kapták nyilvános iskoláinkban? Véleményem szerint a hiba ott rejlik, hogy itt *Quintilianusnak* „*non multa sed multum*“—ját *tévesztettük el szemünk elől. Nem tudunk semmit, mert mindent tanultunk.*

A *gymnasium* határidejénél s hatáskörénél fogva, még nem teheti az ifjút tudóssá, — ne is tegye, ez nem is lehet célja; de *alapját* igenis *vetheti tudományosságának*, hatalmas *ingert* és *ösztönt nyújthat* a tanulónak, mig el nem felejtí hogy feladata nem annyira anyagi (materialis), mint inkább szellemi (cultura formalis) miveltséget adni. A főhiba az, hogy a *szellemi elem nem tartatik meg gymnasiumainkon a maga tisztaságában* *).

*) Ezen hiba onnan ered, hogy a non scholae sed vitae discimus féle elvet fonákul alkalmaztatjuk, hogy korunktól, melly mindent kívánni látszik, tovább hagyjuk magunkat ragadtatni, mint észszerü nevelés azt szükségessé tenné, szóval, hogy azon elvből indulva ki, miszerint jó volna mindent tudni, mert praktikus emberek ugy okoskodnak, az ember nem tudja, mikor és hol veheti annak hasznát, terheltetnek meg nyilvános oktatóink mindenféle zagyvalékkal, — hogy mind magok veszítsék el hivatalokhozi kedvöket, mire olly szent tüzzel készültek, és mit olly szent tüzzel megragadtak; mind a tanulóban is jó korán, *vágy* helyett *unalom* ébresztessék mind az ellen, mit tanul és mi csak távolrol is tanulásra emlékezteti őt. Mert untatja az embert mind az, a mit vagy megvet, s nem tart arra méltónak, hogy vele foglalkozzék, vagy a mi annyira tul van felfogásán, hogy azt megérthetni nem is reménylheti. A német nyelv pl. azért untató iskoláinkon, minthogy divatba jött mind azt megvetni a mi német, bár sok magyar író nem átalja a németektől venni „eredeti“ gondolatait; untató a görög, mert

Mit teszen, a gymnasiumban a szellemi elemet a maga tisztaságában megtartani? Ez alapkérdés meg lesz fejtvé, ha szemügyre vesszük, mit céloz a gymnastika, vagy a testgyakorlat a testtel. *Gymnasiumban ugyanaz történ-*

nem szokás azt vinni annyira, hogy hasznát vehessék. Itt mindig csak a dió hajával bajlódunk, magvát nem izeljük. Pedig csak azt lehet vérré (*in succum et sanguinem vertere*) változtatni az ifjuban a mi őt érdeklí, és ha ezen cél el nem éretetik, azaz, *ha a gymnasiumban előadott tárgyak vérünk-ké nem változtatnak*, ha annyira nem gyakoroljuk, hogy mintegy *második természetünk-ké* váltak, a gymnasium feladata és célja el nem éretik, *el lesz hibázva*. Én itt nemcsak polyhistoriánk ellen kelek ki, mint a melly mellett tudományosságunknak szilárd alapot nem vethetünk, hanem véleményem szerint az achromatikai tanmodor is nem kevésbé löktet vissza célunktól. Szokás, vagy nyomtatott kézikönyvet, vagy írott vezérfonalat használni. Ha ki sokat diktál, panaszkodnak, hogy keveset magyaráz, — ha ki sokat magyaráz, — attól kell tartania, hogy nem lévén képesek tanulóink (a gymnasiumon) öszvefüggő előadást felfogni, ásitozni kezdenek. Ha pedig az év már vége felé siet, akkor *siet a tanító*, hogy a relatióba betehesse, miszerint *minden iskolai tanait „elvégezte*.” Ismét csak írott malaszt! — Nemcsak, hogy az ember meg nem győzheti magát az eféle sietéseknél, hogy értik-e az előadottakat vagy nem, — sokkal nagyobb gonosz még az abból származó unalom, az unalomból származó kedvetlenség a tanulásra, az abból származó tudatlanság és a legnagyobb baj a napokon keresztüli hivalkodás. Illy rendszer és tanmodor mellett igen keveset, vagy épen semmit sem bizhatni a tanulók *magánszorgalmára*, pedig ezt és az öntevékenységet tekintjük minden emberi mü és következképen a tudományosságnak is legszilárdabb alapjának. Ezt akarnók minden ifjuba önteni tölcserrel, ha lehetne! S mi lesz ennek vége? a fiunak, nemcsak hogy kedve elmegy a tanulástól, mert physikai lehetlenség, hogy annak legkisebb eredményét is láthassa, esze eltompul, s azon előítélettel telve, miszerint *a tudományoknál gyönyörörről nem is álmodhatni*, azt *másutt keresi*, elmerül a testi gyönyörökbe, ezek tilalmas volta csak ingert ád (*nitimur in vitium*) azt méginkább keresni, innen az erkölcsi kihágások, mellyek majdnem szükségessé tennék, hogy az, quem dii docentem fecerunt, inkább káplárnak, mint tudományos embernek képezte ki légyen magát! Nem mondom, hogy kevesebbet tanuljanak ifjaink, elég kevés az (mert én a semminél is kevesebbnek állítom) a mit ifjaink rendesen tudni szoktak, mikor a gymnasiumból a lyceumba átmennek. De

jék a lélekkel, a mi a testgyakorlatban a testtel, és nem csak, hogy a szellemi elem a maga tisztaságában meg lesz tartva, hanem valamint a gymnastikába nagy örömmel járnak a fiuk, ugy a lélek gymnasiumába még nagyobb örömmel járhatnának. A testgyakorló intézetben, hogy egy német nevelő szavaival éljek, tanulnak: állni, lépni, futni, ugrani, hajigálni, tagjaikat kinyújtani és egyensúlyt tartani, huzni, vonni, nyomni, dobni, lökni, mászni, birkózni és uszni. Ellenben nem tanitnak ott ásni, kapálni, furni, ráspolni, kovácsolni, vésni, gyalulni, fűrészelni és evezni, ámbár mind ez utóbbinak közvetlen az életre nagyobb haszna volna, és jobban is edzené a testet. Hasonlóképen nem tanulnak táncolni, lovagolni, kötelen táncolni, jöllehet mind ez, mind a lélek jelenlétét, mind az egyensúly érzetét, jobban képezné ki a közönséges gyakorlásoknál. Nagy gonddal elkerültetnek tehát minden összetett, mesterséges és veszélyes gyakorlások, — csak a testnek s annak szabad tagjaival, izmaival, sulyával való élése tanittatik; kimutattatik a csontok, inak, rostok rugékonysága és ellenállása az ujakon, kezeken, karokon, lábujakon, lábakon, lábikrákon, combokon, csipőkön, derékon, mellen, hátgerincen, nyakon és fön; végtére még figyelmeztetnek a gyermekek, hogy az egyes tagok hajlásainál fogva mennyire szabad megerőltetésöknek terjeszkednie. Az eszközök is a legegyszerűebbek, rud és kötél. Valamint észszerű és bonctani ismereteken alapuló gymnastika bánik a testtel, épen ugy bánják a gymnasium az ifjuság lelkével. *Nyelvtan és matematika tárgyai a tanításnak, magok a nyelvek, nevezetesen a régiék, szó és betű, valamint szám és vonás a tanítás segédeszközei.*

Régenten zárda alakuak voltak a tudományos intézetek, a nevelés papokra bizva; sokat üzték a régi nyelv-

---

ezen *keveset* legalább hadd tudnák jól, és *csak ezen parányi vált volna vérükké,* de ezt mostani előadási modorunk mellett elérni nem fogjuk, azért jót állok. A gymnasiumban egész a rhetorikáig, még ezt is hozzávéve, *fejlesztő, katechetikai* tanmód kell, de épen hogy ezt behozhassuk a *legégrekiáltóbb szükség jó kézikönyvek* mellyeket minden tanár maga ki-dolgozott legyen *saját osztalya* számára.

veket, el nem hanyagolták a matematikát, a többit mint reálét számba is alig vevék. Az ujkor külföldön, különösen a németeknél a sürgető jelen folyamától tovább hagyá magát ragadtatni, mintsem kellett volna, s annyi anyagi, annyi idegennemüt vett fel tudományos intézeteinek rendszerébe, hogy azt egészséges lélek és józan gyomor többé meg nem emésztheti. Ez ellen mink magyar ev. tanítók panaszra nem fakadhatunk, mert reále csakugyan kevés van rendszerünkben, de hogy matematikára aránylag borzasztó kevés idő van szánva, és hogy jelen tanmodorunk mellett csakugyan azt a célt a lélekkel, mit a gymnastika a testtel, elérni nem fogjuk, azt alig vonandja valaki kétségbe. Pedig a lelket igazán lelkessé tenni, nem sokfelé elszórni, hanem jól megköszörülni, úgy hogy viruljon s örüljön, kedvet nyerjen a lélek munkálni, azon cél leginkább a nyelvek és a matematika s a katechetika tanmód által érheti el.

Az ifju élet azon gyönyörű kor, azon hajnal, hogy úgy szóljak, mellyben az ember legfogékonyabb nagy eszmék iránt, a tanítónak pedig főfeladata oda dolgozni, hogy ezen hajnala az életnek minden igaz, jó és szép eszmék honává, az eszmények (idealok) szülhelyévé váljék. Illy eszméket költeni, fejleszteni, gondolatokká nevelni, a nyelv dolga; mert a mi lelkünk mélyében rejtve van, mint a kovában a szikra, — azt csak szó, — a mintegy az ifjuságban lakozó és abban visszatükröző tanító élő szava, a nyelv segítségével fogja életre teremteni. A nyelv elmeséli a mult dolgokat, s így bevezet a történet templomába, leírja mellyeket, térben együtt látunk, szavakkal rajzolja, mit különben csak ecset és szinek segítségével varázsolhatni vissza, testet, életet ad a gondolatnak, még titkos sejtelmeket is képes kimondani; szóval érzelmeket, eszméket költ, és így végtére mind a költő magasztos repte, mind a bölcs lángesze a nyelven alapszik. Ha pedig a szó a hangba lelket lehel, akkor a másik tanítási segédeszköz, a matematika a körülünk eső tárgyaknak mennyiségét és nagyságát határozván meg, azoknak idomot ad; ha a lélek a *nyelv* által *teremtő*, úgy

ez által *rendeső*. Szükségtelen adatokkal támogatnom ez állításomat, milly hathatóssá vált a nyelv és milly éles hártároztságot és jótékony tisztaságot nyert az emberi lélek matematikai vizsgálódások és gyakorlatok által.

De tovább haladott korunk e csekélységekkel még be nem éri, még igen kevés, vagy tán semminek tartja, ha egy ifju, ki hat éven keresztül koptatta a gymnasium padolatját, egy pár latin és görög szó segítségével többre nem vitte, minthogy gondolkozni, és gondolatjait rendbeszedni tanulta. Ez onnan van, minthogy nem ismerik az ifjuságot, fel nem fogták annak szellemét, mellynek sajátja inkább álmokban élni, mint valóban. Az ifjuság egy külön világ, mellyet azok, kik szünet nélkül annak körében nem forgolódnak, vagy az élet zajai közt is a lélek ifjuságát fel nem tartották, nem ismernek, nem ismerhetnek. Nagyszerű remények dagasztják az ifju keblét, de nem látván azok valósultát az életben, elszökik a kétely és nyugtalanság világából, és vagy a késő éj homályában vagy méltóságos fenyes magányában csüng az emberiség multjának és a maga jövőjének álmain. Mig az illy ifju még az élet által el nem romlott, mig csak szabadon s kedve szerint teremti, tán soha testté nem válható eszméit, mig a mindennapi jelen rideg képe őt ki nem elégíti, és azt mit keble titkon sejt, csak a történet varázsemlekeiben vagy egy szebb jövő reményében véli fölhalálhatni; addig mondhatjuk az ő korát élete hajnalának, addig mondhatjuk, hogy zöldel és virul, és hogy eszményteljes tavasza tettdus férfikort ígér. Hasonlitsunk most öszve egy clyan ifjut, ki Homér s Virgil költeményeinél fellángol, ki legfőbb boldogságnak tartja a régi bölcsektől, egy Sokratestől, egy Platótól tanulhatni, és kit a régikor hősei nagy tettekre hevitnek, szóval ki ifjuságát mintegy az egész emberi nem ifjuságának fénypontjain újra keresztül éli, hasonlitsuk ezt öszve, mondom az ollyannal a ki mindenről felvilágosodván, többé titkot, többé csudát a természetben nem lát, ki a virágok csak illatjában, a bogarak és madarak csak tarka színeiben többé gyönyört nem talál, hanem ama bogarat, mellyet mint ártatlan gyermek csak azért, mert életet látott benne, játszó társának, ma-

gához hasonló lény gyanánt tekintett, most hideg vérrel szétboncolja! hogy elhallgassam azt a gőgöt, mellyel az illy fiatal természetvisgáló köveit s növényeit gyűjti, s kemény szívvvel egész sorokban képes feltüzni a bogarakat és lepkéket, mit mondjak ahoz, ha vannak emberek, kik az illyenekben vélik rejleni az ifju életrevalóságát, s ezért tömjénezve a szüléknek csak nevelik a gyermek gőgjét. És ugy gondolom nem lesz nehéz kitalálni, mi ébresztendi inkább az ifju gondolkozását, mi felelend meg inkább egész lényének, mi lesz alkalmasabb tudásában az alaposágot és rendszeretetet előmozdítani, a régi nyelvek és a matematika-e, vagy a természettudományok?

Az ifjuság az eszmék hona, és így a rokonszenv törvényei szerint csak eszmei, szellemi által, mi távol áll földi érdekektől, lehet s kell azt nevelni, tisztítani, nemesíteni. Az ifjuság derült arccal önként hozza felénk az eszményeket tisztán sugárzó szemével, s ezeknek kifejtésére legalkalmasabb eszköz a régi nyelvek és a matematika. Ehez járul még az is, hogy míg a természet és vegytan a legélénkebben fejlődnek, és sok tanai felett még magok a természetvisgálók is ellenkeznek, addig a nyelv és a matematika a legmeghatározottabb törvényeken alapulnak. Pedig ha a *gymnasiumot* azon műhely gyanánt tekintjük, hol tudományosságunk alapját lehessen megvetni, soha el nem szabad felejtkeznünk, hogy *itt* csak e *legbizonyosabbat, csupa pozitívot, általánosan elismerttet szabad* előadnunk, hogy az eképen szilárdul megvetett alapon, a lycealis vagy főiskolai tanítók annyival könnyebben s szabadabban tovább építhessenek.

Vessünk most egy átfutó pillanatot jelen iskolai rendszerünkre, méltányoljuk azt a legrészrehajlatlanabb szempontbul; nézzük hol hiányos, hol kellene azt változtatni, bíráljuk meg, és nézzük, mi volna a cél, a miveltségi fok, mellyet az ifju a gymnasiumon elérjen, hogy akármellyik pályát áldott sikerrel tovább folytathasson.

Mi a gymnasiumban a tanító előadását illeti, előre bocsátom, hogy minden akadémiai vagy öszvefüggő előadást, hol csak a tanító beszél, a tanítvány pedig szen-

vendőlegesen hallgat, kiküszöbölendőnek tartok. Ha a gymnasium a lélek gymnastikája akar lenni, a lélek minden tehetségeit, főképen az emlékező és ítélő tehetséget kell elfoglalva tartani, úgy hogy a *tanító* mint az egésznek lelke, a lehetőségig *legkevesebbet beszéljen*, de annyival nagyobb *élénkségben tartsa a tanítványok figyelmét és nyelvét*, úgy hogy azok minden egyes szóra, mit tanulóársuk mond, épen úgy figyeljenek, mint jelen állapotunkban csak a legjobbak, a legérettebbek szoktak a tanítóra figyelni. Szóval a *tanítási mód legyen* (katechetikai) *fejlesztő*.

A gymnasium határideje hat esztendő, célja a mint iskolai rendszerünkben látszik, az ifjunak némi encyklopaedikus tanítást nyújtani, hogy képes legyen a lyceum, vagy főtanoda tárgyainak felfogására. Jobb volna ugyan, ha itt három osztály helyett hat, három tanító helyett hattal bírnánk. De ezen anyagi szükségét a legjobb tervvel sem pótolhatnók; ha tehát reformálni akarunk iskoláink körében, szegénységünket nem bántva kell néznünk, ha valami módon jobbat nyújthatnánk-e az egyetemes gyűlés által módosított iskolai rendszer helyébe. Véleményem e részben az, hogy azok, kik az iskolai rendszert kezünkbe adják, csak igen csekély sikerét tapasztalandják, ha mindég csak reformokat csinálnak, de a *reformtól*, a tökéletes új épülettől irtóznak. *Mig gyökerestől ki nem forgatják e mostani rendszert a maga formájából, semmiféle célt elérni nem fogunk*. Ismétlem újra, nem panaszkodhatunk, hogy sok reále taníttatnék gymnasiumainkon, tán felette kevés is van; csak azon tárgyakban, a mellyek kitűzvék nem látok semmi arányt és tekintetet a lépcsőnkénti haladásra. Vegyük tehát magát a rendszert, és nézzük annak 24-dik lapjától 31-ig.

1. *A vallásban*, Ziegenbein felülmulja a fiuk felfogását. A kereszt. hit és erkölcstan a hum. oszt. ban a legjobb arányban felállítvák.

2. *A latin nyelvtanításban* nem kellene annak szóképzési részével mint a legszárazabbal kezdeni. Az jó, hogy a szókötés is már itt veszi kezdetét, — de hiba,

hogy annak szabályainál. Itt megfordítva kellene bánnunk a dologgal, s a helyett, hogy a tanult szabályokat példákkal felvilágítsuk, inkább sok példából kellene a szabályt levonatnunk. Aránylag a többi tárgyakhoz képest 8 óra sok, valamint a humanitási osztályban sok a 6 óra, különösen, ha azt a görögre szánt hetenkénti 2 órával hasonlítjuk össze.

3. *A magyar és német nyelv* tanítására a hetenkénti 3 óra kevés, még kevesebb a szókötési osztályban, hol a görög rovására a magyar és német csak két órára szorítottatik. A humanitási osztályban pedig a tanulóknak a német nyelvben már annyira kellene lenniök, hogy ez a nyilvános tantárgyakból kimaradhasson.

4. *A számvetésben* az első grammatikától a humanitási osztály másodévi fokáig, *semmi tekintetet nem láthatunk a lépcsőnkénti haladásra*. Az előadandó anyag semmi arányban sincs az idővel, mellyben annak elő kell adatnia. Én itt *minimumnak* hetenként négy órát vennék el, és a megalapított rendszer fokozatos lépcsőztetése helyett azt ajánlanám, hogy:

a) Az első és másodévi grammatikában a törtszámokat hagyjuk még el egészen, mert sok, ha 30 tanítvány közül egy fogja fel, s elégedjünk meg azzal, ha *jól tud számolni, számot írni és kimondani, tudja a négy alapeget, s a hármass regula* legegyszerűbb neveit; a *geometriából* pedig (ez ajánlhatóbb a törtszámnál) *tudja*, mi a *pont*, a *vonás*, az *alak*, a *három*, a *négy*, és a *sokszög*.

b) A szókötési osztályban az előbbiek ismétlése után következnek az öszvetett hármass regula, a törtszám és tizedes törtszám, és a geometria egészen a stereometriáig.

c) Illy alapon a humanitási osztályban vihetnék az algebráig, a gyökök, aequatiók és logaritmokig; a geometriában pedig a trigonometria plánáig.

5. *A matematikai földleírás* felfogására a grammatisták képtelenek. A földleírás tanítás legjobb módora az

volna, ha azon helyből, hol a tanulók épen vannak, kiindulna, ugy a vármegye, onnan a kerület és az egész ország ismeretére juttatnának és így tovább.

6. A *természetrájszot* meghagyhatnók, a mint van, ámbár ez osztálybeli tanítók, kikről bizton hiszem, hogy kompetensebb bírák e részben magamnál, azt állítják, hogy még a növény és ásványtan nem nekik való. Csak a szókötési osztály második folyamatjában az a megjegyzésem, hogy *népszerű* természettan helyett inkább *egyszerűt* kellene oda irni, és hogy Tarcy „népszerű“ természettanja épen nem népszerű. A vegytan elemei pedig, valamint a retorikában a geologia és vegytan minden káros befolyás nélkül egészen kimaradhatnának, mert ezek a gymnasiális tanokban csak zavarják az öszhangzatot.

7. Az *utánírási* és *helyesírási* gyakorlatok a nyelvtanításba valók, és attol elválaszthatlanok; a *szépirományiak* pedig magányszorgalomra bizandók.

8. A *görög nyelvtanításban* az itten ajánlott hellen nyelvtan elemei mellett, mellyekben csak az igazodik el, a ki annyira bírja a görög nyelvet mint azon könyvnek szerzője, és a *hetenkinti két óra mellett semmire sem mehetni*. Annyival inkább teljes lehetlenség az illy tervet mellett azt oda vinni, hogy a tanuló a humanitási osztályban Homer Odysseáját magyarázhassa. A gyermek nem futhat, mielőtt járni tanult. Ezen nyelvre a szókötési osztályban legalább 4, a humanitásiban 5 órát kellene fordítanunk, és még akkor is a *legfényesebb* sikerrel koronázottnak mondandhatjuk fáradozásainkat, ha oda vittük a tanulót, hogy az új Testamentomot és Xenophon historiai műveit (*Κύρου Ἀνάβασις*, vagy *Κύρου παιδεία*) érthesse.

9. *Mind magyar, mind közönséges történetekre* a görög nyelv és számvetéshez képest, aránylag sok a 3 óra hetenkint. Mind a kettőnél életrajzi szempontból kellene kiindulni, hogy a tanulóban vágy támadjon magának a történet tökéletes képét kiegészíthetni, és hogy még akkor is kitünőbb férfiak tettei fénycsillagok gyanánt nyomják be magokat az ifju emlékezetébe.

10. *Rhetorikát és poetikát* ugy előadni, hogy mind a kettő mind a két évben adassék elő, de majd az egyik,

majd a másik tárgyalassék bővebben (miért nincs kitéve, hogy addig a másiknak „hiányosan“ kell előadatnia?) kép-
telenség. En itt ugy segíték magamon, hogy az elméletet
félévre szorítom, és így mind a kettőt kétszer egyforma ter-
jedelemben adom elő.

Hiánynak vagyok kénytelen tartani még azt is, hogy
minden osztályon keresztül nincsenek előlírva szavalási és
stylbeli gyakorlatok mindenféle nyelvből. Igaz ugyan, hogy
hetenkinti 20 óra alatt azt el nem érhetni, a mit a külföldi
gymnasiumok érnek el, hol a tanuló hetenkint 32 óráig
van elfoglalva az iskolában, ide nem számítva annak ének-
lési, rajz- és testgyakorlati óráit, hol hetenkint 10 óra csak
latin, 6 óra görög, a többi pedig egyéb tantárgyakra for-
dittatik. Nem céлом ifjainkat hetenkint 32 óráig fogva tar-
tani, mert nem csak attól tartanék, hogy kedvöket veszem
el a tanulástól, hanem még inkább aggasztana a gond, hogy
egészsége vallana kárt; de ha hetenkint 24 órát töltene az
iskolában, véleményem szerint tulzólág meg nem eröltet-
nék. E mellett elérnök azt, hogy ha a latin nyelvre az alsóbb
osztályban 6 órát szánnánk, a szókötésiben pedig a görögre
4et, a retorikában pedig mind a kettőre 5, 5öt, mathe-
matikára is juthatna valamennyi osztályon keresztül 4 óra.
Ezek azon tanok, azon oszlopok, mellyek legszilárdabban
tartandják fen a gymnasium épületét.

A vallásban oda kellene mindennek felett iparkodnunk,
hogy tanítványaink az igének nemcsak hallgatói, hanem
cselekvői is legyenek. Magaviseletökkel igyekezzenek kimu-
tatni, miszerint komoly szándékuk isten országának méltó
polgárává válhatni valaha. Ez a sok vallás *tanítással* nem
éretik el annyira, mint annak *gyakorlata* által a tanítók
részéről is. Sokkal szentebb valami a vallás, sem hogy ad
nauseam puerorum szétmosassék. Mindennapi ima és ének-
szó, gyakorlat élet és kevés oktatás belöle legtöbbre viendi
e részben ifjainkat.

A történet, földleírás és természettanbol vigye an-
nyira, hogy elegendőképen légyen előkészülve a felsőbb
fok, azaz a lycealis előadások felfogására, megértésére.
A matematikára már feljebb mondám ki véleményemet.

A nyelvekben mint előadási nyelv is főszerepet játszik a magyar. Ennek segítségével taníttassék a német, latin és görög. És pedig a milly arányban az egyiknek gyakorlatára annyira haladtak, hogy annak elmélete többé semmit tanulni valót hátra nem hágy, olly arányban maradjon az ki a tantárgyakból. Nevezetesen:

a) A *magyart* vigye minden tanuló olly tökélyre, hogy azon jól tudjon beszélni, az irodalmat értse s legyen képes mind kötetlen mind kötött beszéden írni.

b) A *németet* értse, beszélje, s tudjon legalább folyóbeszédben nyelvtani és szókötési hiba nélkül írni.

c) A *latinon* tudjon a nyelvtan és szókötés szabályai szerint tisztán írni (a beszélést ezen nem sürgetném) és értse Cicerot, Julius Caesart, legfeljebb még Óvidiust, Horatiust, Virgiliust.

d) A *görögöt* vigye annyira, hogy értse az új szöveget és Xenophon történeti műveit.

Ezeket is elég nehéz elérni, rendszerünk pedig hetenkinti 20 óra alatt sokkal többet kíván. A különbség a rendszer terve és az én alázatos kívánságom közt csak az, hogy amaz a tanítónak még *legnagyobb megeröltetése* mellett *soha eléretni nem fog*, ez ellenben a legjobb esetben, azaz, ha tanító és tanítványok egyforma buzgósággal üzendik dolgukat, legalább némileg elérhető. Az eképen kiképezett gymnasiastát *érettnek* tartanám, hogy a lyceumnak bölcsészti osztályába áteresztessék. De hogy arra magát érdemesítse, még előbb szigorú érettségi vizsgálatnak vetném őt alá. Nagyon üdvös volna a gymnasium és lyceum között egy évig szünetet tartania, mellyben vagy magánszorgalom útján pótolná hiányos ismereteit, vagy az oktatók tanácsa mellett akármellyik tanban vagy folyamban hol gyengének érezné magát, azt ismételné. Ha azonban mindenben tökéletesnek érezné magát, azonnal jelenthetné magát az érettségi vizsgálatra. Az érettségi vizsgálatban magában pedig nemcsak azt néznők, ha az eddigelé tanult tárgyakban elegendőképen jártas-e, hanem egyszersmind irányt lehetne neki adni, hogy gondolkozása módja, lelkületéhez képest, mellyik pályán fog legszeren-

cséebben működhetni, vagy másképen utasítást adni neki, mire kelljen törekednie, hogy a saját választotta pályán valaha hazájának hasznos polgárává válhassék.

Petz Gyula.

A zayugróci 1845-ki tanári dolgozatból:

Gymnasialis és lycealis fegyelmi szabályok és törvények tervezete *).

I. Középtanodai (gymnasiumi) fegyelem.

Előjegyzék: Az A. szakasz alatt említendő valamennyi rendszabályok, csak a tanító kezébe valók; ellenben a B. alatt állók a tanítványokat illetik s azért nemcsak felolvasatandók és magyarázandók az iskolai év kezdetén, hanem a tanítványoknak még külön is, vagy nyomtatva vagy iratva kiadandók.

*) Mielőtt e fegyelmi munkálatot a t. olvasó eleibe terjeszteném, nem állhatom meg, hogy néhány előző észrevételt ne csatoljak hozzá.

1845-ben Julius hó 15-dik és többi napjain, mltgos gróf Zay Károly, a prot. ev. főfelügyelőjének meghívásából, és másfelől az egyetemes gyűlés határozatából: egybegyűltenek volt a prot. evang. lycealis és gymnasialis tanodák tanárai Zay-Ugrócon, Trencsén vármegyében; legkiváltképen azért, hogy, a már azelőtt egy hasonló gyűlés által közösen kidolgozott és közérvénnel életbeléptetett tanítási terv kiegészítéseül, ezuttal a mindkét nemű tudományos tanodák számára, kidolgoznák a fegyelmi tervet és törvényeket; ezeket ugyanis, valamint azelőtt a tanári tervet, elsöbben az egyetemes gyűlés eleibe terjesztendők, utóbb pedig, ennek helybenhagyása után, valamennyi tanodákban foganatosítandók. E második zayugróci tanári gyűlés, kimerítően volt már egyizben közölve, az ugyanazon évi (1845-ki) prot. egyh. s isk. lap 31-ik és 32-ik számában. Tehát a gyűlés történeties részét illetőleg, elég legyen az ott közlöttekre csupán csak hivatkoznunk. Ezuttal célunk nem más, mint egyedül a fegyelmi szabályok közöltetése, a mellyek az említett helyen, ugyis csak részben ismertetvék. S ezt téve, nem gondolom, hogy felesleges dolgot tennék, még akkor sem, ha hogy e fegyelmi tervezmények az egyetemes gyűlés határozatának nyomán, még külön is ki nyomattatnának és az egyes tanodák előljáráihoz szétküldetnének, — minek, közbe legyen mondva, vajmi üdvös lett volna, már eddigé is történnie; de mondom, nem teszek felesleges dolgot, mivel e tervezmények, a mellyek tanodáink nevelési irányát állandóbb méderbe hozandók lesznek, csakugyan megérdemlik, hogy mentül többektől és mentül gyakrabban megolvastassanak. Tanodáinkba, a mai kor felfogása és a közszellem mindenhatósága mellett, ugysem

A. Általános tanodai rendszabályok: A közép tanoda szelid emberi érzést fejlesztő és tudományos műveltségre képző intézet le-
vén: tanítói, mint atyák, e fölséges szellemben következő nevelés-
vezérlési rendszabályokra figyeljenek leginkább.

üdvös valamit behozni, vagy azokban változtatni, a miről az egész
gondolkozó közönség eleve nem értesítetik, a miről az egész haza
üdvéért imádkozó honfiak, nyilvánosan ki nem mondhatják vélemény-
nyüket vagy ítéletüket fölötte. Nevelési intézkedéseink, nyilvánosak
legyenek, és mindenekfelett, nyilvános legyen a szellem, nyilváno-
sak az elvek, a mellyekből ez intézkedések kiindultanak. Csak illy
eljárás mellett biztosíthatni tanodák számára a közrészvétet, tani-
tók iránt a közméltánylatot és működésökért a közelismerést. S
im főleg ezek azon okok, a mellyek arra birtanak, hogy a nevezett
gymnasialis és lycealis tanodák fegyelmi szabályait, még mielőtt azok,
híhetőleg még ez év folytán, az egyetemes gyűlés határozati zöld
asztalára kerülnének, e füzetkébe is közleni: készületben fognak
majd a tanárok is összeseregleni, és készületben az egyetemes
gyűlésre jövőndő egyéb küldöttek, ha e szabályokat és tervezmé-
nyeket még elsőben otthonos kényelemmel megolvashatandják. Ál-
talában az a baja minden gyérebbe tartatni szokott és mégis na-
gyobbszerű prot. testületi gyűléseink és tanácskozmányinknak, hogy
többnyire készületlenül — vagy pusztán megbízóink egyoldalú és csak
kevéske tárgyakra vonatkozó instrukcióival szoktunk a zöld asztalhoz
gyülekezni; a közvélemény ebbeli téreken még nem igen segítettik
elő, előzött vitatkozások, nyilvános pro és contra nyilvánítgatások,
fejtegetések stb. által, s onnan van, hogy a velünk vagy ellenünk
megszülemlett határozatokat, haza visszük ugyan jegyzőkönyvünk-
ben, de nem sziveinkben, nem élő lelkeinkben. E határozatok ismét
felre tétetnek, és vajmi sokan lesznek olyanok, a kik azt, mi köz-
erejü döntvénné lett, csak akkor hallják ismét, a midőn az új gyű-
lésre jönnek öszve, s itt aztán, az előtők már idegeneknek látszó
dolgok ellen, ujból kikelnek, módosításokat indítványoznak, sőt
egészen lényeges változtatásokat is eszközlenek. Ez szüli évről évrei
jegyzőkönyveinknek több pontokra nézve, e feltűnő ingadozását. Te-
remtsünk elsőben életet, teremtsünk nagyban, az egyházi és osko-
lai ügyekre nézve közvéleményt, ez szülni fogja a közszellemet, és
ennek eredménye leendnek aztán, nemcsak olly szabályok és hatá-
rozatok, mik betöltik a jegyzőkönyv lapjait, hanem kétségkívül olly-
nemü, életből kelt és érlett, és életbe áldásosan visszaható intéz-
kedések, mik igazi organikus működést tanusítandanak. Nagy előn-
nyel bírnak hazai protestansaink, bírnak mi, bármelly egyháza felett
Europának, a tekintetben, hogy nálunk minden iskolai és egyházi
ügy eldöntése, többeknek befolyásától függ, közönségnek hozzájá-
rulta által történik. Ez így van nagyban, így kicsinyben is, és mi
czt, nem használjuk még eléggé, nem működünk és nem hatunk még
eléggé e tekintetben is többek eszméletének felébresztésére, az ügyek
többek általi pártoltatására. A protestantismus ide vonatkozó elve :
sok által tétetni a jót, a mit különben netalán egy ember is kész
és képes volna kivinni. Nekünk a közönség vállain kell szellem-
ügyünkkel emelkednünk, nekünk egyházi és tanodai szellemépitmé-
nyeinket, a hivek szivein kell felraknunk, és mentül többek meg-
győződésének közremunkálása által, szegénységünket fedeznünk. Ehez,
mondom, terjesztése kívántatik az eszméknek, terjesztése és minden
kebelhez és minden kézhez juttatása a teendőknék; mert a protes-
tantismus, a szerint fog gyengülni, a mint kevesbedni fog a köz-

I. *Fölvétel tekintetében*: I. A középtanodai növendék fölvételének ideje, sept. három első napja, mely idő alatt szülője-, gyámja- vagy annak megbizottjával megjelenvén az igazgatónál s lefizetvén az itt le teendő díjt, anyakönyvbe igtattatik, miután számozott, s osztályát s beiratását kitüntető hátiratu bizonyítványá-

ügyeken való részvéte saját híveinek; a mint száz helyett netán csak tizen, és tíz helyeit, netán csak egy fog gondolkozni és tenni. Az egyetemes gyűléseken, nem volna szabad ügynek előfordulnia, a mely valamennyi gyülekezetnek községi tanakodásai térein meg nem fordult; és ismét e községi vagy gyülekezeti tanácskozmányokban, azon kellene munkálnunk, hogy ne fordulhasson elő ugy, a mely végig nem kopogot volna valamennyi egyegy gyülekezeti tagnak kebelén. Ez teremthetne közszellemet, illy uton lehetne hinteni magvakat, mikből tanoda és egyházra nézve, egyiránt áldásos élet virulhatna fel! — Most, vajmi távol vagyunk még illy eljárástól. Gyakran igen lényeges határozatok, az egészet új károkkal körül-fűzők hozatnak az egyetemes gyűléseken, mikről még a kerületek is, mitsem akarnak tudni. Így vannak némelykor a kerületek a senioratusokkal vagy egyházmegyékkel, így ezek az egyes gyülekezetekkel, és az egyes gyülekezetek, egyes híveikkel. Műszeres életet lüktető mozgalom mellett, ennek nem volna szabad, ennek nem lehetne történnie, és legkevésbé lehetne az az eset, hogy az egyesek intézkednek az egészért, az egészet kötelezőleg, az egésznek nevében, a részek tudta hire nélkül. A koordinatióktól várjunk-e e bajokban üdvet? kétlem, hogy egünkre üdvet ez hozhatna; sőt én egyenesen az ellenkezőtől félek. *Nekünk élet kell, több élet mint szabály; nekünk szellemet kell teremtenünk inkább, mint törvényeket; nekünk tennünk kell inkább, mint csak teendőket határoznunk.* Az egészséges élet a testben, és még inkább a szellemiekben, tehát egyházban és iskolában is, maga magát szabályozza legjobban. A mely embernek még folyvást diétát kell praescribálni, vagy a melynek diétája napról napra szabályozottabbá kezd lenni, azt én egészségesnek még nem merem mondani, sőt annál csak súlyosbodó betegséget sejttek. Egyházi és iskolai, vallási és tudományi dolgokban, legyen mentül több házi, egyéni és special körü szabály, nem bánom, sőt én is annyifélet engednék, a hányféle és a hány a gyülekezet mely a lelkektől hevül: de közsabályt, mindnyájokat kivétel nélkül kötelező törvényeket, hit és tannormatívumokat, mentül kevesebbet ohajtok. A vallás és tudomány dolgokbani részvét olyan, hogy azt, ha szabály által kívánnád is, nem idézheted mindig elő, ellenben annak, a kinél az éber és munkás, és áldozatra kész, még inkább ártana, mintsem hogy használna, ha azt szabályok, törvények és koordinacionális korlátok, vagy e nemű észabroncsok által megkötni kívánnád. Most némely gyülekezet nincs, vagy nem mindig van képviselve az egyházmegyénél, némely esperesség elmaradt a kerület gyűléséből, sőt még némely kerület is, el szokott néha maradni az egyetemes gyűlésből, valljon kinek a büne és kára ez? ki veszít ez által többet? az egész-e, a melytől az egy elszakadt, elpártolt, vagy az egy, mely az egészet ignorálja? Ezentul meg fogjuk kötni, meg fogjuk számlálni, honnan, hányan, és kik jöjjenek gyűléseinkre, kik, hányan, és mikint határozzanak stb.; de hát ha ismét e megbizottak, eljönni szorítottak, nem jövendnek? és mások közül többen is kívánoznának az egészhez élethűbb ragszzkodásuknál fogva jönni és részt venni, el fognak-e ezek utasít-

val szinte szülője, v. gyámja, v. megbizottjok által az illető tanító-nak bemutatván, s folytonos szorgalom s pontos engedelmesség fogadása s ígérete mellett, a tandíj félévenkénti előre befizetendőségét kötelezvé, az osztály-könyvbe is beiratik, illető tanítójánál maradván elmenetelig vagy felsőbb osztályba léptetéséig iskolai bi-

tatni? nem fognak szavazatot — közbe legyen említve, egyházi és iskolai dolgokban, a szavazat számolgatásának soha sem volna szabad helyének lenni, hanem csak közmegegyezésnek, vagy okok nyománi győzésnek — ha mondom, az olyanok nem fognak szavazatot nyerni, vagy tán szólásszabadsággal és joggal — ismét nem kellene és nem volna szabad egyház és iskolai téren jogról szólni — sem fognak bírni; valljon nem fognak-e az olyanok az egész iránt hűledezni? nem fognak-e a leghűbb és leghőbb részvevők részvéttlen nézőkké alacsonyulni? már pedig, nyereség lesz-e egyházi és iskolai dolgainkra nézve, az illy dikasterialis medernek felcserélése, az élet folyamának önásta medrével?

Ennyit csak az eszmetársulati fonalnál fogva kénytelen valék, habár nem vág is egyenesen ide, megpendíteni. Ha a foszladozó szöveten fonalat látunk kifüggni, nem szabad azt, legalább magunkra nézve úgy hagynunk, csombékot kell reá kötni, hogy legalább e helyet ne foszolja tovább a szövet. Az egyházi koordinationalis tervezmény, bihetőleg úgy fog pár év, vagy már egy év múlva valósulni, mint talán még az idén vagy nem messze jövőendőben, el fog fogadtatni az oskolákra nézve, e tervezményes fenyték-terv; de én azt nem hiszem, mikint mi mindkettőre nézve jobban állanánk és biztosabb eredményekre számíthatnánk, ha a határozatok idejének közeledtét, megelőznék még a többtöbb helyekeni, alkalmakkori és lapokbani felszólalások ez ügyekben. A szellemben mindennek teremnie kell, teremnie, mint akár a növény és más műszeres világban, de e teremtést elő kell segíteni életeszközök által, a mik nélkül élet nincs. A csemetét földbe tesszük, még nem azért, hogy ott maradjon és álljon meg, hanem azért, hogy körülötte mindent elkészítsünk és mindent elkövessünk, hogy megállhasson, különben ha ezt nem tesszük, attól félék, hogy ezt későbbben e földből ki kellend szakítanunk, és e munka nehezebb leend, mint volt maga az ültetés és mint lett volna az ápolgatás és nyesegetés. Így áll a dolog, e fegyelmi szabályokkal, vagy tudományos intézetek számára tervezett fenyték és nevelésszerkezeti törvényekkel is, a miket ezuttal magam is csak olly szárazon közlök, a milly szárazon közöltetett egy másik téren és más közlönyben, az egyházak koordinationalis terve. — Meglehet mikint mi, oskolai mezőnkön, a tanítási és tanulmányi tervre nézve is, jobban állanánk, ha e terv, még mielőtt közmegegyezést nyert volna, minden gondolkozó egyes protestansnak, igazán keresztül ment volna az agyán; vagy ha ez nem is, hát legalább ha az történt volna, hogy e terv felett, létele és elfogadtatása közben, részvetésesebb fejtegetésbe és vitakozásba bocsátkoztak volna a tanítók magok, légyen hogy intézettesületileg, légyen hogy köztanári gyakorlati tanácskozmányok, vagy közlapok útján. Most nyomja őket a határozat, a mellynek alkotásához ők — sok részben nem is járultak. Felszólítjuk tehát őket, hogy az imint közlendő fegyelmi szabályok megalapításához, még a döntvényes határozat kimondása előtt, a kötelezési súlynak megadása előtt — járuljanak. Egyébiránt, a falusi és nép és polgári tanodák számára, hol és mikor, és kik által fognak dolgoztatni illynemű szabályok — a mennyiben szükségese-

zonyitványa. Egyszersmind szállását is bejegyeztetendvén, mit változtatás esetében újra teljesíteni tartozik. 2. Hiányos bizonyítvánnyal megjelenők, az igazgató s illető osztály-tanító jelenlétében, szigoru visga alá veendő. 3) Eltelvén a fölvétel s beiratások ideje, minden tanító, tanodai előjárók s osztálybeli tanulótság jelen s együttlétében, ünnepélyesen nyitassék meg az iskolai év. 4. E törvényes időnél később érkezően valamely tanítvány, egy hónap alatt az igazgató, azontul az iskolai év kezdetétől számítandó két hónap alatt, csupán csak a tanodai tanács megegyeztével vétethető be.

II. *Bánásmód:* 5. Növendékeiről vezessen a tanító mind magaviseleti, mind szorgalmi naplót. 6. Az illető osztálytanító, mint tanítványinak legelső törvényhozója, bírása, s a törvény végrehajtója, maga, tanodai előjárók, tanulótság és szorgalom ellen elkövetett kisebb kihágásokat, atyailag legjobb belátása szerint rögtön intézend el. 7. Nagyobb, vagy többször ismételt hasonló kihágások s hanyagsági esetek, előbb ugyancsak az igazgató, majd a szükség ugy hozván magával, a felügyelőnek is, végre az iskolai tanács közbenjárásával intéztessenek el, a körülmények ugy kívánván, közben-közben az illető szülék v. gyámok tudósítandók leendvén.

III. *Fenyítési nemek:* 8. A növendék hibájára vagy vétségére szeliden történendő figyelmeztetése, — nevénél történendő komolyabb szólítása, — tanítás után négy szem közti figyelmeztető megintése, — ugyanennek másodizben komolyabbul történendő használása, — négy szem közti komolyan feddő dorgálás, — nyilvános megintetés az iskolában a tanulótság előtt, — majd nyilvános megdorgálás, — ismétlési esetben a magaviseleti naplóba jegyeztetik neve s vétsége, miután hibája magánylag az igazgatónak bejelentetik, az igazgató által tanítója jelenlétében megintetik, — mi nem használván, ugyanaz történik vele nyilvánosan; — majd ugyanigy hasonló fokozatban megdorgáltatik; — körülmény-parancsolta esetekben a szülék értesítendő; — majd a felügyelő, végre az iskolai tanács intézkedjék a vétségek fölött, mellyeknek meg-

---

volnának, — arról még hallgat a krónika? Nem nagy következetes-ségre mutat ugyan, az, hogy a tanulmányi tervet 1841-ben kidolgozák a lycealis tanárok a nép és elemi tanodák számára is, de im a lycealis és gymnasialis tanárok együtt, 1845-ben már nem merték dolgozás alá venni, az e tanodákra vonatkozó fegyelmi törvényeket! vagy mind a kettőt kellett volna teljesíteni, vagy egyikbe sem fogni. Egy zayugróci gyűlést ohajthatnánk tán ismét; vagy szólíttassék fel az egyetemes gyűlés, hogy férfiakat, a kik között falusi és elemi tanítók is legyenek — bizzon meg e tanodák fegyelem-szerkeztének kidolgozásával. A Sopronyban tartandó tanári gyűléstől, nem tudom, mit lehetne e tekintetben várni; de egy illy tervnek készítését, melly mind két prot. felekezet tanodáira kötelező lehetend-ne, most még csak e köztanácskozmány buzgó munkásságától és szellemi összehatásától mernék várni.

büntetésére, vagy nagyobb vétség elhárítására e fokozatok, úgy engedelmességi, mint hanyagsági esetekben, bölcs belátás szerint alkalmazandók.

IV. Visga. 9. Felsőbb osztályba lépendők, a nyilvános vizgát megelőzőleg, illető tanítójok, az igazgató s azon tanító jelenlétében, kinek osztályába menendnek, szigoruan vizgáltassanak meg. **10.** Ha ki betegség, vagy más alapos ok miatt nyilvános vizgára meg nem jelenhetnék: főlebbléptetettnek nem tekinthető, míg szigoruan vizgát ki nem álland.

V. Kilépésre nézve. 11. Nyilvános vizgát állván ki a tanuló, rendes bizonyítványt nyer; mellyben az általa hallgatott tanulmányok egyenként elősoroltatandók, osztályoztatással együtt, a főlebbléptetés vagy ismétlésre utasítás kitéendő; — az igazgató s illető tanító irandván alá a bizonyítványt.

B) Tanítványokat illető rendszabályok. 1. Minden tanuló szorgalom, és engedelmességre kötelezi magát. **2.** Kiki tartozik a leckékre szorgalmasan és pontosan megjelenni, csupán betegség esetében engedődhethvén meg mulasztása. **3.** Tanítási órára tisztességesen és egyedül tanuláshoz tartozó minden szükséges szerekkel ellátva jelenvén meg, ácsorgás és háborgás nélkül, kijelelt helyét foglalja el; — késő, netalán imaközben jövő, nyugton s csendesen várja be ennek végeztét. **4.** Iskolában, úgy tanítás előtt, alatt, mint után, mindenki illően viselje magát. **5.** A gyakori s tanítást háborgató kijárkálás tilos, egyenként engedtetvén meg csupán a kimenet. **6.** Nyilvános iskolai szereket, ugyszinte épületeket, élőfákat s minden efféléket rongálni tilos. **7.** Szünidőre távozandók, mind előtte, mind utána, magokat jelenteni tartoznak. **8.** A tanulók, mind megannyi testvéreknek nézvén egymást, minden sértegetésektől óvakodjanak. **9.** Iskolánkül is, mindenkor diszes és illő magaviseletet tanusítsanak. **10.** Maga ügyében senki sem bíraskodhatván, sérelmét illető helyen jelentse be.

II. A felsőbb oskolák számára hozott általános törvények.

II. Iskolai fenyték. Tudományos intézetbe érkezők, egyenként és öszvesen, soha sem feledkezzenek meg arról, miszerint fő céljok az, hogy ifju lelköket meggazdagítsák, s így mind magokban boldog, mind idővel az emberiségnek, a hazának és egyháznak hasznos tagjaivá neveltessenek. Ezen szent célt legjobban éri el a tanuló, ha lelkének épségét s ártatlanságát őrizi; és szelidségben és józanságban keresi jellemének főbb ékeit: mit ismét úgy tanusít, ha minden ember iránt, de különösen, oktatói s nyilvános hivatalban levők iránt, illő tisztelettel viseltetik. Az erkölcsös s tudományos ifju bizonyosan hálával is emlékezendik mind az intézetre mellyben neveltetett, mind azokra, a kik őt nevelték s oktatták.

A. 1. Minden iskolai tanuló, az osk. év kezdetével álljon be a tudományos intézetbe, magát az igazgatónál és illető oktatóknál bemutatván. A más iskolából érkező, hiteles bizonyítványát, mely nélkül senki a tanulók sorába nem soroztathatik, mindjárt adja be az igazgatónak. **2.** A nyilvános kiszabott járandóságokat mindjárt fizesse le, arról nyomtatott nyugtátványt kapván, mert csak akkor vétetik be az isk. anyakönyvbe. **3.** Mihelyt valaki a tudományos intézet tagjává lett annak minden törvényei alatt áll, míg az lenni meg nem szűnik. **4.** Minden tanuló az igazgatónak, vagy illető tanítójának tüstint jelentse be fogadott szállását, melyet azoknak tudta hire nélkül változtatni nem szabad. Ser-, bor-, kávéházakban s k. k. rendelmény által megtiltott más gyanus helyen lakást fogadni nem szabad.

B. 5. Az istentiszteletben buzgósággal részesüljön mindenki, az urvacsorávali élést soha elne mulassza. Más valláson levőket áhitatosságukban zavarni szigorú büntetés, sőt iskolábolí elutasítás alatt is tilos. **6.** A rendszerben kijelölt tudományok hallgatására kiki köteleztetik, különben nem lehet tagja az intézetnek. Senkisé lehet rendkívüli hallgató; vendég hallgató az illető tanítónál jelentse be magát. **7.** A leckéket az illető tanító vagy igazgató hire nélkül elmulasztani dorgálás nélkül s a mulasztások számához képest meghatározandó rövidebb s hosszabb börtönzés büntetése alatt tilos, a meg nem javulandó elutasítatik. **8.** A leckékre mindenki s a meghatározott időben jelenjék meg s a tanteremben helyét nyugodtan foglalja el. Ismételt késő megjelenés, annyi mint lecke-mulasztás. **9.** Leckén tanítót vagy tanulóársát háborgatni s a tanítóval ellenkezni, nyilvános dorgálás, börtönzés, végre elutasítás büntetése alatt tilos. Kinek panássa van, vagy felvilágosítást adni kíván, tegye azt szerényen a lecke után. **10.** Iskolai díjakban vagy egyéb jótéteményekben részesülő, ha tudományban, erkölcsben, alsóbb osztályzata lesz, attól megfosztatik. **11.** Ki a közvizsgálatoktól magát önkénytesen felmenti, az a megszabott díj lefizetése mellett, csak magányvizsgálat alá juthat. **12.** Mindenféle iskolai butoron ejtett kárt, a vétkes nem csak megfizeti, hanem vétségéhez mért büntetés alá is esik. **13.** Ki a szünnapokat meghatározott idő előtt kezdi, vagy kénye szerint hosszítja, mint lecke-mulasztó büntetetik.

C. 14. A tudományos intézet tagja, alatta van az országos törvényeknek és helyhatósági rendeleteknek is. A mi tehát országos törvény által tiltva van, mint bankjegycsinálás s minden más büntett, az annál inkább a tanulóra nézve van megtiltva. Azonkívül ő mint tudományt üzö, minden bárdolatlanságot kerüljön, erkölcsben, viseletben a vétsége hün sulyához mért büntetés alatt. **15.** Senki sem lehet a maga ügyében bíró, különben mint sértö nézetik. A kinek baja van, az igazgató elébe adja. **16.** Lakásán kiki csendesen és jámborul viselje magát, idejét soha vétkes mulatságban ne vesztegesse el; télen legfeljebb **9**, nyáron **10**-kor estve hon le-

gyen. **17.** Ser-, bor-, kávéházakban, korcsmákban s más tiltott helyeken járni, a nyilvános tánchelyeken és színházban engedelem nélkül megjelenni nem szabad. **18.** Kártyázni, kockázni s minden más ocsmány nyerekedést üzni, a legszigorúbban tiltatik. **19.** A tanulók általi s közti bálozás egyáltalán tilos. **20.** A lakosok nyugalmát bármiképen is háborítani, csapatokban zajongva kalandozni, lármát okozó meneteket tenni, vagy éjjel tivornyázni szigoruan tiltatik. A bűnösök a vétség sulyához képest lakolnak. **21.** Vadászni s lószereket használni nem szabad. **22.** A város környékéről különös engedelem nélkül elutazni nem szabad. **23.** A szülőktől vett pénznek idegen célokra fordítása s tőlök kapott ruhának, könyvnek, butornak eladása, elzálogosítása, elcserélése, valamint a szülék vagy tanítók engedelmé nélkül hitelbe dolgoztatás, vásárlás, kölcsönzés, adósság-csinálás tilos. **24.** Akárhol s akármiben tett kártétel, a kárnak megtérítésén kívül, a tethöz szabott büntetéssel tiltatik. **25.** Lecke-adásokat a tudománynak szentelendő időrovidségével senki föl ne vállaljon.

D. 26. A ki bármelnyik tanulmányban második fokot kapott, az magányvizsgálat által nyert jobb osztályzat nélkül, felsőbb tanulmányi osztályba nem mehet által. **27.** A megidézett ugy jelenjék meg, a mint meg van idézve, különben büntetése sulyosbittatik. **28.** A ki a büntetés alá nem veti magát, kétszeresen büntettetik meg, a ki még akkor is makacsodik; az iskolából elutasittatik. **29.** Az idézst vagy őrt, szóval vagy tettel megsérteni tilos. Mikor pedig hivatalában eljár, neki minden tanuló büntetés sulyosbitása alatt engedelmeskedni tartozik. **30.** Az iskolából elutasított tanuló, a polgári törvényhatóságnak adatik át.

E. 31. A ki más iskolába szándékozik annak idején elköltözni, azt az igazgatónak jó eleve jelentse be. **32.** Az elmenő bizonyítványát, csak törvényszerű tartozásainak lefizetése után kapja ki.

Jegyzet. A melly gymnasium lyceummal van összekötve, abban ezen törvények érnek általában.

A zay-ugróci 1845-ki tanári dolgozatból:

*Ohajtások és igényletek *)*

Az egyes tanodák küldöttjei által, több rendbeli indítványok és illetőleg kérelmek, mellyek által az iskolai ügyön vagy a tanítók sorsán segíteni ohajtanak, hozatván szóba, a tanácskozó gyűlés következőkről ekkép fejezé ki ohajtását:

*) Közölvén már imint feljebb, a zayugróci tanári dolgozatnak egyik részét, t. i. az ott tervezett fegyelem-rendszert; egy másik részét pedig, a melly a módosított tanítás rendszert foglalja magában, közleni már nem levén szükség, mivel ez ugyis, illető módosításaival

1. Az 1841-ben Zay-Ugrócon tartott oktatói gyűlés jegyző-könyvében foglalt ohajtások, jelesül az oktatói karnak illőbb állását tárgyazók, részletesebben adassanak elő, s azoknak valósitása sürgettesék:

A gyűlés fontosnak és méltányosnak tartja ezen kívánatot. Azonban nem külső állást és címet ohajt, vagy azt, hogy az oktatói kar egy külön harmadik rendet képezzen, hanem inkább befolyást ott, hol azt kívánnia kell, t. i. az evang. prot. egyházi gyűléseken. Ott azon ügyek és érdekek, mellyek a gymnasiumban és főtanodában ápoltnak, kellőleg képviselve nincsenek. A képviseleti egyház, millyen a magy. prot. egyház, bizonyosan nem felel meg feladatának, ha a szellemnek azon érdekeit is, mellyek a

együtt, és azonfelül még a módosítások módosításaival is, kijött már és közkézen forog; hátra volna tehát csak, hogy a t. közönség és különösen a prot. tanárok előtt ismeretes lehetne még az említett dolgozmányoknak 3-ik része is, t. i. a címen említett: *ohajtások és igényletek*. Hadd lássanak tehát ezek is világot, még mielőtt elavulnának. Némelly pontjaira nézve — én részemről — már is azt gondolom, hogy elavultak még mielőtt életet nyertek volna, és így hihetőleg méltók arra, hogy „nevelési emléklapokban“ legalább emlékezetöket megmentjük. A többi pontokra nézve is, azért hogy közlöm, s azért hogy magam is jelen valék, a midőn feltétettek, nem vallom még be, hogy tökéletesen egyet értenék; s azokat ugyan csak azon okból vevém e lapokba fel, a melly okot elmondék hasonló tekintetből a nevelési vagy nevelési szabályok és törvények közöltetéséről. Uj kriterium alá kell immár bocsátanunk mindent, még azt is, a mit 1845-ben, s 1845-diki vallomásként felállítottunk; akkor csak néhányan, csak hevesen voltunk, már pedig imez ohajtatokban és igényletekben is, mindenesetre olly dolgok is fordulnak elő, a mellyek mindnyájunkat érdeklendenek, tehát azokat is, a kik Zayugrócon egyizben sem voltak, sem nem mehettek, sem nem mehetendenek, — igen könnyen megérthető okokból: azokhoz tehát, illy uton juttassuk az egyesek vagy többek tervezményeit, ők viszont illy uton juttatandják hozzánk véleményöket és illetőleg uj indítványait vagy javaslatait. Hadd folyjon illy kicserélési eszmefolyam egy ideig, s azután jöjjenek össze ujra a tanárok, ohajtatok és igényletek kidolgozása és felállítása végett, és nemcsak felállítása, de egyszersmind hathatósan sürgető kivitele végett. Mert, vagy ne járuljunk az egyetemes gyűlés elcibe semmivel, vagy ha már járulunk, ne hagyjuk a dolgot, mint ügyünket, csak mintegy a saruglyában hevertetni évekig; ez, sem komolyságával, sem méltóságával nem fér össze a tanári testületnek. Szóljunk tehát, vitatkozzunk, azután ha kell, tervezgessünk is annak idejében. E nevelési emléklapi füzetekbe — hahogy remélhetném, mikint tanár és nevelőtársaim részvéte, és a közönségnek a nevelési ügy iránt mármár élénkebben fordulni kezdő bizodalma és érdeke ezeket velem folytattatni kíváná — közörömmel veendem fel a nevelési ügyet korszerűen és magyarán fejtegető hozzászólást. Mert minden egyéb ohajtatunk és igényleteink mellett, csakugyan legfőbbik és legszükségesebbik az volna csekély itéletem szerint, hogy nekünk önálló nevelés-tanítási külön lapunk légyen, és mi e lapot, saját érdekünkben, mind költőség, mind dolgozatok tekintetében fentartani képesek legyünk. T.

tudományt és nevelést illetik, külön létegek (organumok) által nem ülteti tanakodó rendei közé. A szorosan vett egyház, mint ilyen, anyja ugyan az iskolának, de ez nem többé az egyháznak intézete. A társadalom fejlődésével elágaznak a szellem érdekei, s melyek magvai egy kéregben rejtettek, azok ágai különkülön irányban bár, egy nap felé nőnek. A tudomány már a vallás mellett, de legjobb testvéri szeretetben lakik, és az iskola szomszédja már, nem többé zsellére az egyháznak. Azért a tudomány és iskola érdekéből, melly hazánk s különösen a magyar protestansságra nézve olly igen fontos, kéri és ohajtja az oktatói kar, hogy egyházi gyűléseinken s különösen az egyetemes egyházi gyűlésen bizonyos meghatározott szavazatja legyen.

2. Az iskolai fenyték megalapítása s szabályozása, a menyiben az általános törvények által lehető. — Erre nézve szükséges, hogy az egyes iskolák az ide tartozó felsőbb határozatokat s illetőleg intézvényeket e gyűlésre elhozzák, melly uton aztán e rendeletek lehetőleg teljes gyűjteménye lenne szerkeztendő.

Sok tekintetből szükséges az iskoláinkra vonatkozó k. k. rendeletek eredetiben való gyűjteménye, mellyet az egyes tanodák kieszaközteni nem bírnak; azért bátorodik a gyűlés a mélt. egyházi és iskolai felügyelőséget kérni, hogy egy ilyen gyűjteménynek kiadatását eszközölni méltoztassék, miután a tanodák külviszonyait a helyhatóságokkal s a fenytéket illetőket egy bizottmány megvizsgálta, s azoknak a N. M. M. K. Helytartóság utján való országos kihirdetése megtörtént.

3. Az iskolákban létező nyelvmivelő társulatok, — a nyelv minősége szerint, vagy rendes vagy rendkívüli előadásokká változtassanak:

Erre nézve az mondatott ki: hogy társulatok nincsenek, hanem rendkívüli nyelvgyakorlatok az illető tanító alatt, s ott vannak, hol tanító azok vezérlését magára vállalja.

4. A tervezett gyámintézetnek azon határozata, miszerint a tápintézeti gyűjtések eltörlendőek, nem fogja-e súlyosbitani a fenálló tápintézetek sorsát?

A főtanodák attol tartván, hogy a gyámintézet felállítása által a tápintézetek mellyek kiszámíthatlan haszna világos napnál bizonyosabb eddigi forrásai elapadnának, kéri a méltóságos főtiszteendő egyetemes egyh gyűlést annak határozottabb kifejezésére, hogy az említett intézet felállításával, nem kívánja a tápintézetekre történő kéregetéseket megszüntetni addig, mig azokat teljesen nem biztosíthatja.

5. Az 1844-ki közgyűlési jegyzőkönyvnek 8. pont 3. szám alatti határozata a tanítási nyelvet illetőleg, még most némelly iskolákban kivihetlen, ellenben az 1841-ki zay ugróci oktatói gyűlés ebbeli kívánata méltányos:

Az oktatói gyűlés, miután vannak még éltesebb oktatók, kik magyar nyelven nem tudnak tanítani, kéri a mélt. főtiszt. egyete-

mes egyh. gyűlést, hogy az első határozat mellett, mely az 1842-diki egyetemes egy. gyűlésen hozatott, megmaradni s általjában azok iránt, kik maguknak a tanítási fáradságos pályán érdemeket szereztek, kimélő tekintettel lenni méltóztassék.

6. Minthogy nemcsak egyes tanodák, hanem az egyetemes és kerületi egyházgyűlések is, amaz középponti iskolai választmányt alakítván, az 1844-ki gyűlésen elismerék annak szükségét, hogy legyen középponti iskolai hatóság, mely nem csak mintegy esetileg, hanem majdan folytonosan működjék a tudomány és nevelés tágmezéjén: indítvány hozatott az oktatói gyűlés elibe, olyan iskolai választmány iránt, mely az indítvány szerint valóban megfelelné feladatának. Az indítvány így szól:

„A négy egyházkerületnél van az egyh. és iskola hatóság, ezek alkotják a középponti bizottmányt is. Minden egyházkerület a püspökön kívül, még két tagot választ, egyet a tanítók közül, a másikat a nemegyházi és iskolai rendből. Arra, hogy tanítók is választassanak a bizottmány tagjaiul, eldöntő erősség az, hogy iskolák ügye lesz a választmány feladata, mellynek tehát abban a legrészletesebb tapasztaltsággal kell birnia, s birand is, ha kebelében négy tanító ülend. Ezen az elnökkel t. i. az ev. egyházak és iskolák felügyelőjével együtt **13** tagból álló választmány, maga nevezze ki a jegyzőt, kinek állandóan Pesten laknia, s már csak némi biztosítékul arra, hogy tudományos létére az eszményi és irodalmi világ fejlődésével szorosabb kapcsolatban áll, a m. t. társaság tagjának kell lennie.

A bizottmány addiglan, míg tagjai állandó rendes fizetéssel el nem lesznek látva, úgy, hogy minden idejüket a szent ügyre felszentelhetvén folytonosan összeülhetnek, évenként alkalmas időben legalább kétszer tartson tanácskozásokat Pesten, s addig a kerületek fizessenek bizottmányi tagjaiknak napdíjakat. Pénzforrást is mutat közelben az indítvány, ha t. i. ABC-é könyvecskéket, kátékat, szóval iskolai könyveket maga az ev. testület nyomtatna, s az eladatásból mérsékelt haszonnal érné be, mely most rendesen a budai k. könyvnyomda zsebébe foly.

Az így alakított bizottmánynak teendői általában és különösen adathatnak elő. Általában: végrehajtója volna az egyh. gyűléseken hozott iskolai törvényeknek, s minthogy a tudományos intézetekkel legbensőbbben megismerkednék, az egyetemes egyh. gyűlésen, mellynek úgy is számol, a munkálkodása körében tenni valókra nézve indítványozási joggal birna, különös tenni valói: a tanítási rendszer, a tanítási eszközök, könyvek, térképek előszerzése, iskolák megvizsgálása, ösztöndíjak kiosztása stb. körül központosulnának.“

Az oktatói gyűlés magáévá teszi az indítványt s a mel. főtiszt. egyetemes egyh. gyűlés s a kerületek méltányoló figyelmébe ajánlja. Teszi pedig azt, nemcsak azért, mert általa javulást reméll iskolai ügyeinkben, hanem azért is, mert a javaslott bizottmány

egyik kapcsa lesz a négy kerületek összetartásának, melyet ép a tudományos intézetek tanítói ohajtanak, tudván, hogy illy intézetek nem elszigeteltség, hanem öszhatás által hathatnak csak a nemzet és a protestansság jelenére és jövődjére.

7. A tanfolyamok összehuzása tiltassék. Hogy pedig az illető oktatók is meggyőződhessenek arról, valljon e szabály a jövővény tanulóknál is megtartatott-e? a hozott új bizonyítványok az oskola év első hónapja végén az oktatói gyűlés elibe terjesztessenek.

8. Felszólítandók a kerületek, hogy keblükben főiskolákat a létezőkön kívül ne alapítsanak, hanem inkább a már fenállóokban tanítókat igyekezzenek szaporítani.

9. A gyakorlatban levő közvizsgálatok sok időt vevén el, s többnyire unalmasok s hatástalanok levén, indítványoztatik, hogy szigoru censura után, mellyben az igazgató s illető oktató előtt mindenki tanítvány és minden tanulmányból felelni kénytelen, következzenek, hol illyenek még nincsenek, ünnepélyes — rövid közvizsgálatok.

10. Kik elegendő készűltséggel nem birnak, be ne fogadtassanak a nyelvészeti osztályba, egyáltalán pedig egy tanítvány se eresztessék felső osztályba, ha az alsóbbik feladatának kellőleg meg nem felelt.

11. A kézi könyvek kiadásánál tanácsoltatik, hogy azok még kéziratban közöltessenek, az illető hason osztályu oktatókkal a szerző által.

12. Büntetés szabassék oly tanítóra, ki valamely tanítványt rendes iskolai bizonyítvány nélkül befogad; az egyetemes gyűlés szólítsa fel a reformatus gondnokokat, figyeltessek tanodáiknak tanítóit arra, hogy az iskoláinkbol hozzájuk menő ifjakat, bizonyítvány nélkül be ne fogadják, se felső osztályba, mint a mellybe a hozott bizonyítvány szerint sorozandók volnának, be ne vegyék, ugyan erre kötelezvéen le kölcsönösen mimagunkat is.

13. Megkéretik az egyetemes gyűlés, hogy a prot. egyh. számára, jelesen iskolai kézikönyvek kiadására, könyvnyomtatási szabadsalmat eszközöljön ki.

14. Az osztályzásbani egyformaság behozatala végett, jónak találta az oktatói gyűlés a tudományokban e fokozatokat megállapítani:

Kitünő (Eminens).

Jeles (classis primae cum Eminentia).

Első osztályu (classis primae).

Első osztályu az utolsók közül (classis primae ex ult.).

Második osztályu (classis secundae); mellyek a bizonyítványokban betűkkel s teljesen, az osztályzati táblákban pedig e jelekkel irandók:

K = Kitünő.

J = Jeles.

I. = Első osztályu.

I. u. k. = Első osztályu az utolsók közül.

II. = Második osztályu.

Jegyzés. Azon tudományokból, mellyek az egész éven által előadatnak, a bizonyítványba mind a két félévi osztályzati fokozat beirandó. A nyelvek s irgyakorlatoknál azonban elegendő az utolsó is.

Az erkölcsi fokozatok ekkép állapitattak meg:

Első osztályu ajánlattal.

Első osztályu.

Első osztályu, megrovással.

Második osztályu.

15. Oskolai oktatói gyűlések a tanintézetekben hetenkint tartassanak s azokbani részvétre az igazgató által minden lyceumbeli felsőbb s alsóbb osztálytanítók felszólitassanak, az illető igazgató köteles legyen a tanítókkal a kiszabott órákban a gyűlést megtartani. Az iskolai törvényszékek célirányos elrendezhetendése végett kívánatos, hogy a tanodák a náluk már eddig is uralkodott ebbeli rendszabályokat egymással közöljék.

16. A tanítandó tanulmányokbani egyformaság behozatala végett határozatott, hogy az 1845⁵/₆-dik tanévben minden osztályban a rendszer szerint következő másodévi folyamatnak tanulmányai tanitassanak és pedig valamennyi intézeteinkben, ugyanezen évi folyamat következőn különben is az 1842-ki a zay-ugróci tanterv behozatalára egyetemes gyűlésileg 7 évre szabott határidő szerint.

Vegyes nevelési közlemények.

1. *Az 1846-ki prot. ev. négy kerületi egyetemes gyűlésnek az oskolákra vonatkozó jegyzőkönyvi pontjai és határozatai. *)*

3. Az 5-ikre, mellyben egyház kormányi rendszerünk kidolgozására választmány küldetett ki, ezen választmány e fontos tárgy megbízatásbani eljárásáról jelentést tészten, s az általa kidolgozott egyház rendezési javaslatot benyújtja:

*) A nyomtatásban megjelent jegyzőkönyv a mellyből e pontok kivonvák, Edvi Illés Adám urnál kapható Pesten (6 p. kron). Mivel azonban kétkednünk kell, hogy e könyv mindannyi tanítóinkhoz eljutott volna, a kikhez okvetlenül eljutnia kellene, nem tartjuk felesleges dolognak az őket és általában a nevelési működést érdeklő és szabályzó pontokat itt ujbol közleni és mindenkit ki e füzeteket birandja, azokkal megismertetni; miután örömmel kell vallanunk, miszerint az egyetemes gyűlés nehány év óta a leghőbb buzgósággal karolja fel és ápolja a nevelésről gondoskodást

Ezen már magyar nyelven kinyomatott s az egyházkerületekhez szétküldött tervezet a különböző ajku egyházak általi könnyebb felfoghatás s értelmezés tekintetéből, német és közönséges tót nyelvre is lefordítatni, s ezen példányok is az egyházkerületeknek oly meghagyással rendeltetnek megküldetni, — hogy azt a szokott módon esperességeikkel s egyházaikkal közölvén — reá adandó nyilatkozásaikat s észrevételeiket, minthogy a tárgy fontossága hosszabb időt igényelne, az 1848-ik évi egyetemes közgyűlésre adják be; — a német fordítással Sztromszky Sámuel püspök, a tót fordítással pedig Osztruluczky Mihály nógrádi esperes urak bizatván meg; a nyomtatási költségeket pedig főfelügyelő ur levén szives magára vállalni, ezen kegyes ajánlata köszönettel fogadtatott.

5. A 7-dik pontra, mellyben a n. m. k. helytartó tanácsnak iskoláinkban tanuló reformatus ifjakat a hittan hallgatásától, és az ur vacsorájávali éléstől eltöltő intézvénye ellen újra feliratni határozatott, jelentetett, miként az újabb felírás e tárgyban a n. m. k. helytartó tanácshoz felterjesztetvén, arra 1845-ik évi kárácsonhó 2-károl 42,891. sz. a. érkezett kir. intézvény szerint, az egyházkerületek tovább is az 1814-ki Novemb. 19-én 40,817. sz. a. kelt intézvény rendelete teljesítésére utasítatnak:

Előbbi jegyzőkönyveiben kifejtett nézetihez ezen egyetemes gyűlés tovább is ragaszkodik.

6. A 10-ikre az iskolai tudósítások megvizsgálására kinevezett választmánynak 1846-ik évi Junius 18-kán tartott gyűlése jegyzőkönyve terjesztetvén elő, abban arról értesült az egyetemes gyűlés, mikép a szokott rovatos tudósítások mellett beküldetni kívánt mellékes tudósítást csak néhány iskolák igazgatói küldöttek be, s ezen kevesek sem adtak minden pontra kielégítő feleletet, és csak a pesti iskola tanítói által benyújtott tanodai hirlemény fejtette meg terjedelmesen a kitűzött kérdéseket, több kisebb gymnasialis, mint szinte elemi s falusi iskolákról pedig, a dunamelléki egyházkerület dicsérettel említendő tudósításán kívül épen nem érkeztek be jelentések, mellyre a tiszai kerületbeli tanítók azzal menték magukat; — hogy mivel kerületük határozatából iskolai tudósításaikat a kerülethez tartoznának beadni, s onnét volnának azok ide felterjesztendőek: tudósításaikat a kerülethez annak idejében beadták, s ha azok onnét ide el nem jutottak, ezen mulasztásnak ők nem okai. Felemlítetvén továbbá, hogy a tanítók sokféle tudósítások tételével szerfelett terheltetnének: ezek folytában határozatott:

Hogy az iskolák igazgatói csak az iskolai év végével évenként egyszer tegyenek tudósítást, és pedig egy példányban az illető kerületükhöz, egyben az egyetemes iskolai választmányhoz, melly is azt megvizsgálván, tegyen róla ezen gyűlésnek körülményes jelentést, magát a tudósítást pedig terjessze fel a n. m. k. helytartó tanácsnak. Továbbá az egyetemes iskolai választmány megbizatik, dolgozzon ki bizonyos schemát, melly szerint a mult

évi határozatokban kívánt mellékes tudósítások lennének szerkezendők. Végre minthogy a római katolikus ifjaknak iskoláinkba való felvételét fenálló törvényeink nem tiltanak s az ezek ellenére kibocsátott s a kath. ifjakat tanuló intézeteinktől eltöltő intézvényeket, az országos rendek is sérelemnek tekintették, nincs törvényes ok, — miért azok iskoláinkba fel ne vétethetnének, s nyilvánosan be ne soroztathatnának. — Ennek kapcsolatában.

7. Az oktatói karnak azon jelentése, — mikép főfelügyelő ur lelkes közremunkálásából Zay-ugrócon megkezdett oktatói tanácskozások nyomán a tudományos téren és körön belől, évenként tartatnak oktatói gyűlések s jelesül ez idén a reformatus atyafiakkal együtt tartották Pesten tanácskozásait s eszmecsereiket:

Kedves tudomásul-vétellett.

8. A 11-ikre, az oktatói kar által a zay-ugróci oktatói gyűlésen kidolgozott, s az egyházkerületekkel közlött iskolai rendszerbeli javítások s módosítások — mint szinte az iskolai fenyíték terve érdemében az egyházkerületek követői oda nyilatkozván, mikint az iskolai terv érdemleges tárgyalására utasításokkal el volnának látva, s kívánnák azt azonnal felvétetni; — ennek következtében a módosított iskolai rendszer tárgyalatván, az következő változtatásokkal fogadtatott el s állapotot meg:

1. A második szakasz ezen címe „*tudós tanodák*“ helyett tétessék „*tudományos tanodák*.“

2. Az éneklés, szépirás és különös ajánlattal a testi gyakorlatok rendkívüli órákban taníttassanak.

3. Minthogy a jelen korban minden mivel nemzeteknél az élettel olly fontos és hasznos anyagi viszonyban álló vegytani tudományra különös figyelem fordítatván, azt tudományos intézeteink haladó korszakában, hátramaradás bélyege, sőt tetemes kárunk nélkül mi sem nélkülözhetnénk; határozatlik, hogy ezen tudomány elemei mindjárt a szókötési osztályban; nagyobb kiterjedésben pedig a felső osztályokban a természettannal kapcsolatban adassanak elő.

4. A görög nyelvre nézve határozatlik — hogy mivel ezen nyelv tanítása hosszas tapasztalás szerint kevés sikert és eredményt mutathatna fel, különösen azokra nézve, kik magukat utóbb világi pályára szánják, s másrésről a reájok nézve sokkal hasznosabb reális tudományok tanulását, szűkebb korlátok közé szorítaná, ugyan azért a humanitási osztályban, — hol még az ifjak magukat valamely életnemre el nem határozták, egyenesen a szülőkre bizatik, kik fiaik neveltetése iránti nézeteikhez képest, mindazáltal a tanítóval egyetértőleg határozzák el, — valljon fiaikkal kívánják-e ezen osztályban a görög nyelvet tanultatni vagy sem? — a felsőbb osztályokban azonban — hol az ifjak már életpályájukat elválasztották, minthogy a jövődöbeli lelkészeknek, orvosoknak s tanítóknak a görög nyelv haszna kétségbe vehetetlen, ezek annak tanulására

köteleztessenek. — A humanitási osztályban a görög nyelvet tanulni nem kívánók számára, annak helyébe egyik évben a geologia, másikon a vegytan tanítása rendeltetvén.

5. Minthogy a vallástan különben is minden osztályokban tanítatik, helyette a physikában a keresztény egyház történetei fognak előadatni, s a jogtani folyamatban kihagyatni, és így e részben az előbbi rendszer fog tovább is megtartatni.

6. A lelkészeknek polgári állásuknál fogva szükséges levén a magyar köz- és magánjog elemeit ismerniök, a jogtani pályán tanítatni tervezetett római polgárjog elvei helyett, a jövődöbéli lelkészekre nézve is kötelezőleg adassék elő, a magyar köz- és magánjog rövid vázлата az urbéri törvényekre is kiterjeszkedve.

7. A lelkészi s oktatói pályára készülöknek, mint a nép s ifjuság jövődöbéli nevelökinek nélkülözhetlen levén a neveléstan bővebb ismerete; habár ezt a bölcészeti osztályban röviden előadva hallották is, — mindazáltal a hittani pályán is, mint szaktudomány terjedelmesebben tanítassék.

8. Tapasztaltatván, mikép hitjeletjeink a külhoni egyetemekre kimenve az ottan hallgatandó tudományokra nézve magukat tájékozni, s tanulmányaikat célszerűen elintézni nem tudják, ezeknek utba igazítására vezérfonalul kijellettetnek a rendszerben azon tudományok is, mellyek az oda kimenő ifjainknak hallgatás végett ajánltatnak.

9. Minthogy azon elv sértetlenségével, melly szerint a főtanodában is tanítási nyelvül a magyar hozatott be, — némelly tanulmányoknak latin nyelvbeni engedöleges előadhatása, öszve egyeztethetö nem volna: a rendszernek ez érdembéli jegyzése kihagyatik.

10. A dunamelléki egyházkerület követei által azon kívánat nyilvánítatván, hogy miután a felsöbbsz osztályok tanítói közt, még néhány e pályán érdemekkel tündöklö régiebb korbéli férfiak találtatnának, kik ezen egyetemes gyűlés 1844-ik évben hozott, s tanítási nyelvül minden osztályokban azonnal a magyar nyelv alkalmazását rendelö végzését nem teljesíthetnék; — az 1842-ki végzésben a tanítási nyelvre nézve is megállapított 7 évi fokozat állítassék vissza.

Melly indítvány egyrészt törvényeink szellemében gyökerezett s az országos rendek kívánatához alkalmazott s okokkal támogatott 1844-ki végzés további fentartása, — másrészt a magyarságban még nem eléggé jártas, de különben jeles kevés számú tanárok helyzetének kimélése tekintetéből, bővebben megvitattatván, ezen egyetemes gyűlés elhatározá, miként egyrészt a kérdéses tanárok magyar nyelvbeni járatlanságának a fokozati évekből még hátralevö három év lefolyta alatti hallgatölagos méltánylása, de másrészt, azon reménység mellett, — hogy mennyire tehetségük engedí — már ez idő alatt is ezen egyetemes gyűlés, és a haza köz-

kivánatihoz simulni törekedendnek, — az 1844-ki végzésben kimondott azon elvéhez, — miszerint minden osztályokban s minden tudományokra nézve tanítási nyelvül már jelenleg egyedül a magyar használtassék, — tovább is ragaszkodik.

11. Minthogy a fenemlített zay-ugróci oktatói gyelésből tervezett iskolai törvények, fegyelem és fenyték rendszere, az 1842. felállított szabályoktól sok tekintetben eltérne, s mint új dolgozat az egyházkerületekkel s kebelükbeli tanuló intézetekkel kellőleg nem közöletett, annak érdemleges tárgyalásába jelenleg bocsátkozni nem kívánván, azok, mint szinte az oktatói kar ohajtásai, a középponti iskolai választmánynak olly célból kiadatni rendeltetnek, — hogy azokat átvizsgálván s megbírálván, célirányosan rendezze el, — s főfelügyelő ur által megajánlott s köszönettel fogadott költségen ezer példányban kinyomatva, minden egyházkerületnek egyházaik s tanodáik számára elegendő példányban küldje szét s velök közölje; — kik is a jövő évi egyetemes gyűlésre iránta lehető észrevételeiket beküldeni tartozván, ugyan akkor érdemlegesen fog tárgyaltatni.

12. A jelenleg módosított iskolai rendszer a közpénztár költségén, szinte ezer példányban kinyomatni, s nyomtatási áron az egyházkerületeknek s iskoláinknak megküldetni rendeltetik.

16. A 22-re, melyben a külhoni egyetemek ottan tanuló ifjaink magukviseletéről, s tudományokbani előmeneteléről, évenként teendő tudósításra felszólítatni rendeltettek, — jelentetett, mikép ezen felhívások megtétetvén, a berlini egyetem arról értesíti az egyetemes gyűlést, hogy ez érdembeni tudósítását a kir. külügyek ministeriuma utján még 1845. évi Aug. 20-kán megküldötte, melly azonban maig sem érkezett el hozzánk; — továbbá, a jénai tübingai, hálai s gryphiswaldi egyetemektől küldettek be olly tartalmu tudósítások, mellyek kinn tartózkodó ifjainkrol nagyobbrészt kedvezőleg nyilatkoznak — jelesül dicsérettel említetnek: Fleischhacker Károly és Ulber Mátyás Sopronbol, Bartholomæides Uhorskárol, Libay András Rosnyórol, Valentiny János Szirákrol, Bisterszky János Szenieröl, Schuster Traugott Frauendorfrol, Gáber János Lovrnabányárol, Máday Károly Késmárkrol, Fábry János Leibicröl, Márton Mihály, Marcsek János, Materni János, Csapli István, Jakabovics Sámuel, Ritter István, Szeberényi János, Sztehló János, Stur Károly és Emerici Lajos. Végre a gryphiswaldi egyetem arról is értesít, mikint ottan ifjaink számára csak egy alapítvány létezik, az ugynevezett Joachimikum, vagy is Szirmay Tamás alapítványa 364 tallérból álló, mellynek elosztási joga jelenleg Dluhán felső magyarországon lakozó Szirmay urat illeti, ki is azt jelenleg két ifjunak szokta kiosztani.

Kedves tudomásul vétetvén; a berlini egyetem elakadt levele megszerzése végett, főfelügyelő ur kéri meg; az egyetemek jelentései pedig, az egyházkerületek püspökeivel rövid kivonatban tu-

domás végett közöltetnek. Egyébiránt a tudósító egyetemekhez, szíves közléseiket megköszönve, intéztessék bizodalmas felszólítás az iránt, hogy jövődre is igen érdekes tudósításaikat folytatni, s egyszersmind ifjaink számára náluk létező alapítványokrol, s azoknak mikarban létéről, mint szinte egyéb javadalmakrol, — melyekben ifjaink náluk részesülhetnek, bennünket tudósítani ne terheltessenek, annyival is inkább; mivel ezeknek tudása ifjainkat nem kevésbé vonzaná azon egyetemnek látogatására, hol valami segélyt reményülhetnek.

17. A 23-ra a jelenleg ifjaink által nem látogatott külhoni egyetemeknél lévő alapítványoknak, más egyetemekhez leendő áttelele kieszközlésével megbizott választmány még mindeddig el nem járhatván:

Megbizatásabani eljárásra emlékeztetik.

18. A 24-re hitjeleltjeink szigoru megvisgáltatása tárgyában hozott szabályok még azzal bővitetnek, hogy a midőn a hitjelelt, lelkipásztornak felszenteltetni kíván, ne csak beszélgetőleges,

Hanem az elsőhez hasonló szigoru visgálatnak vettessék alája, egyszersmind ajánltatván az egyházi kerületeknek, hogy az illy visgálatok megtételére a püspök ur mellé tudományos világi és egyház férfiakbol kinevezendő állandó választmányt alkossanak.

21. A 27-re a Róth-Teleki szorgalom dijak kiosztására, s az iskolai közpéztári számadás megvisgálására kiküldött választmány, mind a dijak kiosztásáról, mind ezen számadás megvisgálásáról szóló jegyzőkönyvét, s illetőleg tudósítását benyujtván jelenti:

a) Mikép a Szarvasi főiskola tanítói a fentirt szorgalom dijjakban ifjaikat részeltetni kérvén, ezen folyamodás iránti határozást ezen egyetemes gyűlésre fenntartotta; mellynek folytában nevezett iskola igazgatója abbéli kérelmét okokkal támogatva, ez alkalommal is megujitván; minthogy a dicső emlékezetű alapító grófnő végrendelete **2-ik** pontjában, kijelentett akaratahoz képest, ezen szorgalom-dij a négy egyházkerületek megegyezésével, egy vagy több főiskoláinkbol választandó kitűnő szorgalmu, s jó erkölcsű, de szegény ifjak közt volna kiosztandó; a folyamodó szarvasi iskola pedig már annyira emelkedett volna, hogy ott már mind azon fő tudományok is tanitatnának, mellyek az iskolai rendszer szerint a főbb iskolák tanulmányi közé soroztatnak, hozzá járulván, hogy az egész messze terjedő alföldön nem lévén más protestans főiskola, ez ottan egy idő óta dicséretes szellemet és nemes irányt fejtett ki:

Ugyanazért jövődre ezen iskola növendékei is, a fennálló szabályok szerint, a fennirt szorgalomdijban részesitetni fognak,

*) Az egyet. gyűlés jegyzőkönyvének ezen pontjára — de netalán másokra is, bizony sok észrevételt tehetne a szaknevelő. De majd lesz idő és alkalom ezekről is és tán bővebben szólhatni. A küll egyetemeken tanuló hitjelölteink superinspectiójáról, máris van dolgozat kezünk alatt,

s ezen végzés hozzá alkalmazás végett a díjosztó választmányoknak kiadatni rendeltetik.

b) Ugyanazon választmány jelenti továbbá, hogy a szorgalom díjak elnyeréseért beadandó folyamodások s próbamunkák készítése s beküldése körül a következő szabályok részint megújítottak, részint újonnan felállítottak, u. m.

1. Minthogy azon ifjak is, kik már eddig ezen szorgalomdíj élvezésében valának, minden osztás alkalmával, mind szorgalmukra s elméleti tehetségeikre, mind maguk viseletére nézve újra vizsgálat alá vétetnek, s érdemükhez képest másokkal egybevetve részesíttetnek: mind azok is, kik már a megelőző évben ezen szorgalomdíj élvezésében valának, újra folyamodni, próbamunkát készíteni, s osztályoztatásukat szintugy, mint az újra folyamodókét a tanítók beküldeni, s reuk véleményyt adni tartoznak.

2. A folyamodó ifjak tehetségeinek egybevetése, s könnyebb megbíráhatása tekintetéből, kívánja a választmány, hogy egyegy fő iskolabeli ifjak azon tudományos szakok szerint, melyekhez tartoznak — megkülönözve ugyan, azon egy magyar és latin themára készítsenek dolgozatokat. Nehogy azonban ezen kitüzendő egy thema előre tudathassék, készítessenek minden szakbeli ifjuság számára, szaktudományaikhoz alkalmazott több themák, s ezekből akkor, midőn a dolgozatok elkészítése végett a dolgozó teremben mindnyájan összevgyültek, huzzon ki minden szakbeli ifjak közül egy, a szakbeli themákból egy magyar és egy latin themát, s erre készítsen minden azon szakbeli ifju magyar, s latin dolgozatot.

3. A tanító urak szigoruan felvigyázni tartoznak, hogy a próbamunkára egybegyült ifjak dolgozataikat, minden idegen befolyástól elzárva készítsék el; s miután az otthon készített folyamodás az ifju kalligraphiájáról elegendő tanúságot tenne, — a próbamunka eredeti fogalmazását letisztázatlan, a felügyelő tanítónak azonnal adják által s ez azokat azonnal egy csomóba öszvetévén, nyomba pecsételje le, a csomó külsején az általa történt azonnali lepecsételést esmerje el, s ekként küldessenek be a választmányoknak.

4. Ezen próbamunkákat minden ifju prózában tartozik készíteni, ha azonban ugyanazon themára versben is kívánna dolgozni, ez csak mint harmadik munka mellékletkép küldessék fel.

5. Tapasztaltatván, miszerint a szorgalomdíj vételéről szóló nyugtatóványokat, majd csak maga a tanító, a részeltetett ifjak nélkül, majd ismét a részesített ifjak, a tanítók láttamozása nélkül írják alá, s küldik be; — ugyanazért oda utasítatnak a tanár urak, hogy a szorgalomdíjak vételéről szóló nyugtatóványokat mindenkor magukkal a jutalmazott ifjakkal írassák alá, s az illető tanító, vagy igazgató láttamozza, vagy előttemezze.

Melly szabályok helyeseltetvén s elfogadtatván, az egyház kerületék utján a díj élvezésében részes minden főiskolák igazgatóinak meghagyatik, miszerint jövendőre ezen szabályokhoz magukat szoroson alkalmazzák.

22. A tiszai egyházkerület hivatalosan jelenté — miként a lőcsei iskola tanítói s felügyelője, a mult évben érkezett azon felsőbb intézvény következtében, melly iskoláinkban a társulatokat eltiltja, jóllehet a mult évi egyetemes gyűlés jegyzőkönyvének 14-ik pontja az illy társulatokat, tanítók felügyelése alatt tovább is fennállhatóknak kijelenté, s ennek értelmében a lőcsei tót társulat tovább is meghagyatott, azonban a kebelében létezett magyar társulatot megszüntette, s tulajdon pénztárat szerzett könyvtára használatától eltiltotta, mellymiatt több ifju, az év közepén, onnét a késmarki iskolába kénytelenítették általmenni:

A lőcsei iskolai kormánynak ezen törvényellenes tette az egyetemes gyűlés figyelmét el nem kerülhetvén, — meghagyatik a tiszai egyházkerületnek, hogy ezen tényeket szigoruan megvizsgálván, a jövő évi egyetemes gyűlésnek tegyen róla kimerítő tudósítást.

23. Emlékezetbe hozatván az 1844-dik évi jegyzőkönyv 8-dik pontjának 2-dik §-a alatt hozott azon végzés, miszerint minden testület tartoznék azon iskolának, mellyet fenn tart, felügyelőt választani, — ki ezen egyetemes gyűlés által behozott iskolai rendszer s egyéb az iskolák virágzására intézett határozatok foganatosítása fölött őrkdjék, minthogy minden kerületbeli, s jelesül a kerületek által alapított, s fentartott iskoláknak törvényes felügyelői az egyházkerületi, az esperességnek pedig, az esperességi elnökök volnának:

Ezeknek szoros tisztévé tétetik, — hogy a felügyelésök alatt levő kerületi, — illetőleg esperességi-iskolákat évenként egyszer meglátogatván, az iskolai rendszer, s ezen egyetemes gyűlés egyéb az iskolák javára alkotott határozatai foganatosítására ügyeljenek fel, s a tapasztaltakról tegyenek a középponti iskolai választmány-nak jelentést.

32. Ugyanannak 1845-dik évi Karácsonhó 22-én 44,533. sz. a. kelt intézvénye, mellyben Dierner Endre pesti oktatótól szerzett illy című munka: „*az evangyeliomi keresztény vallás és eggház történetének rövid vázlatla a protestans ifjuság számára*“ azon okból, mintha a szerző a történeti adatok válogatásában s összevilelesztésében, más vallás felekezetet, több helyeken sértő és ingerlő szellemben támadna meg, — és így a türelmetlenség és szeretetlenség csiráját oltaná az ifjuság szívébe, iskolákbani használása megtiltatik, s Haubner Máté a dunántuli egyházkerület könyvvisgálója, ki e munka kinyomatását engedményezé, e tetteért megrovatni rendeltetik:

Minthogy az 1791: 26. t. c. 5 §-a iskoláinkban, a tanítás módjának, következésképp a legcéliányosabbnak tartott könyvek szerinti oktatásnak megszabására nekünk teljes szabadságot ad, s különben is iskoláinkat önmagunk költségén tartván fen; — törvényes függetlenségünket, a legfelsőbb felügyelés körén tul terjedő beölyástól megingadoztatni nem engedheljük, — jelen esetben annál

kevésbé, — mivel ezen munkában semmi nem találtak, mi a fels. austriai ház jogait vagy alkotmányunkat sértené, vagy más vallásfelekezetűeket botránkoztatná, s illy helyek a kir. intézvényben sem volnának kijelelve; más részt pedig e kérdéses munka történelmi levén, azt a nélkül, hogy a megtörtént tényeket, s azoknak indokait, s vezérelveit a maga valóságában elő ne sorolja, irni nem lehetne; — ezeknél fogva e gyűlés, sem a kérdéses munka megtiltásának, sem az egyházi könyvvissgáló megrovatásának helyét nem látván, a n. m. m. kir. Helytartó Tanácshoz alázatos felírás fog felterjesztetni az iránt, hogy mi ezen k. intézvényt, mint sérelmet, nem tellyesithetvén, attól elállani méltóztassék.

2. A pesti királyi József-ipartanoda szerkezetének rövid vázlatja.

A pesti királyi József-ipartanodának rendeltetése: a reál tudományoknak alapos, és lehetőleg terjedelmes tanítása által a honi ipar-értelmiséget kifejteni, az ifjuságnak alkalmat szolgáltatni oly ismeretek szerzésére; mikép az iparnak bármelyik ágát választaná pályául, azon eredményteljesen működhessék. A pesti kir. József-ipartanoda a honi iparnak ágaihoz képest, *három szakra* osztályoztatik, ugymint: *mezei gazdaság*, *műipar* és *kereskedelmi* szakra; mellyeknek mindegyike kétkét évi tanfolyamot foglal magában. — Minthogy pedig ezen intézet leginkább azon néposztály kiképezését célozza, melly a felsőbb elemi oktatás bevégeztével, hajlama, vagy létezési érdeke szerint oly életmódot választ, mellyen ideje s alkalmá elég leend, az ipartanoda fontos és terjedelmes tárgyainak kellő felfogására szükséges reál ismereteket tulajdonává tehetni; az ipartanoda fenérintett osztályait egy évi folyamú, mind a három osztállyal közös előkészítő tanfolyam fogja megelőzni, mellyet az illető szakosztályoknak jövő tanítványai kielégítő előmenetellel elvégezni kötelesek lesznek.

Az előkészítő tanfolyamba csak oly egyének fognak felvétetni, kik tanodai bizonyítványt mutatandnak elő arról, hogy a felsőbb elemi tanodák két évü negyedik osztályát kivánt sikerrel elvégezték, s legalább is a 13-dik életévet meghaladták. Oly ifjak, kik az elemi tanodák három évi folyamának bevégezte után a középtanodáknak már netalán több osztályait hallgatták; továbbá mesteremberek, művészek és kereskedők, az ipartanodai előkészítő osztályba csak ugy fognak felvétetni, ha az elemi tanodáknak kétévü negyedik osztályát pótlólag elvégezendik, vagy a mennyire korosabbak volnának, a most érintett osztállynak tanulmányaiból magokat vizsgálata alá vetvén, képességet tanusítandanak az előkészítő év tanulmányainak kellő felfogására.

A tanulmányok felosztása.

A. Az előkészítő év tanulmányai:

1-ször: közönséges számolástan, hetenkint **3** óráig; **2-ször:** be-tűszám-tan és elméleti mértan olly terjedelemben, melly a gyakorlati mértan, természettan, erőműtan, és polgári építészet alapos felfogására megkivántatik, hetenkint **5** óra; **3-ször:** a természet-i-meretnek, ásvány-, növény- és állatországa, hetenkint **5** óra; **4-szer:** az iparüzleti írásmód előkészítéseül: a) a magyar nyelv, mint tanítási nyelv főbb szabályainak ismétlése. b) az iparüzleti írásmódban előforduló műszavaknak értelmezése. c) levelezési s egyf b fogalmazási gyakorlatok, hetenkint **4** óra; **5-ször:** német nyelv hetenkint **3** óra; **6-ször:** a rajzolásnak azon szakai, mellyek a tanítványok egyéni céljának megfelelelnek, hetenkint **5** óra.

B. A gazdaszati osztály tanulmányai.

Első évben: **1-ször:** elméleti és gyakorlati mértan, hetenkint **5** óra; **2-ször:** ábrázoló mértan és a polgári építészetnek elemei, hetenkint **4** óra; **3-ször:** természettan, hetenkint **4** óra; **4-szer:** számadolás, hetenkint **3** óra; **5-ször:** rajzolás, hetenkint **6** óra.

Második évben: **1-ször:** általános és müi vegytan, hetenkint **5** óra; **2-ször:** erőműtan különös tekintettel a mezei gazdaságnál előforduló eszközök, szerszámok s gépekre, hetenkint **3** óra; **3-ször:** polgári építészet és vízműtan, hetenkint **4** óra; **4-szer** mezei gazdaságtan, hetenkint **5** óra; **5-ször:** a tanévnek első felében az urbéri és mezei rendőrségről szóló törvények magyarázata, s erdőszeti szabályok, hetenkint **3** óra.

C. A műtani osztály tárgyai.

A műtani osztály első évének növendékei, ugyanazon tárgyakat fogják hallgatni, mellyek a gazdaszati osztály első évében tanittatnak, kivéven a számadolástant, melly helyett a kereskedelmi számolástant lesznek kötelesek a kereskedelmi osztály tanítványaival hallgatni.

Második évben: **1-ször:** általános és müi vegytan, hetenkint **5** óra; **2-ször:** erőműtan: hetenkint **3** óra; **3-ször:** polgári építészet, a mennyire tudniillik a növendékek célja ezt igénylendi, hetenkint **4** óra; **4-szer:** műtan, hetenkint **5** óra; **5-ször:** a rajzolásnak azon neme, melly a tanulók egyéni céljának megfelelel, hetenkint **6** óra. A tárgyaknak előadási felosztásában kellő figyelem leend arra, hogy a műtannak azon fejezeteit, mellyek a mezei gazdaságnak egyik vagy másik ágára vonatkoznak, a gazdaszati osztály növendékei a műosztályi előadásokban hallgathassák.

D. Kereskedelmi osztály tanulmányai.

Első év: **1-ször** kereskedéstan hetenkint **4** óra; **2-ször** kereskedési számolástan hetenkint **4** óra; **3-ször** természetményi áruk ismérte hetenkint **3** óra; **4-szer** kereskedelmi földleírás hetenkint **3** óra.

Második év: 1-ször: kereskedelmi írásmód hetenkint, 3 óra; 2-ször: kereskedelmi könyvvitel, hetenkint 1 óra; 3-szor: váltójog, hetenkint 4 óra.

A kereskedelmi osztály tanulmányai a többiekénél kevesebb előadási órákra vannak szorítva a végelt, hogy ezen osztály tanulmányait olly egyének is magukévá tehessék, kik az ipartanodai előadások meglátogatására több időt nem fordíthatnak; továbbá, hogy alkalom szolgáltatassék a mütani, vagy gazdaszati osztály egyik vagy másik tárgyát; a kereskedőnek olly szükséges olasz, francia, angol nyelveket tanulhatni, s a szépírásban rendkívüli leckéket venni. Miért is kiváltképen a kereskedelmi osztály tanítványainak meg fog engedtetni, hogy osztályuk tanulmányain kívül, hajlam és egyéni cél szerint más osztályi tárgyakra előadásait meglátogathassák.

Az olasz, francia és angol nyelv, az ipartanoda rendes tárgyaihoz sorozva nem lévén, olly tudományos készütségű egyéneknek, kik erkölcsiségöket és tanítói ügyességöket kellőleg be fogják bizonyítani, felsőbbleg meg fog engedtetni, hogy az említett tárgyak fölött az ipartanodai épületben rendkívüli előadásokat tartassanak a növendékek által fizetendő mérsékelt s eleve meghatározott díj iránt.

A szépírás minden díj nélkül fog taníttatni addig is, mig a rendes tanulmányok közé soroztatnék.

Oktatási nyelv.

A pesti királyi ipartanoda minden osztályaiban oktatási nyelvül a magyar nyelv fog használtatni.

A tanév kezdete.

A pesti kir. ipartanoda elkészítő folyama *f. évi (1846) sz. András hava elsején nyíttatik meg*; jövendőre pedig, mind az elkészítő folyamnak, mind az illető osztályoknak előadásai Mindszent hó elsején fognak megkezdetni, s a tanodai év végével tartandó nyilvános vizsgálatokig, minden hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken délelőtti 8—11, s délutáni 2—4 óráig folytattatni. Pesten Oktober 24-én 1846. eszt.

Karácsony Mihály, tanulmány bizottsági Ülnök, mint a kir. Jósef-Ipartanoda ideigl. Igazgatója.

3. Nyilatkozat nőnevelési intézetről.

Azon elvtől vezéreltetve, hogy minden ember kötelessége, a közjó előmozdításához tehetsége szerint járulni, elhatároztam magamat, munkásságomat azon ügynek szentelni, mellynek fontosságát mindinkább kezdjük érezni a hazában. — Értem a nevelést.

A nemzetet családok teszik. A család lelke, középpontja az anya. Csendes, de szakadatlan hatása által ő ad irányt a nevedő nemzedéknek, s valamint testi épséget, az anya hü, s okszerű ápolásának köszön a gyermek, ugy a jellem első, s elhatározó alap-

ját is ő veti meg a fiatal kebelben. Történet és mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy szilárd jellemű, kitűnő férfiak, általában erőslelkű, nemesérszű anyák születtjei.

A nők nevelését tehát lelkiismeretes figyelembe venni szigorú kötelessége minden hazafinak.

Nálunk a nőnevelés eddig, csaknem kizárólag külföldi egyénekre volt bízva, s ez okból minden szorgalom mellett, mely leányaink kiképezésére fordított, bennök midőn kiléptek a cselekvőség terére, midőn a család általok alakult, olly hiány mutatkozott, mely teljes nemzeti létünkre homályt vont. — Nőink nem neveltettek magyarokká, — nem ápolgatott bennök azon szent tűz, melynek lángja a hon egyes polgárait egy nagy, és hatalmas egészé olvasztja. Idegenként álltak nőink a hazában.

A multon okulva állítjuk már most, hogy a nőnevelésnek is, mint sok egyébnek e hazában nemzeti alapon kell nyugodnia. Mindenfelől hallani azon óhajtaást, bár keletkeznének közöttünk olly nőnevelő intézetek, melyek a magasb műveltség igényeit kielégitenék a nemzeti szellem feláldozása nélkül. — Addig, míg hatalmasak hozzájárultával nagyszerű alakban létesülhetne egy nemzeti nőnevelő intézet, a dolgot magánkörben egyeseknek kell megkezdeni. Azért azon szülők előtt, kik az eddigi nevelés hiányait érzik, s engem bizalmukkal megtisztelni méltóztatnak, ezennel késznek nyilatkozom leányaik nevelését, bizonyos feltételek alatt magamra vállalni, s azt a legjobb oktatók segélyével személyes felügyeléseim alatt vezérelni, főcélul tüzvén ki magamnak nevéndékeim szellemi, erkölcsi, s aesthetikai kiképzését, nemzeti érzelem s hon iránti kegyelet fentartásával.

Nevelési terv alapvonásai.

Nevelésre felvétetnek 8—12 éves leánykák.

Egy nevelőné, s több oktató által ezen tárgyak taníttatnak: világtörténet, hazai történet, általános és hazai földleírás, természetismeret, természettan, tábla-, és szószámvetés, mythologia, szépírás, magyar nyelvtan, helyesírás, francia, német nyelvtan, és társalgás, fogalmazás e három nyelven, irodalom, vallás, — minden felekezet tulajdon papja által. Rajzolás, tánc, kézi munkák. A szülők kívánatára külön díj mellett: zongora, ének, olasznyelv stb.

A tudományok magyarul taníttatnak, — mert az anyai nyelv csak így válhatik tökéletes sajátává a növendéknek.

Az idegen nyelvek szorgalommal taníttatnak, nemcsak nyelvtan szerint, hanem gyakorlatilag is.

El lesz kerülve a tanításban a száraz untató módszer, s a tudat a gyakorlati térre vitetik át, gyűjtemények, stb. használása által.

Hogy a tanulásbeli előmenet megvizsgálása ne csak képmutatóssá váljék, ünnepélyes próbatétek, díjosztások, stb. nem fognak

tartatni; a helyett lesznek minden előkészület nélkül gyakori próbatétek minden hét, hónap, s félév utolsó napján, melyekre szülők, rokonok, meghívás nélkül megjelenhetnek. Ezen elrendezést azért tartom legjobbnak, mivel illy igénytelen, de igazi próbatétek, mellőzve a hiúság ingerét arra szoktatják a nevendéket, hogy mintegy önmagának tanul számot adni azon előmenetelről, melyet bizonyos idő alatt tett.

A külső dolgok elrendezésében ruházat, butorozat s többiben, csinosság, rend s egyszerűség áll alapelvül.

Gondos figyelem tárgya lesz a növendék testi nevelése. Valamint a szellemi kiképzésben mesterkélés és erőtetés, ferdeséget szül, úgy a test is csak akkor fejlődik egész épségében, ha a természetet működéseiben nem gátoljuk. Egyszerűen készített egészséges eledel, szabad levegő, mozgás, a testet nem szorító öltözet, a taunlasi órák célszerű felosztása, s a fiatal kor éltető napja, kedv, derűtség, ezekben a növendéket részesítvén, testi lelki jólétét biztosítjuk.

Felvételi feltételek.

Tanítás, tartás, lakás, mosás és szolgálatért, minden növendék után jár egy évre 350 pengőforint (félévenként előre).

Zongora tanításért (hetenként háromszor) 80 pengőforint egy évre.

Mellék költségek csak tankönyvekért, író-, rajzoló-, s dolgozószerekért, orvosi látogatásért, és orvosszerekért járnak; ezekről számadás vitetik, és félévenként a szülőkkel közöltetik. Mit kell minden növendéknek magával hozni beléptekor, az ide csatolt jegyzékben van feljegyezve.

A növendék felvétele 2 hónapi bejelentés után történhetik. Kiléptét pedig 6 hónappal előre tudatni szükséges.

Jegyzék. Minden nevendék a szükséges ruházaton és fejjernemün kívül hoz magával: 1 vasnyoszolyát, 1 ruhaszekerényt, 1 kis asztalkát, tükröt, fésűket, keféket, szivacsot, mosdótálat, egy madrácot, párnát, egy téli s egy nyári paplant, lepedőket s párnahajakat, egy abroszt, hat asztalkendőt.

Minden darab a növendék nevével meg legyen jegyezve.

Minden növendék köteles himlőoltási s egészségi bizonyítványt előmutatni.

A növendék ruházati kikészítésénél, a fentebb kimondott elvnel fogva, a legnagyobb egyszerűség és tartósság vételesség figyelembe. Pesten Jun. 3-kán 1846.

Teleki Blanka.

lében megőrizte, gazoktól gyűlölve, bolondoktól gunyoltatva, az embereket mégis oly hön, oly cselekvőleg szerette. Felkereste a legcsekélyebb viskóban is a lét kincsét, az isteni elem szikráját még a hamu alatt izzón találta, nem gondol a gyűlöletes fáradsággal. Átassa magát a por és hamu halmain, kezébe veszi a szikrát, feledve a fájdalmakat, erősíti gyenge életét, s a helyett, hogy a szikra létéről fecsegne, meggyujtja a nagy szent lángot, hogy mellette a legtávolabb népek is melegedjenek s a tettben kételkedők szegyentől elpirulva elnémuljanak.

Szavakban nincs szükölködés; sokat fecsegnek és irnak, a cselekvés és véghezvitel — ez hiányzik.

— — — — Az erők egyensulya és öszhangja, s ha mindenki azzá lesz, mivé lehet — — — — —

Második töredék. Pestalozzitol.

— — — — reményemet s várakozásomat kielégíteni, aztán,
— — — — kívánok magamnak erőt mindarra méltóvá lenni,
mi — — — — —

Most kétségen kivüli azon tárgy — — — az emberi tudat és, — — — minden részleteibe hat. Midőn Kegyetek itt voltak, az eszközök már — — — virágzásban álltak. — — — virágzásban enyészhetnek. Ki a mag természetét jól ki nem tanulja, nem képzelheti magának a gyümölcsöket mellyeket előállítani fog, a gyümölcs most valóban, megvan, s naponként érettségéhez közeledk, most már senki sem csalódhatik. Nemcsak azt mutatják, mivé lehetnek, már most is többnyire azok, miknek lenniök kell, — és az mivé már lettek biztosítja azt, mivé még lehetnek sőt lenniök kell. A nevelés reformatiója bennök biztos alappal bir s a győzelem el van döntve, mert országa nem e világból való. Eszküzeinek sikere nem külső körülményektől függ, ösmertjük bár királyok vagy nem, sőt mindegy, értsen bennünket, maga a tudósok társasága babilonai álmoképeiben, vagy nem. Cselekvésünk az emberszivekhez szól s hatalmat gyakorol szellemök fölött. Hol erők vannak, bárhol legyenek is, habár még oly mélyen aludnának is, habár még egyszer oly annyira volnának is körülleplezve: föl kell ébredezniök. Valamint a tapló a reá eső első szikrától meggyulad, ugy lángra kap az emberi lélek is eszküzeink első ütésével. Naponkint, naponkint növekedik örömöm, — — — — im következményeit — — — — —

— — — — . Az emberek csalódása, csak szenvedésükkel végződik s az embert csak a valótlanság sulya érleli valóra, az önzésé szeretetre. Nemünk most érik jobb nemmé, eszküzeink nem eshettek kedvezőbb időszakra. Az emberinem minden osztáyaiban érezhető a gyermek elhanyagolása s kielégítő neveltetésök hiánya. A nyeglészek segítségi eszküzeiket kimerítették, mint az

egyiptomi bűvészek mesterségök céljánál állanak. Való, ártatlanság és tiszta szándék, ismét tért nyernek ellenök s az emberi természet tiszteletet. Barátom, te szép napok elé mégy. Műved természete magasra emel, hol a nap ragyogni fog, habár körötted hosszsan, szélesen, mindent ködben fogsz is látni. E nap fölötted isten utját teendi s a köd körötted elenyészik; te a szeretetnek fogsz élni s szeretettni fogsz, műved a szeretet műve, ki ráakad, építeni fogja s segélend az egy szentnek, mi a természetben van ellene működni. Műved nem fog erőtlenül állani. Már is — — — — az emberi — — — — is — — — — haladja erőmet Ugyanazon — — — — sajkában uszom hatalmas folyam hullámai közt — — — — idő ellenébe, hol egyéniségem, és mindazoknak — — — — kik a művön részt venni. Azon kor elébe nézek, hol művünk nem fog többé — — — — a kor hullámai ellen uszni, azon kor elébe nézek, hol az maga a kor folyamává változván, mint ilyen mindenható erővel arra fog hullamzani, merre hullamzani az emberi természetnek rendeltetése.

Embermű gyanánt tekintve, igaz, ez csak hiu beszéd, de isteni mű gyanánt szemlélve, azt bizton hihetem. E pillanatban érzem, mint előbb soha egész életemben nem éreztem, Krisztus szavainak igazságát: „ha csak egy mustármagnyi hited volna, e hegynek azt mondanád: emelkedjél!“ szeretet mindent tehet, éljünk e szeretetnek és mitse akarjunk, akkor isten mindent megád mit keressünk, mit a szeretet az emberi nemben, — mellynek élni akarunk, és élnünk kell, — erősíteni, megtartani és megtisztítani képes, — ha *ennél* egyebet nem akarunk, akkor cselekvésünk hatalmas s lép-teink akadálytalanok egész a sirig, — — — — szeretném, ha ez órát látnád — — — — van bennem. — — — — isten veled s tieddel. Téged szerető

Pestalozzi.

Harmadik töredék. Pestalozzinó levele.

A beszélés, kedves, drága grófnő, mind nem használ. Nem vagyok képes azt, mi lelkemben véghez megy kifejezni, olly érzékenyen örvendeztetek meg Kegyed sorái. I-t sem szabad Kegyednek ajánlanom, derék anyja ezt maga teendi, az anyai hűség áll itt Kegyed előtt s 9 gyermekei legifjabbikát bánat és kéjtelve adja át Kegyednek, második anyjának, azaz, a nemesek olly jól fogják gondját viselni, mint önmagam. Szeretett, kedves! ha márcsak a S. on tul volnának, az idő olly kellemetlen s engem igen aggaszt. Végre a jeles J. . . . grófnő itt van, ez ám a nő! kár volna dicséretét gyöngye ajkak által kifejeztetni. Oh, ti mind hárman nemesek, ti olly élénk érzetet ébresztetek bennem, melly szívemet a legkellemesb mozgásba helyezi, kedves Jozéfa kedves Teréz, a nyájas

gyermek is fogadják áldásomat. W.... ur; mit szóljak itt, igen rövid időig voltak ott Kegyetek, s igen kellemetlen időpontban a beteg miatt; a kedves W...né egyébiránt ezt írja nekem: „a grófnékat el nem feledhetem, annyira tetszettek; szelidségök, kellemök, éles eszök mindig jelen van, s örökké fogom sajnálni, hogy csak három óráig éltünk együtt, s ezek is Vilma és az ebédhez jött társaság által félbeszakasztattak. Valahányszor ír ön nékik, meg ne feledkezzék rólam.“ — Most érkezett meg a szobrász; ki a bajor herceg számára, a mellszobrot fogja készíteni s mintáját, atyusrol magáról akarja levenni; ugy történt, hogy kicsinyben egy lenyomata volt, melly elég jónak látszik, hogy Kegyednek ajánlhassam. Épen most utazik el a nemes bodrihaju Bernbe, sokkal bizom meg, hogy Kegyeteknek elbeszélje, s ő azt megis teszi, az isten áldja meg. J. ... grófnő itt van a szobában, s felszólit, írnam meg Kegyeteknek, milly nagyon sajnálja, hogy már nem találkoztak. Éljenek boldogul kedves Nagysádim, kövesse isten áldása minden utaikon. Kedves, mindig nemes, hü Jozéfa, kedves, mindig nemes Teréz, Kegyetek hü, öreganyái barátnéja P.

Yverdun, Dec. 9. 1808.

Öleljék meg helyettem a gyermekeket, — a kedves gyermekeket. —

Negyedik töredék. Pestalozzitol.

Édes kedves Teréz! Épen e pillanatban veszem Kegyed kedves levelét, s most szives köszöneten kívül mást nem tehetek azon kérelmem mellett: tudósítson Kegyed engem, mielőtt elutaznék a mi jó Jozéfánk hogylétéről! mi mindnyájan egészségben vagyunk. L... is javul. J... igen érd. kelt bennünket, mulatott nyolc napot két lyánkáját 4—5 hétre nálunk hagyta, mig ő H.... E....ből, hol jelenleg mulat elutazandik. J... nőt elbájolta Kegyed jósága s teljes reménnyel van fia jó szerencséje felül. Üdvözölje Kegyed nevemben, s mondja meg neki, hogy én határtalan bizodalmat helyezek benne. S.... vérével együtt megelegetett és vidám körünkben, szives hálával emlegeti Kegyetek jóságát. Hastenhofer szinte jól van s munkás céljaink elérésére. Nőm még nem vette Önök kedves levelét. J... nőnél írok Kegyetekhez s most mennem kell.

Fogadja Ön nemes lélek hálám és hódolatom nyilvánítását azon kegyes jósággal, mellyel engem ítéletében boldogított. Közölje a nemes Jozéfával, mennyire elszomorított betegsége, kimélje, őrizze magát. El ne feledjen Kegyed felöle egy pár szót írni mielőtt elutaznának. —

Sietve, Kegyed hódolatteljes barátja

P.

Ötödik töredék. Pestalozzitol.

Tiszteletre méltó barátném! Kegyetek elmentek, hanem itt voltak! ittlétök nem álomkép, annak következményei siromig jó-

tékonyan fognak reám hatni. Életemben gyakran támadtak bennem nagyszerű remények, gyakran daggasztá keblemet változó lelkesülés, de soha olly sokféle nem egyesült belsőm magasztalására, mint Kegyetek kedves jelenlétében. Bármi sok lett légyen azelőtt is lelkem kincse, azon hatás mit Önök nagy barátnék reám tettek, mind azt elenyészté. Ennek így kellett lennie, lelkemből az addiginak enyészni kellett, mert hát mit ér az emberi törekedés minden külszöke, ha az egyéb független és önálló felemelkedés által nem nemesítetik, mondhatnám meg nem szenteltetik. Barátném! illy értelemben volt Kegyetek ítélete befolyással reám; mert bármi lett légyen életem munkásságának feladata, bármilly kedvező helyezettetésem, viszonyaim, Kegyetek jelenléte magasztalta fel bensőmet. Kedves Jozéfa, midőn Kegyed tiszta, csendes szívének hatalma előttem feltűnt, akkor feledve lőnek gyöngeségeim s felmagasulék bátorságra s erőre s keblem szelidebb, szeretetteljesebb lőn, mint régóta nem. Edes Teréz, midőn én Kegyed szabad és bátor lelket sugárzó szemeiben könnyeket láttam törekvésem iránt s Ön jó szíve munkásságom körüli reményeit a lehetőség határán is tulra mérészlé, akkor nemcsak sikerről kétes óráim, nemcsak ingatag határozataim, nemcsak nyájas közalgése az ohajtott halálnak, nemcsak azon kötély, miszerint semmit mi a hihetőség és kevés erőm határán tul volt ohajtanom szabad nem volt, jutottak eszembe: de sőt Ön tekintetéből magyar bátorságot és magyar buzgóságot szitt lelkem jó ügyöm iránt és elhittem Kegyednek hogy életem célja felé olly sikerrel közelitek, mint azt eddig nem is sejtém, de még ohajtani sem merem. Nemes barátném! Kegyetek még *ügyefogyottak intézetemet* is buzditgatásuk által ujabban lelkem körébe vonták. Igaz hogy ez ifjuságom óta lelkemen feküdt, tulajdonképen én szüntelen arra igyekeztem és oda törekedtem, és még növeldémet is sokáig úgy tekintém, mint ideiglenes pótszerét az ügyefogyottak intézetének melly után mindig sovárogtam, de csaknem összerokadtam a nagy munka terhe alatt, és egy idő óta mármár kétségbe estem a régohajtott cél elérhetése felül. Ugy van kedves barátném! régóta nem volt már körzetemben egyetlen lélek sem, ki céloim reményeit osztotta — vagy engem bátorított volna; és im eljöttek Kegyetek és feledteték velem a meglevőt, hogy teljes erőmmel a meg-nem-levő után törekedhessem, mit lelkem ohajtott. Eljöttek Kegyetek és bátorságom hitté lőn magasztalva, annak elérése felül mi nélkül én sem élhetnék, sem nyugodtan nem halhatnék, mi nélkül én csak álmodozó volnék az emberiség ügye körül, és csupán annak elérése által érezendhetem és gondolhatandom munkásságomat emberfeleimre jótévőnek. K. b! — Mi magasztos érzelmei töltik keblemet a hálának Kegyetek iránt, ha azon hatást, befolyást elgondolom mivel jelenlétökben én reám voltak. Soha olly szükségem nem volt életemben bátorításra és bizodalomra végcéloimat tekintve, Kegyetek bátorságot és bizodalmat öntének belém. Mielőtt Önöket láttam, alig merem igyekeztem és törekedésimnek

csak fölelevenítésére is gondolni, Önök [eljöttek s nagy célokat most már oly bizonyosnak látom, mintha kezeim közt volna. Nemeslelkü barátném, illy becsesek voltak Önök nékem, illy becsesek jelenleg; és én mennyiben lehetnék érdekekkel irántuk, alig bírom elgondolni, ha csak azon kis befolyással nem, mit kedves gyermekeik képzésére tehettem. Öleljék meg helyettem a kedveseket, és ó értők kössenek Önök szoros bizalmas viszonyt. De mit? hisz Önök nem sokára visszatérnek ide, és én reményem még élni fogok. Napjaim, a hála Önöké, most nyugottabbak kezdenek lenni. Új erővel fogok most a munkához, mellyre nemes szeretetökkel Kegyetek buzdítanak, és ha majd eljövendének meg fogják látni a megkezdett munkát. Ügyefogyottak intézeti tervemet rendezni fogom és kérelmeimet a részvevő emberbarátokhoz haladéktalanul eljuttatandom. Örömmel küldöm ezt Kegyetekhez is, és előre hálámat fejezem ki minden szóért, mellyet Kegyetek ez ügyben az illetőkhöz ejtendének. Hitszónok Geoliustól egy, — Eszterházitól egy, — és a bécsi érsektől egy levél másolatát ide zárom. Az utóbbinak címzetét nem tudom, azonban hibásan írni nem szeretném, kérem Kegyeteket küldessék meg nekem azt valaki által hibátlanul. A holnapi postával megküldendém Kegyeteknek Zinzendorf gróf egykori pénzügyministerhez íram leveletem. Most végezni kell, kedves grófnő; mit tesznek Önök? hogyan utaztak? nem betegek? és a kis kedvesek épek szinte?

Éljenek szerencsésen! Kegyetek mind ketten irandanak hozzam egykori szülővárosomból nemde? élvezvén a dicső tájékat, melly iránt én életemben olly sokat és olly melegen éreztem. Bizonyosan mind ketten örültetek hogy jó nőm ismét felgyógyult. Ő is mellékel néhány sort levelemhez.

Isten Kegyetekkel, barátném, én örökké hála, szeretet és tisztelettel vagyok Kegyetek lekötelezettje

Pestallozzi.

U. i. Az emlitém két levelet nem zártam le, ha elolvasták, csak ostyával pecsételjék.

Yverdun, 22. Nov. 1803.

Hatodik töredék.

Brunswick grófnőkhöz Pestalozziné.

Hogy testvéries viszonyok testvéries részvétet kelesztenek, ebben reményem kedves barátném Terézia és Jozéfa velem kezét fognak, ezért tetszik nekünk egy egész öröklétnek hogy Önöktől semmi hirt nem vettünk, mit azonban korántsem tulajdonitunk hidegségnek vagy feledésnek, mi Kegyetek nemes, magas lelkökre épen lehetetlen volna; de az idő és helyzet! talán nem vették Önök leveleinket, mellyek pedig a legpontosabb címmel indultak utnak; talán veszélyes körülmények miatt lakhelyöket kellett változtatniok; ragadjanak ki

bennünket ezen bizonytalanságból kedvesim, habár csak egy pár sorral is, ezt mindketten P. . . . . val szívesen kérjük. Mi gyakran emlékeztünk Önökre, bárha mindnyájan egészségben távoztak volna, — a drága Mari! mindnyájan a kedves gyermekek! csókolja meg milliószor helyettem kedves Jozéfa, még pedig szivreható, a te bájos lyánkádat is, kiről olly sokat beszélgettél. Hogy van a jó K. . . . ki szinte semmit magáról nem tudat, mit mi ismét körülményeknek tulajdonítunk, mert hisz ő ép ugy nem feledend bennünket mint mi őtet. Ha valamit tudnak felöle, tudósítsanak minket, mert sokáig így nem maradhatunk. Kegyetek szive jó és nemes emlékezik még mit ígért atyánk és mit Önök neki: *örök barátságot*. A kapocs szoros volt, mentsen isten hogy táguljon vagy épen felbomoljék. — Életünk, valónk folyton ugyanaz, vagyis inkább naponként ujul viszonyaiban, mellyek hovatovább tökélyesbülnek mire Pestalozzi atyus, erőfeszítéssel és fáradalmasan legtöbbet tesz, és fog tenni haláláig tekintet nélkül önmagára, isten sikerrel ajándékozza igyekezésünket, hatalmának közelét naponkint érezzük. És az ő vezetésének nem is lehet más pótlása, más jutalma. Nemes szívét az kielégíti, hogy módszere naponta több meg több embert hódít, hogy a növendékek szülői, magzatjuk mivelletésének célját és tökéletesítését elismerik és ezért néki hálával tartoznak. —

Ő igen egészséges, mondhatnám megifjudott. Ez öszön egy kitünőn jeles kisasszony tartózkodott nálunk egy időre, igazán ő is disze nemének; tanmódszerünket kívánta megtanulni, de gyöngéledő egészsége miatt nem mulathatott s elutazott Szász-Meinizingenbe hol nővére férjnél van. Igazán nemes egy lélek, tele jósággal, szabad gondolkozással és sok szépismerettel. Szeretetével megajándékozott bennünket. Ha egészsége helyre álland, vissza fog térni hozzánk. Igen szorgalmatos az írásban, *avis au lecteur*, — a tanmódszert akarja megtanulni és szegény gyermekek számára intézetet rendezni. Adná Isten, hogy őtet megláthatnám, kár hogy nem egy időben érkeztetek ide vele együtt, azonnal kérdők: nem ismeritek-e egymást? *Türk* asszonyság ikreivel igen boldog. A gyermekek életrevalók, igen egészségesek, anyjok szinte egészségesebb azóta és erősebb mint az előtt, ajánlja magát és férjét néktek.

— — — — — M. . . . . az alatt, mig ama feküdt itt volt és a beteget olly híven ápolta, mint semmi dajka nem tette volna; körültem is mindent tett, mert én kilenc hétig ágyamat, szobámat el nem hagyhattam, ő eljött minden félórában, meglátogatta az iskolákat, bár én most csak külsőleg szenvedek —

— — — — — belől minden megszűnt, még a hurutot is eltünteté orvos Develois családom nagy örömeire, mellynek tagjai engem jobban szeretnek mint én magam. Kedves Teréz, én hiszem Ön füvei is munkáltak javulásomra, tartósan használtam azokat, azután rendelte orvosom a tapaszt gyomrom s mellemre, mire kiütés tünt elő s vele bajom is megszűnt. És ezennel jóságod iránt is hálás érzelmeket nyilvánítok, életemem olly szép, mint kevés

öregé, s ezért mennyei atyámé a dicsőség. — Látjátok kedvesim, én minden jó iránt még szíves részvétellel vagyok, és ez valóban sok. Nevelőnő-képezdénk is virágzik, van legalább 20 leányunk, 16 — évtől 20-kig, mi több, jegyesek is vannak köztük, kik mielőtt öszveköttetnének, tanmódszerünkből tanulni akarnak annyit, minek irányában saját gyermekiket 8—9 évkorig vezethetendik. Ez atyánk kívánata szerint történik így, és józan anyákra nézve bizonyosan magasító öröm az, hogy gyermekiket, kiváltképen a fiukat nem kénytelenek igen korán anyai ápolásuk alól kibocsátani. Egy Böhm nevű fiut kaptunk, ki eddig az öreg hercegnőnél neveltetett, — 7 éves, de hasonlítlanul sokat ígérő, — egy másik Grundhar nevű Heilbronnból, ez szintolly nagy reményű, már 11 éves és köztünk kedvét leli. Vannak még porosz, hollandok, oroszok, németek. Rendesen huszan ülünk asztalhoz. Az intézeti leányok, tanítónők- és nevelőnőkké képezik magokat, és többnyire már bizonyos állomásokra. A . . . . vezérli az intézetet, és a kedves egyházi leányai viszik a háztartást nagy gyönyörrel. Mert itt a leányok, ha egy ideig együtt voltak, szeretik egymást mint vérek, — de hisz ez legfőbb mire törekszünk, először is t. i. hogy szeressék egymást. Kedves Teréz-Jozéfa, kérek legyetek türelmesek e sok fecsegést végig olvasni. És ezt ti megteszitek, ti látjátok soraimban és érzitek utánatok esengő szivem indulatát, mellyel még mindig és örökre rajtatok csüngünk. September 30-án 1809-ikbe ünneplők házasságunk 40-dik évének ünnepét. Ó bár itt lehetetek volna! Többen jelen voltak kedves barátink közül. Ünnepelesen vidám volt társaságunk. *Niederer* mondá hogy meg kell ünnepelnünk, mert ki tudja hol leszünk mindnyájan az 50-ikkor. Ó ezt az asztal fölött egy ezüst kanál keringésekor födezé fel.

Most egy külön mellékszobám van, újra butorozva, melly csupán társalgási szobául szolgál. Még sokat építenek, alig ismernétek lakunkra; — jöjjetek el és lássátok. Ha csak levelem kezeitekhez jutna! Sajnálom hogy atyus most nem irhat, de én fogadást tevék, hogy e levélnek a mai postanappal el kell mennie, mert én tovább nem várok. Tehát az isten áldjon meg benneteket kedvesim, áldjon meg Téged, kedves, jó Teréz, — áldjon Téged is, kedves, jó Jozéfa: tiszteljétek nevemben mamátokat s kedveltessetek meg vele. — Szerető anyátuk

Pestalozzinó.

Minden nap a te csészédből iszom kedves Teréz, s emlékezem rolad. Mikép van a $\triangle$ $\circ$ $\square$ stb. A derék C. . . . . üdvözöltet benneteket; három kedves, reményteljes gyermeke van. Gottlieb egészséges *).

*) Az ezen töredékekben üres és hézagos helyek, az eredetiből részint hiányoztak, részint nem valának megfejtethők.

5. Pestalozsi Henrikről, Döbrönteai Gábor 1817-ben.

Az „Erdélyi Múzeum“ című régibb folyóirat VIII-ik füzetében, (1817. Pesten Trattner J. T-nál), találjuk: „Pestalozsi Henrik híres nevelési író életét,“ hazánk igen munkás és az irodalom sokoldalú terén magának kitűnő érdemeket kivívott Döbrönteai Gábor urtól. Hősünknek e nagytekintetű életleirója, cikkjét e szókkal reszti be:

„Csak a megismertetésért álljon-e itt Pestalozsi felől e tudósítás? A közlés célja nem az. Kicsiny lelkű ember, a ki valahányszor egy nemesérszésűnek életét olvassa, mindannyiszor új levegőt nem szív, hogy a nagy lételet a közhaszon előmozdításában ne találja. Kik egy országnak fenálló boldogságát, az emberi erkölcsi nemesség kifejlését érzéssel előmozdítani ohajtják, azok a nevelés-tanításbeli jobbitásokat szent kötelességnek méltán tartják. Szégyen megvallanunk, nekünk annak céljára hasznosabban vezető írásaink nincsenek s tudósaink álmas veszteglése miatt, még melly későre lesznek.“ *Döbrönteai Gábor.*

Igy sohajtott fel a nagytekintetű szerző és szerkesztője az erdélyi múzeumnak, ugyanazon évben, a mellyben *váradai Szabó János*, feljebb a nép tanítóiról közölt cikknél idézett jeles munkája is megjelent. Szabó ur, mint saját maga vallomásaiból tudom, e munkáját folytatni, és Pestalozsi szellemében újakat is kiadni szándékozott, de az idők sok tekintetbeni mostohasága, gátlá őt írói munkálkodásában. Tehát megkezdett már magyar nevelési irodalmunk, meg már több ízben, és zátonyra jött. Most, úgy hisszük hogy újabb megindulása nem fogja többé arra hozni, miután csak a legutolsó m. t. t. nevelési pályakérdésre is, 14 munka küldetett be a társaságnak.

---

6. Tanodai névtárhoz.

A „Nevelési emléklapok 2-ik füzetéből IV-ik és XXIV-ik jegyzőkönyvi szám alatt (47 és 88 l.)“ ismeretes a *tanodai névtárt* illető indítvány és az e tekintetben szétküldött fölhívás, a tanodákat illető adatoknak e füzetek szerkesztőjéhez beküldetése tárgyában; ez indítvány a tanárok között határozathoz is ment, de eddigé, még csak hármaja küldte be a kívánt adatokat, a mellyeknek adatait — míg valamennyi vagy legalább nagyobb része prot. tanintézeteinknek, ezen önnönmagokat leginkább érdekelhető indítványhoz és illetőleg immár tanári határozathoz járulandanak és a szerkesztőt küldeményeikkel megörvendeztetendik vagy megterhelendik — im itt már előlegesen közöljük:

I. Az *eperjesi* főtanoda névtári adatközleménye imez:

II. *Aszódi* prot. ev. tudományos alsóbb tanoda 184^{6/7}-ik iskolaeívi állapotja: Felügyelő: báró *Podmaniczky Lajos*. Tanárok: a tudományos alsóbb tanodában: *Koren István*; tanulók száma 63; különösen az I. és II. nyelvtani osztályban 47, a III. és IV-ik nyelvtani osztályban 10. — Az elemi vegyesnemű tanodában: *Takács Pál*, növendékek száma 156. — Könyvtár van egy: a tanodai közkönyvtár, mintegy 150 kötetnyi, mellyhez tartozik még különféle képek és ásványok gyűjteménye, s mélt. gr. Batthyány Kázmér nagylelkűségéből nyert földteke.

III. A *Iosoncz* prot. ref. főtanoda (lyceum) tanári személyzetének névjegyzéke *):

Pongó Pál, elemi osztály tanítója; *Gegus Ferdinand*, 1-ső és 2-dik nyelvészeti osztály tan.; *Bende György*, III-dik és IV-dik nyelvészeti oszt. tan.; *Homokay Pál*, szónoklat és költészet tanár; *Kovács Benjamin*, hit-, mér- és történettan tanára; *Futó Daniel*, természet-, vegytan, bölcsészeti történet, állománytan, német és latin irodalom tan.; *Steller János*, észtan, bölcsészettan, észjogtan, erénytan stb. tanára; *Farkas Károly*, hazai törvény tanár.

7. Adat, a növendékekről vezetetni szokott naplóhoz.

A nevelési emléklapok 2-dik füzetében a II-dik jegyzőkönyvi szám alatt, előadatik a vita a melly a tanárok között folyt, az ifjakról vezetetni kívánt erkölcsi és szorgalmi naplót illetőleg; s ugyanott a 40-ik lapon hivatkozik *Turcsányi Lajos* kőszegi tanár az ő tanodájánál gyakorlatban levő naplóvitelre. E gyakorlatról tanuságul egy nyomtatott lapocska tévedt kezünkhöz a mellyen íme rovozatot olvasók német nyelven, úgy, mint itt fordításban közöljük: „Tanodai bizonyítvány, Febr. és Martius hórol 1847-ben N. N. számára, illetőleg: 1. az *erkölcsökben* (die *Sittlichkeit*): megrovás vagy feddés (*Tadel*) mellett, a nélkül, derék (*brav*); 2. a *tanoda látogatásban*: rendes, késelgető, hiányzó, beteg; 3. a *vallásban*: lanyha, (lau), figyelmes, serény, (emfíg); 4. az *olvasásban*: gyenge, középszerű, folyós, helyes; 5. az *írásban*: tisztátlan, hibás, hibátlan; 6. a *számvetésben*: figyelmetlen, lassu, helyes, gyors; a *magyarban*: rossz, gyenge, jó, kitünő; 8. a *németben*: rossz, gyenge, jó, kitünő. 9. a *tanulmányokban* (*Wissenschaften*): rossz, gyenge, jó, kitünő. 10. a *latinban*: rossz, gyenge, jó, kitünő. — *Jegyzés* „itt üres a hely s csak írással

*) E III-dik számú névjegyzéknél, nem vettük a fiatalság osztályi számának kimutatását, sem a gyűjtemények és a felügyelőkről tudósítást. Pótlólag azt is bátorokdunk kérni. — És im ezek érkeztek e kettős füzet megjelente napjaig a midőn e sorokat szed etjük April 29-kéig.

tölti be a tanító, pl. azzal: „a fiu még többet is tehetne.“ Azután áll a bizonyítvány alatt: „a tiszt. szülék kéretnek becses nevöket ez alá írni.“ Egyébiránt azon osztályfok a melly a gyermekre il-lik, veres tentával alá van huzva. — Ilyen tehát az elhiresztelt erkölcsi és tanulási napló! Ajánljuk! Csak hogy azt tesszük még hozzá a mit 2 dik füzetünk idézett lapján Turcsányi Lajos ur vall, mikint: „az erkölcsi naplóvezetés a tanítók nyakán olly teher, melly a nélkül hogy valami hasznot szülne, tömérdek másra hasz-nosan fordítható időt eldarabol a tanártól. Mert hogy ezt betölthes-se, vagy szüntelen olálkodnia kell az ő örszemeit minden módon kikerülni törekedő növendéke után a mi magában aljasság, vagy pedig magának kell jegyzeteket költeni s azokat gépíleg róvni-be egyes tanítványainak.“ — Aztán, ki van-e az említett fokokkal meritve a növendék lelkének minősége? A fok absolute véve, vagy csak *egy*, vagy számtalan *sok*, és objective véve, nem is jellemzi a tanulót. Kitkit csak saját maga ideálja szerint lehet fo-kozni, mert minden emberegyén, és így a növendék is, egyegy eredeti ember, eredetije a maga eszményének, ő csak önnönmaga szerint ítélendő meg.

8. Tanosztályi ünnepély.

A pesti prot. gymn. igazgatója Pest f. é. Márt 31-kén az inté-zet számára igen becses és kedves ajándék által lepeték meg, fens. kir. helytartónk arcképének több mint 200 példányával, a gymnasia-lis ifjuság közti kiosztás végett, következő szives levél kíséretében: „Tekint. igen tiszt. igazgató ur! A felséges király s haza iránt fél-századon tul minden alkalomban honbeldogító érdemekkel ernye-detlenül leáldozott Fenséges Főherceg *Jósef* elfelejthetetlen Nádo-runknak elhunytá feletti legbensőbb mély bánatu közrésztvétet ré-szemről is parányi tehetségemkint nem vélek méltóbban örökíthet-ni, mintha a dicsőült fenséges Atyjától minden szivlelki magasztos erényeket öröklött fenséges cs. k. *István* Főherceg k. helytartónk-nak szivélyes jóságot jellemző arcképét minél többek előtt, főleg honunk szép reményü jelenleg serdülő, utóbb honszeretetben is gyarapodó, sőt a nemzet jobb jövendőjét későbbben biztosítólág is gyámolíthatandó kedves polgártársaim előtt megísmertetem, de egyszersmind az e tiszteletteljes képmásban ünnevelt közszeretetu Fenséges István Főhercegnek legkegyelmesb Nagybatyja Felséges honatyánk V-dik *Ferdinand* apostoli Királyunk iránti legmélyebb hódolati s kiapadhallan hálatiszteletet is a gyenge tanuló honfiak keblébe már annálfogva is előre becsepegtetni forrón ohajtom, minthogy Felséges koronás Urunk Főherceg István Ó fenségét a hazának nemtőlül közörömrre visszaajándékozni kegyeskedett.

Ezeknél fogva tehát alásan kérem a tekintetes Igazgató urat: méltóztassék az ime átküldött 200 fenséges képmásolatot az itten tanuló ágostai-vallást követő 4 osztálybeli ifjak közt böles ítélete szerint kiosztani, nem különben minden tanító urnak egy példányt átadni.

Méltóztassék e szives ajánlatomat oly kedvező tekintettel elfogadni, mint én legőszintébb indulattal kedveskedni kívánok. Különben jóakaró hajlamaiba magamat ajánlva, megkülönböztetett tisztelettel van szerencsém maradni a tekint. Igazgató urnak aláza-tos szolgája *Mattyus Nep. János* k. udvarnok s orsz. k. biztos. Pesten Martius 31-kén 1847.“

Ennek nyomán immár, legkegyeletesb, hazafiui és nevelői kö-telességöknek érezvén a tanárok (Melcer L., Kanya P., és Dr, Ta-vassy) a növendékek birtokába juttatni az adományt és szívökbe annak jelentőségét, úgy intézkedének hogy a kiosztogatást osztá-lyilag eszközlék, kölcsönösen megjelenvén egymásnak részesülő osztályában. Ez alkalommal a szónok-költészi osztály tanára, a mit magok részéről a többiek is tevének, a tanítás félbenzakasztása közt következő, a pillanat által felköltött kísérő szavakkal osztogató ki fens. k. Helytartónk képét *): *Édes fiaim hű magyar gyermie-keink!* Hogy hármas ünnepélyi emlékezésre szólítsuk fel kebletek angyalait, a végett jövőnk most hozzátok, mind hárman tudomá-nyos intézetünk tanárai. Emlékezni akarunk véletek e napon a 19. Aprilist megelőzőleg a minthogy az napon intézetünk zárva marad, emlékezni akarunk ma, *először* felséges magyar királyunk V-dik *Ferdinandrol* születésnapja tekintetében, emlékezni *másodszor*, boldogulva elhunyt felséges főherceg *Jósef* Nádorunkrol és emlékez-ni, *harmadszor*, dicsőült Nádorunk k. helytartói fiáról, *István* fő-hercegről, a kinek arcképét im jelenlétében hivataltársaimnak sze-rencsés néktek egy buzgó és nemeskeblü hazafinak ajándékából kinekkinék közületek egyegy példányban emlékül e napra kiosztani. De mielőtt ezt tenném, engedjétek társaim, engedjétek fiaim, hogy e kedves adományhoz néhány szót csatolhassak. Én azt korántsem az adomány becsesbitése kedvéért teendem, mert az illy adományt én nem is becsesbithetném, mivel az már magában véve is oly gyöngy, melly önfényü napot sugároztat vissza, melly tekintsen

*) E rövidke beszédet, egyfelől csak azon okból közöljük, hogy e nyilvános megemlítés által a hála is nyilvánosan ki legyen mondva a minket megajándékozott nemes férfiú iránt; még azonkívül, hogy ezt külön levélben is megtevé az igazgató; másfelől pedig, hogy nyoma legyen annak, mint kell igyekeznünk fiaink szive kiképezésénél, az illy alkalmakat is felhasználni, és hódolatot és tiszteletet ébreszteni azon felséges férfiú iránt, kin az egész nemzet szive hódolat és reménytel-ten csüng.

bár reá szemed, vagy nem, érezze annak melegét kebeled vagy ne, tükre reményvilágunk mindenségének: de teszem azt csupán csak azon okból, mivel én néktek mitsem tudok adni, mitsem tudok juttatni szó nélkül, szó az én hatásom, szó az én lelkem hidja lelketekhez, és a ki szivetekhez szivemen keresztül akar jutni, annak a szó kalauzát el kell fogadni. Az adomány nemes, nemes adományzó által, de kedvessé az adomány csak birtokunkban szokott válni. Így légyen e nap is, és a kép a mellyet ábrázol, egy magában önszép és önbecsü, de birtokunkban válják legkedvesebb tárgyá sziveink hódolatának.

Multat, jelent és jövőt akarok gondolatban néktek e laphoz, e képadományhoz kötni; multat, jelent és jövőt, három névben, három kívánságban, de csak egy szívvvel egységes imában. Multunknak neve: *Jósefnádor*, jelenünk dicsősége fejedelmünk, *királyunk*; jövőnk reménye kir. helytartónk *István*, a nemzet ohajtva ohajtható nádorispánja. Így kötök számotokra ez egy adományhoz hármas emlékezetet, épen úgy, a mint az idő perceiben kötve van a jelenhez a mult, és mult s jelen nélkül nincs jövő. De hogy jelenünk van, multunk volt, és jövőnk lesz, azért hálát adjunk mindenekelőtt és mindenek felett istennek, az egy hatalmas és dicső királynak, a népek atyja és a királyok urának. Ő adá e napon, ő tartja és tartsa meg, e még számtalanszor a nemzet ohajtatában visszatérő napra fejedelmünket, nemzetünk üdvére, nemzetünk s minden népeinek javára; ő hívá el, a kit miénknek nevezünk, ő vevé el a mink volt, Jósefnádorunkban, s ő általa lön multá az, a kit mi 50 évig boldogok saját jelenünknek nevezhetünk, ő mérte reánk a gyászt, ravatalba fektetvén nádorunkat, midőn épen oltár előtt dicsőítendőök valánk 50 éves gondjait, a nemzet ezer éves reményeinek ő alattai valosultát. Dicsőítsük istenünket e csapásért is gyermekileg, a midőn nádorunkat nem dicsőíthetők polgárilag. És hogy isten vezeti a népek sorsát, és hogy isten irányozza az emberi történet menetét, és hogy ő a gyásznak kiosztója, a ki vigasztalanul nem hagyja sem az egyes ember, sem egész népek kebelét; im tanuljuk megismerni e példából, a midőn tapasztalhatni boldogok vagyunk, mint irányozá isten nemzetünk atyjának, királyunknak szívet, hogy hazánknak k. helytartójául, a dicsőülendett dicsőültnék fiát, a kebelünkben szülöttet, a velünk egy nyelven szólót és a mi hazánkat hazájának vallót, a felséges főherceg *Istvánt* adá reményeink bimbajául, jövőnk reményeül. Őt mutatom im be néktek, őt a hazának felkelő napját e halvány arckép setétjében. Régóta imádkoztatok már érte, szivetek kegyeletének ő nem ismeretlen. És a midőn nemzetatyánk királyunkért, és nemzetőrünk nádorunkért imádkoztatok, imátuknak ő is egyik tárgya volt, ő, a kinek most képe, saját kezetek birtoka, a magyar polgári szivetek oltárára teendő hü ereklje. És a midőn e képet felséges királyunk születésnapján tanodánk ez osztályának tanteremében is kifüggesztendem, csak azt célozhatom elérteni,

hogy valahányszor e képre tekinteni fogtok, megemlékezzetek, a mint a három névről a melyet e képhez köték, ugy a hármás jelentőségéről is, a mellyel hazánkra e három név volt, van és lesz, mint multunk, jelenünk és jövőnk. A kiosztást pedig azon kívánsággal teszem hogy éltesse isten felséges királyunkat *V-dik Ferdinándot*; őriztesse meg e haza minden polgáraiban boldog *Jósef* nádorunk emlékezetét és valósítsa reményeinket *István* főherceg k. helytartónkban! --

9. Pestalozzi emlékünnepek 1846-ban Pesten.

A mit a füzetnek elején és még tavaly kellett vala közlenünk, vagy legalább a második emléklapi füzetben (hahogy az önálló és külön tárgynak nem lett volna szánva), azt im rövid utómegemlékezésben adjuk jelen ikerfüzetünknek végén; értem a tavalyi Pesten tartott *Pestalozzi emlékünnepek* rövid leírását.

Mi történt legyen ezen emlékünnepek tartatása előtt, azok indítványzására és terjesztésére nézve, részént általában az akkortáji folyóiratokból tudva van, sőt tán már feledésbe is ment, részént pedig olly előzményekre vonatkozik, a melyek az emléknappra megjelent Pestalozzi füzetben ugy is megírvák. Itt utólagosan, csak az ünnepélyeknek történeties lefolyásáról akarok emlékezni, s ez annyival is inkább kötelességem, mivel jelen ikerfüzetünkben foglalvák az ünnepélyi szózatok, a miknek megértése is vagy legalább megítélése annyival könnyebb, ha a t. olvasó tudandja, mi körülmények között mondattak legyen e szózatok az alkalomra nézve a melyre készültek vala. — Hogy a Pestalozzi ünnepély eszméje, nem hazánkban fogamzott, hanem hogy az a némethoni paedagogoktól csengett át hozzánk, nincs ki tagadja; de hogy ezen eszme és ünnepélyi kívánat nálunk is termékeny földre és viszhangzó szivekre talált, ugymint csak nem az egész mivelte Európában és még az oceánon is tul, ez ismét saját magunk magyar buzgóságának és az emberiség nagyjai iránti méltó hódolatunknak eredménye. Felkarolák ezt legelőször a pesti prot. nevelők, a kik nevelési eszmecsere végett a pesti tanodák igazgatójánál találkozni szoktak. Ezekből — a többek között, és egyuttal egyenesen a berlini *Diesterweg* által is, átment az ösztönzet az erdélyiekhez, a hol is illy ünnepélyt a kolosvári nevelők kétségkívül *Gáspár János* nevelőtársunk éber mozzgatására ültének és a mellynek leírását nem sokkal az ünnepély után, olvashatók az „erdélyi hiradó társalkodójában.“ — A pesti ünnepélyek tartatásának tervezete, melly vajmi sokszor változtatva, majd ismét egészen félretételve lön — végre ugy készült el, hogy kétféle vagy legalább két helyeni ünnepély állapított meg, az *egyik* ugyanis,

az egész mivelt és nagyközönség előtt, általában a nevelők és nevelési ügybarátok nevében, a mellynek tartatási helyéül megnyerettet az akkori „pesti kör (Kunewalder ház)“ tágas terme; a *másik* ünnepély ismét, inkább csak gyülekezeti és tanodailag készített elő a pesti prot. ev. tanodák nagyobb termében, ugyanazon tanodák tanárszemélyzete és néhány lelkes gyülekezeti tagnak nevében és sürgetésére. Lássuk ezeket egyenkint.

Az *elsőnek*, vagy a pesti körben Jan. 11-kén vasárnap d. e. 11-kor megült ünnepélynek rendje, a melly a meghívó lapocskán nyomatva szétküldték, következő volt: „1. *Megnyitó zene: symphonia Riesztől*. (Ezt előadta több zenekedvelő és néhány ifju zeneművész a megbold. Perlaszka vezérlete alatt, a ki ennek létrejötté körül eléggé meg nem hálálható buzgalmat fejté ki). 2. *Szót Pestalozzáról*, felolvasta *Ney Ferenc*, kiseddóvokat képezdéli igazgató (ezen értekezés jelen füzetünkben közöltetik). 3. *Szavalmány* (e számot betölté Tatay István jelenleg tanár Sopronban, előadván Vörösmartynknak: „hölgyeinkhez“ című költeményét). 4. *Abrány*: „stranierából“ Thalbergtől (ezt játszotta avatott műügyeséggel a fiatal Davidson Mor., a pesti prot. ev. gymnasium szónok-költészi osztályának növendéke, zongorán) 5. *Pestalozzira vonatkozó közlemények* (ezek egy kis előszó által bevezetett mesék voltak fordítva P.-tol, felolvasá Dr. T. L.; melly dolgozat hasonlóképen közöltetik jelen ikerfüzetünkben). 6. *Ballada* Neytől (előadta a szerző maga; ez is közöltetik e nevelési füzet elején). 7. *Karének* (e cím alatt énekeltetik a pesti nyilvános énektanoda növendékei által a sajátlag ezen alkalomra jeles Erkelünk által hangszerzett P. éneke T. Istvánnak „dalt rebegtet e nap föl velünk“ melly már az első füzetben közöltetik. — Ennyiből állt az egész ünnepély, a mellyet megszámlálhatlan sok nemes és mivelt hölgy és az egész nagy teremtet elfoglalt népes férfi gyülekezet tisztelt látogatásával és azonfelül csaknem ugyanannyian kénytelenültek volt az ünnepély helyéről távozni, nem férhetvén be. A terem középfalán emelvényes di-zitmény volt készítve, a melly felett virágtól lombozatosan körülvéve Pestalozzi nagy arany rámáju több mint egy lábnyi nagyságu arcképe ragyogott, szende és igénytelen tekintettel nézvén le a fényes közönségre, a minőt életében a hős, ugy hisszük hogy gyakran látott, mert soha sem telt el egy nap is, a mellyen fényes europai vendégek ne látogatták volna sv. ici neveldéit. Azonkivül ott vala kitéve az asztalon a emlékhős napjára megjelent első nevelés emléklapi füzet; üveg alá foglalt kisebb alaku arckép egynehány körzött a számos közönség kezein és ezzel együtt a mltgos Brunswik Teréz grófnótól kegyesen átadott sajátkezü levelei az ünnepeltnek, hasonlóképen rámába foglalva. Az ünnepély mintegy két óra hosszig tartott és nem igen hisszük, hogy lett volna hallgató, a ki, ha csak részben is elégedetlen nem hagyta volna el a teremtet. A végsők között egy nagyuri asszonyság találtaték bájoló leányával karján, ki még különös figyelemre

és megtekintésre méltatá az ünnepelt arcképét és ennek nézésében elmerülve, e szókat ejtő: „istenem! adj illy férfiakat hazánknak, kiknek szívök tisztasága és akaratjuk szentsége és feladatuk magasztossága mellett, még külsőjök is olly népies igénytelen, olly szendén vonzó, hogy lehetetlen meg nem kedvelni a lelket, a melly illy arcból néz reánk és szól hozánk. A nép a maga vonásait keresi az embereken, kiktől tanácsot kér, vagy a kik nekie tanácsukat ajánlják, látni akarja és olvasni arcukon, ha valljon ők is szenvedtek-e mint ő szenved, ha valljon ők is olly kevéssel elégedők e mint kevéssel elégszik ő; im e férfiu ollyan volt és a ki arcára tekint, lehetetlen hogy meg ne szeresse; volnának csak ilyenek néptanítóink és népnevelőink“ — Mi igazság rejlik e felkérletlen vallomási magány nyilatkozatban, a mellyet az ünnepély hölgyi nefelejtsekint jegyezek föl, nem fejtegetem, a nő a ki elmondá érző, hogy mit mond és a ki hallá nem értheté őt félre. Részemről csak azt tehetém hozzá: „istenem! adj egyszersmind jó anyákat hazánknak, olyakat a minő apja a népnek Pestalozzi volt, olyanokat a minők áldozó Kegyetek is lenni kívánkoznak!“ És akkor karjához szorítván a nemesen érző hölgy lelke ifju lelkét, leányát, ugy hiszszük hogy ő is elégedetlen távozott. — Ennyit a „pesti körben“ tartott P. ünnepély külseje és rendjéről. Térjünk most át a délutáni ünnepélyhez.

Ugyanaz nap d. u. 4-kor nyílt meg kivilágított terme a pesti prot. ev. tanoda épületének P. emlékének megülésére ujbol összerereglett nagyobb közönségnek, melly azonban többnyire a tanodát bíró gyülekezetnek sajátlag meghívott tagjaiból állott. A jövőket először is *négyes dal* fogadta, mellyet zongora mellett *Feil György* ur e tanoda énektanítójának vezérlete alatt zengedeze az intézeti éneklő ifjuság, a dal szövege az emléklapi első füzetben található „ki szent ügyért vitt bajnokul“ kezdő sorral. Azután következék a *megnyitó ünnepi beszéd* — füzetünk egyik közleménye (43-dik lapon) — elmondva *Dr. Tavassytól*; s ujra *négyes dal* váltá fel a szót, a melly alig hogy elhangzott, látók már a szónokszéken helyet foglalni tanárnesztorunkat, a fürtjeiben agg, de lelkében ifju kir. tanácsos *Schedius L.* urat. Mintha Pestalozzi maga támadott volna fel halottaiból és őt magát hallottuk volna, olly szent áhitattal szólt az agg és ugyanolly áhitattal hallgattaték ki e különben hosszú német nyelvű előadás, a mellyet magyar fordításban hasonlólág közöl füzetünk (a 6-dik laptól kezdve). És majd az aranyrámájú a szónokkal szemközt, virágkoszoruzottan kitünő emelvényre felállított P. arc képre pillantgatott a közönség éber szeme, majd az ősz fürtök által körülbegett tanárfőre, s alig tudák a szemek kin nyugodjanak inkább. Ezt főképen e gyülekezet régibb tagjai érzék és méltán érezheték is, a midőn a még öregebb társ e gyülekezet tanodájának csirája őtai történetét ecsetlé; függőnyt rántott fel valamennyinek szemei előtt és a függöny mögött, ha bár nem is kívánt láttatni, őt látók a szónokot, őt e gyülekezet böl-

csőjének ringatóját. De olvassátok értekezését és boldoguljátok azon tanodát, azon gyülekezetet, a melynek élte fejleményét több mint félszázad óta Schedius L. kísérte. — *Ének* hangzott ezen beszéd után is, hála és örömhangokban az egész egybegyült közönségtől harsogtatva, mindenkinek előre már egy nyomtatott éneklapocskát juttattatván kezéhez. — Ezek után haladott levén már az idő és a még hátralevő szóló *Kanya Pál* intézeti tanár, szerénységből is, az előtte szónokolt után nem akarván fellépni, és hasonlóképen fületünk egyik cikkét képező értekezését előadni, csupán egy német *költeményt* szavalt még el Pestalozzi tiszteletére *Stuhlmüller Sámuel* az intézethéli 2-dik elemi tanító. És ismét *karénnel* rekesztették be az ünnepély, a melytől — az vala legalább észrevehető, hogy az egész diszes közönség úgy távozik, mint örömet hirdető születésnapotl inkább, sem mint netán olly naptól, a mely elhunyt férfinak tiszteletemlékére gyászban ünnepeleteték.

És valóban születés nap is volt a Pestalozzi százados napja, mert csakugyan számtalanok kebelében, felcsendültével e névnek, mint a nevelés égkedvelti felkentjének szabad feltennünk, mikint fölébredt az anyák és anyákká készülőknel, az apák és apákká lendőknel, felébredt a nevelés fontossága, felébredt a nevelés iránti némi tisztelet, tiszteltetve és emlékünnepeletetve látván egy nevelőt, kit legméltóbb névvel „nép nevelőnek“ mondhatunk, a minőnek eddigé, hogy ne mondjam tisztelete, de még némi tekintélye és jutalma sem volt. Felőlék ugyanis löbbek szemeiben, a mit soha sem hallottak és nem láttak eddigé — hogy nevelő, a szegény nép, az árvák egyik idegenországu nevelője tiszteltetik. És ez az idegenre nyeresemény levén, nyeresemény reánk nézve is. Mert *ha nevelést akarunk, akarnunk kell nevelőket, ha a nevelést kívánjuk pártoltatni, pártolnunk kell a nevelőket, ha az eszmét akarjuk becsülni* és a keblek angyalává tenni, a melyet ha könnyeinkkel vagy drága gyöngyeinkkel öntözgetnünk és áldozatilag kellene is elősegitenünk — *ne tiporjuk, ne sintöldtessük nyomorban a nevelőket*, különösen a néptanítókat, ne engedjük kezökben napszámi munkává válni, a mi isteni hivatás; már pedig azzá válik, ha azzá tesszük, ha oda nem igyekszünk hatni, hogy a tanító kezére bizott gyermek és az egész tanoda, ne az ő száraz kenyérfalatja legyen, a melyet a szüle könyörületességből juttata tanítónak, hanem az ő temploma, és a gyermek e templomnak szentje. — Tiszteltetést és tekintélyesebb és nyomortalanabb állást adjunk a tanítónak és tiszteltebb lesz a nevelés és hatékonyabb és nyomortalanabb az eredménye. A nevelő helyzete hazánkban még eddigé szolgálhelyzet inkább, mint — minek lennie kell, az emberiség és a hazaérti stathivatal emberiségi hivatással. — Egy kis eszmeébbresztés lehetett tehát a P. ünnepély is, és ébresztés arra nézve, hogy a férfiival és netalán irataival és elveivel is megismerkedjenek többen, a kik eddigé még csak névben is alig ismer-

rék. Ez is eredmény. És a nevelőnek a legkisebb eredménnyen is örvendenie kell, mihelyt az a jó, az egész emberiség szent ügyében haladást tanusítja. — De ha még egy eredményt keresünk, keressük azt végre abban, hogy a nevelők, kik eddigé, ország, nemzet, nyelv, felekezet, tanoda és más irányok szerint elkülönítve valának, találának — vagy legalább igen nagy része azoknak, közeszmét, köznevet, hogy ne mondjam közszemélyt, a melly nekik mindannyijoknak, ugyanaz egy feladat és cél feléi törekvésre buzdítja lelköket; a melly vallja, mikint ők mindnyájan munkatársak és rokonok és hogy ők, csak is akkor foghatnak a gondviselés tüzte célfelé áldással működhetni, ha az emberiség szellemének egységéből fejtendik és teljesítendik munkájuk feladatát. Ez a fő, ez az első, ez az egész, a többi töredék. A ki más értelemben munkálnék, az, az emberiség szelleméptményen dolgozna, a nélkül hogy maga tudná, mit épít. Tehát a nevelők egységi eszméjének fogamzása, hasonlóképen a pestalozzi izgalmaknak köszönhető. És „a hol ketten vagy hárman vannak együtt az én nevemben, ott én vagyok közöttök“ mondá az ur; és a *hol ketten vagy hárman vannak együtt mint nevelők, ott az emberiség eszméje legyen közöttök és ők legyenek az eszmének egyenlő apostolai.*

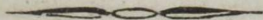
Hogy némi egységi habár csak külsőleg is mutatkozott indulat éleszté volt a tartott P. ünnepélyek után a pesti nevelőket is, a mi mindjárt a következő nap estvéjén tanusult be, azt tagadni nem lehet. Ők ugyanis, nem gondolva arra, hogy egyikök kath. a másik prot.; egyikök magyar, a másik — légyen neki hite szerint — netalán inkább németirányu; egyikök főoskolai tanár, másika elemi tanító vagy tán kisededóvó; egyikök ipartanár, egy másik gymnasiális tudor; egyikök magányházi nevelő és egyetlenegy családi sarjnak kizárólagos ovója, a mig a másik százig látja tanító ajkain csüngni a növendékeket tudományos auditoriumában, — nem gondolva mondom, mind erre és ezzel, hanem egyedül érezve egy közös és nagy eszmének magasztosságát a mellynek óriássága irányában mindenki szívesen alárendeli magát, mivel az emberek nagyban ugyis egygyek, csak az önnöni célokban elválók egymástól, — de nem gondolva ezzel, mindjárt a másik napon estve számosan összegyülekezének a pesti nevelők és a „ligris“ fogadónak nagyobb teremében, előzőtt eszmecsere után, közösen áldomásozának. S itt is köztük volt a kiről a napot elnevezék a 100-dos hős. Az asztal előtti szónokszéken állott arcképe és e helyről szólott társaihoz ki szólni kívánt. Ez alkalommal felolvasá Dr. T. Pestalozzinak egy levelét Gessnerhez, a mellyben érzékelhető vagy észleltető, vagy tán szemléltető (az *Anschaung* műszó még nincs a magyarban megállapítva) módzeréről irt a száradolt; és e felolvasást az ugyan e tárgyrolí többoldalu eszmecsere követte, és követte aztán egyfelől a sok elmés és másfelől komoly ihlettség irányozta felszólalás és felköszöntés. De ezeket sok-

kal mulóbbaknak tekintem, sem hogy az itteni feljegyzésre méltathatnám. Mert nekünk nevelőül csak egy felköszöntésünk van, a melyre hazánk nagy költője tanított és a melyet mindannyiszor és mindenütt el kell mondanunk és követnünk és ez így hangzik:

„Minden ember legyen ember, — és magyar,
A kit e föld hord s egével bétakar.“

Ezzel zárom be a P. ünnepélyekről közleményt, a melyet, habár el is késett, úgy hiszem hogy még sem mondhatandják feleslegesnek nevelőolvasóink, a mennyiben, — mint mondám — ez engedhetendi még részökről a helyesebb megítélését, hely és körülményre nézve azon előadásoknak, a melyek a kettős ünnepélynél elmondattak. Részemről csak azt ohajtanám még imádságként kimondani, a mit a feljebb említett uri hölgy mondott, hogy támasszon az isten közöttünk is: *Pestalozzit* és *Frankét* és *Salzmann*t és *Fröbel*t és *Fellenberget* és *Wehrlit*, hogy hazailag is, és ne csak emberileg sajátunkul birhassuk hőünket vagy hőseinket, és ha azt nem engedné a gondviselés, hát kérjük legalább, hogy engedje isten mindnyájunknak a P. szellemü férfiakat megértenünk és nyomuk szerint cselekednünk; engedjen elveikből elveket fejtve, tovább vinnünk az emberiség nevelési építményét; engedje azt szenvedő és éhező népünk javára, uemzetünknek az emberiségbeni feldicsőülésére. *Nevelés* és minden tekintetben csak — *nevelés* és ismét csak *nevelés* az, a mire szükségünk van. Isten hallgassa meg imánkat!

Dr. Tavassy Lajos.

TARTALOM:

	<i>Lap</i>
Uj ajánlás	III
Előszó. (Népnymor és népnevelés.) <i>A kiadótól.</i>	VII
Ballada. (Pestalozzi). <i>Ney Ferentől.</i>	1

Nevelési értekezmények:

Pestalozzi Henriknek nevelés- és tanításelvei. <i>Schedius Lajostól.</i>	6
Szózat Pestalozzi százados születési emlékünnepélyére. <i>Ney F.-től</i>	18
Pestalozzi születésének ünnepélyére. <i>Kanya Páttól.</i>	32
Ünnepi beszéd Pestalozzi emlékünnepélyén. <i>A kiadótól.</i>	43
Pestalozzira vonatkozó közlemények (Mesék). <i>Ugyanattól.</i>	48
Mi a tanoda célja? <i>Fischer Jóseftől.</i>	61
Nézetek a magány és nyilvános nevelés körül . . . . . <i>Jánostól.</i>	61
A köznép tanítóiról. <i>Váradí Szabó Jánostól.</i>	73
A gymnasium feladata. <i>Pecz Gyulától.</i>	132

Nevelési könyvbírálmányok:

1. Szőnyi Pál praeparandia terve. <i>A kiadótól.</i>	94
2. Birálat több ABC-és könyv felett. <i>Emeritz Lajostól.</i>	116
3. Szavalmánykönyvek. Dr. Bloch és Tatay Ist. <i>A kiadótól.</i>	124

Vegyes nevelési közlemények:

A zayugróci 1845-ki tanári dolgozatból:	
Középtanodai fegyelem	149
Felsőbb oskolákra hozott törvények	154
Ohajtások és igényletek	156
1. Az 1846 ki prot. ev. négy ker. egyházi gyűlésnek az oskolákra vonatkozó jegyzőkönyvi pontjai:	161
2. A pesti kir. Jósef-ipartanoda szerkezetének rövid vázlata	169
3. Nyilatkozat nőnevelési intézetről	171
4. Pestalozzi eredeti levéltöredékei	174
5. P. H.-ről, Döbrönte Gábor, 1817-ben	182
6. Tanodai névtárhoz. Eperjes, Aszód, Losonc	—
7. Adat, a növendékekről vezetettni szokott naplóhoz	184
8. Tanosztályi ünnepély a pesti gymnasiumnál	185
9. P. emlékünnepélyek 1846-ban Pesten	188